ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

(5)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق چوچەكلىرى

5

تۈزگۈچىلەر: نۇرمەھەممەت زامان
تۇرغان شاۋدۇن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ماخمۇتجان ئىسلام

مۇندەرىجە

ۋاپادار قۇش 1
پەم - پاراسەتلىك قىز 4
خاسىيەتلىك چۇش 11
كىشىنىڭ ھەققى 29
ئادەم يامانمۇ، شەيتانمۇ 33
غەۋغا 36
بىرلوپىلوقنىڭ سەرگۈزەشتىسى 41
گەنجى باتۇر 47
ۋىجدانلىق ئايال 58
"نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك" 71
مەغرۇر پىل 75
بەگنىڭ "پەيزى" 79
ئامەتلىك بايۋەچچە 82
شاھزادە تۇغلۇق 97
خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر 128
زۇلخۇمار 142
ھاراقنىڭ كاراmetتى 156
"ئورنىنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشەر" 158
تاشگۈل 161
قېرىلارنىڭ قەدرى 170
گەنجى ئوغۇل 173

ئاچچىق ساۋاق 186
قوينى قايسى يىدى 189
ئىگەرچىنىڭ ئوغۇللىرى 194
مەلىكە دىلسۇز 205
غايىپ ئىككا 230
ۋاپادارلىق 245

ۋاپادار قۇش

بۇرۇن ئۆتكەن بىر پادىشانىڭ تولىمۇ ئەتىۋالاپ باقىغان بىر ۋاپادار قۇشى بار ئىكەن. شاھىنىڭ دوستلىرى كەلسە "دوستۇڭ كەلدى" دەپ سايراپ، ئوڭ قانىتىنى قاقىدىكەن؛ دۈشمىنى كەلسە "دۈشمىنىڭ كەلدى" دەپ سول قانىتىنى قاقىدىكەن. ئۇ پادىشانىڭ ئوڭ قولىدا قوشلايدىكەن. پادىشامۇ ئۇنى ھەرگە چۈشۈرمەي كۆتىرىپ يۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا شۇ ۋاپادار قۇشنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ، ئاخىرى بىر پايانسىز چۆلنىڭ ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ سۇلىرى تۈگەپ تەشنالىقتىن ئۆلەر ھالەتكە يېتىپتۇ. پادىشا ۋەزىر - ۋۇزرالىرىغا: "بولمىدى، ئەتراپلارغا قاراڭلار، سۇ تېپىڭلار" دەپ ئەمىر قىپتۇ. ۋەزىر ھەم نوۋكەرلەر ئەتراپتىن سۇ ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. خېلى يەرلەرگىچە سۇ ئىزلەپ بېرىشىپتۇ، تاپالماپتۇ. ئىككى نوۋكەر ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىدىن بىر خىل سۈزۈك سۇنىڭ تامچىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. "ۋاي سۇ تاپتۇق" دەپ خۇشال بولۇپ، بوكىنى ئاسمانغا ئېتىشىپتۇ. ئۇلار بۇ خۇشاللىقنى پادىشاغا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشا بۇنى ئاڭلاپ: "ئاشۇ سۇدىن باشقىڭلار ئىچمەي تۇرۇپ، ئالدى بىلەن ماڭا بىر قاچا ئەكېلىپ بېرىڭلار" دەپتۇ. ۋەزىرلەر "خوپ" دېيىشىپ، تامچىپ تۇرغان سۇغا قاچا تۇتۇپ تولدۇرۇپ، بىر قاچا سۇنى ئەكەپتۇ. پادىشا قاچىنى قولىغا ئېلىپ، سۇنى ئىچەي دېيىشىگە، ھېلىقى قۇش سول قانىتىنى قېقىپ، قاچىنى ئۆرۈۋېتىپتۇ. سۇ تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. پادىشا

قولىدىكى قۇشقا ھومىيىپ قوپۇپ، ۋەزىرلەرگە يەنە بىر قاچا ئەكىلىشنى تاپشۇرۇپتۇ. ۋەزىرلەر يەنە مىڭ تەستە تولدۇرۇپ بىر قاچا سۇ ئەكىلىپ بېرىپتۇ. پادىشا قاچىنى ئاغزىغا ئېلىپ بېرىشىغا قۇش سول قانىتى بىلەن بىرنى قويۇپ سۇنى توكۇۋېتىپتۇ. پادىشانىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. لېكىن يەنە "يولۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر" دىگەن ماقالنى ئەسلەپتۇ - دە، ئۆزىنى تۇتۇۋاپتۇ. ۋەزىرلەرنى ئۈچىنچى قېتىم سۇغا بۇيرۇپتۇ. ۋەزىرلەر سۇنى ئەكىلىپ بېرىپتۇ. بۇ قېتىممۇ قۇش يەنە قانىتى بىلەن ئۇرۇپ سۇنى توكۇۋېتىپتۇ. پادىشانىڭ قولىدىكى قاچىسى ئىگەرنىڭ بېشىغا تاراڭڭىدە تېگىپ، چۇل-چۇل بولۇپ كېتىپتۇ، پادىشا ئەمدى ئاچچىقىنى زادىلا باسالماي قۇشنى ئىگەرنىڭ بېشىغا بىر ئۇرغان ئىكەن، قۇش تىن تارتمايلا ئۆلۈپ قاپتۇ. "ئاچچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەيىندە" دىگەندەك، پادىشا قۇشنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن سەل ئويلىنىپ قاپتۇ ۋە ۋەزىر، نوۋكەرلەرگە قاراپ:

— قۇشنىڭ سۇنى توكۇۋېتىشىدە بىر سەۋەپ باردەك قىلىدۇ. سىلەر بېرىپ مۇشۇ سۇنىڭ مەنبەسىنى تەكشۈرۈپ كېلىڭلار، — دەپتۇ.

— خوپ! — دەپتۇ پادىشانىڭ ۋەزىرلىرى. نوۋكەرلەر تىك تاققا يامىشىپ چىقىپ ئاخىرى سۇ چىقىۋاتقان مەنبەگە يېتىپتۇ. مەنبەنى كورۇپ چوچۇپ كېتىپتۇ. قارىسا تاش ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە بىر ئەجدىھا يېتىپتۇ، ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن شولگىيى تامچىلاپ ئېقىپ تۇرۇپتۇ. چۈشۈۋاتقىنى سۇ ئەمەس، بەلكى ئوغا ئىكەن. ئۇلار دەرھال تاغدىن يېنىپ چۈشۈپ، ئەھۋالنى پادىشاغا ئېيتىپتۇ:

— ۋاي پادىشاھى ئالەم، تاغدىن تامچىپ چۈشكىنى سۇ ئەمەسكەن، ئەجدىھانىڭ جاۋغىيىدىن تامغان زەھەر ئىكەن، — دېيىشىپتۇ.

پادىشا بۇگەپنى ئاڭلاپ چوچۇپ كېتىپتۇ. ئىشىنىڭ ئاقىۋەتىنى ئويلاپ يېتىپتۇ-دە:

— قۇش ماڭا كويۇنۇپ ياخشىلىق قىپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا يامانلىق قىپتىمەن. ۋاي ئىسست، ۋاپادار قۇشۇم، — دەپ قۇشنىڭ ئولۇگىنى قولىغا ئېلىپ، هوكۇرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ھەسرىتى زېمىننى بېسىپتۇ. پادىشا ئۆمۈر بويى پۇشمان يەپ ئۆتۈپتۇ.

"ۋاپاغا جاپا" دېگەن سۆز ئەنە شۇندىن قالغان ئىكەن.

پەم - پاراسەتلىك قىز

بۇرۇننىڭ بۇرۇلىسىدا بىر پادىشا بولغان ئىكەن. ئۇ ئۇزۇن يىللار دولەتنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كوپ چارچاپتۇ - دە، گوڭ قول ۋەزىرىنى ئوز ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ھەمرالىققا سول قول ۋەزىرىنى ۋە بىجانىدىل ئىشلەيدىغان مۇلازىمىدىن بىرنى ئېلىپ، جاھان سەيلىسى ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

پادىشا سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن بىر دانە گوھەر ئېلىۋالغان ئىكەن. گوھەر ئېلىۋالغانلىقىنى ھەمرالىرىنىڭ ھېچقايسىسىغا ئېيتماپتىكەن. خۇپىيانە ساقلاپ يۈرگەن بۇ گوھەر توساتتىن يوتۇپ كېتىپتۇ. پادىشا ئۇ ياقنى ئىزلەپتۇ، بۇ ياقنى ئاختۇرۇپتۇ. گوھەرنى ئاقتىنمۇ، كوكتىنمۇ تاپالماپتۇ. پادىشا ئىچ - ئىچىدىن تىت - تىت بوپتۇ. ئۇلار بىر ئاۋات شەھەرگە كېلىپ بىر ھەشەمەتلىك سارايغا چۈشۈپتۇ.

ئەتىسى پادىشا باشقىلارنى ئەگەشتۈرمەي ئوزى يالغۇز كوچىغا چىقىپتۇ. بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ شەھەر پادىشاسىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ. پادىشا بىلەن كورۈشۈپ، دولەت ئىشلىرى توغرىسىدىكى سوھبەتلىرى بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن، ئوزىنىڭ بىر دانە گوھىرى يوتۇپ كەتكەنلىكىنى، بۇنى ئىزلەپ تاپالمايۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ساھىبخان پادىشامۇ ئىچ ئاغرىتىپ ھېسداشلىق قىپتۇ.

سایاھەتچى پادىشا:

— بۇ گوھەر مۇشۇ ئۈچەيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا يوتتى، "سەن ئالدىڭ" دەپ تۇتۇشقا مېنىڭ قولۇمدا ئاساسىم يوق. شۇڭلاشقا ئۈچىمىزنى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا سۈرۈش-

تە قىلىپ تېپىپ بېرىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ.

— ۋاي ھەزرەتلىرى، شۇنداق قىلمامدىغان، بۇنىڭغا چوقۇم كۈچ چىقىرىمەن، — دەپ ۋەدە قىپتۇ ساھىبخان پادىشا. ئۇ ساياھەتچى پادىشانى ئۈزىتىپ قويۇپ: "بۇ گوھەرنىڭ بىزنىڭ شەھىرىمىز تەۋەسىدە يوقىلىشى تولىمۇ سەتچىلىك بوپتۇ. بۇ بىزنىڭ شان-شۆھرىتىمىز، ئابروي-ئىناۋىتىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ئىش"، دەپ ئويلاپتۇ. ئويان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئۈچەيلەننى دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى بىلەن گوھەرنى تېپىشنىڭ ھېچ ئىلاجىنى قىلالماپتۇ. تولا ئويلاپ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ. بارا-بارا تاماقمۇ يېيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

ساھىبخان پادىشانىڭ شەھەربانۇ دېگەن پەم-پاراسەتلىك بىر كېنىزىكى بار ئىكەن. ئۇ پادىشانىڭ كەيپىياتىنىڭ كۆڭۈلسىزى ئوساللاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، بىر كۈنى شاھ ھەسىرىگە كىرىپ:

— ئى ھۆرمەتتە تەڭدىشى يوق پادىشاھى ئالەم، يېقىندىن بۇيان تاۋىڭىز يوق، چىرايىڭىز سولغۇن، كۆڭلىڭىز يېرىم، خىيالچان بولۇپ كەتتىڭىز. نېمە ئىش كۆڭلىڭىزنى مالال ئەتتى؟ نېمىگە شۇنچە باش قاتۇرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشا ئۆزى ئۈچۈن كۆيۈنگەن بۇ شەپقەتلىك كېنىزەككە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنىڭ جەريانىنى بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— مۇشۇنچىلىك ئىشقا شۇنچە غەم يەپ ئۆزىڭىزنى ئاۋارە قىپسىز. بۇنى ھەل قىلىش ئاسان ئىدى. مەن، بۇ ئۈچەيلەننى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماي تۇرۇپ ھەل قىلىمەن. ئالدى بىلەن سىز ماڭا بۇ مېھمانلار بىلەن تونۇشۇشۇمنىڭ شەرىپى ئۈچۈن بىر زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ بېرىڭ، — دەپتۇ شەھەربانۇ.

پادىشا كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ مېھمانلارنى چاقىرىپتۇ. زىياپەت ئاياقلاشقاندىن كېيىن شەھەربانۇ ئۈچ مېھماندىن

ھېكايە ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بۇ ئۈچەيلەن "قېنى ئۆزلىرىدىن كەلسۇن" دەپ قىزنى قىستاپ تۇرۇۋاپتۇ. قىز ھېكايە باشلاپتۇ:

بۇرۇن بىر پادىشا ئوتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ بىر چار بېغى بار ئىكەن. بۇ باغنى شاھنىڭ بىر سادىق باغۋىنى مۇھاپىزەت قىلىدىكەن، باش ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە پادىشا ئۆزى ئەڭ ياخشى كورىدىغان كىچىك قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ بۇ باققا سەيلىگە كەپتۇ. قىزگۈللۈككە كىرىپ ھۇپپىدە ئېچىلغان بىر ئال چىرايلىق گۈلنى كورۈپتۇ. گۈل ئۆزىنىڭ چىرايلىقلىقى ۋە خۇشبۇي پۇرىقى بىلەن قىزنىڭ مەيلىنى تارتىۋاپتۇ. قىز باغۋەننىڭ ئوغلىغا قاراپ:

— ئاۋۇ گۈلنى ماڭا ئۈزۈپ بېرىڭا، — دەپتۇ. باغۋەننىڭ ئوغلى شاھنىڭ قىزىغا چاقچاق بىلەن:

— سىزنىڭ مەيلىڭىز گۈلگە قانچىلىك چۈشكەن بولسا، مېنىڭ مەيلىممۇ سىزگە شۇنچىلىك چۈشۈۋاتىدۇ، بۇنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ ۋە گۈلنى ئۈزۈپ قىزغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ياش گۈلزارلىقتا كەلگۈسىدە بىرگە ئۆتمەكچى بولۇپ ۋەدىلىشىپتۇ.

ھايت-ھۇيت دېگىچە توت-بەش يىل ئۆتۈپتۇ، پادىشا قىزىنى ئۆزىگە ئوخشاش قۇدرەتلىك بىر پادىشانىڭ شاھزادىسىگە ياتلىق قىلماقچى بوپتۇ. داغدۇغىلىق توي مەرىكىسى 40 كۈن داۋام قىپتۇ. قىز-يىگىتلەر تويى بولغان قىزنى ھوجرىغا كوچۇرۇپ ئەكىلىپ قويۇپ كېتىشىپتۇ. قىز بىلەن شاھزادە يالغۇز قاپتۇ. قىز شاھزادىگە:

— ئالدى بىلەن مەن سىزدىن بىر سوئال سوراي، — دەپتۇ، — مەن بۇندىن تۆت-بەش يىل بۇرۇن بىر باغۋەننىڭ بالىسى بىلەن ئۆمۈرلۈك بىرگە بولۇشنى ۋەدىلەشكەن ئىدىم. ۋەدەمگە ۋاپا قىلىمەنمۇ-قىلمايمەنمۇ؟

شاھزادە بۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، قاتتىق ئويلاپتۇ، بىر پەستىن كېيىن ئۇلۇق ـ كىچىك تىنىپ:

— ۋەدىگە ۋاپا قىلىش كېرەك، ۋەدىسىدە تۇرمىغان ئادەم ۋىجدانلىق ئادەم ھىساپلانمايدۇ، — دەپتۇ.

— ئەمىسە بۇ ئىشنى قانداق قىلىمەن؟

— بېرىڭ، سىزگە ئىجازەت بەردىم، ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ، — دەپتۇ شاھزادە.

قىز ئىشىكتىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ، شۇ كېچىدىلا باغۋەن يىگىت تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتسا، بىر توپ قاراقچى قىزنى توتۇۋېلىپ، باشلىغىنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. قاراقچىلارنىڭ باشلىغى شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، ياۋۇز كوزلىرىنى ئويىنىتىپ، ئىككى مۇشتۇمىنى بىقىنىغا تىرەپ تۇرۇپ:

— بۇ تەرەپلەردە نىمە كويدا يۈرگەن قىز سەن؟ — دەپ سوراق قىپتۇ.

قىز كەچمىش ـ كەچۈرمىشلىرىنى بىر قۇر بايان ئەيلەپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى ئۇنىڭ سوزىنى پۈتۈن زىھنىنى قويۇپ ئاڭلاپتۇ ـ دە، ئاندىن قىزغا:

— ھىم، ۋەدەڭگە ۋاپا قىلىپ ياخشى ئىش قىپسەن. مەنىمۇ ساڭا تىلەكداش، تېزدىن ۋەدە قىلغان يىگىتىڭنىڭ يېنىغا بار، — دەپ قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ.

قىز يەنە يول يۈرۈپتۇ. يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئاخىرى گۈلزارلىق باققا يېتىپ كەپتۇ. باغۋەن ئوغۇلنىڭ ئىشىگىنى قېقىپتۇ. يىگىت ئويدىن چىقىپ قىزنى كورۈپ ھەيران قاپتۇ.

— ھوي، — دەپتۇ يىگىت، — سىزنى دادىڭىز بىر شاھزادىگە ياتلىق قىلغان ئىدىغۇ؟ بۇيەردە نىمە قىلىپ يۈرىسىز؟

— شاھزادە مېنىڭ ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ، سىزنىڭ بولۇ-

شۇمغا ئىجازەت بەردى، — دەپتۇ قىز...... شەھەربانۇ ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ:

— ئەمدى سىلەر ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ: قىز كىمگە تەئەللۇق بولۇشى لازىم؟ — دەپتۇ ۋە سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئالدىدىكى ئۈچەيلەنگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ئۈچەيلەن بىر بىرىگە قارىشىپ "سەن دەپ باق"، "سىلى دەپ باقسىلا" دېيىشىپتۇ. ئاقىۋەت پادىشا سۆز ئېلىپ:

— مەنچە بولغاندا بۇ قىز شاھزادىگە تەئەللۇق، چۈنكى ئۇنىڭ دادىسى نۇرغۇن پۇل، دۇنيا خەجلەپ، كاتتا تەييارلىقلار بىلەن قىرىق كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بەردى، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئۇندىمەي خىيال دەرياسىغا غەرق بولۇپ، قولىنى قوشتۇرۇپ، بېشىنى يەرگە سېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مۆلازىم سۆز ئېلىپ:

— بۇلار پادىشانىڭ قىزى، پادىشانىڭ ئوغلىكەن، ئۇلار ئەلۋەتتە شۇنداق كەڭ قوساق بولۇشلىرى كېرەك. يولدىكى قاراقچى يامان ئادەم بولسىمۇ، يەنە كەڭچىلىك قىلىپ "بار، ۋەدەڭگە ۋاپا قىل" دەپ قويۇۋەتكەندىن كېيىن، قاراقچى يارايدىكەن، — دەپتۇ.

شەھەربانۇ لام - جىم دېمەي ئولتۇرغان ۋەزىرنى خىيال قۇچىقىدىن تارتىپ چىقىپ:

— تەخسىر، ئۆزلىرىچە كىمگە خاستۇ؟ — دەپتۇ.

— مېنىڭچە...، — دەپتۇ ۋەزىر دۇدۇقلاپ، — ئۇ پادىشانىڭ قىزىكەن، قانداقمۇ قاراقچىغا خاس بولسۇن؟! بۇ نەسەپكە توغرا كەلمەيدۇ. قىزنىڭمۇ باغۋەن يىگىتكە ئۆتتەك مەيلى بار ئىكەن. قىز باغۋەن يىگىتنىڭ بولۇشى كېرەك.

ۋەزىرنىڭ ئەندىشىلىك قىياپىتى شەھەربانۇدا چوڭ بىر گۇماننى پەيدا قىپتۇ. شۇڭلاشقا پادىشا بىلەن مۆلازىمنى سارايدىن

چىقىرىۋېتىپ، ۋەزىرلىنى تەكلىپ بىلەن ئېلىپ قاپتۇ. ئەمما ئاچكۆز ۋەزىر ئىچىدە: "بۇ شەھلا كۆزلۈك، زىلۋا بويلۇق مەلىكىنىڭ كۆڭلى ماڭا چۈشۈپ قالمىغان ئوخشىمامدۇ؟ بولمىسا نېمىشقا ھەممىسىنى چىقىرىۋېتىپ مېنى يالغۇز ئېلىپ قالىدۇ؟..." دەپ ئويلاپ خۇشال ۋە مەغرۇر ئولتۇرۇپتۇ، شىرىن خىياللارغا چۆمۈپتۇ.

شۇ ئارىلىقتا شەھەربانۇ كېنىزەكلەرنىڭ يېنىغا چىقىپ، ئۇسۇلچىلار، سازەندىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ئۇلارغا مۇنداق دەپ تاپىلاپتۇ:

— ئويۇن باشلانغاندا سازنى شوخ ئۇسۇل پەدىسىگە چالىسىلەر. ئۆزەم ئۇسۇلغا چۈشۈمەن. ئويناپ بېشىم قايغاندا بىرسىڭلارنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىمەن. سىلەر "ۋاي خېنىمكەم، ۋاي خېنىمكەم" دەپ يىغلاپ بىسەرەمجان بولىسىلەر. شۇ سەكپارىچىلىقتا بىرسىڭلار "مەلىكىگە گۆھەرنى چايقاپ سۈيىنى ئىچىرسەك ساقىيىپ كېتەتتى، گۆھەر ئەكىلىڭلار" دەپ چۇقان سالىسىلەر، شۇنداق قىلىپ مېھماننىڭ كۆڭلىنى ئاچىمىز.

شۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە نەغمە قىزىپ كېتىپتۇ. شەھەربانۇ راسا جۇلانە ئۇسۇل ئويناپتۇ. ساز ئەۋجىگە چىقىپتۇ. شەھەربانۇ پىر-پىر پىقىراپ كېلىپ، بىر كېنىزەكنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىپتۇ. كېنىزەكلەر "ۋاي خېنىمكەم ھوشىدىن كەتتى" دەپ ئوپۇر-توپۇر بولۇشۇپتۇ. يىغا-زارە قىلىپ ئويۇنى بېشىغا كىيىشىپتۇ.

شەھەربانۇنىڭ جۇلانە ئۇسۇلىغا، كېلىشكەن قەددى-قامىتىگە، قوللىرىدىن قاس چىقىرىپ، قاش تاشلاپ ئويناشلىرىغا ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇتقان ھالدا بېرىلىپ كەتكەن ۋەزىر يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— مەلىكىگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بولمىدى، گۆھەرنى چايقاپ سۈيىنى ئىچكۈزۈۋەتسەك ساقىيىپ كېتەتتى، — دەپتۇ بىر كېنىزەك.

— غەزنىگە بېرىپ گۆھەر ئېلىپ كەلگىچە مەلىكىدىن ئايرىلىپ قالىدىغان بولدۇق، ۋاي ئىست، چىرايلىق مەلىكەم، — دەپ

چاچلىرىنى تۇتۇپ ۋاسا قاملاشتۇرۇپ يىغلاپتۇ يەنە بىر كىنىزەك.

ھودۇقۇپ كەتكەن ۋەزىر قوينىدىكى يانچۇغىدىن گوھەرنى چىقىرىپ:

— ۋاي مانا گوھەر، مەلىكىنى دەرھال قۇتۇلدۇرۇڭلار! — دەپ كىنىزەكلەرگە سۇنۇپتۇ......

شەھەربانۇ گوھەرنى ئۇز پادىشاسىغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. سايا ھەتچى پادىشا يوقالغان گوھىرىنى قولىغا ئېلىپ خوشال بولۇپ:

— بۇ قىز ھەقىقەتەن پەم - پاراسەتلىك ئىكەن، — دەپ مەمنۇن بوپتۇ.

خاسىيەتلىك چۈش

بۇرۇنقى زاماندا بىر تۇل خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. بۇ خوتۇننىڭ دۇنيالىقتا بىرلا ئوغلى بولۇپ، ئۇ كەيمە تاز ئىكەن. بالا ھەر كۈنى جاڭگالدىن يانتاق ئەكېلىپ ناۋايخانىغا ساتىدىكەن. شۇ كىرىم بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن. بۇ تاز بالا كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇنداق چۈش كۆرۈپتۇ: ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كۈن، سول تەرىپىدە ئاي ياتارمىش، ئۇ بىردەم كۈننى، بىردەم ئاينى قۇچاقلايمەش... ئۇ، بۇ چۈشىنى ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپلا ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭ چۈشىنى تولىمۇ زەڭ قويۇپ ئاڭلاپتۇ. ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ھەسرەت بىلەن ئۇزۇن بىر ئۇھ تارتىپ، ئاندىن بالىسىغا:

— سەن بىر خاسىيەتلىك چۈش كۆرۈپسەن. ئۇنىڭغا تەبىر بېرىشكە مەنمۇ ئاجىزلىق قىلىمەن. ئەڭ ياخشىسى بۇ چۈشۈڭنى پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە ئېيتىپ بەر، مەلىكە ئىنتايىن زېرەك ۋە دانىشمەن، بۇنداق چۈشكە توغرا تەبىر بېرەلەيدۇ، — دەپتۇ.

تاز يېرىم كېچىدە ئوردىغا يېتىپ كەپتۇ؛ مەلىكىنىڭ ھوجرىسىنى تېپىپ، دېرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆينىڭ ئىچىگە قاراپتۇ. مەلىكە مۇھەببەتدىشى بىلەن ئىچىلىپ - يېيىلىپ ئويناپ ئولتۇرغان ئىكەن. مەلىكە دېرىزىنىڭ سىرتىدا قاراپ تۇرغان تازنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، دېرىزە يېنىغا كېلىپ:

— ھەي تاز، بۇ يەرگە نېمە بار دەپ كەلدىڭ؟ — دەپتۇ.

— ئاخشام ئاجايىپ بىر چۈش كۆرۈپتىمەن. سىلىنى ئورۇپ بېرەمدىكىن، دەپ كەلدىم، — دەپتۇ تاز.

— قانداق چۈشكەن ئۇ، قېنى دەپ باقە؟

— كۈننى ئولتۇرۇپ بېمىگە، ئاينى سول تەرىپىمگە ئېلىپ قۇچاقلاپ يېتىپ چۈش كۆرۈپتىمەن.

تازنىڭ چۈشىنى ئاڭلاپ مەلىكىنىڭ كۆڭلى بىر قىسىم بولۇپ، چىرايى تۇتۇلۇپ، قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئاچچىقىنى بىلەن:

— بۇنداق چۈشنى ئورۇۋىلىش بولمايدۇ، ماڭ، نەدىن كەلگەن بولساڭ شۇ يەرگە كەت! — دەپتۇ.

تاز ئىلاجىسىز ئارقىسىغا يانماقچى بولۇپتۇ، لېكىن مەلىكىنىڭ سۆزىگە قايىل بولماي، بۇ يەردىن كەتكىسى كەلمەپتۇ. ئاستا دەسسەپ يېنىپ كېلىپ، دەرىزە قاپقىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تىڭشاپ تۇرۇپتۇ. مەلىكىنىڭ مۇھەببەتدىشى:

— بۇ تازنىڭ چۈشىنى ئەجەپ ئورۇۋەتكىز كەلمىدىغۇ مەلىكەم، بۇ نىمە ئۈچۈن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ چۈشتىن قارىغاندا مۇشۇ تاز كەلگۈسىدە مېنى ئۆز ئەمرىگە ئالماقچى. تاز ئوڭ يېنىغا ئېلىپ قۇچاقلاپ ياتقان كۈن مەن بولسەمەن. مېنىڭ ئۈستۈمگە يەنە بىر پەرىزاتنى ئالىدىكەن، ئۇ مەندىنمۇ چىرايلىق ئىكەن، تاز سول يېنىغا ئېلىپ قۇچاقلىغان ئاي ئەنە شۇ پەرىدۇر، — دەپتۇ مەلىكە.

مەلىكىنىڭ مۇھەببەتدىشى بۇ تەبىرگە ئىشەنگۈسى كەلمەي، ياقىسىنى تۇتۇپ:

— خۇدا ساقلار، ئۇنداقمۇ بولماس، — دەپتۇ.

— شۇنى دېمەمسىز، مەن بولسام بىر پادىشاھنىڭ قىزى، نەسلىمىز ئېسىل ئادەملەر، قانداقمۇ بۇ گاداي تازغا خوتۇن بولىمەن. شۇڭا تازنىڭ كېيىنى ئاڭلاپ ئىمانىم قىرىق گەزگە ئۆچتى.

تاز رامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىۋاپتۇ. شۇ يەردىن يۇگۈرگەن پېتى ئۆيىگە بېرىپ بولغان ۋەقەنى ۋە ئاڭلىغان گەپلەرنى ئاپىسىغا بىرمۇ - بىر سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— ئەمدىچۇ بالام، — دەپتۇ تازنىڭ ئاپىسى، — يەنە ئارقاڭغا بېرىپ مەلىكىنىڭ ھوجرىسىغا بار، ھېلىقى رامنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ گەپ - سۆزىنى تىڭشا، ئۇلار ئەمدى نېمە ئىش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ كەل.

— خوپ، — دەپتۇ - دە، تاز شاپاشلاپ بارغىنىچە رامنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ، قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشاپ تۇرۇپتۇ. ئۆينىڭ ئىچىدە مەلىكە بىلەن مۇھەببەتدىشى يەنە شۇ چۈش ئۈستىدە گەپلىشىپ، مەسلىھەتلىشىۋاتقىدەك.

— ئەلۋەتتە مەن سىزدەك كېلىشكەن يىگىت بىلەن مەڭگۈلۈك بىرگە ئۆتۈشنى خالايتتىم، — دەپتۇ مەلىكە مۇھەببەتدىشىغا، — بىراق تازغا بۇيرۇغان تەقدىرىمنى توساپ ئالغىلى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. مەن ئاخىرى مۇشۇ سەت تازنىڭ قولىغا چۈشىدىغاندەك تۇرىمەن.

— ئەمىسە، — دەپتۇ مۇھەببەتدىشى سەل ئەنسىرەپ، — ئىككىمىز بۇ شەھەردىن دەرھال قېچىپ چىقىپ كېتەيلى، قانداق دەيسىز؟

— بولىدۇ، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن غەزىنىدىن پۇل ئەپچىقىپ بېرەي، سىز بازارغا كىرىپ، ئالتە ئايلىق يولنى بىر كېچىدە باسىدىغان يۇگۈرۈك ئاتتىن ئىككىنى سېتىپ ئەكىلىڭ. ئەتە كەچ كىرىپ، كۆز باغلانغان چاغلار بىلەن باغنىڭ سىرتىدىكى ئەگمە كوۋرۈك تۈۋىدە مېنى ساقلاپ تۇرۇڭ. مەن ئۆمرىمىز بويىچە خەجلىسەكمۇ يېتىپ ئاشقىدەك تىللانى بوخچامغا قاچىلاپ، كۆتىرىپ چىقىمەن. كوۋرۈك يېنىغا بېرىپ "ئەھىھۇ" دەپ يۆتىلىپ

بەلگە بېرىمەن. سىز يېتىپ كېلىسىز. ئاندىن ئىككىمىز ئاتقا مىنىپلا قاچىمىز.

تاز ئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ مەلىكە بىلەن مۇھەببەتلىشى ئوتتۇرىسىدا بولغان بۇ گەپلەرنى ئېيتماي - تېمىتماي يەتكۈزۈپتۇ.

— ئومرۇڭنى جاڭگالدىن يانتاق توشۇپ ئۆتكۈزگىنىڭدىن مەلىكە بىلەن ئۆتكۈزگىنىڭ مىڭ مەرتىۋە ئەلا، — دەپتۇ تازنىڭ ئانىسى، — بولدى، بېشىمغا ھەر بالا كەلسە مەن كۆرەي، سەن ماڭا تارتىشىپ تۇرماي شۇ گۈزەل مەلىكە بىلەن كەت!

— ئانا، ئۇنىڭ بىلەن قانداق كەتكىلى بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تاز مەلىكىنى قولغا چۈشۈرۈشتىن بېشى قېتىپ.

— مۇنداق قىلىسەن، — دەپتۇ ئانىسى ئۇنىڭغا يول كۆرسىتىپ، — مەلىكە بىلەن مۇھەببەتلىشى بۇ ئاجايىپ چۈشىنىڭ ۋەھىمىسىدىن بۈگۈن كېچىچە ئۇخلىماي چىقىدۇ. مۇھەببەتلىشى ئەتە قوپۇپ شەھەرگە كىرىپ، ئات ئېلىپ كەچتە يېتىپ چىققىچە قاتتىق چارچايدۇ، كۆۋرۈك تۈۋىدە مەلىكىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ مۈگدەپ قېلىشى، ھەتتا ئۇخلاپ قېلىشى مۇمكىن. سەن شۇ قاراڭغۇ كېچىدە تۈيدۇرماي بېرىپ ئۇنىڭ قولىدىكى ئاتلارنى قولغا چۈشۈرىسەن. مەلىكە چىقىپ بەلگە بېرىشى بىلەن قولتۇغىدىن يۆلەپلا ئاتقا مىندۈرۈپ بەدەر قاچىسەن. ئۇنىڭدىن كېيىنكىسىنى ھېكمەت بەلگىلىسۇن.

تازچاق ئانىسىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە كېچىدە كۆۋرۈك يېنىغا كەپتۇ. سەپسېلىپ قارىسا مەلىكىنىڭ مۇھەببەتلىشى ئاتلارنى بىر قوزۇققا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ. تازچاق ئاتلارنى قولغا چۈشۈرۈپ يوشۇرۇنۇپ، مەلىكىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئالەم قازاننىڭ قارىسىدەك قاپ - قاراڭغۇ ئىكەن. بىر چاغدا مەلىكە چىقىپ "ئەھەھۇ" دەپتۇ، تاز

ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ قولتۇغىدىن تۇتۇپلا ئاتقا مىندۇرۇپتۇ. ئۇزىمۇ ئىرغىپلا يەنە بىر ئاتقا مىنىپتۇ. "چۇۋ" دەپتۇ ـ دە، ئىككىسى تۈن قوينىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ئاتلىقلار ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىۋېرىپتۇ، تۈن نىسپى بوپتۇ. مەلىكە "بۇ يىگىت ئەجەپ گەپ قىلمايدا؟ مېنى دەپ تۇغۇلغان يۇرتى، مېھرىۋان ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلدى، مۇشۇنداق قاراڭغۇ كېچىدە، چول ـ جەزىرىلەردە مۇساپىر بولۇپ يۇرگەنلىكى ئۇچۇن ماڭا خاپا بولۇپ، رەنجىپ قالدىمۇ ـ يە؟" دەپ ئويلاپتۇ. يىگىتنىن گەپ ئېلىپ سىناپ بېقىش ئۇچۇن:

— ئەجەپمۇ بىر تۇگىمەيدىغان قۇملۇققا كىرىپ قالدۇق ـ ھە! — دەپتۇ.

قىزنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان تازچاق ئوشۇق گەپ قىلماي "ھىم" دەپلا قويۇپتۇ.

يەنە بىر يەرلەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن مەلىكە "بۇ يىگىت مەندىن راستلا خاپا بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟" دىگەن ئويغا كەپتۇ. ئۇنى سوزلەتمەكچى بولۇپ:

— نىمە دىگەن قېلىن توغراقلىق بۇ ـ ھە! — دەپتۇ.

— ھە، — دەپ قويۇپتۇ تازچاق باشقا گەپ قىلماي.

مەلىكىنىڭ نازۇك كوڭلىدە: "بۇ يىگىت راستلا مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشىمامدۇ، بولمىسا نىمشقا شۇنىچىلا گەپ قىلساممۇ ئېچىلماي تۇرۇۋالىدۇ؟" دىگەن گۇمان تۇغۇلۇپتۇ.

قىز يىگىتنى يەنە بىر قېتىم گەپكە سالماقچى بولغانىدا ئاسماننىڭ قۇمغا تېگىپ تۇرغان گىرۋەكلىرى ئاقىرىپ، تاڭ يورۇشقا باشلاپتۇ. قىز ئەمدى ئاستىراق ماڭساقمۇ بولار، دەپ سۇرئەتنى ئاستىلىتىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپتۇ. سەپسىلىپ قاراپ، ئۇزى مۇھەببەت باغلىغان چىرايلىق يىگىتنى ئەمەس، بەلكى گەدىنىدىن يۇقۇرىسىنىڭ ھەممىسىنى قوماق بېسىپ كەتكەن كەي-

مە تازنى كۆرۈپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، يېرىلغۇدەك بوپتۇ.

— ھەي تاز، سەن بۇ يەرگە نېمە بار دەپ كەلدىڭ؟

— ئۆزلىرىنى پانا تارتىپ كەلدىم.

— ئىككىمىز باشقا نەسەپتىن تۇرساق، مەن ساڭا قانداق راۋا بولاتتىم؟

— ھېچقىسى يوق، بىزمۇ ئادەم بالىسى ئەمەسمۇ، بولىۋېرىدۇ، — دەپتۇ تاز گەدىنىنى قاشلاپ.

مەلىكە ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ. ئاچچىقلاپتۇ، تېپىركىپتۇ، پۇشايمان قىپتۇ، ئىچىدە كۆلۈپمۇ تاشلاپتۇ. ئاقىۋەت بۇ ئىشنىڭ مۇشۇنداق ھەل بولماي مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىپتۇ. ئەمما بۇ تازنى ئېغىر بىر شەرت قويۇپ سىناپ باقماقچى بولۇپتۇ. "مۇبادا قويغان شەرتىمنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي قالسا، مېنىڭ بەختىم" دەپ ئويلاپتۇ.

— ئانداق بولسا، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن ساڭا بىر شەرت قويىمەن. ئەھدىسىدىن چىقالىساڭ مەن سېنىڭ خوتۇنۇڭ، ئەھدىسىدىن چىقالمىساڭ ئۆز تەلىيىڭدىن كۆر، بەخت قۇشۇڭ ئۇچۇپ كېتىدۇ.

— جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ، قانداق شەرتلىرى بولسا قويسىلا، — دەپتۇ تاز ئاتتىن سەكرەپ قۇمنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ.

— كىيىملىرىڭنى يېشىپ تاشلايسەن. يالىڭاچ بەدىنىڭگە سىلاپ قورۇپ قىرىق قامچا ئۇرىمەن، ئەگەر بەدىنىڭنى قاچۇرماي چىداپ تۇرۇپ بېرەلىسەڭ، مېنىڭ پېشىمغا ھەرقانداق بالا-قازا كەلگەندە ئازابلىنىشتىن قورقماي بەرداشلىق بېرەلەيدىكەن، دەپ كۆڭلۈم ئىسەن تاپىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن سېنىڭ بولىمەن. ئەگەر "ۋايجان" دەپ بەدىنىڭنى قاچۇرىدىغان بولساڭ، پېشىڭگە

نى تېپىشكەندىن جۇدا قىلىسمەن.
— شەرتلىرىنى ئورۇنداشقا تەييارمەن، — دەپتۇ تاز
كىسەللىرىنى يېشىپ يىقىرىتىپ چۆرۈپ تاشلاپ.
مەلىكە قولىنىڭ ئالقىنىنى نەمدەپ، قامچىنىڭ سېپىنى چىڭ
ئوچۇملاپ تۇرۇپ قەھرى بىلەن تازنى ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. بىر،
ئىككى، ئۈچ، ئوتتۇز سەككىز، ئوتتۇز توققۇز ...... تاز چىشى-
نى - چىشىغا چىڭ چىشلەپ، مەلىكىنى خوتۇن قىلىغاندىن كې-
يىنكى بەختلىك تۇرمۇشىنى كۆز ئالدىغا ئەكىلىپ، بەرداشلىق
بېرىپ مىدىر - سىدىر قىلماي، كۈلۈمسىرىگەن ھالەتتە تۇرۇپتۇ.
مەلىكە ئەڭ ئاخىرقى قامچىنى ئىگىز كۆتىرىپ "مانا قىرىق" دەپ تارس
قىلىپ ئۇرۇپ توختاپتۇ. تاز بۇ سىناقتىن ئۆتۈپتۇ. مەلىكىنىڭ كۆڭ-
لىمۇ ئىمىن تېپىپ:
— بولدى، كىسەللىرىڭنى كەي، بۇگۈندىن باشلاپ ئۆمرۈم
ئاخىرلاشقىچە مەن سىنىڭ ئايالىڭمەن. ئەمدى سەن ئۆزەڭنىڭ
بويۇڭنى چەنلەپ تۇرۇپ، تار بىر ئورا كولىسىڭ، — دەپتۇ.
تاز مەلىكىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە تار قىلىپ ئۆز بويىغا
تەڭ چوڭقۇرلۇقتا ئورا كولاپتۇ ۋە ئۆزى شۇ ئورىغا چۈشۈپ تۇ-
رۇپ بېرىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ بويىنىڭ يۇقۇرىسىنىلا چىقىرىپ
قويۇپ، قالغان يېرىنى تازا دەسسەپ چىڭداپ تۇرۇپ توپا بى-
لەن كۆمۈپ تاشلاپتۇ. قولىغا قامچىنىڭ سېپىدەك سوكسوكنى ئې-
لىپ، تازنىڭ بېشىدىكى قوماقلارنى قىرىپ، قومۇرۇپ چىقىرىشقا
كىرىشىپتۇ. تازغا بۇنىڭ ئاغرىقى بايىقى 40 قامچىنىڭ ئازاۋى-
دىنمۇ يامان تۇيۇلۇپتۇ. مىدىراي دېسە، مىدىرلىيالماپتۇ. قولى بى-
لەن بېشىنى توساپ ئالاي دېسە، قولىنى چىقىرالماپتۇ. ئاغرىقىغا
چىدالمىغىنىدىن تۈۋلاپ چىقىراپ كېتىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ نالى-
سىگە پەرۋا قىلماي قىرتىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قوماقنىڭ بىر-
سىنىمۇ قويماي، ھەممىنى قىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ. ياۋا چۆپنىڭ

يىلتىزىنى ئەكىلىپ كويدۇرۇپ، كۈلىنى تازىنىڭ قاناپ كەتكەن بېشىغا تېڭىپتۇ. ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم شۇنداق قىلىپ، يۇيۇپ مايلاپ بېرىپتۇ، ئاخىرى تازىنىڭ بېشى ئوڭلىنىپتۇ. ئاپپاق كېپەكلەپ كەتكەن قوماقنىڭ ئورنىغا، قۇندۇزدەك قاپ - قارا چاچ چىقىپتۇ. تازچاق ئەمدى كېلىشكەن چىرايلىق يىگىتكە ئايلىنىپتۇ.

— بۇندىن كېيىن چول - جەزىرىدە ياۋايى ئادەملەردەك ئوتتۇۋەرمەيلى، ماكان تۇتۇپ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرەيلى، — دەپتۇ مەلىكە.

— ھەببەلى، شۇنداق قىلىلى، — دەپتۇ ئۇنىڭ ئېرى.

— مەن ساڭا ھازىر بەش يۈز تىللا بېرىمەن، سەن بۇنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ چار باغلىرى بار كاتتا قورا - جاي سېتىۋالسەن. شۇ نەرسە ئېسىڭدە تۇرسۇنكى، ئالغان قورا - جاي شاھنىڭ ئوردىسىدىن يىراق جايدا بولسۇن. ئوردىغا يېقىن يەردىن جاي ئالساڭ، پادىشا ۋە ئۇنىڭ ۋەزىرلىرى ئاچكوز كېلىدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالساق، ئۇلاردا يامان غەرەز پەيدا بولۇپ، ساڭا قەست قىلىدۇ، — دەپتۇ.

يىگىت ئاتنى توقۇپتۇ، 500 تىللانى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپتۇ. شەھەرنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، خوتۇنى ئېيتقاندەك قورونى ھېچ يەردە ئۇچراتماپتۇ. پادىشانىڭ ئوردىسى جايلاشقان تەرەپكە بېرىپ ئىزلەپتۇ. ئوردىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ، دەل خوتۇنى ئېيتقاندەك كاتتا ئىمارەتنى كورۇپتۇ. قورانىڭ باغ - ۋارانلىرىنى كورۇپ تېخمۇ قىزىقىپ قاپتۇ. "ئوردىنىڭ يېنىدا بولسا بولمامدۇ، باشقا يەردە مۇنداق قورا يوق تۇرسا قانداق قىلغۇلۇق" دەپتۇ - دە، بۇ قورانى سېتىپ ئاپتۇ. ئادەملىرىنى كوچەرتىپ، ئويلىرىنى كوچۈرۈپ كىرىشكە تەييارلاتقۇزۇپ قويۇپ

جاڭگالغا قايتىپ كېتىپتۇ. خوتۇنغا ھەچپەردىن تۇزۇك قوراجاي تاپالماي، ئامالسىز ھىلىقى جايىنى ئالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ئاپلا، يامان قىپسەن-دە! — دەپتۇ خوتۇنى ئەپسۇسلىنىپ، — خەير، قانداق قىلىمىز، باشقا كەلگەننى كىرردۇق. ئەسلى شۇ كاساپەتلەر بىلەن زادى خوشنا ئولتۇرمايدىغان گەپ ئىدى.

ئۇلار ئاتلىرىغا مىنىپ، ئەل ئۇيقۇغا كەتكەندە شەھەرگە كىرىپ كەپتۇ. سېتىۋالغان جايىغا كىرىپ ئورۇنلىشىپتۇ. ھېرىپ-چارچاپ كەتكەنلىكتىن ئەتىسىمۇ كەچكىچە ئۇخلاپتۇ. ئوگۈنى سەھەردە مەلىكە تالاغا ھاجەتكە چىقىپتۇ. شۇ چاغدا پادىشانىڭ نائىنساپ ۋەزىرىمۇ تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن تالاغا چىققان ئىكەن. ئۇ كەڭ ھويلىدىن چىقىۋاتقان كۈن سۈپەتلىك پەرىزاتنى كۆرۈپ، تۇرغان ئورنىدا ئاغزىنى ئېچىپ، قاققان قوزۇقتەك قېتىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. قولىدىكى ئىشۇرىغىمۇ يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بىر ھازادا ئېسىنى يىغىپ قارىسا، مەلىكە ئاللىقاچان ھوجرىسىغا كىرىپ كەتكەن، ئۇ بېشىنى ساڭگىلىتىپ، دوڭغاسلاپ پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— ئى پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئۇ شاھ قەسرىگە كىرىشى بىلەن، — بىزنىڭ شەھىرىمىزگە كۈن سۈپەتلىك بىر پەرى پەيدا بوپتۇ. ھوسنى-جامالى ھەرقانداق كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ.

— سىلىنىڭ كوڭۇللىرىنى ئوزىگە تارتقان قانداق پەرىدۇ؟ — دەپتۇ پادىشا ھەيران بولۇپ، — ئەمىسە مەنمۇ بىر كۆرۈپ باقاي، ياخشىنى كۆرمەكلىك پەرز.

ئۇلار ئەتىسى سەھەردە مەلىكىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇشۇپتۇ. مەلىكە تۇنۇگۈنكى قەرەلى بىلەن تالاغا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ سىپايىلىق بىلەن ئىشىكتىن چىقىشى پادىشاغا

بۇلۇت ئىچىدىن ئاي چىققاندەك، كەڭ ھويلىنىڭ سەينىسىنى يېرىپ ئۆتۈشى تېنىق ئاسماندا ئاي ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشانىڭ قەلبىگە بىر ئوت تۇتىشىپتۇ. ئىشتىيى تۇتۇلۇپ، تامىقى ئازلاپ رۇخسارى سارغىيىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. يە نەسىھەت، يا دورا كار قىلماپتۇ.

— ئى ھەممىگە قادىر، ئۇلۇغ شاھىمىز، — دەپتۇ ھىلىقى ۋەزىر بىر كۈنى شاھ خالى قالغان پەيتتە كىرىپ، سىلى مۇنداق بىئارام بولۇۋەرمىسىلە، مەن ئوبدان ئىنىقلاپ كوردۇم: ئۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ ئىرى تېگى پەس بىر گاداي ئىكەن، ئۇنىڭ قۇدرەتلىك بىرەر تايانچىسىمۇ يوق ئىكەن. شۇڭا ئۇنى ئوردىغا چاقىرتىپ، ئىنساننىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان بىرەر ۋەزىپە تاپشۇرايلى، ئۇنى، تەھقىق ئورۇندىيالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى جىمىقتۇرۇۋېتىپ، مەلىكىنى تارتىۋالساق، دەرتلىرىگە داۋا دىگەن شۇ ئەمەسمۇ؟

پادىشا بۇ "ئاقىلانە" مەسلىھەتنى ماقۇل كورۇپتۇ. بۇ غەرەزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن يىگىتنى ئوردىغا چاقىرتىپتۇ. يىگىت ئوردىغا مېڭىش ئالدىدا خوتۇنى ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— پادىشا ساڭا ھەرقانداق ئېغىر ۋەزىپە يۈكلىسىمۇ ھەرگىز ياق دىمە، "خوپ بولىدۇ، ئورۇندايمەن" دەپ ئۇدۇل ئۆيگە يېنىپ كەلگىن. قالغىنىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

يىگىت ماقۇل دەپ ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ۋەزىرلەر ئۇنى شاھنىڭ ئالدىغا باشلاپ ئەكىرىپتۇ.

پادىشا ئۇنىڭغا:

— يېقىندىن بۇيان بىتاپ بولۇپ قالدىم، كېسىلىمگە يولۋاسنىڭ سۈتى داۋا بولۇپ قالدى. مۇشۇ توغرىلىق ساڭا ھاجىتىم چۈشتى. يولۋاس سۈتى تېپىپ كېلەلىسەڭ ئامانلىق بېرىمەن، تېپىپ كېلەلمىسەڭ كاللاڭنى ئالىمەن، — دەپتۇ.

— تېۋىپ كېلىمەن، — دەپتۇ يىگىت ۋە ئۇ ئوردىدىن چىقىپ ئۇدۇل ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ.

— ھە، پادىشا نېمە دىدى؟ — دەپتۇ خوتۇنى ئۇ ئۆيىگە كىرىشى بىلەن.

— يولۋاسنىڭ سۈتىنى تېپىپ ئەكەلسەڭ ئامانلىق بېرەمەن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن، دىدى.

ئۇنداق بولسا ئۇ ساڭا ئاسان شەرت قويۇپتۇ. بۇنى ئورۇنلاش تەس ئەمەس. باياتىن ئاڭلىسام، ئانچە يىراق بولمىغان جىگدىلىكتە بىر يولۋاس جىگدە تېرىپ يەۋاتقاندا، قولىغا جىگدە شوخىسى كىرىپ كېتىپ چىقىرالماي ئازاپ تارتىپ يېتىپ قاپتۇ. باشقىلار ئۇنىڭدىن قورقۇپ يېنىغىمۇ يولىماپتۇ. سەن قورقماستىن بېرىپ، ئالقىنىدىكى تىكەننى چىقىرىپ، ئۇنى ئازاپتىن قۇتقاز. شۇنداق قىلساڭ يولۋاسمۇ سەندىن بىرچىنە سۈتىنى ئايىمايدۇ.

يىگىت خوتۇنى ئېيتىپ بەرگەن جىگدىلىككە بارسا، بىر يولۋاس يوغان بىر تۈپ جىگدە تۈۋىدە زوڭزىيىپ، تەلمۈرۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. يىگىت ئالدى بىلەن يولۋاسقا سالام بېرىپتۇ. يولۋاسمۇ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ئاندىن يىگىت يېقىن كېلىپ، يولۋاسنىڭ ئاياۋاق تايىنىپ تۇرغان قولىنى تۇتۇپ قارىسا، شوخا يولۋاس ئالقىنىنىڭ ئىچىدە بىخ چىقىرىپ كوكلەپ كېتىپتۇ. يىگىت پىچىقىنى ئېلىپ، يولۋاس ئالقىنىنىڭ يىرىڭداپ كەتكەن يېرىنى يېرىپ، جىگدىنىڭ كوكلەپ كەتكەن شوخىسىنى يىلتىزلىرى بىلەن بىراقلا چىقىرىۋاپتۇ. ئاندىن يىرىڭلىرىنى پاك-پاكىز تازىلاپتۇ. جاراھەتلەنگەن جايىغا دورا قويۇپ تېڭىپتۇ. يولۋاس ئازاپتىن قۇتۇلۇپتۇ. يىگىتكە تەشەككۈر ئېيتىپتۇ ۋە:

— ئەي ئىنسان بالىسى، بىرنەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھېچكىم مېنىڭ يېنىمغا يېقىن يولىمىغان ئىدى. سەن باتۇرلۇق بى-

لەن كېلىپ مېنى ئېغىر ئازاپتىن قۇتقازدىڭ. مېنىڭمۇ ياخشىلى-
غىڭغا ياخشىلىق قايتۇرغۇچىلىكىم بار. ساڭا نىمە ئېھتىياجلىق
بولسا ئېيت، ھەل قىلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.
يىگىت پادىشاغا يولۋاس سۈتى لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى،
بۇ تەرەپكە شۇ مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. يولۋاس
سۈتىدىن بىر قاچا بېرىپتۇ. يىگىت ئۇنى ئېلىپ، رەھمەت ئېيتىپ
قايتماقچى بوپتىكەن، يولۋاس ئۇنىڭغا:
— ئالدىرىما. پادىشا دىگەنىنىڭ پەتىۋاسى تولا. بۇنى كو-
رۇپ "يولۋاسنىڭ سۈتى ئەمەس" دەپ، ساڭا زىيانكەشلىك قى-
لىشتىن يانمايدۇ. شۇڭا گۇۋاچىلىقتىن ئۆتۈش ئۈچۈن، بالىلىرى-
دىن بىرىنى ساڭا قوشۇپ قويايى، — دەپتۇ. يىگىت يولۋاسنىڭ
بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. سۈتنى كوتىرىپ،
پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پادىشا سۈتنى كورۈپ قانائەت ھا-
سىل قىپتۇ ۋە:
— بۇ ئىشنى مۇۋەپپەقىيەتلىك بېجىردىڭ، قايتىپ كەت-
سەڭ بولىدۇ، — دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ.
كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، پادىشانىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپتۇ.
ھىلىقى ئاچكوز ۋەزىر ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:
— ئى ئۇلۇغ سەركەردىمىز، يولۋاس دىگەن بار نەرسە،
ئىنسانلار ئۇنىڭ كوزىغا چۈشسىلا تۇتۇۋالىدۇ. شۇڭا ئىنسانلار
قىلالمايدىغان شەرتنى قويىلى، بۇ شەرتنى ئورۇنلىيالمىغاندىن كې-
يىن، ئۇنى كوزدىن يوقىتىپ، مەلىكىنى سىلىگە ئېلىپ بەرسەك
قانداق؟ — دەپتۇ. پادىشا ساقىلىنى سىلاپ، ئويلاپ تۇرۇپ:
— بۇ ئالەمدە ئىنسانلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان قانداق
بەسى - مۇشكۇل ئىش بولۇشى مۇمكىن؟ — دەپتۇ.
— ئۇنىڭدىن غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دەپتۇ
ئاچكوز ۋەزىر سوز ئېلىپ، — رىۋايەت قىلىنىشىچە، كويقاپتى-

كى پەرىزات قىزلىرىنىڭ قولىدا گۈلقەقە دېگەن ئىنتايىن چىرايلىق بىر قۇش بارمىش. شۇ قۇشنى ئېلىپ كەلسە ئامانلىق بېرەيلى، ئېلىپ كېلەلمىسە كاللىسىنى ئالىمىز. ئېيتىلىشىچە كويىقاپقا بېرىش ئۈچۈن بەش يۈز يىل ۋاقىت كېتەرمىش. بۇنىڭغا ئۇنىڭلا ئەمەس، نەچچە ئەۋلادىنى ئۆلىسىمۇ ئۆمرى يەتمەيدۇ. بۇ شەرتنى قويساق ئۇ يە ئۆلىدۇ، يە ئورۇنلىيالماي قايتىپ كېلىپ ئۆلۈم جازاسى تەلەپ قىلىدۇ.

— بۇ ئوبدان شەرت ئىكەن. ئەمسە ئۇنى چاقىرىڭلار، — دەپ ئەمر قىپتۇ پادىشا.

يىگىت پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىش ئالدىدا، ئۇنىڭ مېھرىۋان خوتۇنى يەنە مۇنداق جېكىپتۇ:

— ھەرقانداق قىيىن شەرت بولسىمۇ مەردانىلىق بىلەن قوبۇل قىل. ھەرگىز قورقما.

يىگىت شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ گۈلقەقەنى ئەكىلىش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ يېنىپ چىقىپتۇ. ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ، ئەھۋالنى خوتۇنىغا ئېيتىپتىكەن، خوتۇنى ئۇنىڭغا مۇنداق يول كۆرسىتىپتۇ:

— گۈلقەقە ئىنسانلارنىڭ قولىدا بولمايدۇ، بۇ قۇش كويىقاپتىكى پەرىزات قىزلىرىنىڭ قولىدا تۇرىدۇ، بۇ قۇشنى ئېلىش ئۈچۈن، سېنىڭ كويىقاپقا بېرىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. سەن كۈن چىقىش تەرەپتىكى قومۇشلۇققا بارساڭ، چەكسىز كەتكەن قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدە بىر كۆل بار: ئۇ قىزلار بىر توپ كوك كەپتەر سۈرىتىدە ھەر كۈنلۈكى شۇ كولگە كېلىپ سۇغا چۆمۈلىدۇ. بىر بىرىگە سۇ چېچىشىپ تازا قىزىق ئويناۋاتقاندا بېرىپ كىيىمىنى يىغىۋال. ھەرقانچە يالۋۇرسىمۇ كىيىملىرىنى بەرمە. ئاخىرى پەرىزاتلارنىڭ بىرسى "ئۆزەمنى ساڭا مەڭگۈلۈك ئاتا قىلدىم" دېگەندە بەرگىن. ئۇلار ئېيتقان سۆزىگە بىزدىنمۇ

پەكرەك ئەمەل قىلىدۇ. گۈلقەقەنىمۇ ساگىيان شۇ پەرىزات تېپىپ بېرىدۇ. ھىلىقى خاسىيەتلىك چۈشۈڭدە سول تەرىپىڭگە ئېلىپ قۇچاقلىغان ئاي ھەمنە شۇ پەرىزات بولىدۇ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ ئېيتىپ بەرگىنى بويىچە مېڭىپ، ئەتىراپىنى ئېگىز ئۆسكەن قىيىن قومۇشلۇق ئوراپ تۇرغان بىر كۆلگە يېتىپ بېرىپتۇ. قومۇشلۇقنىڭ ئىچىگە موكۇۋېلىپ، ماراپ يېتىپتۇ. چۈش مەزگىلى بىلەن شىششەدەك سۈزۈك ئاسماندا بىر توپ كەپتەر پەيدا بوپتۇ. كەپتەرلەر كۆلنىڭ ئۈستىنى بىر ئەگىپ، لەپىدە پەسكە شۇڭغۇپتۇ. كۆل بويىدىكى چۆپلۈككە قونۇپ بىرلا سىلكىنىپ پەرىلەرگە ئايلىنىپتۇ. قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ، چۇقۇرۇشۇپ كىيىملىرىنى يەشكىلى تۇرۇپتۇ. ئۇلار كىيىملىرىنى قاشقا سېلىپ قويۇپ، ئۆزلىرى كۆلدىكى سۇدا تازا قىزىق ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەندە، يىگىت قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كۆل بويىغا كەپتۇ، قىزلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپتۇ. قىزلار ئۇنى كۆرۈپ قاپتۇ. كىيىملىرىنى ئېلىۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمەي، سۇدا تۇرۇپ يالۋۇرۇپتۇ. يىگىت كىيىملەرنى بەرمەپتۇ. كەچ كىرىپ، ئۇلارنىڭ كويىقاپقا قايتىدىغان ۋاقتىمۇ توشۇپ قاپتۇ. ئۇلار تولىمۇ جىلى بولۇپ جىددىيلەشكىلى تۇرۇپتۇ. ئاخىر ئىككى ھەدىسى سىڭىلىسىغا: "ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ ئىنسان كىيىملىرىمىزنى بەرمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. كىيىمسىز ئاتا - ئانىمىزنىڭ ئالدىغا قانداق بارىمىز؟ سەن چىقىپ ئۇنىڭ قانداق تەلىۋى بولسا كۆنۈپ، قوبۇل قىلغىن، ئاندىن كىيىملىرىمىزنى ئېلىپ كەل!" دەپتۇ. لېكىن سىڭىلىسىمۇ ئىزا تارتىپ سۇدىن چىققىلى ئۇنىماپتۇ. ھەدىلىرى زورلاپ يۈرۈپ تەستە ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. پەرىزات سۇدىن چىقىپ يىگىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— سېنىڭ قانداق تەلىۋىڭ بولسا ئېيتقىن، ئورۇنلاپ بېرىمىز، — دەپتۇ.

— مېنىڭ پەقەت بىرلا تەلىۋىم بار، — دەپتۇ يىگىت، — گۇ بولسىمۇ، سىزنى ئۆز ئەمرىمگە ئالسام، ئىككىمىز بىللە تۇرمۇش كەچۈرسەك.

قىز ھەدىلىرىنىڭ ئېيتقان نەسىھىتىنى ئەسلەپتۇ، ئىلاجسىز بۇ تەلەپكە ماقۇل بوپتۇ. رازىلىق بىلدۈرۈپ، كىيىملىرىنى قولىغا ئاپتۇ. قىزلار سۇدىن چىقىپ كىيىملىرىنى كىيىشىپ بوپتۇ. يىگىت ئۆزىگە خوتۇن بولۇشنى ۋەدە قىلغان پەرىزاتنىن كۆلقەقەنى ئەكىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. قىزلار يىگىتكە:

— ئۇنداق بولسا، سەن مۇشۇ يەردە بىزنى كۈتۈپ تۇرسەن، — دەپتۇ.

— ماقۇل، مەن سىلەرنى كۈتۈپ تۇرىسەن، — دەپتۇ يىگىت. پەرىزاتلار ياپ - يېشىل چوپلۇككە بىرلا دومىلاپ، بىر توپ كوك كەپتەرگە ئايلىنىپتۇ - دە، پۇررىدە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. يىگىت كول بويىدا، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كوزىنى ئۈزمەي قاراپ قاپتۇ. ئازمۇ ئوتمەي، كوپمۇ ئوتمەي پەرىزاتلار بىر چىرايلىق قەپەزنى كوتىرىپ، كول بويىغا كەپتۇ ۋە قەپەزنى يىگىتكە بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئىنسان بالىسى، بىزنىڭ ساڭا ئىككى تۈرلۈك گەپىمىز بار، بىرى مانا بۇ قەپەزنىڭ ئىچىدىكىسى كۆلقەقە، قەپەزنىڭ ئاغزىنى تاكى پادىشانىڭ ئالدىغا بارمىغىچە ئاچمايسەن؛ يەنە بىرى، سىڭلىمىزنى ئۆز يۇرتۇڭغا ئاپىرىۋېلىپ خارلىمايسەن، كوڭلىگە ئازار بەرمەيسەن.

يىگىت ۋەدە بېرىپتۇ. پەرىزاتنىڭ ھەدىسىلىرى ئۇلارغا ئاق يول تىلەپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

يىگىت بىلەن قىز ئۇرغۇن يولنى بىللە مېڭىپ، ئويلىرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئەتىسى يىگىت قەپەزنى كوتىرىپ ئوردىغا كىرىپتۇ. پادىشا قەپەزنىڭ ئاغزىنى شۇنداقلا ئېچىشى بىلەن كۆلقەقە

شۇنداق بىر سايراپتىكى، ئەيىۇھەننىاس، پادىشانىڭ كويۇك ئازاۋىمۇ ئىپسىدىن كوتىرىلىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. پادىشانىڭ قەلبىدىكى كويۇك ئوتلىرى يەنە يېلىنجاپ يالقۇنلاشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يەنە جىلىخور، تېرىككەك بولۇپ كېتىپتۇ، گۇلقەقەنىڭ خەندان ئۇرۇپ سايرىشىمۇ قۇلىغا خوشياقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شاھنىڭ كەيپىياتىغا تولىمۇ كوڭۇل بولۇپ، كۇزىتىپ تۇرىدىغان ئاچكوز ۋەزىر يەنە بىر پەتنىۋا تېپىپ پادىشاغا مەسلىھەت ساپتۇ:

— ئى شەۋكەتلىك شاھىم، — دەپتۇ ۋەزىر، — مەرتەم - مەرتەم ئۇچ مەرتەم بولسۇن. ئەمدى بۇ ئادەمگە ئوتۇپ كەتكەن ئىشلاردىن بىرەرنى قىلدۇرۇپ باقسىلى. بۇنى جەزمەن ئورۇنلىيالمايدۇ، ئاندىن بوينىغا قىلىچ سېلىپ، جېنىدىن جۇدا قىلايلى. شۇ چاغدا مەلىكە بىزنىڭ بولىدۇ.

پادىشا سەل ھەيران بولۇپ:

— دۇنيادا بولۇپ ئوتۇپ كەتكەن، قىلىشقا بولمايدىغان نىمە ئىش بولۇشى مۇمكىن؟ — دەپتۇ.

— مەسلەن، — دەپتۇ ئاچكوز ۋەزىر، — سىلىنىڭ ئاتىلىرى ئالەمدىن ئوتكەن. بىراق رەخمىتىنىڭ قەۋرە نىشانىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكى بىزگە ھازىرغىچە مەلۇم ئەمەس. بۇ ئادەمنى ئاتىلىرىنىڭ قەۋرە نىشانىسىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتسەك!

پادىشا بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇپتۇ. يىگىتنى يەنە چاقىرتىپ ئەكەلدۇرۇپتۇ:

— ئەمدى ساڭا يەنە بىر ۋەزىپە بار، — دەپتۇ پادىشا، — ئاتامنىڭ تەۋەرۇك قەۋرە نىشانى بىزگە نامەلۇم، سەن شۇنى تېپىپ كەل، ئەگەر تېپىپ كېلەلمىسەڭ، كاللاڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلىمەن.

— خوپ، تېپىپ كېلىمەن، — دەپتۇ يىگىت ئىككىلەنمەي-

لا. ئۇ ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ بۇ ئەھۋالنى چوڭ خوتۇنىغا ئېيتىپتۇ.

— ئاۋالقى ئىككى يولنى مەن كۆرسىتىپ بەردىم. ئەمدى-
كى يولنى پەرزات كۆرسىتىپ بەرسۇن، — دەپتۇ مەلىكە.

يىگىت ئەھۋالنى كىچىك خوتۇنىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

— سەن پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىپ: "ئاتىلىرىڭىزنىڭ تەۋە-
رۈك نىشانىسىنى تېپىپ قويدۇم. مۇشۇ تىك تاغنىڭ ئۈستىدىكەن.
تاۋاپ قىلىپ كېلەي دېسىلە مەن باشلاپ چىقىمەن، بىراق بۇ
تاققا چىقىش ناھايىتى تەس، پەقەت بىرلا تەرەپتىن چىققىلى
بولىدىكەن. تېپىلىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن تاغ ئۈستىگە چىقىدى-
غان چىغىر يولغا ئوتۇن ياغاچلارنى تاشلاپ، ئۈستىگە دەسسەپ
چىقىمىز" دېگىن. پادىشا پىكرىڭنى قوبۇل كۆرۈپ تاققا ئوتۇن-
ياغاچلارنى تىزدۇرۇپ يول ياسىتىدۇ. سەن ئۇنى شۇ يول بىلەن
تاققا ئېلىپ چىقىپ "ئاتىڭىزنىڭ قەۋرە نىشانى مانا مۇشۇكەن"
دەپ يوغانراق تاشتىن بىرىنى كۆرسىتىپ قوي. پادىشا جەزمەن
ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ. شۇ پەيتتە ئۆزەڭنى چوققىدىن يەرگە تاش-
لا، مەن تۇتۇۋالىمەن. پادىشا ئۆزىنى تاشلىيالماي ھېلىقى
يول بىلەن چۈشىدۇ. ياغاچقا ئوت قويۇۋېتىمىز، پادىشا كۆيۈپ
ئۆلىدۇ.

يىگىت پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپ بۇ قەۋرە نىشانىنى تاپ-
قانلىغىنى ئېيتىپتۇ. پادىشا بۇنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.
ئاتىسىنىڭ قەۋرە نىشانىنى كۆرۈش ئۈچۈن يولغا ياتقۇزىدىغان
ئوتۇننى پۇقرالارغا ئالۋاڭ سېپتۇ. ئوتۇن - ياغاچلار رەتلىك
تىزىلىپتۇ. يىگىت شاھنى باشلاپ ئوتۇننىڭ ئۈستىگە دەسسەپ
تاغ چوققىسىغا چىقىپتۇ. يىگىت "ئاتىلىرىڭىزنىڭ قەۋرە بەلگىسى
مانا مۇشۇكەن" دەپ پادىشاغا ئاتىسىنىڭ كاللىسىدەك بىر قارا

ئاشنى كورسىتىپ قويۇپتۇ. پادىشا ئاشقا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، بېشىنى ئىغاڭشىتىپ:

— مېنىڭ ئاتام دولەتمەن ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ قەۋرىسى بۇنداق ئاددى بولمىسا كېرەك. سەن مېنى ئالداۋاتامسەن - قانداق؟ — دەپ يىگىتكە غەزەپلىنىپتۇ ۋە چېپىپ تاشلىماق بولۇپ قىلىچىغا قول ئۇزىتىپتۇ. قىلىچنى شارتتىدە سۇغىرىپ ئېلىپ، ئالدىغا ئېتىلىشى بىلەن يىگىت ئوزىنى تاغنىڭ ئۇستىدىن يەرگە ئېتىپتۇ. يەردە تەقەززا بولۇپ، ئېرىنى توت كوزى بىلەن كۇتۇپ تۇرغان پەرىزات ئۇنى خۇددى شاختىن چۇشكەن ئالمىنى تۇتقاندەك تۇتۇۋاپتۇ. پادىشا گىرۋەككە كېلىپ يەرگە شۇنداق قاراپتىكەن، تېنى جۇغىدە ئەيمىنىپ، يۇرىكى ئېغىپتۇ. ئاستا ئارقىسىغا يېنىپ، ھىلىقى ئوتۇن - ياغاچلار تاشلانغان يول بىلەن پەسكە چۇشۇشكە باشلاپتۇ. يولنىڭ تەڭ يېرىمىغا كەلگەندە، پەرىزات ئوتۇنغا ئوت قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بۇ زالىم پادىشانىڭ زۇلمىدىن بىزار بولغان خەلق تەرەپ-تەرەپتىن ياغاچلارغا ئوت يېقىپتۇ. ئوت بارغانچە ئۇلغىيىپ، ياغاچلار چاراسلاپ كويگىلى تۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ ھەيۋەتلىك ئوت دېڭىزى ئىچىدە كويۇپ كۇلگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. غەزەپلەنگەن خەلق قوزغىلىپ ھىلىقى ئاچكوز ۋەزىر ۋە نائىنساپ ۋەھشى ئەمەلدارلارنىمۇ تۇتۇپ ئەكىلىپ، شۇ ئوتقا تاشلاپ كويدۇرۇۋېتىپتۇ. خەلق بۇ چوڭ ئاپەتتىن قۇتۇلغانلىقى ئۇچۇن تەنتەنە قىپتۇ. تەلەيلىك يىگىت بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپتۇ. يىگىتكە ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. يىگىتنى كوتەرگەنچە ئاپىرىپ پادىشالىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. شۇندىن باشلاپ يىگىت بۇ ئەلنىڭ پادىشاسى بولۇپ ئوتۇپتۇ. مەملىكەت گۇللەپ، ئەل - يۇقرا باياشاتلىققا ئېرىشىپتۇ.

كىشىنىڭ ھەققى

بۇرۇنقى زاماندا مۇسا ۋە ئەيسا دېگەن ئىككى يىگىت ئاغىنە بولۇپ ئۆتكەن ئىكەن. كۆڭلەرنىڭ بىرىدە مۇسا بىلەن ئەيسا كىشىنىڭ ھەققى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ قاپتۇ. مۇسا ئەيسادىن:

— ئاداش، كىشىنىڭ ھەققى زادى كىشىدە قالامدۇ ـ قال-مامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئايلار، يىللار ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالمايدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەيسا.

— ئەمىسە مۇشۇ سۆزۈڭنى بىرەر كارامەت كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئىسپاتلاپ باققىنا، — دەپتۇ مۇسا.

— بولىدۇ، — ئەيسا رازى بولۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ، — سەن كەينىڭگە بەش قەدەم چېكىنىپ ئارقاڭغا بۇرۇل.

مۇسا ئارقىسىغا شۇنداق بۇرۇلۇپتىكەن، ئالدىدا ياپ ـ يېشىل مەنزىرىلىك بىر شەھەر تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ئەيسا مۇسانىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ھېكايە ئېيتىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ ھېكايىسىدە بايان قىلىنغان نەرسىلەر مۇساغا ئېنىق كۆ-رۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

— سەن كۆرۈپ تۇرغان مانا مۇشۇ چىرايلىق شەھەردە بىر كاتتا سودىگەر ياشىغان ئىدى، — دەپ ھېكايە باشلاپتۇ ئەي-سا، — ئۇ سودىگەر ئىنساپسىز ھەم ئاچكۆز ئىدى. بىر ياغاچ-چى بۇ سودىگەرگە بەش يىل ئىشلەپ، ئىش ھەققىنى ئالالمىغان چاغدا ئۆلۈپ قالىدى. سودىگەر ئۇنى كۆمۈپ قويۇپ، تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كېلىپلا يۇرت كاتتىلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ

زىياپەت بېرىپ ئوبدان مېھمان قىلدى، ئاخىرىدا مۇنداق مۇرا-
جەت قىلدى:

— ئى جامائەت، ھەممىڭلارغا مەلۇمكى، رەھمەتلىك ياغاچچى ماڭا بەش يىل ئىشلىۋىدى، ئۇنىڭ يېمەك - ئىچمىكى، كىيىم - كېچىكى، پۈتكۈل خىراجىتى مەندىن بولغان. يەيدىغىنىنى يەپ، ئالىدىغىنىنى ئېلىپ بولغان ئىدى، مەندە ھېچقانداق ھەققى قالمىدى، مۇبادا كۈنلەردىن بىر كۈنلىرى بۇ ياغاچچىنىڭ ئىگىسى چىقىپ قېلىپ، مېنىڭدىن ئۇنىڭ ھەققىنى ئالىمەن دېسە، سىلەر گۇۋا بولۇڭلار.

— بەش يىلدىن بۇيان سىلىنىڭ تۇزلىرىنى يەپ، ئۆيلىرىدە ئىشلىگەن تۇرسا، ئۇنىڭ يەنە نىمە ھەققى قالسۇن. ھەر قانداق ئادەم كەلسە بىز گۇۋاچىلىقتىن ئۆتىمىز، — دېيىشىپتۇ يۇرت كاتتىلىرى.

سودىگەر "بۇ ئىشتىن ئەجەپ ئوبدان قۇتۇلدۇم، ئەمدى ياغاچچىنىڭ ئەۋلادلىرى داۋا قىلىپ كېلىپ قالسىمۇ، جامائەتكە ئىتتىرىپ قويۇپلا تۈگىشىدىغان بولدۇم" دەپ خۇرسەن بوپتۇ. شۇندىن كېيىن خاتىرجەم يۈرۈۋېرىپتۇ.

سودىگەر بىر كۈنى ئىككىنچى بىر شەھەرگە سودىگەرچىلىككە بارماقچى بوپتۇ. 30 سەر ئالتۇننى پوتىسىغا تۈگۈپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. يولدا ھاۋا بەك ئىسسىپ كېتىپتۇ. تەرلەپ كەتكەن سودىگەر ئېتىنى چۆپكە قويۇۋېتىپ، ئۆزى ئېرىق بويىدىكى قارىياغاچنىڭ تۈۋىگە كېلىپ بىر پەس ئۇخلىماقچى بوپتۇ. بىراق ھېلىقى پوتىغا تۈگۈۋالغان ئالتۇنى بىقىنىغا پېتىپ زادىلا ئۇخلاتماپتۇ. ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ پوتىسىنى بېلىدىن يېشىپتۇ. "بۇ دەشتى - باياۋاندا كىم ئېلىۋالاتتى" دەپ ئويلاپ، دەرەخ شېخىغا ئېلىپ قويۇپ، يېتىپلا ئۇخلاپ كېتىپتۇ. بىر ھازادا كۆزىنى ئاچسا كەچكىرىپ قالغان. "ئاپلاھۇ ئەكبەر، نىمانچە ئۇخ-

لاپ كەتكەندىمەن" دەپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، قامچىسىنى قولىغا ئاپتۇ. ئالدىراپ - سالدىراپ بىرىپ توقۇغىلۇق ئىتىنىغا مىنىپتۇ - دە، ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىپتۇ. ھىلىقى ئالتۇن چىگىلگەن پوتا شاختا قاپتۇ.

سودىگەر كەتكەندىن كېيىن بىر ياغاچچى بالا دۇكان - جابدۇقلىرىنى كوتىرىپ ھىلىقى دەرەخ تۇۋىگە كېلىپ، ئارام ئېلىشقا ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ قىرغا بېشىنى قويۇپ، ئاسمانغا قاراپ ياتقاندا كوزى دەرەخ شېخىدا ئىلىنغلىق تۇرغان پوتىغا چۈشۈپتۇ. ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، پوتىنى قولىغا ئاپتۇ. ئۇنى يەشسە، كوزلىرىنى چاقنىتىپ، ساپ - سېرىق ئالتۇن چىقىپتۇ، ياغاچچى بالا "خۇدايىم بەردى" دەپتۇ - دە، تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ ئامەتتىن ئالەمچە خوشاللىققا چومۇپ يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئەمدى گەپنى سودىگەردىن ئاڭلا.

سودىگەر شۇ يەردىن قوپقانچە نوختىماي مېڭىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەنسېرى قونالغۇغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن ئېخمۇ ئالدىراپتۇ. يېرىم كېچىلەر بىلەن ئاران دىگەندە بىر ئوتەڭگە يېتىپ بېرىۋاپتۇ. ئەتىسى سەھەردە ھىلىقى پوتىدىكى ئالتۇنى ئىسىگە كېلىپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپتۇ - دە، بېلىنى سىلاپتۇ. قارىسا پوتا يوق. شۇ ھامان پۈتۈن بەدىنىدىن ئاچچىق تەر چىقىپ، پۈتلىرى تىترەپ كېتىپتۇ. ئاتقا مىنىپتۇ - دە، ئارقىسىغا قايتىپ ھىلىقى قارىياغاچ تۈۋىگە كەپتۇ. ئۇ كەلگەندە دەرەخ تۇۋىدە بىر قېرى بوۋاي ھاسىسىغا تايىنىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. شاختا ئىلىپ قويغان پوتا كورۇنمەپتۇ، ئۇ ئۇيان - بۇيانىنى ئىزلەپتۇ.

— بىر نىمىڭىز يۈتۈپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

— ماۋۇ شاخقا پوتىغا تۇگۇلگەن بىر نىمىنى ئىسىپ قويۇۋىدىم، يوق تۇرىدۇ، سىز كورىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ سودىگەر،

— كورمىدىم. ئەمدى كېلىپ ئولتۇرۇشۇم، تېخى شاخقا قارىغۇچىلىكمۇ بولمىدىم، ئۇكام، — دەپتۇ بوۋاي.

— راستىڭىزنى ئېيتىڭ، سۆيۈنچە بېرىمەن.

— ئاللا - بىللا كورمىدىم.

— ئەمىسە شەيتان ئېلىپ كېتەمدۇ؟

— ۋاي تووۋا، مەن كورمىدىم.

— راستىڭنى ئېيت ، بىسەجەل ئولىسەن قېرى!

— هوي، قانداق ئوكتەم نىمىسەن؟

— كورمىگەن بولساڭ مانا! — سودىگەر پىچىقىنى ئېلىپ بوۋاينى بوغۇزلىۋېتىپتۇ.....

ئەيسا ھىكايىسىنى تۈگىتىپ:

— ئەمدى ئارقاڭغا بۇرۇلۇپ، ئوز ئورنىڭغا كېلىپ تۇرساڭ بولىدۇ، — دەپتۇ مۇساغا.

مۇسا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ:

— سودىگەرنىڭ ئالتۇنىنى ياغاچچى بالا ئېلىپ كەتسە، سودىگەر ئاچچىقىدا بىگۇنا بوۋاينى ئولتۇرۇۋەتتى، بۇ قانداق بولغىنى؟ — دەپتۇ.

ئەمدى بۇنى مەن ساڭا چۈشەندۈرۈپ قوياي، — دەپتۇ ئەيسا، — ئالتۇننى ئېلىپ كەتكەن بالا ھېلىقى سودىگەرنىڭ قولىدا ئىشلەپ ئولۇپ كەتكەن ياغاچچىنىڭ ئوغلى بولىدۇ. ئولگەن بوۋاي بولسا، بۇرۇن مۇشۇ سودىگەرنىڭ ئاتىسىنى ئولتۇرۇۋەتكەن قاراقچى ئىدى. پۇل ئىگىسىگە تاپشۇرۇلدى، سودىگەر دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدى. ئەمدى سەن دەپ باققىنا، كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالامدىكەن؟

مۇسا قايىل بولۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ:

— كىشىنىڭ ھەققى زادى كىشىدە قالمايدىكەن، ئوخشاش بولمىغان يوللار بىلەن ھامان تولىنىدىكەن، — دەپتۇ.

ئادەم يامانمۇ شەيتانمۇ

زاماني ئەۋۋەلدە باري ۋە جاري دەيدىغان بىر جۈپ ئاغىنىلەر ئۆتكەن ئىكەن. ئىككى دوست تۇرمۇش كويى تۈپەيلىدىن ئۇزۇن ۋاقىتلار ئايرىلىپ كېتىپ، جاھانپەزلىك بىلەن نۇرغۇن ئىشلارنى باشتىن كەچۈرۈپتۇ، تالاي گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىككىسى يەنە ئۆز يۇرتىدا كۆرۈشۈپ قاپتۇ. كوزى كورگەن، قۇلىغى ئاڭلىغان تۈرلۈك ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلىشىپتۇ. دوستلۇق ۋە بۇزغۇنچىلىق مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغاندا "ئادەم يامانمۇ شەيتانمۇ؟" دېگەن مەسىلىگە دۈچكەپتۇ. جاري گەپ ئېلىپ "ئادەم شەيتاندىن يامان" دەپتۇ.

— نېمىگە ئاساسەن شۇنداق دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ باري.

جاري ئاغىنىسىنى قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىگە دۈچكەلگەن مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

مەن جاھان كېزىپ باشقا ئەللەردە يۈرگەندە، ئىككى پۇتىدىن ئايرىلغان بىر توكۇر ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قالغان ئىدىم. بۇ ئادەم گاداي بولۇشقا قارىماي يىراق يەرلەرگە سەپەر قىلىپ، كوپلىگەن شەھەرلەرنى كورۈشنى ئارمان قىلىدىكەن. ئۇ تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپ، ئىككى كوزىدىن ئايرىلغان بىر ئەما ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ كوزى كورمىگەن بىلەن دىلى كورىدىكەن. باشقا ئەزاسى ساغلام ئىكەن. بۇ ئىككى دوست بىرلىشىپ، يىراق جايلارغا سەپەر قىپتۇ. توكۇر ئاغىنەمنىڭ ئېتى جاپپار ئىدى. ئەما ئادەمنىڭ ئېتى ساتتار ئىكەن. جاپپار ھېرىپ

قالسا ساتتار يۇدۇپ مېڭىپتۇ. ساتتار كورەلمىگەچكە جاپپار يول باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككىسى بىر بىرىسىنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى تولۇقلاپ كوپلىگەن شەھەر، يېزىلارنى ئارىلاپتۇ. بۇلارنىڭ تاپاۋىتى خېلى ياخشىلىنىپ، تۇرمۇشىمۇ ئوڭشىلىپ قاپتۇ. دارامەت كۈندىن ـ كۈنگە ئېشىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار بىر بىرىگە شۇنچىلىك سادىق ئىكەنكى، تاپقان نەرسىسىنى تەڭ بولۇشىدىكەن. بۇ مۇساپىرلارنىڭ بېسىپ كېتىۋاتقانلىقىغا بىر شەيتاننىڭ ئىچ تارلىقى كەپتۇ. "بۇ قەلەندەرلەر بىزنىڭ يۇرتقا كېلىپ شۇنچىلا روناق تېپىپ كېتەمدىكەن" دەپ ھەسەتخورلۇق قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىناق ئوتتۇۋاتقان بىر جۈپ دوستنىڭ ئوتتۇرىسىغا پىتنە ـ پاسات تېرىپتۇ، ئايرىۋەتمەكچى بوپتۇ. بۇ يولدا شەيتان قولىدىن كېلىدىغان چارە ـ تەدبىر، ھىيلە ـ مىكىرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا ساپتۇ. ھېچ ئايرىيالماپتۇ. ئوزىنىڭ كۈچى يەتمىگەندىن كېيىن ئادەملەردىن پايدىلانماقچى بوپتۇ. ئوزىگە ئوخشاش كوزى كىچىك، ئىچى تار، بىراۋنىڭ روناق تاپقىنىنى كورسە ئىچىدە ئوغا قايىنايدىغان بىر چېقىر كوز ئادەمنى تېپىپتۇ. شەيتان بۇ ئادەمگە:

— ئەگەرچەندە بۇ ئىككى دوستنى بىر بىرىدىن ئايرىۋېتەلىسەڭ، ئەجرىڭگە بەش تىللا بېرىمەن، — دەپتۇ. چېقىر كوز ئادەم:

— ئايرىۋېتەلەيمەن! ھىلىقى ئىككى مىسكىن، نى ـ نى ساق ئادەملەرنىڭ دوستلۇقىنى بۇزۇپ، ئوزلىرىنى ۋەيرى ـ ۋەيران قىلىۋېتەلەيمەن، — دەپ كارامىتىنى كورسەتمەك بوپتۇ.

ساتتار بىلەن جاپپار يۇرت ئارىلاپ يۇرۇپ، قايىنام ـ تاشقىنلىقا چومگەن ئاۋات بىر بازارغا كەپتۇ. رەستە بويىلاپ كېتىۋاتسا، ئۇدۇلدىن قاتاڭغۇر كەلىگەن، چېقىر كوز بىر ئادەم يانچۇقىنى كوچىلاپ چىقىپ كەپتۇ. جاپپار "بۇ ئادەم بىزگە

خېلى بىرنىمە سەدىقە قىلىدىغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ-
دە، بۇ ئويىنى ساتتارغا بىلدۈرۈش ئۈچۈن: "بىر سېخى نېرىدىن-
لا يانچۇقىنى كوچىلاپ كېلىۋاتىدۇ" دەپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئۇ-
لارنىڭ ئالدىغا ئۇدۇل كەپتۇ. جاپپار چوڭ تاما بىلەن قولىنى
تەڭلەپتۇ. ھېلىقى ئادەم قولىنى پىنجەكنىڭ يانچۇقىدىن چى-
قىرىپلا "مە" دەپ تەڭلەپتۇ - دە، ھېچنىمىنى بەرمەي ئۆتۈپ
كېتىپتۇ. جاپپارنىڭ غۇزۇرىدە ئاچچىقى كەپتۇ، نېمە دېيىشىنى
بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. ساتتارنىڭمۇ غەزىپىنى قوزغىماي دەپ،
ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، بۇ ئادەمنىڭ قىلىقىنى دىمەپتۇ. بىراق
ساتتار بۇ ئىشنى جاپپار ئويلىغاندەك چۈشەنمەي، ئەكسىچە
"ھېلىقى ئادەم خېلى كۆپ بىر نېمە بەرگەن ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ-
دىن ماڭا تېگىشلىكىنى بەرمەي ھەممىنىلا جاپپار ئۆزى ئېلى-
ۋالدى" دەپ چۈشىنىپ قاپتۇ. كېيىن جاپپار ھېلىقى چېقىر كۆز
ئادەمنىڭ قىلغان قىلىقىنى ئېيتىپ بەرسىمۇ ئىشەنمەپتۇ. جاپپار
قانچە سۆزلەپمۇ قايىل قىلالماپتۇ. گۇمان ئىماننى قاچۇرۇپتۇ. بۇ
گۇمان ئۇلغىيىپ، ئاخىر ئىككىيلەننىڭ دوستلۇقى بۇزۇلۇپتۇ، ئۇ-
لار ئايرىلىپ كېتىپتۇ. ساتتارمۇ ئۆز ئالدىغا ئوقەت قىپتۇ، جاپ-
پارمۇ ئۆز ئالدىغا يۈرۈۋېرىپتۇ. بىر كۈنى جاپپار ساتتارنىڭ
كولىغا چۈشۈپ ئۆلۈپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ...

جارى ئۆز ئاغىنىسى بارىغا سوئال تاشلاپتۇ:

— ئەمدى سەن دەپ باققىنا، ھېتىلە - نەرەگىدە ئادەم يامانمىكەن شەيتانمۇ؟

بارى قايىل بولغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ:

— راست، ئادەم يامان ئىكەن، — دەپتۇ.

— شۇنى بىلىش كېرەككى، — دەپتۇ جارى گېپىنى ئۇزاي-
لاپ، — بەزى ھاللاردا شەيتاننىڭ قولىدىن كەلمىگەن ياماند-
لىقنى ئادەم قىلالايدۇ. شۇڭلاشقا ئىناق دوستلىرىق — قاتتىق
ئىشەنچ، يۈكسەك ھوشيارلىققا موھتاجدۇر.

غەۋغا

بۇرۇن بۇرۇنيكەن، تۈلكە يالاقچيكەن، سېغىزخان ماراقچيكەن، قاغا قاراقچيكەن، ئېيىق پادىشا، يولۋاس خىزىركەن، مايمۇن ۋەزىركەن، گوش دەپ ئالغىنى ئوپكە ـ بېغىركەن، گادايغا كۈن يوق، دۈمبە يېغىركەن. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغلارنىڭ دامىنى بىلەن، پايلارنىڭ خامىنى بىلەن ئاغامچىنى مۈرەمگە سېلىپ، ئاپالىتىنى قولۇمغا ئېلىپ، ئوتۇن ئەكىلەي دەپ جاڭگاللىققا قاراپ، خىيالىمغا كەلگەن ناخشىنى ئېيتىپ كېتىۋاتاتتىم. دەريا بويىغا يېتىپ بېرىشىمغا قېيىقچى كەلدى. قېيىقچىغا:

— ئاكا، مېنى قېيىقىڭغا سېلىپ ئۇ قاتقا ئۆتكۈزۈپ قويساڭچۇ، — دېۋىدىم.

— بەش تەڭگە بەرسەڭ ئۆتكۈزۈپ قوياي، — دېدى.

يانچۇقتا بەش تەڭگە تۈگۈل بىر تەڭگىمۇ يوق ئىدى، بار پۇلنىڭ ھەممىسى پادىشانىڭ غەزنىسىدە ئىدى. كەمبەغەلنىڭ كۈنى ئىتنىڭ كۈندىنمۇ تەس، قېيىقچى بۇنى بىلمەيدۇ ئەمەس، شۇڭا مەنمۇ تەۋەككۈل قىلدىم:

— بولىدۇ، ئەمما بەش تەڭگىنى ئۇ قاتقا چىققاندا ئالساڭ، — دېدىم. قېيىقچى:

— ماقۇل، يىراق دەريادىن ئۆتۈۋېلىپ پۇلۇمنى بەرمەسەڭ قولۇڭنى كېسىۋالىمەن، — دەپ پىچىقىنى قارس قىلىپ، قېيىقنىڭ بېشىغا سانچىپ قويدى. مەن قېيىقنىڭ تۇمشۇغىغا چىقىپ ئولتۇردۇم. ئۇ پالاقنى قولىغا ئالدى. ھەيدەپ دەريانىڭ

ئۇ قېتىغا ئۇتكۈزدى. قىيىقنىڭ تۇمشۇغى قىرغاققا تېگىشى بىلەن بىرلا تاخلاپ قىرغاققا چىقتىم. پىچاقنى تارتىپ ئېلىۋېلىپ، قىيىقنى ئارقىسىغا ئىتتىرىۋېتىپ، بەدەر قاچتىم. قېيىقچى "توختا، هاي هارامزادە!" دەپ ۋاقىراپ قوغلىدى. مەن ئارقامغا قارىماي قېچىپ ۋەردىم. قېچىپ كېتىپ بارسام ئالدىمدىكى چوپچۇكنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەم چىقتى: "ۋاي جېنىم ئۇكام، ئېھىن ئالىماي ئاۋۇ توگەمنى توسىۋەتسەڭچۇ" دىدى. ئۇنىڭ توگىسى نېرىدا كېتىۋاتاتتى. يەرگە ئېگىشىپ بىر تاشنى ئېلىپ توگىگە ئاتتىم، ئارقامدىن يەنە بىر غەۋغا كوتىرىلدى، "ۋاي هارامزادە قاچقۇن، توگەمنىڭ كوزىنى قۇيۇۋەتتىڭ، توگەمنى تولەا" دەپ توگىچى قوغلىدى. ئارقامدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىككى بولدى. مەن قېچىپ بۇ ئىشنى ھەل قىلغىلى قازىخانىغا قاراپ كېتىپ باراتتىم. قازىخانىنىڭ دەرۋازىسىنى يىراق كۆرۈپ، ئارقا تېمىدىن باغنىڭ ئىچىگە تاخلاپ چۈشتۈم. بىر تازىنىڭ ئاتىسى كېسەل بولۇپ يا ئۆلمەي، يا ساقايماي ياتقىنىغا 30 يىل بوپتىكەن. مەن ئاتىسىنىڭ توپىسىگىلا سەكرەپتىمەن. بۇ تازىنىڭ ئاتىسى شۇ يەردىلا جان بەردى. "هۇ ئالدىقانات، ئاتامنى تولەا" دەپ ئۇ قوغلىدى. ئارقامدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان ئادەم ئۈچ بولدى. هويلىدىكى ئادەملەر "بۇ نىمە غەۋغا؟" دەپ هەيرانلىقتا قالدى. يۇگۈرگەن پېتى قازىخانىغا كىرىۋالدىم:

— ۋاي قازاخۇنۇم، — دىۋىدىم.

— هە، ئەرزىڭ بولسا ئېيتىۋەر، — دىدى قازى. بولغان ئىشنى بايان قىلدىم. ئاگىنىچە هىلىقى ئۈچى هاسىراپ — هومۇدەپ كىرىشىپ كەلدى. ئۇلار مېنى كۆرۈپ تۇراتتى، مەن ئەرزىمنى يىغلاپ تۇرۇپ بايان قىلاتتىم. قازاخۇنۇم ئۇلارغا قارىدى، بۇرۇتىنى تولغاپ سورىدى

هە، نىمە ئەهۋال بولدى؟

ئالدى. بىلەن قىيسقچى گەپ ئېچىپ:

— بەش تەڭگە ۋەدىلىشىپ قىيىق بىلەن دەريادىن ئوتكۈزۈپ قويسام، پۇلۇمنى بەرمەي قاچتى، پۇلۇمنى ئالاي دەپ قوغلاپ كەلدىم، — دىدى.

— ھە، سىنىڭ نىمە دەردىڭ بار؟ — دىدى قازى توگىچىگە.

— يولدا يۇگۇرۇپ كېتىۋېتىپكەن، توگەمنى توسۇۋەتمەكچۇ دىسەم، تاش بىلەن بىرنى قويۇپ كوزىنى قۇيۇۋەتتى. يا توگەمنى تولەيدۇ، يا بولمىسا كوزىنى قۇيۇۋېتىمەن، — دىدى توگىچى.

ھىلىقى تاز قار - يامغۇر يىغلاپ تۇراتتى.

— ھە، ساڭا نىمە بولدى؟

— بۇ مېنىڭ ئاتامنىڭ توپىسىگە سەكرەپ چۈشۈپ، كېسەل ياتقان ئاتامنى ئولتۇرۇپ قويدى، مېنىڭ بۇ دۇنيادا بارى - يوقى بىرلا ئاتام بار ئىدى. مەن بۇنىڭدىن ئاتامنىڭ خۇنىنى تولىتىمەن، — دىدى تاز يىغلاپ تۇرۇپ.

قازاخۇنۇم بۇلارنىڭ دەۋاسىنى ئاڭلاپ بولۇپ، قىيسقچىغا قاراپ:

— سەن بەش تەڭگە پۇل ئالساڭلا بولىدىغان ئىش ئىكەنغۇ، مە! — دەپ بەش تەڭگە بەردى، قىيسقچىنىڭ ئاغزى قۇلىغىغا يەتتى. غىڭ قىلماي پۇلنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

— ساڭا ئازراق ئەجىر پۇلى بېرەيلى، رازى بولۇپ كەتكىن، — دىدى قازى توگىچىگە.

— ياق، توگەمنى تولىتىمەن، — دىدى توگىچى.

قازى دەرھال ئەمر قىلىۋىدى، پاساۋۇللاردىن بىرى كام ئون بەشى پەيدا بولدى. قازى پاساۋۇللارغا مۇسىداق پەرمان چۈشۈردى:

— ماۋۇ ئوتۇنچى بالا ئالدىدا قاچىدۇ، توگىچى قولىغا

تاش ئېلىپ قوغلايدۇ، ئەگەر توگىچى تاشنى ئېتىپ بالىسىنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتەلىسە، ئۇ بىدان توگىدىن ئىككىسىنى بېرىڭلار؛ تاشنى ئوتتۇنچىنىڭ كۆزىگە تەككۈزەلمىسە نەگە يېتىپ بارغان بولسا شۇ يەردىن تۇتۇپ قايتۇرۇپ كېلىڭلار، كالىسىنى ئالىمىز!

— خوپ! — دېدى ياساۋۇللار.

توگىچى تۇرالماي قالدى. قورقۇپ كېتىپ قازىنىڭ پۇتىغا باش قويدى، يىغلاپ تۇرۇپ:

— كالىمۇ يىمىدىم، ئىچىشمۇ چاقمىدىم. بولىدى ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتۈم، — دېدى - دە، بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى قازىخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭغا بىر تەڭگىمۇ بېرىلمىدى.

تازچاق مىشىلداپ يىغلاپ تۇراتتى. قازى:

— بولدى سەۋرى قىل. ئاتاڭمۇ 30 يىل كېسەل تارتىپ بەك قىينىلىپ كەتكەن ئىدى. خۇدادىن ئەجەل كەپتۇ. ئۇنىڭغا ھېچ ئامالىمىز يوق. كىشىلىكى سەر كۆمۈش بېرەي، ئاتاڭنىڭ نەزىر - چىراغىنى چىرايلىق ئۆزىتىۋالغىن، قانداق دەيسەن؟ — دېدى.

— ئاتام خېلى ياخشى بولۇپ قالغان، ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرغان، مەن بۇنىڭدىن قانغا - قان، جانغا - جان ئالىمەن! — دېدى تازچاق.

قازى ياساۋۇللارغا قاراپ:

— سىلەر ماۋۇ بالىنى باغنىڭ ئېچىگە يولەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇڭلار، ئاندىن بۇ تاز يىراقتىن يۈگۈرۈپ كېلىپ تامدىن سەكرىسۇن. بۇ تاز سەكرەپ مۇشۇ بالىنىڭ تۆپىسىگە چۈشەلىسە، بالىنى شۇ يەردىلا ئۇرۇپ ئۆلتۈرسۇن، قانغا - قان، جانغا - جان ئالسۇن. ئەگەر سەكرەپ ئۈستىگە چۈشەلمىسە مانا ماۋۇ قىلىچ بىلەن تازچاقنى شۇ يەردىلا چاناپ تاشلاڭلار! — دېدى.

— خوپ! — دېدى پەرمان كۆتۈپ تاق تۈرغان ياسا-
ۋۇللار، ئۇلار تېخى ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇپلا تازچاق ۋاڭ-
قىردى:

— ۋاي قازاخۇنۇم، ئارقامدىن ياساۋۇللار قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ قوغلاپ كېلىۋاتسا، بۇ ئادەمنىڭ تامنىڭ قەيېرىدە تۈرغانلىقىنى نەدىن بىلمەسەم، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە سەكرەپ چۈشەلەيمەن؟

— ھە، بۇ باليمۇ سەنلەرنىڭ تام تۈۋىدە ياتقانلىقىڭلارنى نەدىن بىلسۇن؟ — دېدى قازاخۇنۇم، — ھەيدەڭلەر!

— بولدى، بولدى، — دېدى تازچاق، — دادامنىڭ ئۆلگىنىمۇ يېتەر، مەنمۇ بىكاردىن - بىكار ئۆلۈپ كەتمەي يەنە. سىلىنىڭ دېگەنلىرىچە بولسۇن، قازىكا.

شۇنىڭ بىلەن بۇ تازمۇ بىر قوي، ئىككى گەز ماتا، ئىككى سەر كۆمۈشنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. بۇ غەۋغا مۇشۇنداق تامام بولدى.

بىر لوپلۇقنىڭ سەرگۈزەشتىسى

زامانلارنىڭ زامانىسىدا زالىملارنىڭ پەسلىگەندىن، كۈن ئالماقنىڭ تەسلىگەندىن، ئاتا - ئانامدىن ئايرىلىپ، جۈپ قاناتىم قايرىلىپ، جاھاندارچىلىق بىلەن كورلىغا سەپەر قىلدىم. كورلىنىڭ بازىرىنى بىر ئارىلاپ چىقىپ مەدىكار بازىرىدا تۇرسام، كوۋرۈكنىڭ بېشىدىن بىر سودىگەر چۈشۈپ كەلدى. باش - ئايىغىمغا سەپسېلىپ قارىۋېلىپ:

— نەدىن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— لوپتىن كەلدىم، — دىدىم.

— داداڭغىلا ئوخشايدىكەنسەن، داداڭنىڭ مەندە ئون بەش تېيىن قەرزى بار ئىدى. تولىۋەتسەڭ قانداق؟ — دىدى ئۇ ئادەم.

— پۇللىرىنى دادام ئالسا، ماڭا نىمە دەيلا؟ — دىسەم، سودىگەر ياقامغا مەھكەم ئېسىلىپ:

— داداڭنىڭ پۇلى سېنىڭ پۇلۇڭ، داداڭدىكى پۇلمۇ سەندىكى پۇل، نىمە ھوكۇرەيسەن؟ جۇرنۇڭنىڭ نوخۇلىسى ئوسۇپ قاپتۇ سېنىڭ! — دەپ تەستەكسىگە ئىگىكنى سىلىۋىدى، يۈزلىرىمدىن ئوت چىقىپ كەتتى. كىچىكلىكتە ئۆفكىمگە كۈچۈم يەتمىدى. ئۇ كەملەردە زامانە زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ ئىدى. باي - بايغا باقاتتى، سۇ سايغا ئاقاتتى. شۇڭا سودىگەر مېنى ئالدىغا سېلىپ ئۆيىگە ئەكەلدى. ئۈچ كۈندىن كېيىن:

— كۈچارغا ئىشەك ھەيدەيمىز، — دىدى.

— ماقۇل غوجام، — دىدىم. ماڭا بىر چامبال ئىشەكنى

بەردى. مىنۋالدىم، ئىشەكتىن 15 نى ئالدىمىزغا سېلىپ ھەيدىدۇق. ئىشەككە ئارتىۋالغىنىمىز قاق بىلەن ماتا ئىدى. ھەيدە - ھەيدە، ھەيدە - ھەيدە، 15 كۈن يول يۈرۈپ ئاران دېگەندە يېتىپ كەلدۇق. كوچارغا كەلسەك ئىتلىرى قاۋىشىپ، قويلىرى مەرىشىپ، ئىشەكلىرى ھاڭرىشىپ تۇرۇپتۇ. خوجايىن ماكا:

— مەن بازارغا كىرىپ چىقاي، سەن ئىشەك بېقىپ تۇر. توقۇملارغا ئوبدان قارا، ئوغرى ئېلىپ قاچمىسۇن، — دېدى - دە، بازارغا كەتتى.

ئىشەك بېقىپ يول بويىدا ئولتۇرسام، بازار تەرەپتىن بىر سىكىلەك چىقىپ كەلدى. ئۇنى يىراقتىن كورۇپ يۈرەكلىرىم ۋىژ - ۋىژ قىلىپ كەتتى. سىكىلەكنىڭ قولىدا بالىسى بار ئىدى، تازا ئۇدۇلۇمغا كەلگەندە لەپپىدە قاراپ قالدى، ئوچۇق چىراي بېرىپ ىسسىگىدە كۈلۈپ سالدى. شۇ زاماتلا كوڭلۇمنى ئالدى. لىككىدە قېشىنى ئاتتى، مېنى ئوزىگە تارتتى. "ھويت كىشى، خاپا بولماي ماۋۇ بالامنى بىردەم تۇتۇپ تۇرسىلا" — دېدى. بالىسىنى ئالدىم. تامنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇپلا يوقالدى. كۈتتۇم، كۈتتۇم، يوق. چۈشكىچە بالا باقتىم. بالا يىغلاپ خاپا سالغىلى تۇردى. تاغاردىن قاق ئېلىپ بەردىم، يەنە يىغلايدۇ. ئاخىرى بالىنى كوتىرىپ، توپا كېچىپ، كوچارنىڭ بازىرىغا كىرسەم، ھېلىقى سىكىلەك يىپ سېتىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاچچىغىم نەدىن كەلدى، ئالدىغا بېرىپ، بالىسىنى تەڭلەپ:

— ۋاي خېنىم، بالىلىرىنى ئالمامدىلا؟! — دېدىم.

— قانداق، بالا باقماق تەسمىكىن؟ مەن بىر يىل باقتىم، بىر كۈن باقالمايدىغان ئادەم نىمىشقا تاپقان؟! — دەپ مەندىن بەكرەك تۇۋلىدى. "ئاللا، ئەمدى قاپتىمەن بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا" دەپ ئويلىدىم.

— ۋاي خېنىم، مەن سىلىنى نەدە كۆردۈم؟ لوپتىن ئېھ-
خى ئەمدى كەلسەم نېمە دەپ جويلۇۋاتىلا؟ — دېسەم زادى ئۇنىمىدى. بېشەملىك قىلىپ چاپىنىمنىڭ پېشىغا ئېسىلدى.

— جۆرە، قازىنىڭ يېنىغا بارىمىز ئەمىسە، — دەپ يولغا يېتىۋالدى. ئۇ ياققا تارت، بۇ ياققا تارت، ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ قازىخانىغا باردۇق. قازاخۇنۇم بىزنى كۆرۈپ بۇرۇتىنى بىر سىلاپ:

— ھە، نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى.

— ماۋۇ كىشى ئەسلى لوپلۇق ئىدى، — دېدى ھېلىقى جۇۋان مەندىن بۇرۇن جاۋۇلداپ، — ئىككىمىز تۇرمۇشلۇق بولغان. ئالتە ئاي بولدى ئۆيدىن چىقىپ كەتكىلى. بۇگۈن كەپتىكەن، بالىنى بىردەم بېقىپ تۇرسىلا دېسەم ئۇنىمايۋاتىدۇ. بالىنىڭ جاپاسىنى بىر يىلغىچە مەن تارتتىم. مەن يىل بويى باقسام بولىدىكەن، بۇ كىشى بىر كۈن باقسا بولمامدىكەن؟! بۇ جېدەلنى لىللالىق بىلەن ئوبدان سوراپ بەرسىلە، قازاخۇنۇم.

— سېنىڭ قانداق گېپىڭ بار؟ — دېدى قازى ماڭا قاراپ ھومىيىپ تۇرۇپ.

— قازىكا، بۇ خوتۇننى مەن تونۇمايمەن. كۆرۈپمۇ باقمىغان، ئەمرىمگىمۇ ئالمىغان، ماڭا تۆھمەت چاپلاۋاتىدۇ، — دېسەم قازى گېپىمنى تارتىۋېلىپ:

— بولدى، بولدى، گەپلەر ئۇقۇشلۇق بولدى، ئانداق بولسا، بۇ ئىشنى مۇنداق ھەل قىلىمىز، — دېدى.

قازى ئورنىدىن تۇردى. بالىنى قولىغا ئالدى. بالىنى كۆتىرىپ ئەكىلىپ ئىككىمىزنىڭ ئۇدۇلىغا ئولتۇرغۇزدى. ئىككىمىزگە بىر چاقماقتىن قەنىنى تۇتقۇزۇپ "بالىنى چاقىرىڭلار" دېدى. بىز "دېكىلىك بالام، دېكىلىك" دەپ چاقىردۇق. بالا ئەتىگەندىن بېرى مېنىڭدىن قاق يەپ ئۆگىنىپ قالغاچ، ئانىسىنىڭ يېنىغا

پارماي، ئىتتىنىڭ ئومىلەپ مېنىڭ ئالدىمغا كەلدى.

قازى:

— مانا ئەمەسمۇ، بالا سېنىڭ ئىسكەن، يات بىراۋغا ئۇدداق ئىتتىنىڭ ئېتىلىپ بارامدۇ؟ بۇ يەرگە كېلىپ يالغان گەپ قىلىپ خۇپسەنلىك قىلماي، خوتۇنۇڭنى ئەگەشتۈرۈپ، بالاڭنى كوتىرىپ ئۆيۈڭگە كەت. ماڭ، چىقىڭلار، — دەپلام تونۇمايدىغان خوتۇننى بۇيرۇپ قويدى. ئۇ خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ قازىغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، ھەشقاللا ئېيتتى. مەن جىلى بولۇپ قاپىغىمنى تۈردۈم.

— جۇرسىلە ئەمسە، ماگسىلا، ئۆيىمىزنى تاپىلى، — دەپ، ھېلىقى سىڭكىلەك قولۇمنى تۇتۇپ قازىخانىدىن سورەپ چىقتى. "مايانغا ماگسىلا" دەپ ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆيى بازارنىڭ چېتىدىكى بىر سارايدىكەن، "سىلى زىغىردەك ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، مەن بازاردىن ئاش ئەكىرەي" دەپ جاۋۇرنى كوتىرىپ بالىنى ماڭا تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ خوتۇن قايتىپ كەلگىچە ئۇ ياققا ئويلاپ، بۇياققا ئويلاپ، "ئىشەكنى تاپاي جۇمۇ" دىگەن نىيەتكە كەلدىم. شۇ ئەسنادا دەرۋازىدىن يوغان بىر سېرىق ئىت كىرىپ، ھويلىدا يېيىقلىق تۇرغان تېرىنى تارتقۇشلىغىلى تۇردى. "چاغەا" دىسەم خىقراپ تۇرىدۇ. ئۇيان - بۇيانغا قارىسام، بۇلۇڭدا گىرنىڭ تېشى تۇرۇپتىكەن، قولۇمغا ئېلىپ ئىتقا ئاتاي دەۋاتسام قولۇمدىن سىرىلىپ چىقىپ كېتىپ، ئارقامدا ئويناۋاتقان بالىنىڭ كاللىسىغا تەگدى - دە، بالا تىن تارتماي ئۆلۈپ قالدى. ئاندىن قوپۇپ قاچتىم. قاچە، قاچ، بىر كوچىدا قېچىپ كېتىپ بارسام، ئوگزىدە تۇرغان بىر ئىسىل توقامغا كوزۇم چۈشۈپ قالدى. "ۋادەرىخا، چامبال ئىشەككە ئاشۇ توقۇمنى توقۇسام، ئالتۇن ئۈزۈككە ئالماس كوز سالغاندەك ياراشامدۇ؟!" دىدىم - دە، ياغاققا يامىشىپ ئوگزى-

گە چىقتىم. تۈگۈلۈكتىن قارىسام، بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئو-
يىدە راسا تاكاللىشىۋاتىدۇ. ئومسىلەپ بېرىپ توقۇمىنى ئېلىپ،
پەستىكى چوپلۇككە بىر ئېتىۋىدىم، قۇشقىنى بويىنۇمىغا سېپىلىپ
قېلىپ، ئوزەممۇ توقۇم بىلەن بىللە ئوگزىدىن موللاق ئېتىپ
"گۇلۇپپىدە" چۈشتۈم. ھېلىقى ئەر - خوتۇن قورقۇپ كېتىپ
"ۋاي ئاللا، ۋاي كاللا، بۇ نېمە كارامەت" دەپ ئۆيىدىن يۈگۈ-
رۈشۈپ چىقتى. ئورنۇمدىن قوپسام سوڭگۈچىمىنىڭ سولى يوق.
دەردىمنى ئىچىمدە بىلىپ، لېۋىمنى چىشلەپ، جېنىمنىڭ بېرى-
چە قاچتىم. ئۇچۇلىقىمۇ تويدۇم، ئىشەككىمۇ تويدۇم، بىر يېرىم
كۆڭلۈك يولنى يېرىم كۈندە بېسىپ يۇرتقا قاراپ ماڭدىم. گۇگۇم
ۋاقتى بىلەن ئاران كېلىۋاتسام، يول بويىدىكى ھويلىدىن يا-
شانغان بىر ئايال يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، قولىنى شىلتىپ:
— ھوي ئۇكام، توختىغا! — دېدى.
— ۋاي ئاپا، نېمە دەيلا؟ مەن ئالدىرايمەن، گەپلىرى
بولسا تېزرەك دېسىلە! — دېدىم. ھېلىقى خوتۇن يۈگۈرۈپ ئال-
دىمغا كەلدى. مېنى توسۇپ تۇرۇپ:
— ۋاي جېنىم ئۇكام، بىر كالام بار ئىدى، كېسەل بو-
لۇپ قالدى. ئۆيدە ئەركىشى يوق. كېچەتىن ئۆلۈپ - تارتىپ
قالسا بوغۇزلىيالمايمەن. خاپا بولماي شۇنى بوغۇزلاپ بەرسىڭىز،
ھارام بولۇپ قالمىسۇن، — دەپ يالىۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى، ئۇنى
دېسەم، بۇنى دېدى، بۇنى دېسەم ئۇنى دېدى، ئۇنىمىسام زادى ئۇنى-
مىدى. توسۇۋېلىپ ماڭغىلى قويمىدى. قوسقىم ئاچ دېسەم كومەچتىن
ئىككىنى ئەچىقىپ بەردى. بىرىنى يەپ، بىرىنى قولتۇققا قىس-
تىم. ئوتكۇر پىچاقتىن بىرنى بەردى. ئۇنى ئېلىپ ئېغىلغا كى-
رىپ، پاخالنىڭ ئۇستىدە ياتتىم. قالتىس ھېرىپ كېتىپتىكەنمەن،
يۇمشاق پاخالنىڭ ئۇستىگە يېتىپلا ئۇخلاپ كەتتىم. يېرىم كېچە
بولغاندا يېنىمدا بىر نېمە خاقىرايدۇ، بىردەم ياتسام تېخىمۇ

بەكرەك خاقىرايدۇ. "ھە، كالىسى جان تالىشىۋاتقان ئۇخشايدۇ" دەپ، ئۇيقۇلۇقتا ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، كانىيىدىن تۇتۇپلا بوغۇزلاپ تاشلاپ، بىرىپ پاخالدا ياتتىم، ياتتىم - دە، ھىچنىمنى تۇيماي ئۇخلاپ كەتتىم. سەھەردە ئۇخلاۋاتسام بىرسى مېنى نوقۇپ يۇرۇيدۇ، تېپىپ يۇرىدۇ، تۇكۇرۇپ يۇرىدۇ، ئۇرۇپ يۇرىدۇ، "لوپلۇق دىگەن ساراڭ بولامدۇ؟!" دەپ تىللاپ يۇرىدۇ. كوزۇمنى ئېچىپ قارىسام ھىلىقى خوتۇن.

— ھوي جېنىم ئاچا، نىم بوللا؟ — دىسەم:

— ئورنۇڭدىن قوپۇپ قاراپ باقە ۋە قەلەندەر، ماۋۇ خېچىرىمنى بوغۇزلىۋېتىپسەن، — دەيدۇ. چاچرىلىپ قوپۇپ قارىسام، يا پەرۋەيدىگارا، دەر ھەمەل ئاقتەك بىر خېچىرى بار ئىكەن، كېچىدە ئۇيقۇلۇقتا قوپۇپ شۇنى بوغۇزلىۋېتىپتىمەن. ئاغرىپ ئۇلەي دەپ قالغان كالىسى ساقىيىپ قاپتۇ، بۇ خوتۇندىن بىر تالاي تاپا - تەنە، تىل - ئاھانەت ئىشتتىم. ھىلىمۇ ياخشى، خېلى ئىنساۋى بار خوتۇن ئىكەن، "خېچىرىمنى تولەپ بېرىدسەن" دەپ بىشەملىك قىلىپ تۇرۇۋالمىدى. يىغلىدى، قاخشىدى، زىيانغا چىدىيالماي ۋايىسدى، كېيىن "ئوزەم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا" دەپ دەردىنى ئىچىدە بىلدى، بۇ كېلىشمەسلىكلەردىن ئاران قۇتۇلدۇم، شۇ يەردىن قوپۇپ ماڭغانچە، ھېچنىمگە قارىماي لوپقا ئاران دىگەندە يېتىپ كېلىۋالدىم. يۇرتۇمغا كېلىپ "ئۇھ" دەپ دىمىمنى بىر ئېلىۋالدىم.

كەنجى باتۇر

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئەر - خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. بۇلار نامرات بولسىمۇ، خوشال - خورام ياشايدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. بالىلارنىڭ كىچىكى ئورۇق، ئاجىز ئىكەن. دادىسى بۇ ئاۋاق بالىسىنىڭ ئېتىنى كەنجى قويغان ئىكەن.

بۇ ئائىلىنىڭ بىر خاسىيەتلىك بايتىلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ بايتال ئالتۇن تاي تۇغۇپتۇ. بۇ ئالتۇن تاينى كۆرۈپ ھەممەيلەن خوشال بوپتۇ. خوشنىلار كۆرگىلى كېلىشىپتۇ ۋە تەبرىكلىشىپتۇ. يېڭى چىققان ئايغا ھەممە ئادەمنىڭ زوقى كەلگەندەك، بۇ تايغىمۇ ھەممىنىڭ ئامراقلىقى كەپتۇ.

بىر كۈنى بالىلار تاينى باققىلى ئېلىپ چىقىپتۇ. تاينى چۆپلۈككە قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى دەريا بويىدا ئويناپتۇ. تۇيۇقسىزلا بىر قۇيۇنتاز پىقىراپ ئۆتۈپتۇ - دە، ئارقىدىنلا قاتتىق بوران چىقىپتۇ. شۇ قارا بوراندا، چۆل تەرەپتىن بىر يوغان ئاق دىۋە چىقىپ كەپتۇ. دىۋە ئۈچ بالىنى دەرياغا دومىلىتىۋېتىپ، ئالتۇن تاينى ئېلىپ قېچىپتۇ. دىۋە كەتكەندىن كېيىن دەھشەتلىك بورانمۇ توختاپتۇ. جاھان تىم - تاس بولۇپ قاپتۇ. بالىلار سۇدىن چىقىپ، ئۆيگە يۈگۈرۈپتۇ. ھويلىغا كىرە - كىرمەيلا دادىسىغا:

— ئالتۇن تاينى دىۋە ئېلىپ قاچتى، — دەپتۇ. دادىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپكە كەپتۇ. بالىلىرىغا قاراپ:

— دىۋە بىرنى قاتتىق بوزەك قىلىۋاتىدۇ. ئالدىنقى يىلى بوران چىقىرىپ ئۆي - ماكانىمىزنى ۋەيران قىلىۋەتتى. بۇ يىل سۇنى توسۇپ يېتىشىپ ئاشلىغىمىزنى قۇرۇتۇۋەتتى. ئەمدى ئالتۇن تاپىنى ئېلىپ قېچىپتۇ. بەس، سەۋرىمىز يوقتى. سىلەر بىرىپ دىۋىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەل ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىڭلار، ئالتۇن تاپىنى تېپىپ كېلىڭلار! — دەپ ئىككى تىلىچىنى ئىككى ئوغلىغا تۇتقۇزۇپتۇ. كەنجى ئوغلىنى "سەن كىچىك" دەپ بارغۇزماپتۇ. ئىككى يىگىت چول قوينىغا قاراپ ئىچكىرىلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئا-لاھەزەل بىر ئايچە ماڭغاندىن كېيىن بىر بۇلاققا دۇچ كەپتۇ. يە-دىغان ئوزۇقى تۈگەپ ياۋايى ھايۋانلارنى تۇتۇپ يەپ مىڭ تەسلىكتە كۈن كەچۈرۈپتۇ.

ئاكىلىرى كەلمىگەندىن كېيىن كەنجىنىڭ قاتتىق ئىچى پۇشۇپتۇ. ئالتۇن تېپىنى ئەسلەپ ئىچى تىت - تىت بولۇپ تو-رالماي قاپتۇ. دادىسىدىن رۇخسەت سوراپ بارماقچى بوپتىكەن، دادىسى ئۇنىڭغا:

— تەپسە تاغنى ئۆرۈيدىغان قاۋۇل ئىككى ئاكاڭ تېپىپ كېلەلمەيۋاتىدۇ - يۇ، سەن قانداق تېپىپ كېلەلەيسەن؟! — دەپتۇ.

— رۇخسەت قىلىڭ دادا! ئاكىلىرىمنىڭ خەۋىرىنى بىل-سەمۇ ئەكىلەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ كەنجى. ئۇ ھەر كۈنى دەۋېرىپ، ئاخىرىدا دادىسىنى ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. سەپەرگىمۇ ئات-لىنىپتۇ. قۇم تاغلىرىدىن ھالقىپ، توغراق ئورمانلىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىپايان بىر جەزىرىدە چولنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتسا، يۇلغۇن ئارىسىدىكى يولدىن ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي چىقىپ كەپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بوۋا! — دەپ سالام بېرىپتۇ كەنجى.

— ۋائەلەيكۇم ئەسسالام بالام. سەپىرىڭ قاياققا؟ — دەپتۇ بوۋاي.

— دىۋە تاز بايابانىڭ يۇرتىغا.

— ھە؟ نىمە ئىش بىلەن؟

— ئۇ بىزگە ئاپەت ياغدۇرىدى، مىنىڭ ئالتۇن تېيىمنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى.

— يامان خەتەرلىك جايغا مېڭىپسەن بالام. ئۇ يەردە ئۈچ چوڭ دىۋە بار. بىرىنىڭ رەڭگى ئاق، بىرىنىڭ رەڭگى قارا، يەنە بىرىنىڭ رەڭگى كوك. بۇ ئۈچ چوڭ دىۋە ئىنسان ئۈچۈن ئاپەت، بالايى - قازانىڭ مەنبەسى. بۇ مەخلۇقلارغا قانداق تەڭ كېلەرسەن، كۈچۈڭ يېتەرمۇ؟

— «ئېسىلساڭ نارغا ئېسىل، يىقىلساڭ ناردىن يىقىل» دەپ-تىكەن بوۋا، سىز ماڭا ئاق يول تىلەپ دۇئا بېرىڭ، بېشىمغا كەلگەننى كوردۇم.

بوۋاي قوينىدىن بىر دانە قول ياغلىقنى چىقىرىپ كەن-جىگە بېرىپتۇ - دە:

— دىۋىلەر ماكانىغا يېتىپ بارغىنىڭدا، ئالدىڭدىن چاق-ناق ھەرىلەر ئېتىلىپ چىقىدۇ. بۇ بىر چوڭ ئۇتكەل، نى - نى يىگىتلەر ئاشۇ ھەرىلەرنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي قاچ-قان. مۇشۇ ياغلىقنى ھەرە كېلىشى بىلەن بېشىڭغا ئارتىۋالساڭ چاقالمايدۇ. ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا ئالتۇن ئاياقتا ئاش يەيـ-سەن. خەيرلىك بول. ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، — دەپ غايىپ بولۇپ كېتىپتۇ.

كەنجى يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىرنەچچە كۈنلەر توختىماي مېڭىپتۇ. كوپ - كوك چىملىق يەردىكى بۇلاق بويىغا كېلىپ ئىككى ئاكىسى بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. كەنجى خورجۇندىكى نان، ۋە تالقانلىرىدىن بېرىپ، ئۇلارنىڭ قوسىقىنى تويغۇزۇپتۇ،

ئاندىن ئىككى ئاكىسىنى ئېلىپ يەنە مېڭىپتۇ. دېۋە تاز بايانىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەلگەندە، ئالدى تەرەپتىن بىر توپ ھەرىلەر ئېتىلىپ چىقىپتۇ. ئىككى ئاكىسى ھەرىلەرنىڭ چېقىشىغا چىدىيالماي ئارقىسىغا قاراپ بەدەر قېچىپتۇ. كەنجى خىزىر بوۋاي بەرگەن قول ياغلىقنىڭ پاناسىدا، ئۆزى يالغۇز مېڭىپ دېۋىلەرنىڭ ماكانىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ جىلغا ئىچىدىكى كوتا دەريا ئېقىنى بىلەن ئورلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. خېلى بىر يەرگە بارغاندا يول ياقىسىدىكى ئۆڭكۈرنىڭ ئىشىكىگە تارتىلغان مىلەگزە كورۇنۇپتۇ. كەنجى ”بۇ يەردە ئادەم ياشايدىغان ئوخشىمامدۇ“ دەپ بۇرۇلۇپ، شۇ ياققا كېتىۋاتسا، مىلەگزە ئېچىلىپ، ئىچىدىن چىرايلىق بىر مەلىكە چىقىپتۇ. يىگىتكە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ قاش تاشلاپتۇ:

— پەيزى بار يىگىت، ئۆيىمىزگە مەرھەمەت! — دەپ تەكلىپ قىپتۇ. كەنجى ئۆڭكۈرگە كىرىپتۇ. مەلىكە ئۇنى تورگە ئولتۇرغۇزۇپ، بىر چىنە سوغ چاي سۇنۇپتۇ ۋە:

— قاياققا كېتىپ بارىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنىڭ بىر ئالتۇن تېيىم بار ئىدى. ئاق دېۋە ئەپقېچىپ كەتتى، شۇنى ئارتىپ ئەكەلگىلى كېتىپ بارىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كەنجى.

— ھەي، — دەپتۇ مەلىكە ئەپسۇسلىنىپ، — بىزمۇ بۇ يەرگە مۇساپىر. دېۋىلەر ئاتا - ئانىمىزدىن ئايرىپ ئەپقېچىپ كەلگەن. ئۇنى يەڭمەك ئاسان ئەمەس. بۇ يەردە ئۈچ دېۋە بار: بىرى ئاق، بىرى قارا، يەنە بىرى كوك. ھەر بىر دېۋىنىڭ بىر ۋاقلىق تامىقى ئۈچۈن قازانغا يەتتە مىڭ جىڭ گۈرۈچ سالىمىز. بۇغا، بۇقا، ئات، توگىلەرنى چاناپ قىيما قىلىپ، شورپا - شەلەك قىلىپ بېرىمىز. بىرلا سۈمۈرۈپ تۈگىتىۋېتىدۇ. شۇڭا ئۇلارنى يېڭىشكە كۈچىڭىز يەتمەيدۇ.

— ئەمسە قانداق ئامال بار، سىز ئېيتىپ بېرىڭا؟ — دەپ سوراپتۇ كەنجى.

— ھەر بىر ئىشنىڭ يولى بار، ئەسكى تامنىڭ ھۆلى بار. ئۇتۇككىمۇ چەم كېرەك، ھەممە ئىشقا پەم كېرەك. ئۇنى يېڭىش ئۈچۈن ئۆزىڭىزگە سەۋەپ قىلىسىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ مەلىكە ۋە ئىچكىرىگە كىرىپ، تۇخۇمغا ئوخشايدىغان بىر دورىنى ئېلىپ چىقىپتۇ. بۇ ئاق دىۋىنىڭ كۈچىدىن ياسالغان كومۇلاچ دورا ئىكەن. ئۇنى ئېزىپ، قاچىغا سۇ قۇيۇپ چايقاپ ئەكېلىپ كەنجىگە ئىچىرىۋېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۇيىگە يەنە بىر بىرىسىدىن گۈزەل ئىككى مەلىكە كىرىپ كەپتۇ. ئۇلار ۋەقەنى ئاڭلاپ، كەنجىگە ھىسداشلىق قىپتۇ. يۈگۈرۈپ چىقىپ قارا دىۋە بىلەن كوك دىۋىنىڭ كۈچىدىن ياسالغان كومۇلاچتىن ئېلىپ كىرىپ، چايقان ئىچىرىپتۇ. ئاندىن كەنجىنى ئوڭكۇردىن ئۈزۈتىپ چىقىپ:

— مۇشۇ جىلغىنىڭ ئۈستىگە چىقسىڭىز ئۇركەشلەپ تۇرغان بىر ئەزىم دەريا بار، دەريانىڭ بىر بۇرجىكىدە كوۋرۈك بار، شۇ كوۋرۈكنىڭ تېگىگە كىرىپ ساقلاپ ئولتۇرسىڭىز، بىر بوران چىقىپ ئاندىن دىۋىلەر كېلىدۇ. كوۋرۈكنىڭ ئۈستىگە دەسسىشى بىلەن سەكرەپ چىقىپ تۇتۇشسىڭىز بولىدۇ، خەير، سەپىرىڭىز قۇتلۇق بولسۇن، — دېيىشىپتۇ.

كەنجى مەلىكىلەر كورسەتكەن يول بىلەن مېڭىپ جىلغىنىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ. قۇلاقنى يارغىدەك شاقىراپ ئېقىۋاتقان دەريانىڭ كوۋرۈكى تېگىگە كىرىپ ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ. كوپ ئۆتمەي شىددەتلىك گۈكىرىدىگەن ئاۋاز كەپتۇ. بوران چىقىپتۇ. بوراننىڭ ئىچىدىن ئاق دىۋە ئالتۇن تايىنى ئۇينىتىپ چىقىپ كەپتۇ. ئۇ كوۋرۈككە چىقىشى بىلەن، كەنجى كوۋرۈكنىڭ ئاستىدىن ئىرغىپ چىقىپ ئۇنىڭغا قاراپ ئېتىلىپتۇ. ئىككىسى شۇ تۇتۇشقان پېتى كېچە-

كۈندۈز ئېلىشىپتۇ. بىرسى بىرسىنى يېڭەلمەپتۇ. ئاق دىۋىنىڭ
كۈچى ئاجىزلىشىپ، جېنى ئاز قالغانىدا، "مەن بىردەم ئارام
ئېلىۋالاي"دەپتۇ. كەنجى مەرتىلىك قىلىپ يول قويۇپتۇ. دىۋە
دەريا قىرىغا كېلىپ، بىر كالپۇگىنى قىرغا قويۇپ، يەنە بىرىنى
ئېچىپ تۇرۇپ، ئىچىگە بىردەم تارتىپتىكەن، دەريانىڭ تېگى
كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ كېلىپ، كەنجى تەييارلىقسىز
تۇرغاندا بىرنى قويۇپتىكەن، كەنجى قومنىڭ ئىچىگە مۆرىسىگى-
چىلىك كىرىپ كېتىپتۇ. دىۋە ئۆز غەلىبىسىدىن خوشاللىنىپ قا-
قاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. كەنجى غەزەپكە كېلىپ، بىرلا سىلكى-
نىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ــ دە، پەملەپ تۇرۇپ، زۇلپىقار بىلەن
بىرنى سالپتىكەن، دىۋىنىڭ قوسىغى ۋاققىدە يېرىلىپتۇ، ئىچىكەن
سۇيىنىڭ ھەممىسى يېنىپ چىقىپتۇ. دەريا ئۆز قىنىغا چۈشۈپ
ئېقىپتۇ. كەنجى ئالتۇن تايىنى قولىغا ئاپتۇ. دىۋىنىڭ كاللىسى-
نى كېسىپ ئالتۇن تايغا غانجۇغىلاۋاتسا كوك دىۋە يېتىپ كەپتۇ.
ئۇنىڭ بىلەن بىر قەپەز قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭمۇ كال-
لىسىنى ئاپتۇ. قارا دىۋە كەپتۇ. ئۇنىڭ بىلەنمۇ قاتتىق جەڭ
قىلىپ ئاخىر يېڭىپتۇ. ئۈچ دىۋىنىڭ كاللىسىنى ئاتقا غانجۇغىلاپ
قەلئەنىڭ ئىچىگە يېنىپ چۈشۈپتۇ. قەلئەنىڭ ئىچىدىمۇ چوڭ ــ
كىچىك دىۋىلەردىن بىرنەچچە يۈزى بار ئىكەن. ئۈچ كېچە ــ
كۈندۈزدە ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاپتۇ. تاغ ئىچىدىكى خىلۋەت
قىلئەنى دىۋە تاز باياباندىن ئازات قىپتۇ. دىۋىلەرنىڭ توپلاپ
ئالغان مال ــ مۈلكىنى شۇ يەردىكى مۇساپىرلارغا مۇسادىرە قى-
لىپ بېرىۋېتىپتۇ. جىلغا ــ جىلغىلارغا قامىۋەتكەن مال ــ ۋاران-
لارمۇ تولا ئىكەن. ئۆزى بىرنەچچە قوتان چارۋىسىنى ئالدىغا
سېلىپ ھەيدەپ مېڭىپتۇ. ھىلىقى جىلغىغا كەلگەندە ئۈچ مەلىكە
ئۇنىڭغا قېتىلىپ بىللە مېڭىپتۇ. ئۇلار مال ــ ۋارانلارنى ھەيدەپ
بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەلسە، كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسى تېخىچە

شۇ يەردە يۈرگەن ئىكەن. ئۇلار ساق - سالامەت ئۆچرىشىپتۇ. بىر نەچچە يەرگە گۈلخان يېقىپ، قوي سويۇپ كاۋاپ قىلىشىپ يەپتۇ. قوساقلىرىنى راسا بىر تويغۇزۇپ ئارام ئېلىشىپتۇ.

كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسى ئىنىسىغا كەلگەن بۇ ئامەتلەرنى كۆرۈپ، نىيىتىنى بۇزۇپتۇ. كېچىدە يېتىپ ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپتۇ. "بىز ئۇنىڭ ئاكىسى تۇرۇپ دۆلەتلەرنى ئۆلتۈرەلمىدۇق، ئالتۇن تايىنى تارتىۋالالمىدۇق، دادىمىزنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزىمىزنى كۆتىرىپ بارىمىز؟ ئۇنىڭدىن كۆرە كەنجىنى مۇشۇ يەردە جايلىغىنىمىز تۈزۈك" دېگەن يەرگە كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئۆلتۈرۈشنىڭ قەستىگە چۈشۈپتۇ.

ئۈچىنچى پەرى ئۇلارنىڭ سىرلىق سۆھبىتىنى چالا - پۇچۇق ئاڭلاپ قاپتۇ. ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ كۈزىتىپتۇ. بايىقاپ تۇرسا ئۇلار قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپتۇ. كەنجى ياتقان يەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۈچىنچى پەرى چوپلۇكنىڭ ئىچى بىلەن ئۇمىلەپ بېرىپ كەنجىنى ئويغىتىپتۇ. لېكىن كەنجى مەلىكىنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەپتۇ. دەر گۇمان بولۇپ ئولتۇرغاندا "شارت" قىلىپ چۈشكەن قىلىچ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى چورتلا كېسىپ تاشلاپتۇ. ھىلىقى مەلىكە قورقۇپ كېتىپ قولىنى قاتتىق بىر چىشلەپتۇ - دە، ئۆزىنى پىچانلىقنىڭ ئىچىگە ئېتىپتۇ، شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

بىر قوساقتىن چىققان ئاكىلار مال - دۇنيانى كۆزلەپ، ئابرويىمىزنى دەپ ئۆز قېرىندىشىغا قەست قىپتۇ. كەنجى ئاكىلىرىنىڭ بۇ شۇمپەيلىكىنى كۆرۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئىككى ئاكىسى بولسا شۇ كېچىدە مال - ۋارانلارنى ھەيدەپ ھىلىقى ئىككى مەلىكىنى بىردىن ئېلىپ خوتۇن قىلىپ، يولغا راۋان بوپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، جىمى ئالەمگە لالىرەڭ نۇر سېپىپ قۇياش چىقىپتۇ. ھىلىقى ئۈچىنچى مەلىكە پىچانلىقتىن بېشىنى چىقى-

رىپ ئۇيان ـ بۇيان قاراپتۇ. ھىچكىم كورۇنمەپتۇ. ئۇ كەنجى
ياتقان يەرگە كەلسە، كەنجى قانسىراپ ھالسىزلىنىپ قىينىلىپ
يېتىپتۇ. مەلىكە ئىچىدە: "مۇشۇ باتۇر يىگىت دىۋىلەرنى ئولتۇ-
رۇپ بىزنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇردى، يېڭى ھاياتقا ئېرىشتۇردى.
بۇ ۋاپادارنى مەن سويۇشۇم كېرەك، ئۇنىڭ ھاياتىغا كويۇنۇشۇم
كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئەپلىكرەك جايغا
يوتكەپ ئەكېتىپتۇ. موزايېيشى تۇتۇپ ئەكىلىپ كەنجىنىڭ جارا-
ھەتلەنگەن يېرىگە سۈركەپتۇ. ئەتىسى يەنە موزايېيشى تۇتۇپ
كېلىمەن دەپ يىراقلاپ كېتىپ قاپتۇ. ئۇ كەلگىچە قالاپ قوي-
غان ئوتى ئۆچۈپ قالغاچقا، كەنجىگە ئىسسىق چايمۇ دەملەپ
بېرەلمەي قاپتۇ. ئىرىدىكى دوڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپلارغا
سەپسېلىپ قاراپتۇ. تاغ تەرەپتە تولغىنىپ ئورلەۋاتقان ئاپپاق
ئىس كورۇنۇپتۇ. كېلىپ كەنجىگە ئېيتىپتىكەن، كەنجى:
— ئوت كورۇنگەن يەرگە بارما، ئىت قاۋشىغان يەرگە بار،
دەپتىكەن، بارمىسىڭىز بولارمىكىن، — دەپتۇ. بىراق مەلىكە
"بەلكىم بىرەر چوپان ئوت قالاپ قويۇپ ئولتۇرغاندۇ" دەپ،
ئوت ئەپكەلگىلى مېڭىپتۇ. ئەتىگەندە يولغا چىقىپ كەچتە ئا-
ران يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا بىر تاغ ئوڭكۇرىدە يەتتە باشلىق
يالماۋۇز چاق ئىگىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ ئالدىغا
بېرىپ:

— ئەسسالام ئانا، — دەپ تازىم قىپتۇ.

— سالامىڭ بولمىغان بولسا يەتتە يالماپ بىر يۇتاتتىم.
خويما ئوبدان كەپسەن، كەچقۇرۇنلۇغۇمغا يېڭى گوش يېگىم كې-
لىپ تۇراتتى، — دەپتۇ يالماۋۇز.

مەلىكە بۇ گەپتىن چوچۇپ، نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي تىڭىر-
قاپ قاپتۇ. ئاندىن يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— ئانا، مەن سىزدىن خوش بولاي، مېنى ھازىر يىمەڭ.

ئۇيدە ئىككى پارچە بولۇپ كەتكەن ئېرىم قالغان. ئۇ-
تىمىز ئۇچۇپ قېلىپ سىزگە ئۇتقا كېلىۋىدىم. مەن قايتىپ بې-
رىپ، ئۇتنى يېقىپ بېرىپ كېلەي، ئىجازەت بەرسىڭىز.

يالماۋۇز خوتۇن تەرىنى پۇرلەشتۇرگەن ھالدا، سىنچى كوز-
لىرى بىلەن بىر ھازاغىچە قاراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن ئور-
نىدىن قوپۇپ ئۇتنى كورستىپ قويۇپتۇ ۋە ئېتىكىگە كۆل قا-
چىلاپ بېرىپ:

— بۇ كۆلنى مەشەدىن ئۆيۈڭگىچە توكۇپ مېڭىپ بەلگە
قالدۇرىسەن، — دەپتۇ. مەلىكە يالماۋۇزنىڭ دېگىنى بويىچە
كۆلنى يولغا شۇقۇرتۇپ توكۇپ مېڭىپتۇ. كەنجىنىڭ قېشىغا بېرى-
ۋالغاندىن كېيىن يېنىپ كەلمەپتۇ. توپ-توغرا ئۈچ كۈن بول-
غاندا، يالماۋۇز يېتىپ كەپتۇ. ھاسىراپ-ھومۇدەپ تۇرۇپ:

— ھە، مېنى كېلەلمەيدۇ دەپ ئويلىدىڭمۇ؟ نىمە دەپ
ۋەدەڭگە ۋاپا قىلمايسەن؟! — دەپتۇ. ئۇنىڭ يوغان ھەم ياۋۇز
كوزلىرى لاپىلا قىلىپ كەنجىنىڭ ئىككىگە بولۇنۇپ ياتقان بەدى-
نىگە چۈشۈپتۇ. ھاپىلا قىلىپ بىر سۇمۇرۇپتىكەن، ئىككى پارچە
بەدەن يالماۋۇزنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ كەينىدىن پۈتۈن گەۋدە
بولۇپ، سەللىمازا ساقىيىپ چىقىپتۇ. يالماۋۇز بۇ ئەر-خوتۇن
ئىككىسىگە كۆدۈ-كوپىسىنى كوتەرتىپ، ئالدىغا سېلىپ ھەي-
دەپ مېڭىپتۇ. يالماۋۇز ياشايدىغان ئوڭكۈرنىڭ ئالدى تام سې-
لىپ توسالغان چوڭ ھويلا ئىكەن. نەچچە يەرگە گۈلخان يېقىل-
غان بولۇپ، كېچەيۇ-كۈندۈز ئوت كويۇپلا تۇرىدىكەن.
يالماۋۇز شۇ ئىسسىق تەپتىدە راھەت ياشايدىكەن. ھويلىسىدا ناھا-
يىتى كوپ ئوتۇنلار بار ئىكەن. يالماۋۇز كەنجىنى ئوتۇن يې-
رىشقا، مەلىكىنى باش بېقىپ، چاچ تارىغىلى ساپتۇ. كەچ كىر-
گەندە يالماۋۇز ئىككى زىقنى ئەكىلىدىكەن. كەنجىنى بىر زىقا،
مەلىكىنى بىر زىقا ئوتكۈزۈپ، قېچىپ كەتمىسۇن دەپ ئىككى

قۇلىقىنىڭ ئۈستىگە قىستۇرۇۋېلىپ ئۇخلايدىكەن، ئەر - خوتۇن ئىككىسى تاڭ ئاتقىچە "ۋايەي، ۋايجان" دەپ ۋايساپ - قاخشاپ چىقىدىكەن.

ئەمدى گەپنى كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسىدىن ئاڭلايمىز. ئۇلار كۆپ يوللارنى يۈرۈپتۇ. تازا ھوزۇر سۈرۈپتۇ. كالىلارنى مورىتىپ، قويلارنى مەرىتىپ، ئاتلارنى كىشنىتىپ، غەلىبە تەنتەنىسى ئىچىدە ئۆز يۇرتىغا كىرىپ بېرىپتۇ. ئاتا - ئانىسىغا كەچمىش - كەچۈرمىشى، تارتقان جاپالىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دادىسى كەنجىسىنى سۈرۈشتە قىپتۇ. ئۇلار ئالدىنئالا كېلىشىۋالغان مەسلىھەتى بويىچە:

— بىز كەنجىنى كۆرمىدۇق. ئىككىمىز نەچچە مىڭ دىۋگە تاقابىل تۇرۇپ، ئالتۇن تاينى تارتىۋالدۇق، ئۇلارنى قىرىپ تاشلاپ، ماكانىنى ۋەيران قىلىپ، بۇ مال - دۇنيانى ئېلىپ قايتتۇق، — دەپتۇ. ئاتا - ئانا ئوغۇللىرىدىن رازى بوپتۇ. شۇنداقتىمۇ كەنجى ئوغلىنى ئالاھىدە ئەسلەپتۇ. بوۋاي ھەر قېتىم ئاتلارغا يەم بەرسە — ئالتۇن تاي بوغۇز يېمەي، تالا تەرەپكە قاراپ كىشنەپلا تۇرىدىكەن. بىرنەچچە كۈن شۇنداق قىلىۋەرگەندىن كېيىن، بوۋاينىڭ ئالتۇن تايغا ئىچى ئاغرىپتۇ. "بۇنىڭدا بىر گەپ بارمۇ نېمە" دەپ ئويلاپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئالتۇن تايغا ئىگەر توقۇپتۇ، كەنجى تۇتقان زۇلپىقارنى ئىگەرگە چىڭ باغلاپتۇ، تالاغا ئېپچىقىپ قويۇپ بېرىپتىكەن، ئالتۇن تاي دالا تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئالتە ئايلىق يولنى ئىككى كۈندە بېسىپ، يېرىم كېچىلەر بىلەن يالماۋۇزنىڭ ھويلىسى ئالدىغا كەپتۇ، يەرنى پۇتى بىلەن تاتىلاپ، كىشنەپ تۇرۇپتۇ. كەنجى يالماۋۇزنىڭ قۇلىقىدىكى زىقتا تۇرۇپ ئايالىغا:

— سەن ئىككى خىل ئاۋازدا ۋايەيشىپ تۇرغىن، ئالتۇن

ئېيىمنىڭ كىشنىگەن ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ، مەن ئاستا چىقىپ تالاغا قاراپ باقاي، — دەپ پەسكە چۈشۈپتۇ. تالاغا چىقىپ قارىسا، ئالتۇن تېيى قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ، ئۇنى كۈتۈپ تۇرغان. كەنجى يۈگۈرۈپ كېلىپ تايىنى قۇچاقلاپ، باش - كۆزلىرىنى سىلاپ كېتىپتۇ. زۇلپىقارىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۈڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. مەلىكىنى زىنقتىن چىقىرىپ تالاغا يولغا سېپتۇ، ئۆزى يالماۋۇزنى پۈتى بىلەن تېپىپ ئويغىتىپتۇ ۋە "ئاللاھۇ ئەكبەرا" دەپ بىرلا چاناپ كاللىسىنى يەرگە چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇزنىڭ تېنىدە قالغان بېشى يەنە:

— ئى ئادىمىزات، ئاتاڭنىڭ جېنى، ئاناڭنىڭ ئەرۋايى ھەققىگە يەنە بىرنى چاپقىن، — دەپتۇ.

كەنجى:

— ئۇستام ماڭا: يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى بىرلا چاپ، ھەرگىز ئىككى چاپما، دەپ ئۆگەتكەن، — دەپ ئۈڭكۈردىن يېنىپ چىقىپتۇ. ئالتۇن تايغا مىنىپ، ئايالىنى ئالدىغا ئاپتۇ - دە، ئۆز يۇرتىغا قاراپ ئۇچۇپتۇ. قۇم دېڭىزلىرى، قارىغايلىق تاغلار ۋە دەريالاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئۆز يۇرتىغا يېتىپ كەپتۇ. ئاتا - ئانىسىغا بېشىدىن ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى بىرمۇ - بىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. دادىسى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، قاتتىق غەزەپكە كەپتۇ. ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، قىلىچىنى قولىغا ئاپتۇ - دە:

— بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس، چاچ تارىغان بىلەن خوتۇن. سەنلەردەك بېلىنى باغلاپ چىقىپ، تەييارغا ئەييار بولىدىغان مەككارلارغا بۇ يۇرتتا ئورۇن يوق! — دەپ ئىككى چوڭ ئوغلىنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. كەنجى ئوغلىنىڭ شان - شەرىپى ئۈچۈن، پۈتۈن يۇرت ئالدىدا چوڭ تويىنى باشلاپتۇ.

ۋىجدانلىق ئايال

ئۇتكەن زاماندا تەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار بىر پادىشا يا-
شىغان ئىكەن. ئۇ چوڭ ئىشلارنى ئادالەت بىلەن بىر تەرەپ
قىلىدىكەن. ئەمما مىجەزى كەسكىن ۋە شەپقەتسىز ئىكەن. شاھ-
نىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بولسا، ئىچى تار، كوزى كىچىك، قارا
نىيەت ئادەم ئىكەن. گەرچە ئۇنىڭ ئايالى ياش چاغلىرىدا تەڭ-
داشسىز گۈزەل مەلىكىلەردىن بولسىمۇ، يىللار ئۇتكەنسىرى رەڭ-
گى سۇلۇپ ئايدەك يۈزلىرىگە قورۇق چۈشۈپ، ۋەزىرنىڭ كوڭ-
لىگە ياقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شاھنىڭ سول قول ۋەزىرى دا-
نىشمەن، مەردانە ئادەم ئىكەن. ئۇ ئۇۋچىلىق بىلەن كوپ شۇ-
غۇللىنىدىكەن، ئوزى ماھىر مەرگەنلەردىن ئىكەن. سول قول ۋە-
زىر مۇشۇ شەھەرلىك بولسىمۇ، قولىنى قايىاققا سوزسا شۇ ياققا
يېتىدىغان ھالەتتە بولسىمۇ، بولەك شەھەردىن، بىر نامرات ئا-
دەمنىڭ يالغۇز قىزىنى ئەمرىگە ئالغان ئىكەن. بۇ ئايال شۇنچە
چىرايلىق، كېلىشكەن بولۇپ قالماستىن، ۋىجدانلىق ئىكەن. بۇ
خىل پەزىلىتى بىلەن تىللاردا داستان ئىكەن. ئەمما ئوڭ قول
ۋەزىرنىڭ كوزى بۇ ئايالغا چۈشكەن ئىكەن. شۇڭا خېلى ئۇزۇن-
دىن بېرى بۇ چىرايلىق ئايالنى ئوزىگە قارىتىۋېلىش نىيىتىدە
ئىكەن. ئۇ ئاخىرى سول قول ۋەزىرنى جىمىقترۇۋېتىپ، بۇ ئا-
يالنىڭ ۋىسالىغا يېتىش كويىغا چۈشۈپتۇ. بىراق، ھىچبىر ئەپلىك
چارە تاپالماي خېلى ئاۋارە بوپتۇ. دەل شۇ كۈنلەردە پادىشا
ئىگىز راۋاقتا چىقىپ پۈتكۈل شەھەرگە نەزەر تاشلاپتۇ. يىراقتى-
كى ياپ - يېشىل تاغلار، تاغ ھاۋاسى شاھقا ھوزۇر بېغىشلاپ-

تۇ. كوڭلى كىيىك گوشى تارتىپ قاپتۇ، راۋاقتىن چۈشكەندىن
كېيىن سول قول ۋەزىر ۋەزىرنى چاقىرتىپ، كىيىك تۇتۇپ ئەپكې-
لىشكە بۇيرۇپتۇ. سول قول ۋەزىر بۇ ۋەزىپىنى خوشاللىق بىلەن
قوبۇل قىپتۇ. ئۇڭ قول ۋەزىرمۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپتۇ، ئۇنىڭمۇ
بىللە بارغۇسى كەپتۇ. پادىشانىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ تۇرۇۋاپتۇ.
ئاقىۋەت ئىككى ۋەزىر بىرمۇنچە چەۋەندازلارنى ئەگەشتۈرۈپ،
كىيىك تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇڭ قول ۋەزىر-
نىڭ خىيالى كىيىك تۇتۇشتا ئەمەس، مۇشۇ ئەپلىك پۇرسەتتىن
پايدىلىنىپ سول قول ۋەزىرنى كوزدىن يوقىتىشتا ئىكەن. ئۇلار
يىراقلاپ ماڭغانسېرى، ئۇڭ قول ۋەزىرنىڭ بۇ نىيىتى كۈچىيىپ
بېرىپتۇ. ئۇلار جىلغا ئىچىدە كېتىۋاتسا، تاغ ئارىسىدا بىر جۈپ
كىيىك ئوتلاپ يۈرگىدەك. سول قول ۋەزىر ئوقيانى كىيىككە
چەنلەپتۇ، ئۇڭ قول ۋەزىر بولسا بېرىراق تۇرۇپ، ئوقيانى سول
قول ۋەزىرگە چەنلەپتۇ. سول قول ۋەزىر ئوقنى كىيىككە قارىتىپ
ئۈزۈشى بىلەن تەڭلا، ئۇڭ قول ۋەزىر سول قول ۋەزىرنى ئې-
تىپتۇ. ئوق سول قول ۋەزىرنىڭ دۈمبىسىدىن كىرىپ، مەيدىسى-
دىن چىقىپتۇ. باتۇر، مەردانە سول قول ۋەزىر شۇ يەردىلا يې-
قىلىپ جان تەسلىم قىپتۇ. چەۋەندازلىرى ئۇنى قۇچاقلاپ يىغلى-
شىپ كېتىپتۇ. تاغلارنىڭ ئىچىنى مۇسىبەت قاپلاپتۇ. ئۇڭ قول
ۋەزىر ئوز قىلمىشىنى يوشۇرۇپ: „مەنمۇ بىر كىيىككە قارىتىپ
ئاتقان ئىدىم. ئوق ئېزىپ كېتىپ سول قول ۋەزىرگە تېگىپ
كەتتى. ئامال قانچە، بۇمۇ خۇدادىن كەلگەن ئەجەل. تەقدىرگە
تەن بەرمەي ئىلاجىمىز يوق“ دەپ، سول قول ۋەزىرنىڭ جەسە-
دىنى شۇ يەرگە قويغۇزۇپتۇ. ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ بۇ شۇم
خەۋەرنى سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالىغا يەتكۈزۈپتۇ. بۇ ئايال
شۇ چاغدا تۇغۇتتىن ئەمدى قوپىقان ئىكەن. گۈزەل ئايال يىغ-
لاپتۇ، قاخشاپتۇ، ئىلاجىسىز داغۇ - ھەسرەتتە ئوتۇشكە باشلاپتۇ.

ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندە ئوڭ قول ۋەزىر، پادىشانىڭ سەمىگە سالمايلا پەرمان چۈشۈرۈپ بۇ ئايالنى ئوردىدىن كوچۇرۇۋېتىپتۇ. ئايال چەت بىر كوچىدىكى ئەسكى ئۆينى ماكان قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بۇ ئايالنىڭ بىرەر ئايلىق ئوزۇغى بىلەن بىرەر قۇر ئۆي سايمانلىرىنى بېرىپلا قالغان مۈلۈكلىرىنىڭ ھەممىسىنى بەرمەپتۇ. كېيىنرەك ئوردىدىن بېرىلىدىغان نەپىقىلەرنى توختىتىپ قويۇپتۇ. ئەمما بۇ ئايالنىڭ قولى چىۋەر ئىكەن. يېڭى ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن تۇرمۇشنىڭ ھەرخىل ئېغىرچىلىقلىرىغا بوزەك بولماي تاقابىل تۇرۇپتۇ. كۈنىگە ئۈچ يىك يىپ ئىگىرىدىكەن. بىر يىك يىپنى بىر ياچەنگە سېتىپ، نان، چاي، تۇز ئالىدىكەن، قالغىنىنى بىر خالتىغا سېلىپ يىغىدىكەن. ئۇنىڭ كۆلى مانا مۇشۇنداق يىپ ئىگىرىپ سېتىش بىلەن ئۆتىدىكەن. يىغلاپ، قاخشاپ يۈرۈپ ئارىدىن سەككىز ئاي ئۆتۈپتۇ. ئايال نامرات تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، ئېرىنىڭ قارىسىنى تۇتۇپ، بالىسى بىلەن ئەمەك بولۇپ ئۆتىدىكەن.

ئوڭ قول ۋەزىر بولسا، بۇ ئايالنى كورۇپ تۇرىدىكەن. ھەر كۈندە ئۇزىنى بىر يوقىتىپ قويىدىكەن. شۇنىداق داغۇ-ھەسرەت ئىچىدە سەككىز ئاينى ئاران توشقۇزۇپتۇ. تاقىتى تاق بولۇپ سەۋرى تۈگەپتۇ. ئاخىر بۇ گۈزەلنى قولغا چۈشۈرۈش ئۇچۈن ھەركەتكە ئۆتۈپتۇ. سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالى قۇندۇزدەك قاپ - قارا چاچلىرىنى ھەريانغا تاشلاپ شىرىن ئۇيقۇدا يېتىپ بىر چۈش كورۇپتۇ: گۇگۇم ۋاقتىدا ئىككى تەرىپى ئىگىز دەرەخزارلىق بىر كوچىدا ئالدىراپ ئۆزى يالغۇز كېلىۋاتقىدەكمىش. كوچىدا ئۇنىڭدىن بولەك بىرەرمۇ ئادەم كورۇنمەسمىش. بىردىن ئۇنى سەل سۇر بېسىپتۇ. چېكىلىرىدىن چىپىلداپ تەر چىقىپتۇ. دەرەخلەرنىڭ كەينىدىن يوغان يۈگلۈق ئۈچ يولۋاس سەكرەپلا چىقىپتىمىش. يولۋاسلار ئۈچ تەرەپتىن ئاغزىلىرى-

نى يوغان ئېچىپ خىرىس قىلىپ، كوزلىرىدىن ئوت چاچرىتىپ
كېلىۋاتقىدەك. ئايال ئارقىسىغا داجىشىغا ئۈچ يولىۋاس بىراقلا
سەكرەپ ئۈنىڭغا ئېتىلىپتۇ ... ئايال "ۋا" دەپ چىقىراپ ئويغى-
نىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۈنىڭ ئەنسىز ئاۋازىدىن قور-
قۇپ كەتكەن بالىسى چوچۇپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئايالنىڭ چىرايى
ساماندەك سارغىيىپتۇ. يۈرىكى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ ئاغزىغا تىقى-
لىپتۇ. ئويىنىڭ توت تېمى، بۇلۇڭ - تورۇسلىرى كوزىگە سۇرلۇك،
ئەندىشىلىك كورۇنۇپ كېتىپتۇ. ئەتىراپىقا نەزەر سالسا، قور-
قۇنچلۇق تۇيۇلۇپتۇ. بالىسىنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ ئىسەدەپ
كېتىپتۇ. بالىسى ئۈنىڭغا قاراپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپتۇ. شۇ
كېچە بۇ غۇربەتچىلىك باسقان ئويدە قىيامەت - قايىم بوپتۇ.
پەقەت سۇبھى ۋاقتىدا، بالا يىغلاپ ھېرىپ، ئۈنلىرى بوغۇلۇپ
يىغىدىن توختاپتۇ. ئايال يالغۇز ئويدە بالىسىنى كوتىرىپ ئۇياق-
تىن - بۇياققا مېڭىپ، دەھشەتلىك خىياللار ۋەھىمىسى ئاستىدا
تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ. سەھەردە بەش سەر ياچەن بىلەن ئىككى نان-
نى قولتۇغىغا قىستۇرۇپ سەدىقە بېرىۋېتەي دەپ مېڭىپتۇ. بىر
تۇل خوتۇننىڭ ئويىگە كىرىپ بېرىپتۇ. تۇل خوتۇن ئۈنى قىز-
غىن قارشى ئاپتۇ. چاي راسلاپ، ئالدىغا داستىخان ساپتۇ. چاي
ئىچىپ ئولتۇرۇپ ۋەزىرنىڭ ئايالى گەپنى باشلاپتۇ. كورگەن چۇ-
شىنى ۋە كېچە تارتقان ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىنى بىر - بىردىن
بايان قىپتۇ. تۇل خوتۇن ئۈنىڭ كېپىنى زەڭ سېلىپ ئاڭلاپ
بولغاندىن كېيىن:

— ئاپلاھۇ ئەكبەر، يامان چۇش كورۇپ قاپسەن، قىزىم،
بۇ چۇشۇڭدىن قارىغاندا، قارا نىيەتلىك بىلەن قىلىنغان بىر
چوڭ سۇيىقەست جىنىڭغا قاتتىق تىكىلىپ تۇرۇپتۇ، — دەپ تە-
بىر بېرىپتۇ ۋە ئايالنى ھوشيار بولۇشقا، قورقماسلىققا دەۋەت
قىپتۇ. ئايال بولسا ئوز چۇشىنىڭ تەبىرىنى ئاڭلاپ چوڭقۇر

غەمگە پېتىپتۇ. چۈشىنى ئېيتقىنىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىپتۇ. قالايمىقان، ئەندىشىلىك پىكىر - خىياللار ئۆلكىدە ئۆز ئۇۋىسىگە قايتىپ كەپتۇ. ئاشۇ ئېغىر كۆڭۈللەردىمۇ يىپ ئىگىرىشنى توختاتماپتۇ. بازارغا يىپ ئىگىرىپ ئەپچىقىپ سېتىپ تۇرۇپتۇ. بىر كۈنى ئالتە يىك يىپنى كوتىرىپ بازارغا چىقىپتۇ. يىپ بازىرىغا بېرىپ ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرسا، ئوڭ قول ۋەزىر بىر توپ نۆۋكەرلەر بىلەن ئېتىنى ئويىنىتىپ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاز ئۆتمەي ۋەزىر ئۆزى يالغۇز پىيادە مېڭىپ قايتىپ كەپتۇ. بازار ئارىلاپ بۇ ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنى كەمستكەن ۋە بىلمىگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

— سىز بۇ يەردە نىمىش قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپتۇ. ئايال ئەدەپ بىلەن تازىم بىجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

— ئات ئۆلگەن بىلەن تاي قالدى، ۋەزىرىم. جان باقماق ئۈچۈن ئوقەت قىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئىگىشىپ يىكنى قولىغا ئاپتۇ. دەڭسەپ كورۈپ:

— بىر يىك يىپىڭىز نەچچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىر ياچەن، تەقسىر.

— باشقىلاردىن قىممەت سېتىپسىز، شۇنداقتىمۇ مەيلى، مەن ئالدىم. پۇلىڭىزنى ئەتىگەنلىككە ئويىدىن ئېلىڭ، — دەپ ئالتە يىك يىپنى كوتىرىپ مېڭىپتۇ. ئايال بولسا يا لام، يا جىم دىيەلمەي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قاپتۇ.

ئايال ئەتىسى سەھەر تۇرۇپتۇ. "بالا ئويغانغىچە ۋەزىردىكى پۇلنى ئەپكېلىۋالاي" دىگەن ئوي بىلەن ئىشىكنى تاقاپتۇدە، بالىنى ئويگە سولاپ قويۇپ، ئۆزى ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. بىنانىڭ بالىخانىسىدا سۇمبۇل چاچ ئايالنىڭ كىرىپ كېلىشىنى توت كوزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ۋەزىرنىڭ يۈرىكى "شۇۋ" قىلىپ قاپتۇ. كوزى لاپ قىلىپ دەرۋازىدىن كىرىپ كې

لىۋاتقان ئايالغا چۈشۈپتۇ. دەرھال ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ.
ئايال ۋەزىرنىڭ خانىسىغا ئۇدۇل كىرىپ بېرىپتۇ. ۋەزىر نەچچە قەۋەت كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئايالنى قوبۇل قىپتۇ ۋە يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. لېكىن ئايال پەگادىلا ئولتۇرۇپ، ئىش ھەققىنى تەلەپ قىپتۇ. ئەمما ۋەزىر نۇرغۇن قۇرۇق تەكەل-لۇپلاردىن كېيىن راست گېپىگە چۈشۈپ:

— سىز مېنىڭ تارتىۋاتقان دەردىمنى بىلمەيۋاتامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىلمەيدىكەنمەن. سىلىنىڭ دەرتلىرى مېنىڭ دەردىمگە ياماقچىمۇ بولالماس، — دەپتۇ ئايال ئاچچىقلاپ.

— دۇرۇس، — دەپتۇ ۋەزىر، — بالدۇرراق شۇنداق دې-گەن بولسىڭىز مەنمۇ كۆيۈك ئوتىدا مۇنچىلا پۇچۇلانماس ئىدىم. دەردىڭىزگە دەرمان بولالتتىم ئەمەسمۇ.

ئايالنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. قاپىقى تۈرۈلۈپتۇ:

— مەن ئۆزەم ئىگىركەن يىپنىڭ پۇلىنى ئالغىلى كەل-دىم. بېرىۋەتسىلە، ئاستا كېتىۋالاي. ئۆيدە بالام يالغۇز قال-دى، — دەپتۇ.

— كېتىۋالاي؟! نەگە كېتىسەن؟ — ۋەزىرنىڭ پەيلى بۇ-زۇلۇپتۇ. ئورنىدىن دەس تۇرۇپتۇ. ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ زە-ھەرلىك ھىجىيىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ، — ئېرىڭ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئەرنىڭ قەدرى ئۆتۈلگەنىدۇ؟ ئەر قەدرى ئۆ-تۈلسۇن دەپ سېنى ئاشۇ ئۆيگە كۆچۈرۈپ قويدۇم. ئەمدى ئىك-كىمىز بىر ئۆيدە بولساق قانداق دەيسەن؟

— تەخسىر، بۇ قانداق گەپ؟ سول قول ۋەزىرلىرى دۇن-يادىن ئۆتكىلى بىر يىلمۇ بولمىدى. بۇنى بىلىپ تۇرۇپ، ئو-رۇنسىز گەپنى قىلىش نومۇس ئەمەسمۇ؟!

— مېنىڭدەك ئادەمنى تاپمىغىڭ قىيىن. قوينۇڭنى كوك

ياڭاق بىلەن تولدۇرماي ئارقا - ئالدىڭنى ئوبدان ئويلان!

— بۇ كەپنى ئويلىغىچىلىكمۇ يوق، ئاۋارە بولمىسىلا.

ۋەزىر ئايالنى كەپ بىلەن ئىندەككە كەلتۈرەلمىگەندىن كېيىن، يامان نىيىتىنى زورلۇق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولۇپ ئايالغا تاشلىنىپتۇ. ئايال بولسا پاك ۋىجدانىنى قوغداش يولىدا قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئايال جان ئاچچىقىدا يانچۇقىدىكى قەلەمتىراچنى ئېلىپ ۋەزىرنىڭ قولىغا ئۇرۇۋېتىكەن، قان ئۇرغۇپ چىقىپتۇ. ۋەزىر "ۋاي" دەپ ۋاقىراپ قولىنى تۇتۇشى بىلەن ئايال ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ، بوسۇغىدىن ئاتلاپ، تالاغا چىقىۋاپتۇ. ۋەزىر جېنىنىڭ بارىچە توۋلاپ، مۇلازىملارنى چاقىرىپتۇ. ئۇلار خوتۇننى قورشاپ تۇتۇۋاپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئايالنىڭ پۇت - قوللىرىغا كويزا - كىشەن سېلىپ زىندانغا تاشلاپتۇ. ئايال زىنداندا يېتىپ ئويىدە يالغۇز قالغان بالىسىنى ئەسلەپتۇ. كوكسىگە سۈت يىغىلىپ بارغانچە قاتتىق ئاغرىپ كېتىپتۇ. بۇ ئازاپ ھەممىنى بېسىپ چۈشۈپتۇ. بۇيى قىزىپ، تىترەك ئولىشىپ، بەدىنىگە مىڭلىغان يىڭنە سانجىلغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. چاچلىرى چۇۋۇلغان، ياشلىرى توكۈلگەن ھالدا تالاغا تۇت كوزى بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرۇپتۇ.

ئويدە قالغان بالا بولسا ئويغىنىپ ئاپىسىنى ئىزلەپتۇ. ئىشىككە تەلمۈرۈپ "ئانا" دەپ توۋلاپتۇ. ئاپىسى كىرمىگەندىن كېيىن ئومىلەپ بوسۇغىنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ "نان" دەپ يىغلاپتۇ. يىغلاۋېرىپ ئۈنى بوغۇلۇپ كېتىپتۇ. ئۇيقۇسى كېلىپ، تۇگۇلگەن پېتى بوسۇغىنىڭ تۈۋىدە يېتىپ ئۇخلاپتۇ. ۋەزىر ئايالدىن زەربە يەپ قان چىقىپ تۇرغان قولىنى چىڭ تۇتقان پېتى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— دات پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ.

— خوش، سىلىگە نىمە دەرت كەلدى؟ ئېيتسىلا، — دەپ

تۇ پادىشا ھەيران بولۇپ:
— سول قول ۋەزىر قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن، —
دەپتۇ ئۇ قول ۋەزىر، — ئۇنىڭ ئايالى ھەر خىل كويلاردا
يۈرۈپ، بىر پاشۋاز بولۇپ كەتتى. ئۇنداق قىلماسلىق ھەققىدە
كوپ نەسىھەت بەردىم، ئاڭلىمىدى. داۋاملىق جاناپلىرىنىڭ ئىز-
زەت - ھورمىتى، شانۇ - شوھرىتىنى يەرگە ئۇرىدىغان ئىش
بىلەن مەشغۇل بولدى. يامان نىيەتلىك ئادەملەر بىلەن بىرلە-
شىۋېلىپ، ماڭا قەست قىلدى. كېچە ھوزۇرۇمغا بېسىپ كىرىپ،
مانا بۇ قولۇمغا پىچاق سالدى. ھېلىمۇ ياخشى، خۇدا مېنى بۇ
بالادىن بىر ساقلىدى. بولمىسا شۇ ئايالنىڭ زەربىسىدە قۇربان
بولار ئىدىم. بۇ نىمىدېگەن ھەددىدىن ئېشىش، نىمە دېگەن
ۋەھشىلىك......
پادىشا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپكە كەپتۇ.
ئايالغا ئولۇم جازاسى بېرىشنى ھوكۇم قىپتۇ. بۇ شەھەردە جا-
زاغا تارتىلغانلارنى دومىلىتىپ ئولتۇرىدىغان بىر ئېگىز تاغ بار
ئىكەن. جاكاچىلار كوچا - كوچىلاردا سول قول ۋەزىرنىڭ ئا-
يالىغا ئولۇم جازاسى بېرىلگەنلىكى، خالايىقنىڭ "جازا تېغى" غا
بېرىشىنى جاكالاپتۇ. ئەمما شەھەر خەلقى سابىق سول قول ۋە-
زىرنىڭ ئايالىنى ئوزىنى تۇتۇۋالغان تىرىشچان، ۋىجدانلىق ئا-
يال، دەپ تونۇيدىكەن. شۇڭلاشقا پەرمانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن
ھەممە كىشى ھەيران بوپتۇ. ئايالغا ھېسداشلىق قىپتۇ ۋە ئىچ
ئاغرىتىپتۇ. تۇشمۇ - تۇشتىن جازا مەيدانىغا قاراپ مېڭىشىپتۇ.
زىندانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، جاللاتلار كىرىپ كەپتۇ. ئا-
يالنى زىنداندىن ئېلىپ چىقىپ، "جازا تېغى"غا ھەيدەپ مېڭىپ-
تۇ. ئايال قولىغا كىشەن، پۇتىغا كويزا سېلىنغان، چاچلىرى چۇ-
ۋۇلغان ھالدا مېڭىپ كېتىۋاتقاندا، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە
سانجاق - سانجاق تۇرغان شەھەر خەلقى ئارىسىدىن: "بۇ بى-

چارىگە بىگۇنا ھوكۇم قىلدى، ئۇۋال بولدى"، "بۇ سەۋرى - تا-
قەتلىك ئايال ئىدى، ھەجەپ بوپتا" دىگەن سوزلەر ئاڭلىنىپ
تۇرۇپتۇ. ئايال پۇتلىشىپ، يىقىلىپ - قوپۇپ تاققا چىقىشقا
باشلاپتۇ. تاغنىڭ قاپ بىلىگە كەلگەن چاغدا ئارقىسغا بۇرۇلۇپ
پادىشاغا تەلمۇرۇپ قاراپ:
— دات پادىشاھى ئالەم، بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى،—
دەپ تووۋلاپتۇ.
— ھە، گېپىڭنى ئېيتىۋال،— دەپتۇ پادىشا.
— تېخى يېشىغا توشمىغان بالام بار ئىدى، ئۇ ئويدە
قالدى. ئىجازەت بولسا مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ شۇ بالامنى بىر
كورۇۋالسام،— دەپتۇ ئايال.
پادىشا ئايالغا ئىجازەت بېرىپتۇ. بىراق تېزدىن قايتىپ كې-
لىشنى جېكىپتۇ. ئايالنىڭ پۇت - قولىنى بوشىتىپ قويۇپ بې-
رىپتۇ. ئايال ياغلىغىنى تېڭىپتۇ. تاغدىن پەسكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.
ئۇ قتەك ئۇچۇپ كەلگەن پېتى ئويىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ ئېتى-
لىپ كىرىپتۇ. قارىسا بالىسى كورۇنمەپتۇ، ئۇيافنى ئاقتۇرۇپتۇ،
بۇيافنى ئاقتۇرۇپتۇ، ئاقتىمۇ يوق، كوكتىمۇ يوق، ئىككى قولى
بىلەن بېشىنى قىسىپ، تۇگلۇكتىن كوك ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ
قاپتۇ. پۇتلىرىدا ماغدىر قالماي لاسسىدە بوششىپ يەرگە يىقى-
لىپتۇ. ئۇ ك قولى ئىشىك ئارقىسىدىكى ئازگالدا ياتقان بالىسىنىڭ
ئىسسىق بەدىنىگە تېگىپتۇ. ئايالغا بىردىن جان كىرىپتۇ. ئىرغىپ
ئورنىدىن تۇرۇپ، بىھۇش ياتقان بالىسىنى باغرىغا چىڭ بېسىپ-
تۇ. ئۇنىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپ يۇرۇپ ھۇشىغا كەلتۇرۇپتۇ. بالا
كوزىنى ئاچقاندا ئانىنىڭمۇ كوڭلى يورۇپتۇ. ئەندىشىسى كوتى-
رىلىپ، سەل يېنىكلەپتۇ. بالىسىنى ئېمىتىپ بولۇپ قارىسا يىقى-
قان پۇلمىرى يېرىم خالتا بولۇپ قالغان ئىكەن، ئۇنى ئاپتۇ،
بالىسىنى كوتىرىپتۇ. جازا تېغى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ، پالا-

سىنى كوتەرگەن هالدا جازا مەيدانىغا كىرىپ كەپتۇ. گۇدۇل پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ:
— ئىجازەت بولسا ئىككى كەلىمە سوزۇم بار ئىدى،— دەپتۇ.
— ئىجازەت،— دەپتۇ يەنە پادىشا.
— بىرسى، مۇشۇ نارىسىدە، بەختسىز ئوغلۇمنى خوشنامغا تاپشۇرۇپ بەرسەم، يەنە بىرسى، هالال ئەمگىكىم بىلەن يىققان يېرىم خالتا ياچىنىم بار ئىدى. شۇنى خالايىققا سەدىقە قىلغۇالسام.
پادىشا رۇخسەت قىپتۇ. ئايال بالىسىنى خوشنىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. لېكىن بالا ئانىسىغا چىڭ چاپلىشىۋېلىپ، چىقىراپ يىغلاپ، ئاجرىغىلى ئۇنىماپتۇ. ئانا - بالىنىڭ نالىسى جىمى ئادەمنى يىغلىتىپ تاشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ زارىغا تەبىەتمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي، كىرپىكىدىن كۆمۈش رەڭلىك ياش ياغدۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ هالەتنى كورۇپ سەل تەسىرلىنىپتۇ، ئەمما "چىقىرىلغان هوكۇمنى بىكار قىلسام نامەرتلىك بولۇپ، شەنىمگە داغ تېگىدۇ" دەپ ئويلاپتۇ.
لېكىن، ئوڭ قول ۋەزىر يۇگۇرۇپ كېلىپ بالىنى ئانىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ ئاپتۇ، ئايالنىڭ خوشنىسىغا ئاسلاننى تاشلىغاندەك تاشلاپ بېرىپتۇ، ئاندىن ياساۋۇللار ئايالنى يالاپ "جازا تېغى"نىڭ ئۇستىگە ئەپچىقىپتۇ. ئايال تاغ ئۇستىدە تۇرۇپ ھەملىقى يىققان ياچەنلىرىنى خەلققە قارىتىپ چېچىپتۇ. ياچەن كۆمۈش تامچىلار بىلەن قوشۇلۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ. خەلق بولۇشۇپ ئېلىپ ئايالغا رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە دۇئا ئوقۇپتۇ. جاللاتلار ئايالنىڭ پۇتىنى باغلاپتۇ. چەمبەرچەس باغلانغاندىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىر كېلىپ، ئايالغا مۇنداق دەپتۇ:
— ھەي بەغەرەز خوتۇن، شۇنى بىلىپ قويىكى، بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولمايدۇ، باتۇر بىلەن چېلىشىپ. سەن جاھىللىق

قىلماي، ماڭسا تەگسەك، مۇشۇ دەردى - بالامۇ يوق ئىدى. ماما
ئەمدى تېرەگدە داپ كېرىپ، ئۇستىخىنىڭدا ساپ ياسايمەن،-
دەپتۇ ۋە ئوز قولى بىلەن تىك تاغ چوققىسىدىن ئىتتىرىۋېتىپتۇ.
دەپتۇ. لېكىن كوپچىلىككە بەرگەن سەدىقىنىڭ ساۋابىدىنمۇ ياكى
بۇ ئىشنىڭ ناھەق بولغانلىقىدىنمۇ ئايال يەرگە ساق - سالامەت
چۇشۇپتۇ. بىرەر جايىمۇ زەخمىلەنمەپتۇ. "ئايال يەرگە چۇشۇپتۇ
بىراق ئولمەپتۇ" دىگەن خەۋەر شۇ ھامان پادىشاغا يېتىپ بېرىپ-
تۇ. پادىشا "بۇ قانداق ھېكمەت؟" دەپ ئوزى تاغ تاپىنىغا مې-
ڭىپ بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئايال تەمكىنلىك بىلەن كۇلۇم-
سىرەپ ئولتۇرغۇدەك. شاھ بۇ خاسىيەتنى ئوز كوزى بىلەن كو-
رۇپ ئويلىنىپ قاپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر يەنە قۇتراشقا باشلاپتۇ.
لېكىن شاھ ئايالنىڭ گۇنايىدىن ئوتۇپتۇ. ئايالنى بوشىتىپ قو-
يۇپ بېرىشنى جاكالاپتۇ. ئايال بالىسىنى ئېلىپ ئويىگە قايتىپتۇ.
كىشىلەر تارقاپتۇ، پادىشا مەيىسگە چۇشۇپ ئوردىغا قايتىپتۇ.
لېكىن، بۇ ئاجايىپ ئىش ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ.
كېلىۋېتىپ بۇ ئايالنىڭ ئوردىغا كىرمەي، باشقا ياققا كەتكىنىنى
كورۇپ قاپتۇ. پادىشا شۇ كۇنكىچە بۇ ئايالنى ئوردىسىنىڭ ئىچى-
دە ئولتۇرۇۋاتىدۇ، دەپ يۇرگەن ئىكەن، ئوردىدىن چىقىرىۋېتىل-
گەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئىكەن. شۇڭلاشقا باشقىلاردىن:
— بۇ ئايال نەگە بارىدۇ؟— دەپ سوراپتۇ.
— ئوزىنىڭ ئويىگە بارىدۇ،— دەپتۇ باشقىلار. بۇ گەپ-
نى ئاڭلاپ پادىشا مەيىدىن چۇشۇپتۇ. باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى
كەتكۇزۇۋېتىپ، ئوزى ئايال ماڭغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ
ئايالنىڭ بىرچەت خالتا كوچىدىكى تاملىرى قىڭغىيىپ ئورۇلۇپ
كېتەي دەپ قالغان ئەسكى ئويگە كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كورۇپتۇ
ۋە ئايالنىڭ كەينىدىن كىرىپتۇ. ئوينىڭ ئىچىنى سەپسىلىپ
كوزىتىپتۇ. بۇ يەردە سول قول ۋەزىرنىڭ ۋاقتىدىكى بىساتلاردىن

بىرسىمۇ يوق ئىكەن. پەقەت ئەسكى پالاز، پۇچۇق قازان، بىر كىشلىك يوتقان - كورپىلا بار ئىكەن، ئايال بولسا بالىسىنى قۇچاقلاپ سۇپىدا ئولتۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ ئەھۋالىنى كورۇپ ھەيران بوپتۇ ۋە ئايالدىن سوراپتۇ:

— سېنىڭ ئويۇڭ ئوردىنىڭ ئىچىدە ئىدى، بۇ يەردە نىمە ئىش قىلىپ يۇرىسەن؟

— شۇنداق، پادىشاھى ئالەم. بۇ ئىشلاردىن جاناپلىرىنىڭ خەۋىرى يوق. پەدەر قازا قىلىپ بىرەر ئايدىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىرلىرى مېنى بۇ يەرگە كوچۇرۇپ قويغان،— ئايال گەپنى شۇنداق باشلاپ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ ئوز ئېرىگە قانداق سۇيىقەست قىلغانلىغى، ئوزىنى ئالىمەن دەپ زورلۇق ئىشلەتكەنلىگى، جان بېقىش ئۇچۇن يىپ ساتقانلىغى ۋە دەھشەتلىك چۇشلىرىدىن تارتىپ ھەممىنى يىغلاپ تۇرۇپ بايان قىپتۇ. پادىشا ئاڭلاپ چىداپ تۇرالماپتۇ. ئوز - ئوزىگە: "مەن ئەلنى ئادىللىق بىلەن سورايمەن، دەپ زالىملىق قىپتىمەن - دە!" دەپتۇ. شۇ كۇنىلا ئايالنى ئوردىدىكى ئوز ئويىگە كوچۇرۇپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە چىقىپ، جاللاتلارغا ئوڭ قول ۋەزىرنى تۇتۇپ كېلىش پەرمانى چۇشۇرۇپتۇ. جاللاتلار ھايال ئوتكۇزمەي، ئوڭ قول ۋەزىرنى تۇتۇپ ئەپكەپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرگە ئولۇم ھوكۇم قىپتۇ. بۇ پەرمان پۇتكۇل شەھەرگە جاكالىنىپتۇ. شەھەردە بىرمۇ ئادەم قالماي، "جازا تېغى" ئالدىغا بېرىپتۇ. جاللاتلار ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ قوللىرىنى چەمبەرچەس باغلاپ جازا مەيدانىغا ھەيدەپ كەپتۇ. ۋەزىرگە خەلقنىڭ نەپرىتى قار - يامغۇر بولۇپ يېغىپتۇ.

پادىشا ئوڭ قول ۋەزىرنى تاغدىن دومىلىتىشقا ھىلىقى ئايالنى تەيىنلەپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنى تىك چوققىغا ئەپچىقىپ تۇرغۇزۇپتۇ. ئايال ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھەي ۋىجدانسىز، جاڭگالدىكى بورە چىپىدا! ئۆز ئۆيى-
رىسگە قەست قىلمايدۇ، سەن بورىدىنمۇ رەھىمسىز؛ سەن ماڭا
قىلمىدىڭ، ئاقىۋەت ئۆزەڭگە قىلدىڭ. ماڭا كولىغان ئورىغا
ئۆزەڭ چۈشتۈڭ. مانا ئەمدى خەلقى - ئالەم سېنىڭ رەسۋاچى-
لىغىڭنى كوردى. سەندەك قارا نىيەتتىن بىرى يوقالسا جاھاندا
ياماللاردىن بىرى كېمىيدۇ، يوقال! — دەپ تاغدىن دومىلىتىۋې-
تىپتۇ. ۋەزىر يەرگە چۈشۈپ بولغىچە لەختە - لەختە بولۇپ
كېتىپتۇ. خەلق بۇنىڭدىن قارا نىيەتلىك كىشىنىڭ ھامان كۆ-
كۈم - تالقان بولىدىغانلىقىنى كورۇپتۇ. پادىشامۇ جىمى ئەسكى-
لىكنى ئۆز ۋەزىرى قىلغانلىقىنى، گونا ۋەزىردە ئىكەنلىكىنى
بىلىپتۇ. بىرىپ ئايالىدىن ئەپۇ سوراپتۇ. ئايال پادىشانىڭ ۋە
پۈتكۈل شەھەر خەلقىنىڭ چوڭقۇر ھورمىتى ۋە مەدھىيىسىگە سا-
زاۋەر بوپتۇ. ئابروي - ئىناۋىتى يۈز ھەسسىلەپ كوتىرىلىپتۇ.
پادىشا گۈنى سول قول ۋەزىرلىككە تەكلىپ قىپتۇ. ئەمما ئايال
پادىشانىڭ بۇ ھىممەتلىرىگە كوپتىن - كوپ رەھمەتلەر ئېيتىپ،
ئۆز يۈرتىغا قايتىپ كېتىشىگە ئىجازەت سوراپتۇ. ئاخىر
رۇخسەت ئاپتۇ. بۇ ئەلنىڭ خەلقى بىلەن خوشلىشىپ، "بۇ ئەلگە
سۇلتان بولغىچە، ئۆز يۈرتۇمغا ئۆلتاك بولاي" دەپ، بالىسىنى
ئېلىپ، يۈرتىغا قايتىپ كېتىپتۇ. "كىشىنىڭ يۈرتىغا سۇلتان بول-
غىچە، ئۆز يۈرتۇڭغا ئۆلتاك بولغىنىڭ ياخشى" دىگەن بۇ ماقال
ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

„نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك»

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي، موماي بولغان ئىكەن. ئۇلار ياش ۋاقتىدىن تارتىپلا كىشىلەرگە چاكار بولۇپ ئىشلەپ، كۈندىلىك يىمەكنى كۈندە تېپىپ، سىرىقتال كۆن كەچۈرۈپ كەلگەن ئىكەن.

ئۇلار شۇ ھالدا نۇرغۇن يىللارنى ئۆتكۈزۈپ، چاچ - ساقاللىرى ئاقىرىپ، بەللىرى مۈكچىيىشكە باشلىغان بولسىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈمىدىنى يوقاتماپتۇ. بىراق ئۇلارغا خۇدانىڭ ھېچ ئىلتىپات قىلغۇسى كەلمەپتۇ. ھەتتا ئۇلارغا قارانچۇق بولغۇدەك بىرەر پەرزەنتمۇ ئاتا قىلماپتۇ. ئۇلار قېرىپ، ئىش - ئوقەتتىنمۇ قاپتۇ، كۈنى تېخىمۇ مۈشكۈللىشىپتۇ. ئاخىرى ئۇلار شەھەرنى تاشلاپ، تاغ ئارىسىنى ماكان تۇتۇپتۇ - دە، ئوتگىيالارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ياۋايى تۇرمۇش بوۋاي - مومايىنى تېخىمۇ ھالسىزلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئولەر ھالەتتە يېتىپ خۇداغا نالە قىلىپ:

— ئاھ، خۇدا، ئىمىشقىمۇ دەردىمىزگە يەتمەيدىغانسەن، بىزگىمۇ قىيا كوزۇڭنى سېلىپ قويساڭ بولمايتتىمۇ؟! — دەپ قاتتىق يىغلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ نالىشىدىن تاغلار لەرزىگە كېلىپ، خادا تاشلار يېرىلىپ، غولاپ چۈشۈپتۇ. خۇدانىڭمۇ رەھمى كەپتۇ.

— خوپ، — دەپتۇ خۇدا ئۇلارغا، — مەن سىلەرگە ئۈچ قېتىم تىلەش ئىمكانىيىتىنى بېرەي. بىرى مومايغا، ئىككىسى بو-

ۋايغا تەئەللۇق بولسۇن. كىم نىمىنى خالىسا سورىغان ھامان بىجا كەلتۈرەي، ئاۋال نىمىنى تىلەيدىغانلىقىڭلارنى ئوبدان كىلىشىۋېلىڭلار.

بوۋاي بىلەن موماي قىزغىن كېڭەشكە چۈشۈپتۇ.

— مۇشۇ تاغنى تامامەن ئالتۇن قىلىپ بېرىشىنى تىلەيلى، — دەپتۇ موماي نەپسىنى باسالمىغان ھالدا ئالدىراپ.

— ئىنساپلىقراق بولغىنىمىز تۈزۈك، — دەپتۇ بوۋاي مومايغا تەسەللى بېرىپ، — سەن سىغىپ ئىچكۈدەك بىر موزايلىق سىير تىلە، مەن تېرىقچىلىق قىلغۇدەك بىر ئاز يەر، سۇ تىلەي، شۇنىڭ بىلەن ئانچە - مۇنچە مىدىراپ يۈرۈپ ھال - كۈنىمىزنى ياخشىلىۋالايلى.

— ئانچە - مۇنچە مىدىراپ يۈرۈش؟! بۇ نىمە دىگەنلىرى؟ — دەپتۇ موماي، بوۋايغا توۋلاپ، — بۇ، تىرىكچىلىك يولىدا گاڭگىراپ يۈرگەنلەرنىڭ ئىشى، خۇدا ئوزى بېرىشنى ۋەدە قىلغان ئىكەن، مەن قايتا جاپا چېكىدىغان يولنى تاللىمايمەن، مېنىڭ راھەت تەختىدە پۇت - قولۇمنى سۇنۇپ ياتقۇم كېلىدۇ.

بوۋاي مومايىنىڭ سوزىگە يەنىلا قوشۇلماپتۇ، موماي ئوز سوزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ - دە، قاتتىق جاڭجاللىشىپ، بوۋاينى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ.

مومايىنىڭ تەرسالىقىدىن رەنجىگەن بوۋاي بىرئاز خاراموش بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئەمما، قەدىناسلىق مېھرى بىلەن يەنە كوڭلىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن مومايىنىڭ كەينىدىن تاپ بېسىپ مېڭىپتۇ.

غەزەپلەنگەن موماي ماڭا - ماڭا تاغدىن ھالقىپ بىر تۈزلەڭلىككە چىقىپ قاپتۇ. تۈزلەڭلىكتە ئۈزۈنغا سوزۇلغان ھارۋا يولى بولۇپ، ئۇنىڭدا پادىشانىڭ شاھزادىسى بىر توپ كىشى

لەرنىڭ ھىمايىسىدە مەپىگە ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئىكەن، مومايىنىڭ كۆزى شاھزادىگە چۈشۈپتۇ - دە، پەيلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئارقىسىدىن ۋاقىراپ كېلىۋاتقان قەدىناسىغا قاراپمۇ قويماي خۇداغا ئۆز تىلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ:

— قۇدرەتلىك خۇدا، مەن شۇ تاپ پەرىدىن قالغۇسىز شۇنداق چىرايلىق قىز بولۇشۇم كېرەككى، شاھزادە مېنى كۆرۈش بىلەن ئاشىق - بىقارار بولۇپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىش ئۈچۈن مەپىسىگە سېلىپ ئېلىپ كەتسۇن!

مومايىنىڭ تىلىكى ئېغىزىدىن چىقىشى بىلەن ئىجاۋەت بوپتۇ، شاھزادە ئۆزى ئۈچۈنلا يارىتىلغان بۇ پەرىزاتنى ھۆرمەت بىلەن مەپىسىگە سېلىپ ئېلىپ كېتىپتۇ.

مومايىنىڭ كەينىدىن ھاسىراپ - ھۆمىدەپ يېتىپ كەلگەن بوۋاي ئەھۋالىنى كۆرۈپ ئىنتايىن خاپا بوپتۇ - دە، خۇداغا نالە قىپتۇ:

— ئەي كارامەتلىك خۇدا، ئۇ ئار - نومۇسنى يوقاتقان دەييۇزنى دەرھال چوشقىغا ئايلاندۇرۇۋېتەرسەن!

شاھزادىنىڭ يېنىدا قىز - قىزغا پاتماي نازلىنىپ ئولتۇرغان پەرىزات شۇئان چوشقا سۈرىتىگە كىرىپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق چۆچۈگەن شاھزادە توۋلىغىنىچە ئۇنى مەپىدىن ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ - دە، ئاتلىرىنى بولۇشىچە چېپىپ، ھەش - پەش دېگۈچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. چوشقىغا ئايلانغان موماي توپىغا مىلەنگىنىچە خارتىلداپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇيان - بۇيان مېڭىپتۇ. ئاقىۋەت بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياقلىرى ئاستىغا تاشلاپ، يىغلىغىنىچە كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ:

— بولدى، كورگۇلۇگۇڭ مۇشۇ ئىكەن، ئاخىرغىچە مۇشۇنداق ياشا! — دەپ ئەسكى كەپىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. چوشقا

بولسا، يالۋۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىنىچە، كوزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، ئۈنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەپتۇ، بوۋاينىڭ ئاخىرى ئۇ- نىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇ خۇدا ئۆز ئىختىيارىغا بەرگەن ئاخىرقى تىلىكنى ئايالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشكە ئىشلىتىپتۇ. مو- ماي ئەسلىگە كېلىپ، قىلمىشىدىن ئەپسۇسلىنىپ، زار - زار يىغ- لاپتۇ. بوۋاي ئۇنى چىملەپ شۇنداق دەپتۇ:

پەيلىگە يارىشا كۈن كورەر ھەر كىم،
ياشالماس - يايرالماس ئۇنىڭدىن ئۇشۇق.
شۇ بىر سوز قېپقالسۇن بىزدىن ئەۋلاتقا:
"نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۇشۇك".

ئىبىتىشلارغا قارىغاندا "نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۇشۇك" دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

مەغرۇر پىل

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئورمانلىقتا ناھايىتى زور بىر پىل بولغان ئىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ زورلۇقى، كۈچلۈكلۈكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، ئورمانلىقتىكى باشقا ھايۋاناتلارنى قىلچە كۆزگە ئىلمايدىكەن. ئوت - چۆپلەرنى خالىغانچە دەسسەپ - چەيلەيدىكەن. خوشى تۇتسا، خارتۇمى بىلەن ھەر چوڭ قارىغايلارنىمۇ يۇلۇپ تاشلاپ، ئۆنىڭدىكى ئۇچار - قاناتلارغا ئازار بېرىدىكەن، ئورماننى نابۇت قىلىدىكەن. پىلنىڭ بۇ بولمىغۇر قىلىقى ئورمانلىقتىكى بارلىق جان - جانىۋارلارنى قاتتىق غەزەپلەندۈرۈپتۇ. بىراق ئۇنى ئاشكارا چەكلەشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. ئاخىرى ئۇلار قانداق قىلغاندا ئۇنىڭ بۇ زورلۇقىدىن قۇتۇلۇشقا بولىدىغانلىقى توغرىسىلىق يوشۇرۇن يىغىن ئېچىپتۇ، لېكىن يەنىلا چارە تاپالماپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يىغىنىنى بىر تۈپ چوپكە قونۇۋېلىپ تىڭشاپ تۇرغان پاشا قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپتۇ، ھەممە ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولۇپ:

— پاشىجان، ھەممىمىز جان قايغۇسىدا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرساق، سېنىڭ كۈلگىنىڭ نېمىسى، ياكى بىزنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپتۇ.

— بۇ كارامەتلىك دۇنياغا ھەيرانمەن، — دەپتۇ پاشا كۈلكىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن ھەممىڭلاردىن ئاجىز ۋە كىچىك يارىتىلغان بولساممۇ، سىلەرنى بوزەك قىلىدىغان ئاشۇ مەغرۇر پىلنىڭ تېرىسىنى تېشىپ قېنىنى ئىچەلەيمەن. شۇنىڭغا قارىغاندا ھەممىڭلاردىن مەن كۈچلۈك ئوخشايمەن. قانداق، ئەنتىڭلارنى مەنلا ئېلىپ بېرەيمۇ؟

— قۇرۇق گەپنى قوي، — دەپتۇ ھەممە پاشىغا قاراپ، — سەن پەقەت ئۇنىڭ ھارام قېنىنىلا ئىچىسەن، بۇ بەلكىم ئۇنىڭ قىچىشقان يەرلىرىنى پەسەيتىپمۇ قويار، ياكى بولمىسا، تېخىمۇ قىچىشتۇرۇۋېتىپ، تېنىمنى يەنە بىر تۇپ قارىغايغا سۈركەشكە مەجبۇر قىلىپ، قۇشلارنىڭ بالىلىرىنى ئالاقزادە قىلىۋېتەر، قوي، سەن بىز بىلەن چاخچاقلاشما.

— ياق! — دەپتۇ پاشا ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭ كۆزىنىلا چاقىمەن، ئۇ كۆزىنىڭ يارىلىنىپ قېلىشىدىن قورقۇپ قارىغايغا ئانچە قاتتىق سۈركىيەلمەيدۇ، لېكىن بۇ داۋاملىشىۋەرسە، ئۇنىڭ كۆزى يارىلىنىدۇ، شۇ چاغدا چۈشىنى دوستۇمنى ياردەمگە چاقىرىمەن، پەلىنىڭ يارىلانغان ئىككى كۆزى چۈشىنى دوستۇمنىڭ قوسىقىدىكى قۇرۇتلىرى ئۈچۈن ئوسۇپ يېتىلىدىغان ياخشى ماكانغا ئايلىنىدۇ. قېنى ئويلاپ بېقىڭلار، بۇ مېنىڭ سىلەرنىڭ ئەنتىكلارنى ئېلىپ بەرگىنىم بولامدۇ!؟

ھەممە پاشىنىڭ سۆزىگە قايىل بولۇپ باش لىڭشىتىپتۇ. شۇ چاغدا چوپ ئارىسىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقىپ كوپچىلىككە قاراپ:

— مەغرۇر پىل مېنىڭمۇ ئىككى بالامنى دەسسەپ ئۆلتۈرگەن، مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا غەزىپىم بار، پاشىجاننىڭ سۆزى مېنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىنتىقام ئېلىشىمغا يول ئاچتى. مەن بۇنى ھازىر ئېيتمايمەن، ئاۋال پاشىجان تەدبىرىنى قىلىپ كورسۇن، كېيىن مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىمەن، — دەپتۇ - دە، يەنە چوپ ئارىسىغا كىرىپ غايىپ بوپتۇ.

ھەممە: "پاقىنىڭ قولىدىن نىمە كېلەر" دىگەن خىيال بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە ئېتىۋار قىلماپتۇ. ئەمما پاشىنىڭ تەدبىرىنى خوشاللىق بىلەن قولاپ، ئۇنى دەرھاللا ھەركەت قىلىشقا ئۈندەپتۇ. پاشا ئۆز ۋەدىسى بويىچە دەرھاللا قاناتلىرى-

نى كېرىپ، جاڭگالغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، مەغرۇر پىلنى ئىزلەپ تېپىپتۇ - دە، ئۇنىڭ كوزلىرىگە نەشتەر سانچىشقا باشلاپتۇ، پىل كوزلىرىنىڭ تىنىمسىز قىچىششىنى پەسەيتىش ئۇچۇن، ھەدەپ قارىغايغا سۇركەشكە باشلاپتۇ، پاشا بولسا ئۇنىڭغا قىلچە ئارام بەرمەپتۇ، ئۇنىڭ كوزىنى ئۇزلۇكسىز چېقىۋېرىپتۇ، پىل بولسا، كوزىنى قارىغايغا سۇركەۋېرىپتۇ، شۇنداق قىلىپ، بىر كېچىدىلا پىلنىڭ كوز - قاپاقلىرى يېرىلىپ قاناپ كېتىپتۇ، ئەتىسى چىۋىن كېلىپ، پىلنىڭ جاراھىتىگە قۇرۇت تاشلاپتۇ، قۇرۇتلارنىڭ ئۇزلۇكسىز كوپىيىپ، ئۇزلۇكسىز غاجىشى بىلەن ئۇنىڭ جاراھىتى تېزلا كېڭىيىپ، ئۇنىڭ كوزىنى كورمەس قىلىپ قويۇپتۇ، مەغرۇر پىل شۇنىڭ بىلەن ھەركەت قىلىش، ئوزۇق تاللاپ يېيىش ئىقتىدارىدىن قاپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ بىردىن - بىر تايىنىدىغىنى قۇلاق ۋە پۇراش سېزىمىدىنلا ئىبارەت ئىكەن.

بىر كۇنى ئۇ قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ. سۇنى پۇراش ۋە ئاڭلاش سېزىملىرىغا تايىنىپ تېپىشقا مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۇچۇن، قانداق قىلىشنى بىلمەي تامىغىنى چاكىلدىتىپ ياتقاندا تۇيۇقسىز يېقىنلا بىر يەردە پاقا كۇكىراپ قاپتۇ، پىل ئوزىنىڭ ساق ۋاقىتلىرىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن "پاقا جەزمەن سۇ بار يەردە بولىدۇ" دەپ جەزمەنلەشتۇرۇپ، پاقىنىڭ ئاۋازى چىققان ياققا قاراپ مېڭىپتۇ، بىراق بۇ پاقا سۇ بار يەردىكى پاقا بولماستىن، بەلكى پىلدىن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل باغلىغان ھىلىقى پاقا ئىكەن. ئۇ پىلنىڭ ئالدىدا كۇكىراپ يۇرۇپ، بىر سەكرەپ، ئىككى سەكرەپ، ئاخىرى پىلنى بىر تىك يارنىڭ لېۋىگە باشلاپ كەپتۇ. پىل پاقىنىڭ كۇكىرىشىغا ئەگەشىپ تەمتىلەپ ماڭغىنىچە يارىدىن غۇلاپ ئۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ ئورمانلىقتىكى پۇتۇن جان - جانىۋار، ھايۋاناتلارنى چوچۇتىدى-

غان مەغرۇر گەۋدىسى قاغا - قۇزغۇن، قۇرۇت - قوڭغۇزلارغا يەم بولۇپ تۇگەپتۇ.

مەغرۇر پىلنىڭ زومگەرلىگىدىن قۇتۇلغان جان - جانىۋارلار خوشاللىغىدىن ئۇسۇل ئوينىشىپ، مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

هېزى بول هاياتلىق يولىدا دائىم،
كۇچلۇكمەن دىمىگىن ئاجىزنى كورۇپ.
مەغرۇر پىل جان بەردى پاشا قولىدا،
ئوزىنى چوڭ ساناپ، زورلۇق قىپ يۇرۇپ.

مەغرۇرلۇق هەركىمنى قالدۇرار يىتىم،
ئوزىگە قارشى كۇچ توپلايدۇ زورلۇق.
شۇ ئىككى ئىللەتكە بولسا كىم مەهكۇم،
قۇچقۇسى ئومرىنى بىهىساپ خورلۇق.

بەگىنىڭ «پەيزى»

بىرقانچە بەگگە بولغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئۇلپەتچىلىكىمۇ خېلى چىڭ ئىكەن. ئارىدا بىرەرسى بولمىسا، شۇنى ئىزلەپ تاپمىغىچە سورۇن تۈزۈشمەيدىكەن.

بىر كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە جەم بولۇپ، بىر بىرى بىلەن ئۇچراشقانلىقىنىڭ خوشاللىقىدا چىلىمنىڭ سەيخانىسىنى يالقۇنلىتىپ، تازا چېكىشىپتۇ - دە، نەشە كەيپىدىن كوزلىرى خۇماللىشىپ، كەيىپ ھوزۇرىدا باشلىرىنى تۆۋەن سالغىنىچە بىر بىرىنى ئۇنتۇپ چوڭقۇر خىيالغا غەرق بوپتۇ.

ئۇلار شۇ ھالدا قانچىلىك ئولتۇرغانلىقى نامەلۇم، لېكىن ئارىدا بىرسى ئۇشتۇمتۇت موگدەرەپ، كالىسىدەك قاتتىق مورەپ كېتىپتۇ، قالغانلىرى چوچۇپ باشلىرىنى كوتىرىپتۇ - دە، گۇنى نوقۇشۇپ:

— نىمە بولدۇڭلار، ئاداش؟ — دەپتۇ.

— قويۇڭلار، ئاداش، — دەپتۇ كالىسىدەك مورەپ تاشلىغىنى يۈرىكىنى تۇتقانچە، — خۇدايا تووۋا، شۇنداقمۇ ئىش بولىدىكەن؟!

— زادى نىمە ئىش؟ سوزلىسەڭلارچۇ، كىشىنى دىققەت قىلماي، — دىيىشىپتۇ قالغانلىرى. كالىسىدەك مورەپ تاشلىغىنى ئۇلارغا تىكىلگەنچە مورىگەنلىك سەۋەبىني بايان قىلىشقا باشلاپتۇ.

— بۇ خۇددى چۈشتەك ئىش، — دەپتۇ ئۇ ئۆزىمۇ ھەيران قالغان ھالەتتە، — لېكىن مەن چۈش كۆرمىدىم، خىيال سۈردۈم، خىيالىمدا مەن ئاجايىپ سېمىز بىر كالىغا ئايلىنىپ قالدىم، ئىگەم سەھەردىلا بوينۇمغا ئاغامچا سېلىپ، مېنى ئۇرۇپ تۇرغۇزۇپ، سىرتقا ئېلىپ ماڭدى، ئىچىمدە "مېنى ئوت-لىتىپ كەلسە كېرەك" دەپ ئويلاپتىمەن، لېكىن ئۇ مېنى توپ-توغرا كالا بازىرىغا ئېلىپ باردى، ھەش-پەش دېگۈچە مېنىڭ ئەتراپىمنى بىرقانچە خېرىدار ئورىۋالدى، دىققەت قىلغۇدەك بولسام، ئۇلار مېنى ئېلىش ئۈچۈن ئىگەم بىلەن سودىلىشىۋې-تىپتۇ. "مەن كالا بولغاندىكىن، كىمنىڭ قولىدا بولسام، بە-رىبىرلا، پەقەت مېنى ياخشىراق باقىدىغانلا بىرسىنىڭ قولىغا چۈش-سەم بولغىنى" دەپ ئويلىدىم. شۇ چاغدا مېنى چاپانلىرى ماي-لىشىپ پارقىراپ كەتكەن سېمىز بىر كىشى يېتىلەپ ماڭدى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن نىمشقىدۇ بۇرنۇمغا ئەجەل پۇرىقى كەلگەندەك تۇيۇلۇپ، تېنىم شۈركىنىپ كەتتى، كۆڭلۈمۇ سېزى-دىكەن، ئۇ قاسساپ ئىكەن ئەمەسمۇ؟! ئۆيىگە ئاپىرىپ گۈپپىلا قىلىپ يىقىتتى-دە، پۇتلىرىمنى بىر-بىرىگە ئالماشتۇرۇپ باغلاپ بوغۇزۇمغا پىچاق سۈردى، مەن "تەقدىر پېشانەمگە پۈت-كىنى شۇ بولغاندىكىن قانداق قىلاي" دېدىم-دە، ئۈندىمەي جىداپ يېتىپ بەردىم. قاسساپ قېنىمنى ئېقىتىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆتكۈر پىچىقى بىلەن تېرەمنى شىلىشقا باشلىدى، بۇنىڭغىمۇ مەيلى دېدىم، ئاندىن ئۇ قارنىمنى يېرىپ ئۈچەي-باغرىمنى يۇلۇپ چىقتى، بۇنىڭغىمۇ مەيلى دېدىم، ئۇستىخان-لىرىمنىمۇ ئۆگە-ئۆگىسىدىن ئاجرىتىپ، تېنىمنى نەچچە بولەك قىلىۋەتكەندىمۇ ئوخشاشلا چىدىدىم، بىراق ئۇنىڭ ئايالى كاللام-نى ئۆتلەش ئۈچۈن تونۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يوغان كوسەي-

نى بۇرنۇمغا تىقىقاندا چىدالماي قالدىم، مورەپ كەتكىنىمنىڭ سەۋىۋى شۇ.

ئۇلپىتىنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان بەگگىلەر باشلىرىنى تەستە كوتىرىپ، پۇرۇلۇپ كەتكەن كوزلىرىنى دوستىغا تىكىپتۇ - دە:

— ئۇنچىلىك پەيزى قىلمىساڭ، بەڭ چېكىپ نىمە قىلىسەن؟ — دىيىشىپتۇ.

ئامەتلىك بايۋەچچە

بۇرۇن ئاتىسىدىن نۇرغۇن مال - دۇنيا قالغان بىر بايۋەچچە
بولغان ئىكەن. ئۇ كىچىكىدىنلا يەپ - ئىچىپ، خوشال - خورام
ئويناپ - كۈلۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ئادەت قىلىۋالغاچقا، ئەيشى -
ئىشرەتتىن باشقىنى ئويلىمايدىكەن. "قويۇق مىڭغا يەتكىچە، ئا-
غىنەك مىڭغا يەتسۇن" دەپ، ھەر كۈنى مېھمان چاقىرىپ، شە-
ھەرنىڭ بىكار تەلەپىلىرىنىڭ ۋاڭ - چۇڭلىرى ئىچىدە غەرق
مەس بولۇپ، كۈن ئۆتكۈزىدىكەن، پۇل دىگەن سۇدەك
ئاقىدىكەن.

"يەپ ياتساڭ تاغمۇ توشۇمايدۇ" دىگەندەك ھېچقانداق
ئۇقەتنىڭ پېشىنى تۇتۇپ باقمىغان بايۋەچچىنىڭ ئەيشى - ئىش-
رىتى ئاتىسىدىن قالغان مال - دۇنيانى تېزلا خورىتىۋېتىپتۇ،
ئاغىنىلىرىمۇ بىر - بىرلەپ ئازىيىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ
بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ مال - دۇنياسى تەل - توكۈس
تۈگەپتۇ. قالغان ئاغىنىلىرىمۇ كوزدىن غايىپ بوپتۇ. بايۋەچچىنىڭ
ئائىلىسىنى ئېغىر غۇربەتچىلىك بېسىپتۇ.

— ئاغىنىلىرىڭنى ئىزلەپ باقساڭ بوپتىكەن، —
دەپتۇ ئايالى بايۋەچچىگە يالۋۇرۇپ، — شۇنچە كوپ تۇز - تە-
مىمىزنى تېتىغاندىكىن بىرەر نانغا بولسىمۇ ياراپ قالار.

بايۋەچچە ئاغىنىلىرىنى ئىزلەپ كورۇپتۇ، بىراق ھەممە دۇن-
ياسىنى يەپ تۈگەتكەن بۇ ئەخمەق بايۋەچچىنىڭ يەپ
قاچار ئاغىنىلىرى ئۇنى قەستەن تونۇماسقا سېپتۇ، بايۋەچچە ئا-
مالسىز ئۇيان - بۇيان ئايلىنىپ، بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلىمەكچى

چى بولۇپ، مەدىكارلار بازىرىغا بېرىپ تۇرۇپتۇ. مەدىكار ئالغۇچىلار كەلسىلا ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ. مەدىكار ئالغۇچىلار ئۇنىڭ سايىدا ئۆسكەن چېچەكتەك نۇرسىز چىرايىغا ۋە پاختىدەك ئاق ھەم يۇمشاق ئالقانلىرىغا قاراپ:

— سەن بۇ قوللىرىڭ بىلەن دوپپىغا گۈل تىكىشنى ئۆگەنسەڭ بولغۇدەك، — دېيىشىپ، ئۇنى كۈلكىگە قويۇپتۇ.

ماي ئىچىدىكى بورەكتەك ئەركىن يايراپ ئۆسكەن بايۋەچچە ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىق بىلەن قىلغان بەتخەجلىكلىرى تۈپەيلىدىن خورلىنىۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئىچىدە ئۆزىنى تىللاپتۇ - دە، مەدىكارلار بازىرىدىن ئۈمىت ئۈزۈپ، ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. يولدا ئۇنىڭغا بىر رەمچى ئۇچراپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ قېلىن كىتاۋنى ئېچىپ قويۇپ، رەم ئاچقۇزغۇچىلارغا خالىغانچە بىر نىمىلەرنى سوزلەپ قويۇپلا، ئۇلاردىن جىرىڭلاپ تۇرغان تەڭگىلەرنى ئېلىۋاتقۇدەك. بۇ ئىش بايۋەچچىنى قاتتىق قىزىقتۇرۇپتۇ. ئۇ كوڭلىدە "بۇ ئىشمۇ بولغۇدەك، قېنى بىر قىلىپ كورەي" دەپتۇ - دە، ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

بايۋەچچىنىڭ خىيالى خوتۇنىغىمۇ يېقىپ قاپتۇ. بىراق ئۇلاردا كىتاپ ئالغۇدەك پۇلمۇ يوق ئىكەن. ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىرى ئۇلارنىڭ كوزى ئەڭ ئاخىرقى مۈلكى بولغان بىر پارچە ئاق كىگىزگە چۈشۈپتۇ. ئايال ئۇنى سېتىۋېتىشكە قىيمىسىمۇ، ھەر ھالدا دەسمى سالماي ئىش باشلاشقا بولمايدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ، قاتلاپ ئېلىپ بايۋەچچىگە تۇتقۇزۇپتۇ. بايۋەچچە ئۇنى قولتۇغىغا قىستۇرۇۋېتىپ، بىردىنلا:

— توختا خوتۇن، بۇنى سېتىپ كىتاپ ئالمىز، دەپ ئاۋارە بولغىچە مۇشۇنىڭ ئۆزىنىلا كىتاپ قىلىپ كورەيمىزمۇ؟ — دەپتۇ - دە، ئۇنى قايچا بىلەن پارچىلاپ كىتاپ قىلىپ تىكىپتۇ،

ئاندىن لاخشىگىرنى قىزىتىپ، ئۇنىڭ بەتلىرىگە خەتكە ئوخشايدىغان ئاللىقانداق شەكىللەرنى ئىمىر - چىمىر قىلىپ سىزىپ چىقىپتۇ، شۇنداق قىلىپ كىتاپمۇ پۈتۈپتۇ. بىراق بايۋەچچە يەنە ئويلىنىپ قاپتۇ:

— مېنى شەھەر خەلقىنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ، — دەپتۇ ئۇ خوتۇنىغا، — مۇشۇ ھالەتتە كوچىغا چىقسام، كىشىلەر مېنى ساراڭ بولۇپ قاپتۇ، دېيىشەر.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— باشقا شەھەرگە كوچۈپ كېتەيلى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئۆي - جايلىرىنى ئېلىشىغا سېتىۋېتىپ، يىراق بىر شەھەرگە كوچۈپ بېرىپتۇ - دە، ئۆبدان ئورۇنلىشىۋېلىپ، ئۆز ھونىرىنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن، ئايالىنىڭ بىر پاي ھالقىسىنى ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا بەلگە قويۇپ كومۇپ قويۇپتۇ. بۇلارنىڭ ئۆيىگە بىرقانچە ئايال مېھمان يىغىلغان كۈنى بايۋەچچىنىڭ ئايالى ئېرى بىلەن كېلىشىپ قويغىنى بويىچە، بىر پاي ھالقىسىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— ياخشىراق ئىزلەپ باق، تېپىلىپ قالار، — دەپتۇ بايۋەچچە.

— ئىزلەپ ئاۋارە بولغىچە، كىتاپلىرىڭغا قاراپ باقساڭلا بولمامدۇ؟ — دەپتۇ ئايالى. بايۋەچچە:

— ئۇنداق قىلساقمۇ بولىدۇ، بىراق بۇنىڭدىن كېيىن ئوزەڭگە پۇختا بول، مېنى ئاۋارە قىلىدىغان ئىشنى ئىككىنچى قىلما، — دەپتۇ - دە، كىگىز كىتاۋىنى قولىغا ئاپتۇ. مېھمانلار ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ. بايۋەچچە كىگىز كىتاۋىدىكى ئىمىر - چىمىر سىزىقلارغا سىنچىلاپ قارىغىنىچە كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— مانا دېمىدىممۇ، سەن خوتۇن ئۇنى ئەخلەت بىلەن

بىللە ئۇيىنىڭ ئارقىسىغا توكۇۋېتىپسەن، دەرھال ئەخلەت دوۋىسىنى ئاختۇر،— دەپتۇ.

ئايالى ئۇيىنىڭ ئارقىسىغا يۈگۈرۈپتۇ، باشقا ئاياللارمۇ ئۇنىڭ كەيىندىن مېڭىپتۇ. ھالقا راست دىگەندەك ئەخلەت دوۋىسى ئارىسىدىن چىقىپتۇ.

كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچىلا بولۇپ ئوتكەن بۇ ئىش، خوتۇنلارنىڭ ئاغزى ئارقىلىق خۇددى شۇنداق تېزلىك بىلەن شەھەرنىڭ ھەممە يەرلىرىگە تارقاپ كېتىپتۇ. بىرسى:

— شەھىرىمىزگە يېڭى كوچۇپ كەلگەن كىشى ئۇستا رەمچىكەن،— دىسە، يەنە بىرسى:

— ئۇنىڭدا ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان خاسىيەتلىك كىتاپ بار ئىكەن،— دەيدىكەن.

ئەنە شۇ چاغلاردا ئىشىكىنى يۇتتۇرۇپ قويۇپ، ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ تاپالماي يۈرگەن بىر كىشى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا دەرھال رەم ئاچقۇرۇشقا كەپتۇ. بايۋەچچە كىگىز كىتاۋىنىڭ داغلانغان بەتلىرىگە بىر ھازا تىكىلگەندىن كېيىن، ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىگە قاراپ:

— سىز سۇرگە دوردىسى ئىچىسىڭىز بولغۇدەك،— دەپتۇ.

تۇلۇمدىن توخماق چىققاندەك بۇ گەپ، ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىنى قاتتىق چوچۇتىۋېتىپتۇ:

— سىز ساراڭمۇ، ئوكمۇ؟— دەپتۇ ئۇ كىشى تېرىكىپ،— مەن ئىشەك توغرىلىق رەم ئاچقۇزۇۋاتىمەن، سىز بولسىڭىز......

— كىتاپتىن شۇنداق چىقىپ قالدى،— دەپتۇ بايۋەچچە دۇدۇقلاپ،— مەندە نىمە ئامال.

ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشى:

— سىز ھەقىقەتەنمۇ ئىبلىشىپ قالغان كىشى ئىكەنسىز،

سىزنى ئىزلىگەن مەنمۇ ئەخمەق،— دەپتۇ - دە، ئىشەكنى يېپ-يېپ چىقىپ كېتىپتۇ.

— مانا رەسۋاچىلىق،— دەپتۇ بايۋەچچىنىڭ خوتۇنى تېرىكىپ،— سىزنىڭ سارالىقىڭىزنى ئەتىلا ئۇ پۈتۈن شەھەرگە يېيىپ بولىدۇ. ئەمدىكى كىشىلەر سىزگە رەھىم ئاچقۇزۇش ئۈچۈن ئەمەس، بىزنى شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىشقا كېلىدۇ. ئادەم دېگەن شۇنداقمۇ ئەخمەق بولىدۇ بارمۇ؟

بايۋەچچىنىڭ ئايالى ئەلەمگە چىدىماي يىغلىۋېتىپتۇ. بايۋەچچە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئويلىماي گەپ قىلىپ قويغانلىقىغا ئوكۇنۇپ: "بۇ يەرنىڭ خەلقى راستىنلا بىزنى قوغلىۋېتەرمۇ؟" دېگەن دەككە - دۈككە ئىچىدە تاڭ ئاتقىچە ئۇخلىيالماپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ، ئۇلار ئورۇنلىرىدىن يېڭىلا تۇرۇشىغا ئىشىكنى قېقىلىپتۇ. بايۋەچچە: "مانا ئەمدى كورگۈلۈكىمىزنى كورىدىغان بولدۇق" دېگىنىچە ئالاقزادە بولۇپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ - دە، ئالدىدا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئىشەك يېتىلىۋالغان كىشىنى كورۇپ تېخىمۇ تەمتىرەپ كېتىپ، ئىشەكنى يېپىۋاپتۇ.

— رەھىمچى ئۇستام،— دەپتۇ ئىشەك يېتىلىۋالغان كىشى،— خاپا بولمىسىلا، سىلى ھەقىقەتەنمۇ ئەۋلىيا ئىكەنلا. مەن سىلىنى ئورۇنسىز رەنجىتكەنلىكىم ئۈچۈن ئەپۇ سوراپ كەلدىم، ئىشەكنى ئاچسىلا.

— يالغان ئېيتما،— دەپتۇ بايۋەچچە ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىنى قاتتىق تارتىپ تۇرۇپ،— سەن مېنىڭ تېرەمنى شىلماقچى.

ئىشىكنىڭ سىرتىدىن ئىشەك ساتقۇچىنىڭ قاقاقلاپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

— سىلى بەكمۇ قىزىقچى ئىكەنلا، قىزىقچىلىقىنى ھەممىلا ئىشقا ئارىلاشتۇرىدىكەنلا، ئىشىكىڭىزنىمۇ شۇ يول بىلەن تېپىپ بەردىلە. مەن ئەخمەقلىق قىلىپ سۈرگە دورىسى ئىچمەي قويغان

بولسام، ئەسلا تاپالماسكەنمەن. رەھمەت سىلىگە. چاقىچاق قىلـ
ماي، ئىشىكنى ئاچسىلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بايۋەچچىنىڭ قولىلىرى ئىشىك تۇتقۇ-
چىدىن ئىختىيارسىز بوشاپ كېتىپتۇ. ئىشەك يۇتىتۇرگەن كىشى
ئۆيىگە كىرىش بىلەنلا بايۋەچچىگە ئېگىلىپ، تازىم قىلغىنىچە
يانچۇغىدىن پارقىراپ تۇرغان كۈمۈش تەڭگىلەرنى ئېلىپ، ھاڭ -
تاڭ بولۇپ تۇرغان بايۋەچچىنىڭ ئالقىنىغا تۇتقۇزۇپ، قايتا -
قايتا رەھمەت ئېيتىپ، كەچكە ئۇز ئۆيىگە مېھمانغا چىللاپ قو-
يۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. بايۋەچچە ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە تۇرۇپىلا
قاپتۇ. ئەھۋال ئەسلى مۇنداق بولغان ئىكەن:

ئىشەك يۇتىتۇرگەن كىشى بايۋەچچىنىڭ كىتاپىقا قاراپ
بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلاپ قاتتىق تېرىكىپ كېتىۋاتقىنىدا، يول-
دا بىر دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ، دوستى ئۇنىڭ ئەھۋا-
لىنى ئۇقۇپ: "سۇرگە دورىسى ئىچ دىگەن بولىسا، ئىچىپ باق-
مامسەن، ئىشىكىڭ تېپىلمىغان تەقدىردىمۇ، ساڭا ئۇشۇقچە زىيىنى
يوققۇ" دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ، ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشى بۇنىڭغا
كونۇپ، ئۆيىگە بېرىپ سۇرگە دورىسى ئىچىپتۇ - دە، يەنە ئى-
شىكىنى ئىزلەشكە مېڭىپتۇ، ئۇ بىر ئەسكى توت تامنىڭ يېنىغا
كەلگەندە قوسىقى تازا تولغاپ ئاغرىشقا باشلاپتۇ، ئۇ ئالىدى-
راپ - تېنەپ ئەسكى توت تامىنىڭ ئىچىگە كىرسە، ئىشىكى
شۇ يەردە توپىلىشىپ قالغان سۇلاردىن پەيدا بولغان كىچىككىنە
لاي ئورىكىگە پېتىپ قېلىپ چىقالماي ياتقان ئىكەن......

ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىنىڭ بايۋەچچىگە: "سىلى قىزىقچى-
لىقنى ھەممىلا ئىشقا ئارىلاشتۇرىدىكەنىلا" دىگەن سوزىنىڭ مە-
نىسىمۇ ئەنە شۇ ئىكەن.

بايۋەچچە ئوزىنىڭ ئويلىماي ئېيتقان سوزىنىڭ ئويلىمىغان
نەتىجىگە ئېرىشىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپ

تۇ، ئايالىمۇ خوشاللىقىدىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قاپتۇ.

بايۋەچچە شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىنىڭ قايتا - قايتا تەكلىپ قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بېرىپتۇ، بۇ چاغدا يۇرت كاتتىۋاشلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە تولۇق يىغىلىپ، "رەمچى" گە توردىن ئورۇن قالدۇرۇپ، ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشقان ئىكەن، بايۋەچچە ئۆيىگە كىرىشى بىلەن ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئۇنى تورگە تەكلىپ قىپتۇ، بايۋەچچە ئۇلارنىڭ كوزلىرىدىن قانداقتۇر بىر سىناش نەزىرىنى سەزگەندەك بولۇپ، بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە قاتتىق ئوكۇنۇپتۇ ۋە: "تورگە چىقىپ سەتچىلىككە قالغاندىن كورە، قېچىپ كېتىشكە ئاسان بولۇش ئۈچۈن، پەگادىلا ئولتۇرمايمەنمۇ" دەپ ئويلاپ:

— رەھمەت، "پاقا سەكرەپ، سەكرەپ ئورنىغا چۈشەر" دەپتىكەن، تورگە چىققىنىمدىن كورە، پەگادا تۇرغىنىم ياخشىدەك قىلىدۇ، — دەپ ساپتۇ. شۇئان ھەممە: "ۋاي، تاپتى... تاپتى..." دەپ چۇقان كوتىرىشىپ "رەمچى"گە قالدۇرۇلغان توردىكى كىگىزنى قايرىپ ئاستىدىن يوغان بىر پاقىنى ئېلىپ، تالاغا ئەپچىقىپ تاشلىۋېتىپتۇ. ئەسلىدە ئۇلار شەھەرگە كېلەر-كەلمەي داڭ چىقارغان بۇ "ئەۋلىيا رەمچى" نى سىناپ كور-مەكچى بولۇپ، ئەتەي شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان ئىكەن. "رەمچى" نىڭ ئۇنى دەرھال "تېپىۋېلىشى" ئۇلارنى ھەقىقەتەنمۇ قايىل قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ "رەمچى"نىڭ شوھرىتى تېخىمۇ ئېشىپ، ئۇنىڭ داڭقى بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسىغىمۇ بېرىپ يېتىپتۇ. شۇ چاغلاردا ئۇنىڭ ياخشى كورىدىغان بىر ئۈزۈكى يوقاپ كەتكەن ئىكەن. بۇ پادىشاغا نىسبەتەن ئانچە چوڭ يوقىتىش ھېساپلانمىسىمۇ، بىراق پادىشا ئوردىدا ئوغرى پەيدا بولۇپ قالدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ، بۇنى قاتتىق سۈرۈشتى قىپتۇ ۋە "تېپىپ

ئالغۇچىلار ياكى ئوغرىلاپ ئالغۇچىلار بولسىمۇ، ئۈچ كۈن ئىچىدە تاپشۇرۇپ بەرسە، كېچىرىم قىلىنىدۇ، مۇبادا ئۈچ كۈن ئىچىدە تاپشۇرۇپ بەرمەي، كېيىن سېزىلىپ قالسا، كاللىسى ئېلىنىدۇ" دەپ ئېلان قىپتۇ. بىراق، ئۇنىڭ ئېلانى جاۋابسىز قاپتۇ. شۇڭا ئۇ رەمچى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، خوش بولۇپ كېتىپ، ئۇ ئارقىلىق ئۈزۈك ئوغرىلىغۇچىنى تېپىپ چىقىپ باشقىلارغا ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن قاتتىق جازالاشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ - دە، چاپارمەنلىرىگە رەمچىنى دەرھال چاقىرىپ كېلىشكە پەرمان بېرىپتۇ. چاپارمەنلەر "رەمچى" نى دەرھال ئېلىپ كەپتۇ. "ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك - پوك" دىگەندەك بۇ "رەمچى" ئوزىنى تۇتۇشقا ھەر قانچە تىرىشسىمۇ، پۇت - قولى تىترەشكە باشلاپتۇ. پادىشا ئۇنىڭغا قاراپ:

— ئۈزۈك ئوردا ئىچىدە يۈتتى، ئەگەر سەن رەمچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچى بولمىساڭلا، دەرھال تاپالايسەن، تاپالمىساڭ، بۇ يەردىن تىرىك چىقىپ كېتىمەن دەپ خىيال قىلما، قانداق، پال سېلىپ كۆرۈپ باقامسەن،— دەپتۇ.

— بېشىم بىلەن،— دەپتۇ بايۋەچچە ئوزىنى تەسلىكتە بېسىپ،— بىراق بۇ ئىش خېلى چىگىشتەك قىلىپ تۇرىدۇ، شۇڭا مېنىڭ كىتاپ كۆرۈپ توغرا ھوكۇم چىقىرىشىم ئۈچۈن ئۈچ كۈنلۈك سۈرۈك بېرىشكە بولامدىكىن؟

بايۋەچچە بۇ سوزنى ئېيتىشتا، قاراپ تۇرۇپ ئوزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنىدىن كورە غىپلا قىلىپ باشقا شەھەرگە قېچىپ كېتىش پۇرسىتىنى يارىتىشنى كوزدە تۇتقان ئىدى، پادىشا خۇددى ئۇنىڭ كوڭلىدىكىنى بىلىۋالغاندەك:

— بولىدۇ، بىراق ئوردىدىن چىقىپ كەتمەيسەن، مەن سېنى مەخسۇس ئوي، مەخسۇس تاماق بىلەن تەمىنلەيمەن، ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە كورۇشىمىز،— دەپ سوزىنى تۈگى-

تىپتۇ، ئەمدى بايۇەچچىگە مەخسۇس ئۈيگە سولىنىۋېلىپ، ئۇلۇغ‌مە-نى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا يول قالماپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ، ئەمدى تاڭ ئاتىسلا پادىشا ئۇنى ئالدىغا چاقىرتىدۇ، ئۇنىڭ رەمچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچى ئىكەنلىكى سېزىلىدۇ، پادىشا ئۇنى كەچۈرمەيدۇ، ياكى كاللىسى-نى ئالىدۇ، ياكى دارغا ئاستۇرىدۇ.

بايۇەچچە ئويلىغانسېرى قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈپ، خۇدى-نى يوقىتىشقا باشلاپتۇ، ئاخىرى ئۇ پادىشانىڭ ئالدىدا سوراققا تارتىلىپ، ئۇلۇغ‌مگە ھوكۇم قىلىنغانىدىن كورە ئۆزىنى - ئۆزى ئۆلتۈرۈۋېلىش قارارىغا كەپتۇ - دە، قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئەل ئا-يىغى بېسىلىشى بىلەن ئىشىك، تۈگلۈكنى مەھكەم تاقاپ، ئېسى-لىپ ئۆلۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆزىگە سىرتماق ساپتۇ، بىراق ئۆزىنى بىراقلا تاشلاشقا جۈرئەت قىلالماي، ئاغامچىنى بوينىغا سېلىپ تۇرۇپ، ئۇنى قولى بىلەن ئاستا چىڭىتىپتۇ - دە، "چىق جان، چىق جان" دەپ ئىلتىجا قىلىشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئى-شىك قېقىلىپ، ناله قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بايۇەچچە قۇلاق سالغۇدەك بولسا، ئىشىك ئالدىدا بىرسى: "مەن سىلىدىن ئۆتۈ-نەي، ئۇلۇغ ئەۋلىيا غوجام، بىر نوۋەت ئەپۇ قىلىۋەتسىلە" دە-ۋاتقۇدەك. بايۇەچچە ھەيران بولۇپ، ئاغامچىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ ئىشىكنى ئاچقان ئىكەن، بىر كىشى ھوكرەپ يىغلىغىنىچە بايۇەچچىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپتۇ.

— سىز كىم بولىسىز؟— دەپتۇ بايۇەچچە ئۈچىكەن گۇ-مەت شامىنىڭ قايتا پەيدىرلاپ يېنىشقا باشلىغانلىقىنى سېزىپ بۇ-رىنگى ئويىنىغان ھالدا.

— مەن پادىشانىڭ ساراي خىزمەتچىسى، ئۇزۇن يىللار-دىن بېرى پادىشاغا سادىق بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئىدىم، يېقىندا قايسى شەيتان ئازدۇردىكىن، سارايدا پادىشانىڭ گۆزۈگىنى،

ئۇچرىتىپ قىلىپ، يوشۇرۇۋالىدىم، كېيىن بىرنۇۋېتىشىنمۇ ئويـ
لىغان ئىدىم، بىراق پادىشا داۋراڭ قىلىپ قالدى، بۇنداق
ئەھۋالدا ئۇنى قايتۇرسام، پادىشا مېنىڭ سادىقلىغىمدىن گۇمانـ
لىنىدۇ، ھەتتا دارغا بۇيرۇشتىنمۇ يالتايمايدۇ.

ساراي خادىمى شۇ سوزلەرنى ئېيتىپ بايۋەچچىنىڭ ئالـ
دىدا يەنە ئىزلىنىپتۇ. بايىلا ئولۇۋېلىش كويىدا ئەس - ھوـ
شىنى يوقاتقان بايۋەچچە ئوز تەقدىرىنىڭ شۇنچىلىك تېزلىكتە
ئوزگەرگەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئاجايىپ سۆيۈنۈپ كېتىپتۇ.
ھەممە ساراي خادىمىنىڭ ئوزىنى ئاشكارىلىماقچى بولغانلىغىنىڭ
سەۋەبىنى تولۇقراق ئۇقماقچى بوپتۇ.

— ئەمدى ئوزىڭىزنى نىمە ئۇچۇن ئاقلىماقچى بولدىڭىز؟

— مەن سىلىنى ئىككى كۈندىن بۇيان ھەر كۈنى كېچـ
سى كۇزىتىۋاتىمەن، بىراق سىلىدىن ھېچقانداق شەپە چىقمىدى.
مەن كوڭلۇمدە: "بۇمۇ چاغلىق رەھچى بولسا كېرەك، كىشىلەرنى
قاقتى - سوقتى قىلىپ ئوگىنىپ قالغان" دەپ ئويلىدىم. بىراق
كوڭلۇم زادىلا ئەمىن تاپمىدى، بۇگۇن يەنە كەلدىم، ئاڭلۇغۇـ
دەك بولسام، مېنىڭ ئىسمىمنى ئوزلۇكسىز تەكرارلاۋاتىدىلا، يەنىلا
تىڭشىسام، يەنە شۇ "شەيخىجان... شەيخىجان..." ئاخىرى پۇت -
قولۇمدا جان قالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوزلىرىنىڭ پانالىرىغا
ئوزەمنى ئېتىپ كىردىم.

بايۋەچچە ئوز تەقدىرىنىڭ نىمە ئۇچۇن شۇنچىلىك تېز
ئوزگەرگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى تولۇق چۇشىنىپ يېتىپتۇ، ئۇ، ئۇـ
يان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، قانداقىلا بولمىسۇن ئوزىنى
ئولۇمدىن قۇتقۇزۇشقا سەۋەبچى بولغان بۇ كىشىنىمۇ قۇتقۇزۇپ
قېلىشنىڭ چارىسىنى ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. ئاخىرى چارىمۇ تېپـ
پىلىپتۇ. ساراي خادىمى بۇ چارىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولىدىغانلىغىدىن
كوڭلى تىنىپ، ئوزىگە تېگىشلىك ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا خوـ

شال ـ خورام چىقىپ كېتىپتۇ. بايۇەچچىمۇ ھەقىقى بايۇەچچىلەرـ
گە خاس خاتىرجەملىك بىلەن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، بايۇەچچە تېزلىك بىلەن كىيىنىپ، ئەتىگەنـ
لىك تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، كىگىز كىتاۋنى قولتۇغىغا
قىستۇرۇپ، مەغرۇر قەدەم تاشلاپ پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— قۇدرەتلىك شاھىم،— دەپتۇ ئۇ سالام بېرىپ كەلتۈرـ
گەندىن كېيىن،— پېقىرلىرى تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ
ئالدىلىرىغا كەلدى.

— ناھايىتى ياخشى،— دەپتۇ شاھ ئۇنىڭغا خوشاللىق
بىلەن نەزەر تاشلاپ،— قېنى بايان قىلىڭ.

— كىتاپنىڭ ئىزھار قىلىشىچە ئۇزۇك ئوغرىلانمىغان،
ياكى يۈتمىگەن.

— ھە، بۇ، نىمە دېگىنىڭىز؟— دەپتۇ شاھ قاشلىرىنى
يىمىرىپ.

— ئۇنى غازلىرىڭىزدىن بىرى دانىغا ئارىلاشتۇرۇپ
يەۋالغان.

— مەيلى، شۇنداقمۇ دەيلى،— دەپتۇ پادىشا ئىشەنگۈـ
سى كەلمەي،— سىز شۇ غازنى تاپالامسىز؟

— ئەلۋەتتە تاپقىلى بولىدۇ،— دەپتۇ "رەمچى" ئۆزىنى
خاتىرجەم تۇتۇپ،— بۇنىڭ ئۈچۈن غازلارنى بىر ـ بىرلەپ
كوزدىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

— بولىدۇ،— دەپتۇ شاھ يەنىلا ئىشەنمىگەن قىياپەتتە
خۇددى تەنە قىلغاندەك،— قېنى غازلار رەمچىنىڭ ئالدىغا
كەلتۈرۈلسۇن.

غازلار كەلتۈرۈلۈپتۇ، "رەمچى" بىر كىتاپقا، بىر غازنىڭ
كوزى ۋە قانات ـ قۇيرۇقلىرىغا قاراپ، ئالدىدىن بىر ـ بىرـ
لەپ ئوتكۇزۇشكە باشلاپتۇ. غازلارنىڭ كوپ قىسمى ئوتۇپ

بوپتۇ، ئۇزۇكنى "يەۋالغان" غاز تېخىچە كورۇلمەپتۇ. پادىشانىڭ تاقىتى تاق بولۇشقا باشلاپتۇ، بايۋەچچىمۇ جىددىلىشىپ قاپتۇ: "ئەگەر بۇ ئىش بېجىرىلمىگەن بولسا..." بايۋەچچىنىڭ دەر گۇمان بولغان كوزلىرى كىشىلەر ئارىسىدىكى ساراي خادىمىغا تىكىلىپتۇ، ساراي خادىمى ناھايىتى خاتىرجەم كورۇنۇپتۇ، دېمەك ئىش بېجىرىلگەن. بايۋەچچە يەنە بىرقانچە غازنى ئالدىدىن ئوتكۇزۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئۇزۇك "يەۋالغان" غاز كورۇنمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئوتكۇزە-ئوتكۇزە ئەڭ ئاخىرقى غازغا كەلگەندە ئۇنىڭ نۇرسىزلىشىپ كەتكەن كوزىگە قاراپلا ئۇنىڭ ئۇزۇك "يەۋالغان" غازنىڭ دەل ئوزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ. دەر ھەقىقەت ساراي خادىمى بىلەن كېلىشكىنى بويىچە ئۇنىڭ قانىتىدىن بىر پەي بەلگە ئۇچۇن سۇندۇرۇلغان. بايۋەچچە ئۇنى پادىشاغا شەرەت قىلىپ:

— بىز ئىزلىگەن غاز مانا مۇشۇ، — دەپتۇ. پادىشا غازنى سويۇشقا بۇيرۇپتۇ، غاز سويۇلۇپتۇ، ئۇزۇك ئۇنىڭ يەملىكىدىن چىقىپتۇ. بۇنى كورگەن پادىشانىڭ چىرايى نۇرلىنىپ، "رەمچى"نىڭ ئەۋلىيالىقىغا ناھايىتى قايىل بوپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، ئۇنى ئوزىگە مەسلىھەتچى قىلىپ ئوردىدا ئېلىپ قاپتۇ.

بەتخەجلىكى تۇپەيلىدىن مال-دۇنياسىدىن ئايرىلىپ، بىر پارچە نانغىمۇ زار بولۇپ قالغان بايۋەچچە ئەنە شۇ كۇندىن باشلاپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۇرۇشكە باشلاپتۇ، بىراق غەم-ئەندىشىدىن خالى بولالماپتۇ، ئۇ، قاچاندۇ بىر كۇنى ئوزىنىڭ ساختا قىياپىتىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ يۇرۇدىكەن. ھەتتا چۇشىدىمۇ موگدەرەپ تۇرۇپ كېتىدىغان ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ. ئەنە شۇ كۇنلەردە پادىشا ئۇنى تويۇقسىز ئالدىغا چاقىرىپتۇ. ئەسلىدە بۇرۇندىن تارتىپ، بۇ پادىشالىقنى

بوزەك قىلىپ كېلىۋاتقان خوشنا پادىشالىق يەنىلا بوزەك قىلىش يۈزىسىدىن بۇ پادىشالىققا لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقان ئىكەن. بۇنىڭدىن قاتتىق ھودۇققان پادىشا "قارشى تۇرۇش كېرەكمۇ، ياكى تىز پۈكۈپ، ئۇلارنىڭ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ كېتىشىگە يول قويۇش كېرەكمۇ؟" دېگەن مەسىلە ئۈستىدە "رەمچى" دىن مەسلىھەت سورىماقچى ئىكەن، "رەمچى" ئەھۋالنى ئاڭلاپ، ئۇ- زىنىڭ بەرىبىر بىر كۈنى ئاشكارىلىنىپ رەسۋا بولىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ: "ئىككى تەرەپنى ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، پاتىپا- راقچىلىقتىن پايدىلىنىپ قېچىپ كەتمەيمۇ" دېگەن خىيالدا، كى- گىز كىتاۋىنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ پادىشاغا:

— كىتاپىنىڭ ھۆكۈم قىلىشىچە، غەلبە بىز تەرەپتە تۇ- رۇپتۇ، ئەلۋەتتە قارشى جەڭ قىلىشىمىز كېرەك، — دەپتۇ.

— ئەمسە جەڭگە سىز قوماندانلىق قىلىڭ، — دەپتۇ پادىشا "رەمچى" نىڭ سۆزىگە ماقۇل بولۇپ، — بىز ئارقا سەپ- تە تۇرۇپ، سىزگە ياردەملىشىمىز.

بايۋەچچە پادىشانىڭ بۇيرۇغىنى رەت قىلالماپتۇ. ئۇ دەر- ھال لەشكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ، باستۇرۇپ كېلىۋاتقان دۈش- مەنگە قارشى قايتارما جەڭ قىلغۇچى قوشۇنىنى تەقمۇ - تەق قىلىپ قويۇپ، ئالدىراپ ئۆيگە كەپتۇ، ئەسلىدە ئۇ ئۆيىدىن تالاغا چىقماي ئۆز ئۆمرىنى ئەيشى - ئىشرەت بىلەنلا ئۆتكۈ- زۈپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئات مىنىشنىمۇ بىلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇ ئايالىغا بىر قازان يار يىلىم قايناتقۇزۇپ، ئۇنى ئۆزىگە توقۇل- غان ئاتنىڭ ئىگىرىگە راسا سۈركەپتۇ - دە، ئۈستىگە چىقىپ مى- نىۋاپتۇ، يار يىلىم دەرھاللا قېتىپ، ئۇنى ئىگەر بىلەن مەھكەم بىرلەشتۈرۈۋاپتۇ. ئۇ قوشۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈرۈش باشلاشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇئان ناغرا - كانايلار چېلىنىپ، نەچچە مىڭ- لىغان ئاتلار شىددەت بىلەن ئالغا ئاتلىنىپتۇ، بايۋەچچە مىنگەن

ئات جەڭ ۋە بەيگە كورگەن، ئەڭ يۈگۈرۈك ئاتلاردىن بولغاچقا،
باشقا ئاتلاردىن يول تالىشىپ، ھەممىنىڭ ئالدىغا ئوتۇپتۇ - دە،
كېلىۋاتقان دۈشمەن توپىغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. قورقىنىدىن
ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن بايۋەچچە كەينىگە يانايى دىسە ئاتنىڭ
تىزگىنىنى باشقۇرالماپتۇ، ئوزىنى يەرگە تاشلاي دىسە، ئىگەر-
دىن ئاجرىيالماپتۇ. ئات بولسا، دۈشمەنگە قارشى چېپىۋېرىپتۇ.
ئوز قوماندانىنىڭ بۇ "قەھرىمان" لىقى قوشۇننى تېخىمۇ روھلان-
دۇرۇۋېتىپتۇ. ھەممە قوماندانغا ئەگىشىپ، قىقاس - چوقان بىلەن
ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ بايۋەچچىنىڭ ئېتى دۈش-
مەن قوشۇنى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئازلا قاپتۇ. ئۇ، كوز يۇمۇپ -
ئاچقىچە يۈز بېرىدىغان قاتتىق توقۇنۇشتىن خۇدىنى يوقىتىپ
كېتىۋاتقىنىدا، ئېتى بىر يانغا ئېگىلىپ ئوسكەن بىر توغراقنىڭ
ئاستىدىن ئوتۇپ قاپتۇ. بايۋەچچە ئاتتىن ئاجرىۋېلىش ئۇچۇن
تېزلىك بىلەن توغراقنى قۇچاقلاپتۇ، كىم بىلسۇن تېگى چىرىشىپ
قاخشال بولۇپ قالغان بۇ توغراق شۇئان قاراسلاپ سۇنۇپ ئى-
گەرنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ، ئات بولسا، يۇلقۇنۇپ توغراقنى
سورىگەن پېتى دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كېتىپ-
تۇ - دە، نەچچە ئونلىغان دۈشمەن لەشكەرلىرى توغراق
پۇتاقلىرىغا ئۇرۇلۇپ ھالاك بوپتۇ، قالغانلىرى يوغان بىر توپ
توغراقنى يۇلۇۋېلىپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ مىسلى كورۇلمى-
گەن "باتۇر"غا دۇچ كېلىشتىن قورقۇپ ئارقىسىغا يېنىپ قې-
چىپتۇ. بايۋەچچىنىڭ لەشكەرلىرى قاچقانلارنى قوغلاپ يۇرۇپ
قىرىشقا باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا بايۋەچچىنىڭ ئېتى چوڭ بىر
سۇغا دۇچ كېلىپ، ئېقىننى يېرىپ ئۈزۈپ ئوتۇپتۇ. شۇنىڭ بى-
لەن ئىگەرگە يېپىشتۇرۇلغان يار يېلىممۇ ئېرىپ، بايۋەچچىمۇ
ئىگەردىن ئاجراپتۇ. ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ كېيىملىرىنى يۇيۇپ قۇ-
رۇتۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىرمۇ ئادەم چىقىم قىلماي دۈشمەن

ئۇستىدىن تولۇق غەلىبە قىلغان قوشۇننى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنى چۆرىدىگەن ھالدا خۇشال - خۇرام شەھەرگە قايتىپتۇ. بۇنىڭدىن خۇشاللانغان پادىشا بايۋەچچىگە ئۆز تەختىنىڭ يېنىدىن ئورۇن بېرىپ، ئۇنىڭ شەرىپىگە 4 كېچە - كۈندۈز زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنى "ئەۋلىيا رەھىمچى، چاقماق سەركەردە" دەپ ئاتاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇنىڭ ئاشۇ نامى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىنى بەكمۇ زىل - زىلىگە سېلىۋەتكەچكە، ئۇنىڭ قايتا كىسكىز كىتاۋىنى قولغا ئېلىشىغا ياكى جەڭ ئېتىشىغا مەنسەپ سەركەردىلىك قىلىشىغا تېگىشلىك ھېچقانداق ۋەقە چىقمىغانمىش، شۇڭا ئۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى ئوردا ئىچىدە خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزگەنمىش.

شاھزادە تۇغلۇق

بۇرۇنقى زاماندا شەمسى دىگەن بىر پادىشانىڭ تۇغلۇق ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغان ئىكەن. پادىشا ئۇنىڭ ساغلام ئوسۇپ، كوپ تەرەپلىمە كامالەت تېپىشى ئۈچۈن، ئوردىسىغا مەخسۇس مۇددەرىس تەكلىپ قىلىپ، ئۇنى 7 ييشىدىن باشلاپلا ئوقۇتۇشقا باشلاپتۇ. تۇغلۇق ئۆزىنىڭ زىرەكلىكى، ھارماي - تالماي ئۆگىنىدىغان مەردانىلىقى بىلەن ئۇستازىنىڭ ئۈگەتكەنلىرىنى تولۇق ئىگەللەپ، 15 ييشىدىلا ھەرقايسى پەنلەردىن خېلىلا يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە ئۇستا قىلىچۋاز، ماھىر مەرگەن ۋە چەبدەس چەۋەنداز بولۇپ يېتىلىپتۇ. پادىشا ئۆز ئوغلىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا شۇنچىلىك كوپ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلىگىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنىڭ نامىدا چوڭ بىر چارىباغ ياسىتىپ، ئۇنى دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان ھەر خىل ھايۋاناتلار بىلەنمۇ تولدۇرۇشنى پىلانلاپتۇ. باغ ياسىلىپ كوپ ئوتمەي كەم ئۇچرايدىغان ھايۋاناتلارنى توپلاش ئۈچۈن تاغ ۋە چوللەرگە نۇرغۇنلىغان چاپارمەنلەر ئاتلاندۇرۇلۇپتۇ. بىراق خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچىمۇ پادىشانىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولغۇدەك بىرەر غەيرى ھايۋانات كەلتۇرۇلمەپتۇ. پادىشانىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، ئاخىرى ئۆز ۋەزىرىنى يولغا ساپىتۇ. ۋەزىر بىرقانچە نەۋكەرلىرى بىلەن ماڭا - ماڭا يېرىم كېچە بىلەن تاغ ئىچىگە كىرىپ بېرىپتۇ - دە، كەڭ جىلغىدىكى يېيىلىپ ئاقىدىغان بىر دەريانىڭ بويىدا تۇنىمەكچى بوپتۇ. يۇك-تاقلار چۇشۇرۇلۇپتۇ، نوۋكەرلەر تاماق تەييارلىغىلى كىرىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا ۋەزىر ئىككى نوۋكىرىنى ئەگەشتۇرۇپ دەريا

بويىنى ئايلىنىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار كېتىۋاتـ
قاندا ئۇشتۇمتۇتلا ئالدىدىكى ئارالـدىن يورۇقـلۇق كوتىرىـلىپ،
ھەسەن - ھۈسەن رەڭگىدىكى ھەر خىل نۇرلار ئەتراپتا جۇلالـ
نىشقا باشلاپتۇ. ۋەزىر بۇنىڭدىن ئىنتـايىن ھەيران بولۇپ، نۇر
چېچىلىۋاتقان ئارالغا يېقىنلىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولـسا، ئارالـدا
بىر ھەيۋەت يىلان ئۇخلاۋاتقۇدەك، نۇر ئەنە شۇنىڭدىن چېچىلىـ
ۋاتقان ئىكەن. ۋەزىر كەم ئۇچرايدىـغان ھايۋاناتـلار ئىچىدىمۇ
كەم ئۇچرايدىغان بۇ مەخلۇقنى كورۇشى بىلەن ئىنتايىن خوش
بولۇپ كېتىپتۇ - دە، بارلىق نوۋكەرلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ،
ئۇنى يەم بىلەن تاغارغا سولىتىپتۇ ۋە پادىشانى تېزرەك خوش
قىلىش ئۈچۈن دەممۇ ئالماي دەرھال شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ۋەزىر ئېلىپ كەلگەن ئاجايىپ مەخلۇق پادىـشانى ھەقىقە-
تەنمۇ ئىنـتايىن خوش قىلىۋېـتىپتۇ. ئۇ دەرھال دەرىزىسىز بىر
ئۆي ياسـتىپ، نۇر چاچىدىـغان يىلانىـنى قەپەزگە سولاپ، شۇ
ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە، ئۆزى ئالاقىلىشىدىـغان باشقا شە-
ھەر پادىشالىرىـغا خەت يېزىپ، بۇ ئاجايىپ مەخـلۇقـنى تاماشا
قىلىپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھزادە تۇغلۇق، ئوق - ياسـنى قو-
لىغا ئېلىپ، ئۆزى ئۈچۈن بەرپا قىلىنـغان ھەيۋەتـلىك باغنى
تاماشا قىلىشقا كىرىپ كەپتۇ. ئۇ ھەر خىل كوللەر ۋە گۈلزار-
لىقلاردىن ئوتۇپ، دەرىزىسىز ئويىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ
ئۇستىدىكى ھاۋا ئالمىشىش ئۈچۈن ئورنىتىلغان تۇڭلۇكـنىڭ
ياغىچىغا چىرايلىق بىر تورغاينىڭ قونۇپ تۇرغانلىقىنى كورۇپ
قاپتۇ - دە، ياسىغا ئالتۇن ئوقـنى قويۇپ، ئۇنى چەنلەپ ئې-
تىپتۇ. تورغاي شۇ ئان كوزدىن غايىپ بوپتۇ. شاھزادە ھەيران
بولۇپ، دەرىزىسىز ئويگە ياندىش دەرەخ ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۇس-
تىگە چىقىپتۇ. ئوگزىدە نە ئوق، نە تورغايدىن نىشان بولماپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆي ئىچىگە قاراپ باقىماقچى بولۇپ، تۈگ-لۈككە ئىگىشكەن ئىكەن، ئۆي ئىچىدىن قانداقتۇ بىر كىشىنىڭ ناخشىدەك ساپ ۋە يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

— يىگىت، ئوقىسىڭىز ئۆي ئىچىدە، ئەگەر ئۇنى ئالماقچى بولسىڭىز، ئۆيقۇدا ياتقان دادىسىڭىزنىڭ يانچۇغىدىن ئاچقۇچنى ئېلىڭ، قاراۋۇلمۇ ئۇيقۇدا، بىمالال ئىشىكنى ئېچىپ كىرسىڭىز بولىۋېرىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ شاھزادە ھەيران بوپتۇ - دە، دادىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ بېرىپتۇ. بۇ، دەل چۈش مەزگىلى بولغاچقا، دادىسى تاماقنى يەپ بولۇپ، تازا ھوزۇرلىنىپ ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. شاھزادە ئۇنىڭ يانچۇغىغا قول سېلىپ ئاچقۇچنى ئاپتۇ - دە، دەرىزىسىز ئۆينىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئىشىككە قارىغان قاراۋۇلمۇ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن. شاھزادە ئۇنىڭ ئالدىدىن ئاۋايلاپ ئۆتۈپ، ئىشىككە سېلىنغان قۇلۇپنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، قولىدا ئۆزى ئاتقان ئالتۇن ئوقنى تۇتۇپ تۇرغان 20 ياشلار چامىسىدىكى چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قامەتلىك بىر يىگىتنى كورۇپتۇ.

— مانا ئوقىڭىز، — دەپتۇ ئۇ يىگىت شاھزادىگە سالام بېرىپ كەلتۈرۈپ، — ئېلىۋېلىڭ.

— سىز نىمە ئادەم بولىسىز؟ — دەپتۇ ھەيران بولغان شاھزادە ئوقنى ئېلىپ تۇرۇپ، — بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟

— مەن پەرىلەر ئەۋلادىدىن ئىدىم، — دەپتۇ يىگىت سەممىلىك بىلەن، — ئالدىنقى ھەپتە تاغ ئارىسىنى سەيلە قىلىۋېتىپ، يىلان شەكلىگە كىرىپ ئۇخلاپ قالغان ئىدىم، دادىڭىزنىڭ ئادەملىرى مېنى تۇتۇپ ئېلىپ مۇشۇ ئۆيگە سولاپ قويۇپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادىسىنىڭ يىگىتكە ئىچى ئاغرىپ-تۇ - دە:

— ئۇنداق بولسا، مەن سىزنى ئازات قىلدىم، خالىغان يېرىڭىزگە قايتىپ كېتىڭ، — دەپتۇ.

يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپ-تۇ - دە، شاھزادىنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ ۋە:

— بۇ ياخشىلىغىڭىزنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن، مۇبادا بېشىڭىزغا كۈن چۈشسە "دوستۇم" دېسىڭىزلا، مەن سىزگە ئۆز يار-دىمىمنى دەرھال يەتكۈزىمەن، خەير - خوش، — دەپتۇ - دە، شاھزادە بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئۇنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئىشىكنى قۇلۇپ-لاپ، ئاچقۇچنى يەنە دادىسىنىڭ يانچۇغىغا سېلىپ قويۇپتۇ - دە، ئۆز دەرسىنى تەكرارلاشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن 4 - 5 كۈن ئۆتۈپ، دادىسى "ئاجايىپ مەخ-لۇق" نى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلغان پادىشالار كېلىشكە باشلاپتۇ. شەمسى شاھ ئۇلارنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، خو-شال - خورام كۈتۈپ ئالغاندىن كېيىن، "ئاجايىپ مەخلۇق" نى زىيارەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن دەرىزىسىز ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ - دە، ئىشىكنى ئېچىپتۇ ۋە ھاڭ - تاڭ بولغانلىغىدىن ئارقىسىغا ئۆچۈپ كېتىشكە تاس قاپتۇ.

— قېنى بۇنىڭ ئىچىدىكى نۇر چاچار يىلان؟ — دەپ تووۋلاپتۇ ئۇ قاراۋۇلغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ، — مەن سېنىڭ تېرەڭنى تەتۈر سويىمەن.

— مەن .... مەن ... بىلمەيمەن، — دەپتۇ قورقۇپ كەتكەن قاراۋۇل دۇدۇقلاپ، — ئاچقۇچ ئۆز ... ئۆزلىرىدە.

بۇ سۆزلەردىن نۇر چاچار يىلاننىڭ غايىپ بولۇپ كەتكەنە-لىگىنى بىلگەن شاھلار شەمسى شاھنىڭ ئاچچىقىغا ھاي بېرىشنى

ئوتتۇنۇپ، بۇ پەۋقۇلئاددە ئىشتىن ئۆزلىرىنىڭ رەنجىمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لېكىن شەمسى شاھ ئاچچىقىدىن يانماي، قاراۋۇلنى دارغا ئاسىدىغانلىقىنى جاكالاپ، بارلىق شاھلارنى ئۇنىڭ دار ئاستىدىكى جان تالىشىپ تىپىرلاشلىرىنى تاماشا قىلىشقا چاقىرىپتۇ.

ھەش - پەش دېگۈچە دار تەييارلىنىپ، قاراۋۇل دار ئالدىغا ئېلىپ كېلىنىپتۇ. لېكىن قاراۋۇل بوينىغا ئاغامچا سېلىنىدىغانغا قەدەر ”نۇر چاچار يىلان“ نى قاچۇرمىغانلىقىنى تەكرارلاپ، شاھتىن ئادالەتلىك تىلەپتۇ. شاھ غەزەپ بىلەن جاللاتلارغا ئاغامچىنى تارتىشنى بۇيرۇپتۇ، ئەنە شۇ چاغدا توپ ئىچىدىن ”توختاڭلار“ دېگەن قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز جاراڭلاپ، شاھزادە تۇغلۇق ھاسىراپ - ھومىدىگەن ھالدا مەيدانغا كىرىپ كەپتۇ ۋە دادىسىغا قاراپ:

— قاراۋۇلدا گۇنا يوق، ئۇنى قويۇۋېتىڭ، يىلاننى قاچۇرغان مەن، مەن جازالىنىشىم كېرەك، — دەپتۇ.

شۇ ئان توپ ئىچىدە غۇلغۇلا كوتىرىلىپتۇ، شەمسى شاھنىڭ كوز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قاپتۇ.

— بالام، ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپتۇ ئۇ تەسلىكتە، بالىسىنى جىملەپ، — سەن قانداقچە ئۇنى قاچۇرالايسەن، بۇنىڭغا مەن ئىشەنمەيمەن.

— ھەقىقى ئەھۋالنى ئاڭلىسىڭىز ئىشىنىسىز، ئەھۋال مانا مۇنداق، — دەپتۇ شاھزادە ۋە بولغان ئىشنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان شاھنىڭ بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، تەختىدىن دوملاپ چۈشۈشكە تاس قاپتۇ. لېكىن ئۆزىگە سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ تۇرغان نۇرغۇنلىغان شاھلار ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇشقا تىرىشىپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ گۇناسىز كىشىنى

دارغا ئېسىشقا ھوكۇم قىلغان شاھ، گۇناكارنى جازالىيالامدۇ ـ يوق؟ شەمسى شاھ خۇددى يات بىر قول كوكرىگىنى يېرىپ، يۇرىگىنى چاڭگاللاپ تارتقاندەك ئېغىر ئازاپ ئىچىدە خۇدىنى بىلمەي بىر ھازا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ ـ دە، ئاندىن سىناش نەزىرى بىلەن تىكىلىپ تۇرغان شاھلارغا كوز يۇگۇرتۇپ چىقىپ، ئوز ھوكۇمنى ئېلان قىپتۇ:

— قاراۋۇل ئازات قىلىنسۇن! ئوغلۇم دارغا ئېسىلسۇن!

شاھزادە دادىسىنىڭ ھوكۇمى بىلەن تەڭ دار ئالدىغا كەپتۇ، ئاغامچا قاراۋۇلنىڭ بوينىدىن ئېلىنىپ، شاھزادىنىڭ بوينىغا سېلىنىپتۇ. شەمسى شاھ ئاغامچىنى تارتىشقا پەرمان چۇشۇرۇشكە ئەمدى تەمشىلىشىگە كوپچىلىك ئىچىدىن شاھزادىنىڭ ئۇستازى ھوكۇرەپ يىغلىغىنىچە، شاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپتۇ:

— شاھىم، بالا ياش، ياش بالىلار سەۋەنلىكتىن خالى بولالمايدۇ، شۇنىڭغا ئاساسەن بېرىلىدىغان جازامۇ لايىقىدا بولسا.

ئۇستازنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى شەمسى شاھنىڭ كوڭلىدىكىدەك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇ باشقا شاھلارنىڭ ئالدىدا يۇزىنىڭ توكۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئوز ھوكۇمىنىڭ ئوزگەرتىلمەيدىغانلىقىنى تەكىتلەپتۇ، ئۇنىڭ كوڭلىنى چۇشەنگەن ئۇستاز باشقا شاھلارنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

— ھورمەتلىك تەقسىرلىرىم، ھەممىڭلار ئالتۇن تەخت ئۇستىدە يۇرت سوراپ كېلىۋاتىسىلەر، ياش بىر بالىغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، شاھىمىزنىڭ ھوكۇمنى ئوزگەرتىشىگە ئوز مەسلىھەتىڭلارنى ئايىماڭلار.

ئۇستازنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان سوزلىرى باشقا شاھلارغا تەسىر قىپتۇ. ھەممە شەمسى شاھنىڭ ھوكۇمىنى ئوزگەرتىشنى تەلەپ قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇيان ئويلىشىپ، بۇيان ئويلىشىپ، ئاخىرى بالىنى دارغا ئاسماي، چول ئىچىگە ئاپىرىپ،

ئېنتىزۋېتىپ كېلىش جازاسىنى بېرىشكە كېلىشىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرىنىڭ شاھزادە بىلەن تەڭتۇش ئوغلى ھەيدەر "بۇ ۋەزىپىنى ماڭا بېرىڭلار" دەپ مەيدانىغا چىقىپتۇ. ھەيدەر شاھزادە بىلەن بىللە ئوقۇپ، بىللە ئوينىپ چوڭ بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇزىنىڭ ھەممە جەھەتتىن شاھزادىگە يېتەلمەيدىغانلىقىدىن كوڭلى قارىلىق قىلىپ، ئىچىدە ھەسەت ساقلاپ كەلگەن ئىكەن، ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى بىلگەن ئۇستاز ئۇنى بۇ ئىشقا ئارىلاشتۇرماسلىققا ھەر قانچە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئامال بولماپتۇ. ئاخىرى ئۇ شاھزادىنى ئات ئالدىغا ئېلىپ چول ئىچىگە قاراپ جۇنەپ كېتىپتۇ.

ئۇلار شۇ ماڭغانچە نۇرغۇنلىغان يۇلغۇن ۋە توغراق ئورمانلىقلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، بىپايان قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كىرىپتۇ. شاھزادە يول ئاۋۇغانسېرى، ھەيدەرنىڭ ھوكۇم بويىچە ئۇزىنى تاشلاپ كېتىپ قېلىشى بىلەنلا قانائەت تاپماي، كوڭلى قارىلىق قىلىپ جىسمانى جەھەتتىنمۇ زەئىپلەشتۇرۇپ قويۇشنىڭ مۇمكىنلىكىنى كوز ئالدىغا كەلتۇرۇپ، ئۇنىڭ كەيپىياتىنى كۇزىتىپ مېڭىپتۇ. مۇبادا ئۇنىڭدا شۇنداق ئۇزگىرىش كورۇنگىدەك بولسا، قانداق قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدىمۇ ئويلىنىپ قويۇپتۇ. بىراق ھەيدەردە ھېچقانداق ئۇزگىرىش كورۇنمەپتۇ، ئەكسىچە شاھزادىنىڭ ئۇزۇقلىنىشى ۋە ئارام ئېلىشىغا غەمخورلۇق قىلىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ مېڭىپتۇ. شاھزادە بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، "سېنىڭ ۋەزىپەڭ مېنى ئېنتىزۋېتىش تۇرسا، نىمە ئۇچۇن ماڭا غەمخورلۇق قىلىپ يۇرىسەن، تېزرەك ئېتىڭگە مىنىپ كەتسەڭ بولمامدۇ" دېگەندە، ھەيدەر: "تېخى ۋاقتى يەتمىدى" دەپلا قويىدىكەن، شاھزادىنىڭ بۇنىڭغا قاتتىق ئىچى پۇشۇپ: "ئەڭ بولمىغاندا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى مەن قىلاي، سەن ئارام ئال" دېگەندە ھەيدەر يەنىلا "تېخى ۋاقتى ئەمەس" دەپ

قويدىكەن، شاھزادە ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدە نىمە خىياللار بار-
لىقىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنىڭ باشلىشى بىلەن چول ئىچى-
گە ئىچكىرىلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئارىدىن بىرقانچە
كۈنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئېلىۋالغان سۇ، ئوزۇقلىرى تۈگەپ، تەش-
نالىق ۋە ئاچلىق دەردى ئۇلارنى ئازاپلاشقا باشلاپتۇ. ئۇلار
شۇ ھالدا ماڭە - ماڭە بىر توغراق ئورمانلىقى ئارىسىغا كىرىپ،
بىر قۇدۇققا دۈچكېلىپ قاپتۇ. ئۇلار چېلەك بولمىغانلىقى ئۈ-
چۈن، قۇدۇققا نوۋەت بىلەن چۈشۈپ سۇ ئىچىپ چىقىشقا توغرا
كەپتۇ. ئۇلار ئاتنىڭ ئاغامچىلىرىنى ئۇلاشتۇرۇپتۇ - دە، ئالدى
بىلەن ھەيدەر، ئاندىن شاھزادە چۈشۈپ ئۇسسۇلىقىنى قاندۇرۇپ چى-
قىشقا كېلىشىپتۇ. كېلىشكىنى بويىچە شاھزادە ھەيدەرنى سىرىلى-
دۇرۇپ چۈشۈرۈپتۇ - دە، سۇ ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، تارتىپ
چىقىرىپتۇ. ئاندىن ھەيدەرنىڭ سىرىلدۇرۇشى بىلەن شاھزادە
قۇدۇق ئاستىغا چۈشۈپ، راسا قېنىپ سۇ ئىچىۋالغاندىن كېيىن
خوشاللىق بىلەن ھەيدەرگە توۋلاپتۇ:

— قېنى ئاغىنە، ئەمدى تارتىۋال!

ئاغامچىنى تارتىشنىڭ ئورنىغا ھەيدەرنىڭ قاقاقلاپ كۈل-
گەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

— ئاغىنە، رەنجىمە، مېنىڭ ۋەزىپەم مۇشۇ يەردە ئاياق-
لاشتى، خەير - خوش. ھا. ھا. ھا. ھا ...

شاھزادىنىڭ پۈتۈن بەدىنى شۈركىنىپ پېشانىسىدىن قارا
تەر چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق دەھشەت ئىچىدە ئۆ-
لۈشىنى ئويلاپمۇ باقمىغاچقا ھەيدەرگە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— ئاغىنە، مېنىڭ تەقدىرىم ساڭا تاپشۇرۇلغانلىقى راست،
لېكىن مېنى بۇنداق ئۆلۈشكە مەجبۇر قىلما. مېنى ئۇچۇقچىلىققا
چىقىرىپ قويۇپ، ئېتىڭنى مىنىپ كېتىۋەر، مەن ئەگەر بولمىغاندا
ئاچ بۆرىلەر بىلەن ئېلىشىپ ئۆلەي، ياكى ئۇسسىزلىقتىن تۇغ-

راق ياغاچلىرىدەك قاغجىراپ ئولەي، پەقەتلا مېنىڭ ئەركىن هەركەتلىنىپ تۇرۇپ ئولۇشۇمگە ئىمكانىيەت بەر.

— ئۇنداق بولسا، بىر شەرت بار، — دەپتۇ هەيدەر قۇدۇق ئىچىگە ئېڭىشىپ تۇرۇپ، — هازىردىن باشلاپ ئورنىمىز ئالمىشىدۇ، مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا شاهزادە بولىمەن، سەن مېنىڭ ئورنۇمدا ئومۇر بويى سادىقلىق بىلەن خىزمىتىمنى قىلىسەن، مۇشۇ شەرتكە كونسەڭ، مەن سېنى چىقىرىپ ئالىمەن.

— دىگىنىڭچە بولۇشقا قەسەم ئىچىمەن.

— ئەمىسە قەسەم ئىچ.

شاهزادە قەسەم ئىچىپتۇ. هەيدەر ئۇنى قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىرىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ شاهزادىلىك كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىشىنى ئېيتىپتۇ. شاهزادە كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىيىمىنى كىيىپتۇ، شۇنىڭدىن بۇيان شاهزادە ئۇنىڭ خىزمەتچىسىگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ساداقەتلىك بىلەن ئاققۇزۇپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شۇ هالدا ماڭە ـ ماڭە بىر ئورمانلىققا بېرىپ، چېدىر قۇرۇپ، چۈشكۈن قىپتۇ، هەيدەر چېدىرغا كىرىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، شاهزادە ئۇنى قوغداپ قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا يېقىنلا يەردىن قىي ـ چۇ كوتىرىلىپ، ئورمانلىق ئىچىدىن بىر كېيىكنىڭ چېپىپ كېتىۋاتقىنى كورۇنۇپتۇ. شاهزادە دەرهال ياسىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى چەنلەپ تۇرۇپ ئېتىپتۇ. ئوق كېيىككە تېگىپ، كېيىك مولالاق ئېتىپ يىقىلىپتۇ. شۇنىڭ كەينىدىنلا شاهلىق تونىنى كىيگەن بىرسى ئات چاپتۇرۇپ، كېيىكنىڭ يېنىغا كەپتۇ ـ دە، ئۇنى ئېتىپ ئولتۇرگەن شاهزادىگە كوزى چۈشۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا ئات چاپتۇرۇپ كەپتۇ ـ دە:

— مەن شىكاردا ناهايىتى كوپ يۇرگەن، لېكىن سەندەك مەرگەننى هازىرغىچە كورمەپتىمەن، نام ـ ئەمالىڭنى ئېيت، تونۇ-

شۇپ قالايلى، مەن مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى ھەسەن، — دەپتۇ.
— مەن ئادەتتىكى كىشىمەن، سىلى بىلەن تونۇشۇشقا لايىق ئەمەسمەن، تونۇشۇش توغرا كەلسە، بۇ چېدىردىكى شاھزادىمىز بىلەن تونۇشۇپ قېلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ شاھزادە مۇلايىملىق بىلەن چېدىرنى كۆرسىتىپ، شۇ ئەسنادا ھەسەن شاھنىڭ باشقا خىزمەتكارلىرىمۇ يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىرتقا توختىتىپ قويۇپ، چېدىرغا كىرىپ ھەيدەرنى ئويغىتىپ، ئەھۋالنى بايان قىپتۇ، ھەيدەر شاھزادىنىڭ كىيىمى بىلەن چىقىپ، ھەسەن شاھقا ۋە ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرىگە تازىم قىلىپ، ئۇزىنىڭ شىكاردا ئېزىقىپ قېلىپ، بۇ تەرەپكە كېلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خوشال بولغانلىقىنى بايان قىپتۇ. ھەسەن شاھ ئۇنى ئىنتايىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز مەملىكىتىدە بىر مەھەل مېھمان بولۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ تەكلىپ ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولغاچقا، قايتا - قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ.
ھەيدەر ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپلا، تۇغلۇقنى شاھقا خىزمەتچىلىرى قاتارىدا ئىشلەشكە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ ۋە:
— بۇ توغرا نىيەتلىك ئادەم ئەمەس، مېنى نۇرغۇن قېتىم ئۆلتۈرۈشكە قەستلىگەن، لېكىن مەن ئۆزەمنىڭ چىچەنلىكىدىنلا ساقلىنىپ قالدىم، ھەر - ھالدا ھوزى بولارلا، — دەپتۇ.
شاھ، ھەيدەرنىڭ سوزلىرىگە ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن تۇغلۇقنىڭ مەرگەنلىكىگە قايىل بولغاچقا، ھەيدەرگە ئۇقتۇرماي ئۇنى بىرقانچە نوۋەت شىكارغا ئېلىپ چىقىپتۇ، بۇ جەرياندا ئۇنىڭ يالغۇز مەرگەن بولۇپلا قالماي، نۇرغۇن پەننىي بىلىملەرنى ئىگەللىگەن ئۇقۇمۇشلۇق، زىرەك، ئەدەپ - ئەخلاقلىق بالا ئى-

كەنلىگىنى بايقاپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بولغان سوھبىتىنىڭ ئاجايىپ مەنىلىك ئوتۇۋاتقانلىغىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى پات-پات ئوز ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ، پاراڭلىشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنى سېزىپ قالغان ھەيدەر ئوز سىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ھەسەن شاھقا:

— مېنىڭ بۇ قۇلۇم سىزگە يېقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ئۇنىڭ كىشىنىڭ تېرىسىگە كىرىۋالىدىغان شەيتاندىنمۇ ھەييار ئىكەنلىگىنىڭ دەلىلى. ئەمدى مەن بۇنىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن، ئۇنى كوز ئالدىلىرىدىن يوقىتىۋېتىشلىرىنى تەلەپ قىلىمەن، — دەپتۇ.

— قايسى ئۇسۇلدا يوقىتىۋېتىشنى دەيسىز؟ — دەپتۇ ھەسەن شاھ ئۇنىڭغا سوئال قويۇپ.

— ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىش كېرەك، بولمىسا كوپ ئوتمەي بالا تېرىيدۇ، — دەپتۇ ھەيدەر.

پادىشا تۇغلۇقنى يوقىتىۋېتىشكە كوزى قىيماي، خىزمەتچىلىرىگە ئۇنى كۆزىتىپ بېقىشنى تاپشۇرۇپ، چارباغدا ئىشلەيدىغان قۇللارغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق چارباغدا ئىشلەپ يۈرۈپ، كوپ ئوتمەي بارچە قۇللارنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولۇپلا قالماي، ئۇنى كۆزىتىپ يۈرگەن خىزمەتچىلەرنىڭمۇ دىققىتىنى ئوزىگە تارتىۋاپتۇ. ھەممە ئۇنىڭ بىلەن بىردەم بىللە بولمىسا، خۇددى كۈنى ئوتمەيدىغاندەك، ئۇنىڭ يېنىدىن كەتمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئىشقا ئاقىۋەت پادىشانىڭ قىزىمۇ گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ. شۇ كۈنى بۇ قىز قىرىق كېنىزىگى بىلەن باغنى سەيلە قىلىشقا كىرگەن ئىكەن، ئۇ يىراقتىنلا بۇ يىگىتنى كورۇپ ئۇنىڭ ھوسنى-جامالىغا ئاشىق بولۇپ، ئىشقىدا خۇدىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە بۇ قىز بۇ يىگىت توغرىلىق دادىسىنىڭ ئانىسىغا قىلىپ بەرگەن

ئەرنىپلىرىنى كوپ قېتىم ئاڭلىغان ئىكەن ھەم ئۇنى كورمەي تۇ-رۇپلا، كوڭلىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن قانداقتۇ بىر ھىسسىداشلىقنىڭ سىزلىق ئەسىراتلىرىنى يوشۇرغان ئىكەن. بۇ ئەسىراتلار مانا بۇگۇن ئۇنى كورۇش بىلەن بىر كۇچلۇك يالقۇنغا ئايلىنىپ، قىزنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ - دە، ھۇشىنى يوقىتىپ، يەرگە يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچكى ئازاپلىنىشىنى بىلمىگەن كېنىزەكلەر، ئۇنى قانداقتۇ بىر ئاغرىققا مۇپتىلا بولدىمىكىن، دەپ قورقۇشۇپ، ئۇلاش - چولاش كوتىرىشىپ باغدىن ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىراق چىچەن شاھزادە بىر قاراش بىلەنلا قىزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىپ يېتىپ، كوڭلىدە قاتتىق ئازاپلىنىپتۇ.

ئەنە شۇ كۇنلەردە شاھ ھوزۇرىدا پۇتۇن كۇنىنى مېھماندارچىلىق بىلەن يەپ - ئىچىپ ئوتكۇزۇۋاتقان ھەيدەرنىڭ كوڭلىدىمۇ شاھ قىزىغا نىسبەتەن ئاچكوزلەرچە ھاۋايى - ھەۋەس پەيدا بوپتۇ. كۇنلەر ئوتكەنچە بۇ ھەۋەس بارغانسېرى كۇچىيىپ، ئۇنىڭ پۇتۇن خىيالىنى ئەنە شۇ قىزلا چۇلغىۋاپتۇ. ئۇ ئويلىنا - ئويلىنا ئاخىرى شاھقا شاھزادە توغرۇلۇقنىڭ كەچۇرمىشلىرىنى ئوز كەچۇرمىشى قىلىپ سوزلەپ بېرىپتۇ ۋە:

— سىلى ماڭا ئاخىرغىچە پانا بولۇپ قالسىلا، مەن سىلىنىڭ ئوغۇللىرى بولاي، - دەپتۇ.

بۇ شاھ، شەمسى شاھنى ياخشى بىلىدىكەن، ھەم ئۇنىڭغا ھورمەت بىلەن قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە غەمخورلۇق قىلىشنى ئىككى ئەل مۇناسىۋىتىنىڭ تۇگۇنى، دەپ ھىساپلاپ، ھەيدەرنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل كورۇپ، ئۇنىڭغا ئوز قىزىنى بېرىش قارارىغا كەپتۇ. بۇ خەۋەر شاھ قىزىنى ئىنتايىن بىئاراملىققا سالپتۇ. ئۇ ئاغچى ئانىسى ئارقىلىق توغرۇلۇققا كوڭلى بارلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىنىڭ ھەيدەرگە زورلىماسلىقىنى ئوتۇنۇپتۇ. ھەسەن شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ "باش -

باشتاقلىغى" دىن رەنجىپ، قىزىنى "ئايلاندۇرغان تۇغلۇقنى ھەيدەرنىڭ تەلىۋى بويىچە بۇرۇنلا ئولتۇرۇپ تاشلىۋەتمىگەنلىكىگە پۇشايمان قىپتۇ. بىراق ھىلى بولسىمۇ ئۆلتۈرۈپ تاشلاشقا قولى بارماپتۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇغلۇق يەنىلا ھەيدەرگە قارىغاندا ئۇلۇغ سۈپەت، چىچەن، ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ تۇيۇلۇپتۇ. پەقەت ئۇنىڭ شاھ ئەۋلادىدىن بولمىغانلىقىلا شاھنىڭ دىتىغا ياقماپتۇ. ئۇ ئاخىرى ئويان ئويلىنىپ - بۇيان ئويلىنىپ، تۇغلۇقنى قىزىنىڭ كوزىدىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى باشقا بىر شەھەرگە شاھلىق قىلىۋاتقان ئىنىسى ھۈسەيننىڭ ئۆلكىگە يوللاپ بەرمەكچى بوپتۇ - دە، بۇ بالىنى ئولتۇرۇۋېتىشكە قولۇم بارماي ئۆلكىڭگە ئەۋەتتىم، بارغان ھامان كاللىسىنى ئېلىۋەت" دىگەن خەتنى يېزىپ، تۇغلۇقنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، يېرىم كېچە بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق كېچە - كۈندۈز يول مېڭىپ، ئىككى ھەپتە دىگەندە خەتنى ئېلىپ ھۈسەن شاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ كەپتۇ. ھۈسەن شاھ ئاكىسىدىن خەت ئېلىپ كەلگەن، كوزگە يېقىشلىق، گەپ - سوزلىرىدىن ئەدەپ ۋە چىچەنلىك چىقىپ تۇرغان بۇ كېلىشكەن يىگىتنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ - دە، خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. تۇغلۇق ھۈسەن شاھنىڭ چىرايىدىكى ئوزگىرىشتىن ھەيران بوپتۇ. لېكىن ئۇزىنىڭ شاھلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشقا مۇناسىپ كىشى ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ، گەپ - سوز قىلماپتۇ. ھۈسەن شاھ بۇ چاغدا: "شۇنچە مۇلايىم يىگىتنىڭ نىمە گۇنايى باردۇ؟ ئاكامنىڭ ئۇنى قەتلى قىلىشقا قولى بارمىغانلىقى ئۇنىڭ شۇ مۇلايىم، چىچەنلىكى ئالدىدا ۋۇجۇدى تىترىگەنلىكىدىندۇ!؟ ئاكامنىڭ قولى بارمىغان يەردە، مېنىڭ قولۇم قانداق بارسۇن؟ مەنمۇ باشقىچە يول تۇتۇ-

شۇم كېرەك” دېگەن خىياللارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە تۇغ-
لۇققا قاراپ:

— ئاكام سېنى مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ، مەن ساڭا ئۈچيۈز يىلقىنى بېقىپ كېلىشكە تاپشۇرىمەن، كەچتە ساناپ ئۆتكۈزۈۋالىمەن، ئەگەر بىرەرسى كەم بولسا، كاللاڭنى ئالىمەن، ئۇقتۇڭمۇ؟ — دەپتۇ.

تۇغلۇق شاھنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق ۋەھشىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي ھەيران بوپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىدا "ماقۇل" دېيىشتىن ئۆزگە چارە بولمىغاچقا، شاھنىڭ خىزمىتىنى تولۇق ئادا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، تۇغلۇق ئۇن نەچچە كۈن يول مېڭىپ قاتتىق ھېرىپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، سەھەر تۇرۇپتۇ ـ دە، شاھنىڭ خىزمەتكارلىرى تەييارلاپ قويغان ئۈچ يۈز يىلقىنى ھەيدەپ تاققا قاراپ مېڭىپتۇ. بۇ يىلقىلارنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن ئاساۋ بولغاچقا تاققا كېلە ـ كەلمەي تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاپ كېتىپتۇ. تۇغلۇق نېمە قىلارىنى بىلمەي "ئەمدى بەربىر ئۆلدۈم" دېگەن خىيال بىلەن بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ، كۆڭلى قاتتىق بىئارام بولغانلىقتىن قانچىلىك يول ماڭغانلىقىنى بىلمەي قاپتۇ، بىر چاغدا قارىسا ئىگىز تام بىلەن قورشالغان ھەيۋەت چوڭ بىر باغنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ، ئۇ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا بىر سۆڭگۈچ ئارقىلىق باققا كىرىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇنداق كېلىشكەن باغ ئىكەنكى، رەڭمۇ ـ رەڭ گۈللەر خۇددى زىلچىدەك چاقناپ تۇرغۇدەك، تۇغلۇق ئەيمەنگىنىچە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، ئەتراپىنى مۇشىلىك دەرەخلەر قورشاپ تۇرغان چىرايلىق بىر كۆلنىڭ يېنىغا بېرىپ قاپتۇ ۋە كۆل بويىدا ئولتۇرۇپ، ئوچۇملاپ تۇرۇپ سۇ ئىچىشكە باشلاپتۇ، ئەنە شۇ چاغدا يېقىنلا يەردىن بىرقانچە قىزنىڭ چا-

راڭلىق كۆلكىسى ئاڭلىنىپتۇ، تۇغلۇق كۆلگە كەلگەن تەرەپكە قاراپ، كۆلگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئۈچ قىزنىڭ قارىسىنى كۆرۈپتۇ - دە، "نېمىشقا بىسوراق باققا كىردىڭ؟" دەپ ئەيىپلىنىشتىن قورقۇپ، ئۆزىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن دەرەخكە چىقىۋاپتۇ.

ئۈچ قىز — قىز بولغاندىمۇ نۇردىن يارىتىلىپ، ئاسماندىن يەر يۈزىگە چۈشۈرۈلگەندەك بىر بىرىدىن ئۈز، بىر بىرىدىن نازلىق قىزلار ئىكەن. ئۈچ قىز شوخلۇق بىلەن بىر بىرىنى قوغلاشقىنىچە كول بويىغا كېلىپ توختاپتۇ - دە، سۇغا چۆمۈلۈش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سېلىشقا تەمشىلىپتۇ.

تۇغلۇق ئۆز ئۆمرىدە پەقەت تۈنجى قېتىملا كورۈشكە نېسىپ بولغان بۇ نازىنىنلارنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا خۇدىنى يوقىتىپ قويۇشقا تاسلا قاپتۇ.

شۇ ئارىدا كوينىكىنىڭ تۈگمىلىرىگە قوللىرىنى ئەمدىلا ئېلىپ بارغان بىر قىز ئۈشتۈمتۇتلا:

— توختاڭلار! — دەپ ۋاقىرىۋېتىپتۇ - دە، ئەتراپقا قاراشقا باشلاپتۇ، — ئادەم ئىسى كېلىۋاتىدۇ.

— راست، — دەپتۇ قالغان ئىككىسىمۇ سەگەكلىشىپ، — ئاختۇرايلى.

قىزلار ئەتراپنى ئاختۇرۇشۇپتۇ، لېكىن ئادەم تېپىلماپتۇ، ئۇلار يەنە كول بويىغا يىغىلىشىپتۇ. خۇددى چۈشىن يىۋالغاندەك بىئارام بولۇشۇپ، بىر بىرىگە سوزمۇ قىلماي تىزلىرىنى قۇچاقلىغىنىچە كولگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ.

تىنىق كول سۈيى زۇمرەتتەك چاقناپ ئىكەن، ئەكسىدە كوپ - كوك ئاسمان، گۈل ۋە مىۋىلىك دەرەخلەر جىلۋە قىلار ئىكەن. ئەنە شۇ جىلۋە ئىچىگە دەرەخ ئۈستىدىكى تۇغلۇقنىڭ كېلىشكەن سىماسىمۇ قوشۇلۇپ كەتكەن ئىكەن. بۇ سىما گەرچە ھېچقانداق تىۋىش چىقارماسلىققا تىرىشىپ، دەرەختكە مەھكەم

يېپىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، كول بېتىگە تىكىلگەن قىزلارنىڭ خىيالچان كوزلىرىدىن قىچىپ قۇتۇلالماپتۇ.

— ئەنە!

تۇغلۇقنىڭ سۇدىكى ئەكسىنى كورگەن قىزلارنىڭ كوزلىرى دەرەخ ئۇستىگە تىكىلىپتۇ، تۇغلۇق ئۇيالغىنىدىن نىمە قىلارىنى بىلمەي، قىزارغىنىچە بېشىنى تووەن ساپتۇ. قىزلار

— چۈش، — دەپ تووۋلاپتۇ.

تۇغلۇق چۈشمەيمۇ قۇتۇلۇشقا بولمايدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ، پەسكە سىرىلىپ چۈشۈپتۇ - دە، قىزلارغا ئەدەپ بىلەن تازىم قىپتۇ.

خېلىلا غەزەپلىك كورۇنگەن قىزلار تۇغلۇقنىڭ مۇلايىم قىياپىتى ۋە كېلىشكەن قەددى - قامىتىگە قاراپ، بىردىنلا مۇلايىملىشىپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ تازىمىنى ئىلىك ئېلىپ، بۇ يەرگە قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. تۇغلۇق شاھ تاپشۇرغان ئۇچ يۇز ئاساۋ ئاتقا باغلىنىشلىق بولغان قىسقا كەچۇرمىشىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار شاھنىڭ ئورۇنسىز تەلىۋىدىن غەزەپلىنىپ، مۇلايىم يىگىتنىڭ دەردىگە دەرمان بولماقچى بولۇشۇپ:

— يىگىتنى پەقەت ئاكىمىزلا قۇتۇلدۇرالايدۇ، بىز ئۇنىڭغا يالۋۇرايلى، — دېيىشىپتۇ - دە، يىگىتنى ئويگە كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.

يىگىت ئويگە كىرىپتۇ. قىزلار ئىنتايىن مېھماندوست ئىكەن. ھەش - پەش دېگۇچە ھەرخىل تاماق، ھەرخىل شىرنىلىكلەر بىلەن داستىخاننى تولدۇرۇپ تۇغلۇقنى قىزغىن مېھمان قىپتۇ.

تۇغلۇق نازىنىن قىزلارنىڭ ئەنە شۇنداق قىزغىن ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، پۇتۇن قايغۇ - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا يەپ - ئىچىپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىپ، خوشال - خورام ئولتۇرغاندا بىردىن يەر تەۋرىگەندەك بولۇپ، شىددەتلىك بوران-

نىڭ ئاۋازىدەك غەيرى بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، قىزلار بىردىنلا ئالاقزادە بولۇشۇپ يىگىتكە:

— ئاكام كېلىپ قالدى، ئۇنى ئۇز سوزىمىزگە كوندۇرگىچە، ئۇنىڭ كوزىدىن يىراق بولمىسىڭىز، ئۇ سىزنى ھالاك قىلىپ تاشلايدۇ، شۇڭا ۋاقتىنچە بىزگە بويسۇنۇپ تۇرۇڭ، — دەپتۇ - دە، تۇغلۇقنى دەرھال ئالمىغا ئايلاندۇرۇپ، ئۇستەلگە تىزىپ قويۇپتۇ.

قىزلارنىڭ ئاكىسى ھەيۋەتلىك سۇمرۇغ قىياپىتىدە كۇچلۇك قاناتلىرىدىن دەھشەتلىك ئاۋاز چىقىرىپ ئاسماندىن يەرگە پەرۋاز قىلىپ چۇشۇپتۇ - دە، كېلىشكەن يىگىت قىياپىتىدە ئويگە كىرىپ كەپتۇ ۋە بوسۇغىدىن ئاتلا - ئاتلىمايلا چىرايى سۇرلۇك تۇس ئاپتۇ:

— ھە، — دەپتۇ ئۇ دەھشەتلىك تۇۋلاپ، — ئويدىن ئادەم ئىسى كېلىدىغۇ؟!

سىڭىللىرى يېپىلىپ كېلىپ ئاكىسىنىڭ تىزىنى قۇچاقلاپتۇ.

— بىزنى بىر نوۋەت كەچۇر ھەم ئۇ بىچارىنىڭ خۇنىدىن كەچ.

— ئەھۋالنىڭ توغرىسىنى ئېيتىڭلار.

— ئاۋال ئۇنىڭغا چېقىلماسلىققا ۋەدە قىل، ئاندىن بىز ئۇنىڭ ئوزىنىلا سەن بىلەن ئۇچراشتۇرىمىز.

— قېنى، دىگىنىڭلارچە بولسۇن.

قىزلار تۇغلۇقنى ئەسلىگە كەلتۇرۇپتۇ، ئاكىسى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر تىكىلىپتۇ - دە، غۇلىچىنى كەرگىنىچە ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ:

— دوستۇم!

يىگىتمۇ قىزلارنىڭ ئاكىسىنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ. قىزلار بۇ ئىككىسىگە تىكىلگىنىچە ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ.

— دوستۇم، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى، — سىنى بۇ يەرگە قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟

— بىر ئىغىز سوز بىلەن چۈشەندۈرۈش تەس، — دەپتۇ تۇغلۇق دوستىغا خوشاللىق بىلەن تىكلىپ، — ئەلۋەتتە تەقدىر شاملى بولسا كېرەك.

قىزلارنىڭ ئاكىسى خوشاللىق بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ، دوستىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ ۋە سىڭىللىرىغا قاراپ:

— مانا بۇ يىگىت، — دەپتۇ ئۇ دوستىنى سىڭىللىرىغا تونۇشتۇرۇپ، — شاھزادە تۇغلۇق!

— ئاھ، — دەپتۇ قىزلار خوشاللىق بىلەن چاۋاك چېلىپ، — سىزنى دەرىزىسىز ئۆيدىن ئازات قىلدۇەتكەن شاھزادە شۇ ئىكەن - دە!

قىزلار دەرھال شاھزادىگە تىزلىنىپتۇ:

— ئاكىمىزنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭىز ئۇچۇن رەھمەت!

شاھزادىنىڭ ئالدىغا يەنە خىلمۇ - خىل تاماقلار تىزىلىپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسى ئۇنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇپ، كەچۈرمىشلىرىدىن ھىكايە قىلىپ بېرىشىنى سوراپتۇ.

شاھزادە دەرىزىسىز ئۆيدىكى "نۇر چاچار يىلان"نى تويۇۋەتكەندىن كېيىنكى كەچۈرمىشلىرىنى بىر - بىرلەپ سوزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار ئۇنىڭ ھىكايىسىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھىسداشلىغى ئېشىپ، كوزلىرىگە ياش ئاپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسمۇ قاتتىق ئىچ ئاغرىغى قىلىپ:

— يامان بوپتۇ، بىراق شۇنچە ئىشلار بولۇپ كەتكىچىمۇ، مېنىڭدىن ياردەم تىلىمىگىنىڭگە ئوكۇنىمەن، — دەپتۇ.

— مەن سىنى نەدىن تاپاتتىم، — دەپتۇ شاھزادە ھەيران بولۇپ.

— مەن سەن بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا، بېشىڭغا بىرەر كۈن چۈشسە، "دوستۇم" دىگەن سوزنى ئېغىزىڭغا ئالساڭلا، مەن ساڭا دەرھال ئوز ياردىمىمنى يەتكۈزىمەن، دىگەن ئىدىمغۇ!

— مۇنداق دىگىن، — دەپتۇ شاھزادە قاقاقلاپ كۈلۈپ، — ئۇ مېنىڭ تامامەن ئېسىمگە كەلمەپتۇ.

— دوستلارنى ئۇنتۇش يامان كىشىلەرنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈپ كېتىشكە يول ئاچىدۇ، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى شاھزادىگە چۈشەندۈرۈپ، — بۇنى ھەرگىز ئۇنتۇما.

پاراڭ بىلەن بولۇپ، كۈن كەچ كىرىپتۇ. شاھزادە شاھنىڭ ئۈچ يۈز ئاساۋ يىلقىسىنى ئېسىگە ئېلىپ، دوستىغا كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. دوستى يېنىدىن ئاتىنىڭ بىر تال موييىنى چىقىرىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ:

— مانا بۇ موينى كويدۇرسەڭ ساڭا زورۇر بولغان ياراقلار تەقلەنگەن بىر ئات پەيدا بولىدۇ. ئۇ سېنىڭ خالىغان ئىشىڭنى ئورۇنلاپ بېرىشكە قادىر. سەن ئىشىڭنى بېجىرىپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ موييدىن بىر تالنى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى قويۇۋەت، زورۇر تېپىلغاندا موييىنى كويدۇرسەڭ ئۇ يەنە خىزمىتىڭگە تەييار بولىدۇ، موينى يوقىتىپ قويمىساڭلا، ئۇ ساڭا ئومرۈڭنىڭ ئاخىرىغىچە خىزمەت قىلىپ بېرىدۇ، — دەپتۇ.

شاھزادە موينى ئېلىپ جونىمەكچى بولۇپ تۇرغانىدا، دوستى سىڭىللىرىغا قاراپ:

— دوستۇمغا تۇتىدىغان يوللۇغىڭلار يوقمۇ؟ — دەپتۇ.

بۇ گەپ بىلەن تەڭ قىزلارنىڭ چوڭى بىر دانە تۇخۇم، ئوتتۇرانچىسى بىر تال چوكا، كەنجىسى بىر دانە ئەينەك ئېلىپ كېلىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ.

بۇ نەرسىلەر كورۇنۇشتە ئادەتتىكىچە بولسىمۇ، لېكىن ھەر بىرىگە ئاجايىپ خاسىيەتلەر پۈتۈلگەن ئىكەن. تۇخۇم تەلەپ

قىلغۇچىغا خالىغان تاماقنى ھازىر قىلىپ بېرىدىكەن، چوكا تىكلىنىشى بىلەن نەغمە - ناۋا قىلىپ بېرىدىكەن، ئەينەك قارىغۇچىغا خالىغان جاي ۋە كىشىلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن.

شاھزادە تۇغلۇق دوستى ۋە ئۇنىڭ سىڭىللىرى تۇتقان سوغىلارنى ئېلىپ باغنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ - دە، مويىنى كۆيدۈرۈپتۇ. شۇئان ئاجايىپ كېلىشكەن، ئېگەر - توقۇملۇق بىر قارا تۇلپار، ئۇزۇن سويلىنى سۆرىتىپ، كىشنىگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. شاھزادە ئۆز دوستىنى كۆرگەندەك خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭ يايلىسىنى سىلاپ، ئۈستىگە مىنىپتۇ - دە، سويلىنى قاتتىق بىر شىلتىپتۇ، شۇئان ئات ئېغىزدۇرۇقىنى چايناپ، ئالدى ئاياقلىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ قاتتىق بىر كىشنىگەن ئىكەن، تاغدا ئوتلاپ يۈرگەن بىرەر مىڭدىن ئارتۇق ئاساۋ ئاتلارنىڭ ھەممىسىلا دۈكۈرۈشۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلارغا قاراپ سويلىنى شۇنداقلا بىر كۆتىرىپ قويغان ئىكەن، بىرەرسىمۇ ئۇيان - بۇيان بولماي، ئالدىغا چۈشۈپ، توپ - توغرا شاھنىڭ ئاتخانىسىغا كىرىپ بېرىپتۇ.

شاھزادە ئېتىنىڭ بىر تال مويىنى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە، شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۈچ يۈز ئاتقا قوشۇپ شاھقا تەۋە يەنە بىر مۇنچە ياۋايىلىشىپ كەتكەن ئاتلارنىمۇ ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. شاھ ئەسلى بۇ يىگىتنى ۋەزىپىنى بېجىرەلمەي قېچىپ كېتىدۇ، ياكى بۆرىلەرگە يەم بولۇپ تۈگەيدۇ، دەپ ئويلىغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئورۇنلاش كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دەرىجىدىكى شۇنداق مۇشكۇل ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى شاھنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇرۇپتۇ. شاھ ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىرى ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇنى كۆزىتىپ بېقىش نىيىتىدە ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، ئوردىنىڭ پارچە - پۇرات

ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئەركىن ـ ئازادە يۈرۈشكە رۇخسەت قىپتۇ.

ھەپتىلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، بالىنىڭ ھەركىتىدە ئۆزگىچە ئەھۋاللار كۆرۈلمەپتۇ، تاپشۇرۇلغان ئىشلارنى كۆڭۈل قويۇپ، پۇختا ۋە تولۇق بېجىرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇۋاپىق بولمىغان يەرلىرى بولسا، كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ تۈزىتىش توغرىسىدا كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى سۆزلەپ قويىدىكەن. شاھ بارا ـ بارا ئۇنىڭ زېھنىنىڭ ئىنتايىن ئۆتكۈرلۈكىنى پەملەپ، بەزىبىر ئىشلاردا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنداق چاغلاردا شاھ ھامان ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن قانائەت تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەنلىكىدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، كۆڭلى يايراپ قالىدىكەن. بىراق يىگىتنىڭ ئاكىسىدىن ئېلىپ كەلگەن خېتىنى ئويلاپ كۆڭلى لاسىدە بولۇپ قالىدىكەن. ئۇ، شۇ ھالدا ئاكىسىنىڭ بۇ يىگىتنى نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، يىگىتنىڭ ئۆزىدىن سوراي دېسە، ئۇنى ئۈركۈتۈپ قويارمەنمىكىن، دەپ ئەنسىرىشىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەي، باش قېتىمچىلىق ئىچىدە تۇرغىنىدا ئاكىسىدىن يەنە بىر پارچە خەت كېلىپ قاپتۇ، شاھ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ تۇرغىنىدا يىگىت كىرىپ كەپتۇ.

— خەتتە، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا تىكىلىپ، — ئاكام ئۆز قىزىنى شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە بەرمەكچى بولۇپ، بىزنى تويغا تەكلىپ قىپتۇ، بۇ ئىشتىن سېنىڭ خەۋىرىڭ بارمىدى؟

— خەۋىرىم يوقتى، بىراق شۇنداق بولۇشىنى بىلەتتىم، — دەپتۇ تۇغلۇق جاۋاپ بېرىپ.

— ھەيرانمەن، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا قاراپ، — سەن بۇ ئىشنى قانداق بىلىسەن؟

— مەن ئەنە شۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىنىڭ نوۋكە-
رى ئىدىم.
— ئۇنداق بولسا، سەن ئۇ شاھزادىدىن قانداق قىلىپ
ئايرىلىپ قالدىڭ؟
— بۇ توغرىلىق مەن بىر نىمە دەلەلمەيمەن، بۇ سىز-
نىڭ ئاكىڭىز بىلەن شاھزادىگە تەئەللۇق ئىش بولسا كېرەك.
— بايا سەن ئاكامنىڭ قىزى بىلەن شاھزادىنىڭ تويى
بولىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىدىغانلىقىڭنى ئېيتتىڭ، دىمەك، سەن
شاھزادە بىلەن سىرداش، شۇنداقمۇ؟
— شاھزادە مەندىن سىر ساقلايدۇ، بىراق بۇ ئىشلار
مېنىڭ چۈشۈمدە ئايان بولغان، مېنىڭ چۈشلىرىم كۆپىنچە توغ-
را چىقىدۇ.
شاھ تۇغلۇقنىڭ سوزلىرىگە قىزىقىپ قاپتۇ:
— پاھ، بۇمۇ قىزىق ئىشكەن، بۇ توغرىسىدىكى چۈشۈڭدە
يەنە قانداق ئىشلار ئايان بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسەن؟
— خىرە - شىرە ئېسىمدە قېلىشىچە، ئاكىڭىزنىڭ قىزىغا
موڭغۇللار پادىشاسىمۇ ئەلچى كىرگۈزگەن، ئاكىڭىز شەمسى شاھ-
نىڭ شاھزادىسىگە ۋەدە قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، موڭغۇللار
پادىشاسىنىڭ ئەلچىلىرىنى قايتۇرۇۋەتكەن، موڭغۇللار پادىشاسى
بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئاكىڭىزغا قارشى ئۇرۇش قىلىش
ئۈچۈن ئەسكەر توپلاۋاتقۇدەك، بەلكى بۇ ئۇرۇش ئاكىڭىزنىڭ
قىزى بىلەن شاھزادىنىڭ توي مەرىكىسىگە توغرا كېلىپ قېلىشى
مۇمكىن.
— ھە، سەن ئەۋلىيامۇ، قانداق؟
تۇغلۇقنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلىغان شاھ شۇنداق دەپ ئور-
نىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. چۈنكى ئاكىسىدىن كەلگەن خەتتە ئەنە
شۇ سوزلەر ئېنىق يېزىلىپ ئىنىسىدىن بىر قىسىم ئەسكەرلىرى-

مى تەييارلاپ قويۇشنى تەلەپ قىلغان ئىكەن.

تۇغلۇق شاھنىڭ ھەيران قالغانلىقىغا قاراپ، ئىچىدە قاتتىق كۈلۈپتۇ، چۈنكى ئۇ بايان قىلغانلىرىنى چۈشىدە ئەمەس، دوستىنىڭ سىڭىللىرى ھەدىيە قىلغان ئەينەكتىن كورگەن ئىكەن.

تۇغلۇق ئەنە شۇ ئەينەككە ئېرىشكەن كۈنىدىن باشلاپ، ھەر كۈنى ئۈنىڭغا قاراپ مەلىكە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئىشلارغا سەپسېلىپ تۇرغان ئىكەن. بۇ جەرياندا ئۇ مەلىكىنىڭ بىر قېتىممۇ كۈلگىنىنى كورمەپتۇ، ھەيدەر بولسا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك پىقىراپلا يۈرىدىكەن، مەلىكە بولسا، ئوزىنى خالى قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ، كوزلىرىدىن ئۈزلۈكسىز ياش توكۈپ كېسەل بولۇپ يېتىۋالىدىكەن. ئەنە شۇ جەرياندا ھەسەن شاھ شەمسى شاھقا نامە ئەۋەتىپ ئوزىنىڭ شاھزادىسىگە باشپانالىق قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە يېقىندا ئۇنىڭغا ئوز قىزىنى چېتىپ، 4 كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شاھزادىسىدىن ئايرىلىپ، جۇدالىق ھەسرىتىدىن ئىككى پۈكۈلۈپ قالغان شەمسى شاھ، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپ، مەخپى ھالدا 40 توگىدە تويلۇق يوللاپ، ئوز رەھمىتىنى ئىزھار قىلغان ئىكەن. مانا مۇشۇ 40 توگىدىكى تويلۇق مال ھەيدەرنىڭ مەلىكىنىڭ كوڭلىنى ئالىدىغان بويۇملىرىغا ئايلانغان بولسىمۇ، قىز يەنىلا ھەيدەردىن بىزار ئىكەن.

ئۇنىڭ كوڭلىدە كىم بارلىقى تۇغلۇققا ناھايىتى ئېنىق ئىكەن، تۇغلۇق ئوزىگە شۇنچىلىك ئىشتىياق باغلىغان بۇ مەلىكىنىڭ ۋەسلىگە ئېرىشىشنى ھەرقانچە ئويلىسىمۇ، ھەيدەرگە بەرگەن قەسىمى يادىغا كېلىۋېلىپ، يەنىلا ئۇنىڭ ئوزىنى ئولۇمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقى ئۇنىڭ بارلىق رەزىللىكلىرىنى بېسىپ چۈشكەندە، شاھزادىنى ئوزىنى بېسىۋېلىشقا مەجبۇر قىلىدىكەن. بىراق يېقىنقى كۈنلەردە ئەلچىلىرى قايتۇرۇلغان موڭغۇل-

لار شاھىنىڭ ئۇچ ئېلىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان ئۇرۇش تەييارلىقى تۇغلۇقنى قاتتىق بىئارام قىپتۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشتا غەلىبە قىلسا، مەلىكىنى تارتىپ كېتىدىغانلىقى ناھايىتى ئېنىق. مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدا تۇغلۇق جەزمەن ئۇرۇشقا چۈشۈشى كېرەك...

تۇغلۇقنىڭ ھۈسەن شاھنىڭ سوئاللىرىغا جاۋابەن ئەينەكتە كورگەنلىرىنى ئايانماي سوزلىشى ئەنە شۇ قارارغا كەلگەنلىكىدىن بولغان ئىكەن.

— سەن ھەقىقەتەن ئەۋلىيا ئىكەنسەن، — دەپتۇ ھۈسەن شاھ تۇغلۇقنىڭ ئۇز چۈشىدە كورگەنلىرىگە بەرگەن تەبىرىدىن ھەيران بولۇپ، — قېنى، ئېيتە، مەن ئەسكەرلىرىمنى ئېلىپ بارايمۇ - قانداق؟

— چۈشۈمدە بۇ توغرىلىق بىرەر نەرسە ئايان بولمىدى، لېكىن موئغۇللار يېڭىلىدۇ.

— يېڭىلىدۇ؟ مەيلى، بۇنى كېيىن كورەرمىز، لېكىن مەن سېنى ئېلىپ بارىمەن. تەييارلىق قىل.

ھۈسەن شاھ تۇغلۇقنى ھارۋىكەش قىياپىتىدە ياساپ ئىككى ھەپتىلىك قاتتىق يول ئازاۋىدىن كېيىن ئاكسىنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ.

ھۈسەن شاھ ئاكسىنىڭ ئوردىسىغا كەلگەندىن كېيىن تۇغلۇقنى ئاكسىنىڭ نەزىرىدىن قاچۇرۇپ، ئارقا ھويلىدىكى خالى بىر ئويگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە:

— سەن بۇ ئويدىن قوزغالما، زورۇر بولغاندا مەن ئوزەم كېلىپ سەن بىلەن سوزلىشىمەن، — دەپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

توي باشلىنىپ كېتىپتۇ. تۇغلۇق قوسىغى ئاچسا خاسىيەتلىك تۇخۇم ئارقىلىق خالىغان تاماقنى ھازىرلاپ يەپ، ئىچى پۇشسا، خاسىيەتلىك چوكىدىن ئىسىل نەغمە - ناۋالارنى ئاڭلاپ، خاسىيەتلىك ئەينەك ئارقىلىق توي ئەھۋالىنى كورۇپ يېتىپتۇ.

ھۇسەن شاھنىڭ مەخسۇس كىشىلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ بەرگەن تويىنىڭ نازۇ ـ نېمەتلىرى شۇ بويىچە دوۋىلىنىپ تۇرۇۋېرىپتۇ.

توي باشلىنىپ ئۈچىنچى كۈنى تۇغلۇقنىڭ ئەيىنگىدە موڭغۇل لەشكەرلىرىنىڭ ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئايان بوپتۇ. ئۇ بۇ ئەھۋالنى ئۆزىنى ئىزلەپ كىرگەن ھۇسەن شاھقا مەلۇم قىلىپ، دەرھال ئۇلارغا قارشى لەشكەر ئەۋەتىشنى ئۇقتۇرۇپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ھەسەن شاھنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى قاراۋۇللىرىمۇ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ.

ئوردىدا پاتىپاراقچىلىق كۆتۈرۈلۈپ، لەشكەرلەر دۈشمەنگە قارشى ئاتلىنىپتۇ. توي بەزمىلىرى توختاپ، ھەممە ساراسىمىگە چۈشۈپتۇ، كۈيوغۇل بولغۇچى ھەيدەرمۇ ۋەھىمە ئىچىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي تويىنىڭ نازۇ ـ نېمەتلىرىنى بىر خالتىغا قاچىلاپ، "مەنمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىمەن" دېگەن باھانىدا، مۇبادا ھەسەن شاھ يېڭىلىپ قالسا، قېچىپ كېتىشنى كۆزلەپ ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ.

ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى پايانسىز چۆلدە، خۇددى ئىككى ياقتىن كەلگەن كەلكۈندەك شىددەت بىلەن ئۈچرىشىپ دەھشەتلىك جەڭنى باشلىۋېتىپتۇ. ھەش ـ پەش دېگۈچە ھەر ئىككى تەرەپتىن ئۇلۇكلەر تاغدەك دوۋىلىنىپ، جەڭ ئاتلىرىنىڭ كىشنەشلىرى يەر ـ ئاسماننى لەرزىگە كەلتۈرۈۋېتىپتۇ.

جەڭ ئەنە شۇ ھالدا بىرقانچە سائەت داۋاملاشقاندىن كېيىن موڭغۇللار تەرەپ ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىپ، ھەسەن شاھنىڭ ئەسكەرلىرىنى شەھەر سېپىلىگە قاراپ قىستاشقا باشلاپتۇ، سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ، جەڭ ئەھۋالىنى كۈزىتىپ تۇرغان شەھەر ئەھلى قاتتىق ساراسىمىگە چۈشۈپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا قارا تۇلپار مىنگەن بىر ئەزىمەت سېپىل ئىچىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چى-

قىپتۇ - دە، دۈشمەن ئىچىگە شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كىرىپتۇ، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان زۇلپىقارى خۇددى چېقىلغان چاقماقتەك ۋال - ۋۇل قىلىپ، دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ بېشىنى چوپ چاپقاندەك قىرىپ تاشلاپتۇ، ئۇنىڭ تۇلپارىمۇ ئالدىدىن كەلگەنلەرنى چىشلەپ، ئارقىدىن كەلگەنلەرنى تېپىپ، ئۆز ئىگىسىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يول ئېچىپ، جەڭ مەيدانىدا لاچىندەك پەرۋاز قىپتۇ.

دۈشمەن لەشكەرلىرى ئۆزلىرىگە ئەجەل يوللاۋاتقان بۇ تەڭداشسىز باتۇر ئالدىدا ئېغىر ساراسىمىگە چۈشۈپ پاتىپاراق بولۇپ قېچىپتۇ، بۇنى كۆرگەن ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئاجايىپ روھلىنىپ كېتىپتۇ - دە، قاچقان دۈشمەنلەرنى سۈرۈپ - توقاي قىلىپ كەچ كىرگىچە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمىنى قىرىپ تۈگىتىپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ، جەڭمۇ توختاپتۇ، بىراق بۇ جەڭنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدىكەن، موڭغۇل پادىشاسى ئەزەلدىن يېڭىلگىنىگە تەن بەرگەن ئەمەسكەن، بۈگۈن يېڭىلسە، ئەتىسى تېخىمۇ زور كۈچ بىلەن باستۇرۇپ كېلىدىكەن. شۇڭا ھەسەن شاھ تەرەپ، گەرچە غەلىبە تەنتەنىسى بىلەن چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈلگەن بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن موڭغۇل پادىشاسىنىڭ ئەتىلا باستۇرۇپ كېلىدىغان تېخىمۇ زور قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش تەييارلىقىنى ئىشلەشكە باشلاپتۇ. بۇ جەرياندا ھەممە ھىلقى قارا تۇلپارلىق چەۋەندازنى ماختىشىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىشەلمەپتۇ، بەزىلەر ئۇنى "ھەسەن شاھنىڭ كۆيوغلىكەن" دىگەن سۆزلەرنىمۇ قىلىشىپتۇ. قارا تۇلپارلىق چەۋەنداز ئارىدا بولمىغاچقا، ئەتىدىن - كەچكىچە ئۇزىنى دالدىغا ئېلىپ موكۇپ ياتقان ھەيدەرمۇ: "بۇ، مەن ئىدىم، ئەتە يەنە جەڭگە قاتنىششقا تەييارمەن" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇنى

ئاڭلىغان كىشىلەر ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇپ، شۇنداق قەيسەر كۆ-
يوفۇلنى تاللىغان ھەسەن شاھقىمۇ قىزغىن مەدھىيە ئوقۇپتۇ.

بىراق بۇ قارا تۇلپارلىق چەۋەندازنىڭ ھەيدەر ئەمەس،
بەلكى شاھزادە تۇغلۇق ئىكەنلىكى ھىكايە ئاڭلىغۇچىلارغا چۇ-
شىنىشلىك بولسا كېرەك. ئۇ خاسىيەتلىك ئەينەكنىڭ ئايان قى-
لىشى بىلەن ھەسەن شاھ تەرەپنىڭ يېڭىلىشقا يۈزلىنىۋاتقانلىقى-
نى كۆرگەندىن كېيىن دوستى تەقدىم قىلغان قارا تۇلپارنىڭ
موينى كۆيدۈرگەن ئىكەن، ئىگەرىگە ساۋۇت، دوبۇلغا، قىلىچ -
قالقانلار ئېسىلغان تۇلپار كىشنەپ يېتىپ كەپتۇ، ئۇ ئەنە شۇ
ساۋۇت، دوبۇلغىنى كىيىپ، قىلىچ - قالقانلارنى قولىغا ئېلىپ،
قارا تۇلپارغا مىنىش بىلەن كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دە-
رىجىدىكى ئەنە شۇ قەھرىمانلىقنى نامايەن قىپتۇ.

شاھزادە تۇغلۇق جەڭ ئاياقلاشقاندىن كېيىن، قارا تۇلپار-
نىڭ بىر تال موينى يۇلۇپ ئېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە،
قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكىدىن ئۆز ھوجرىسىغا كىرىپ قاتتىق
ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ھۈسەن شاھ ئۇنىڭ يېنىغا
كىرىپ، ئۇنىڭ ھوزۇر قىلىپ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ - دە،
"چۈش كۆرۈشكە" دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن پۈتىنىڭ
ئۇچىدا دەسسەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، شاھزادە ئويغىنىپ، دەرھال ئەينەككە قاراپ-
تۇ، ئەينەكتە موڭغۇل تەرەپنىڭ تېخىمۇ كۆپ لەشكەر باشلاپ كې-
لىۋاتقىنى ئايان بوپتۇ. ئۇ دەرھال كىيىنىپتۇ - دە، ئالدىراپ
كىرىپ كەلگەن ھۈسەن شاھقا كۆرگەن "چۈشى"گە ئاساسەن بۇ-
گۈن تېخىمۇ قاتتىق جەڭگە تەييارلىق قىلىپ تۇرۇش كېرەكلى-
كىنى ئېيتىپتۇ.

دىگەندەك موڭغۇل تەرەپ ناھايىتى كۆپ لەشكەر ئېلىپ
كەپتۇ. جەڭ يەنە باشلىنىپتۇ، ھەسەن شاھ تەرەپ يەنە يېڭىلىش-

كه يۈزلەنگەن ھامان شاھزادە تۇغلۇق يەنە تۇلپارنىڭ مويىنى كويدۇرۇپتۇ. تۇلپار ئالدىنقى كۇندىكى قىياپەت بىلەن يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە دوبۇلغا، ساۋۇتىنى كىيىپ، يەنە جەڭگە پەرۋاز قىپتۇ.

بۇ كۇنكى جەڭدە موڭغۇللار، بۇ قارا تۇلپارلىققا خېلى قاتتىق قارشىلىق كورسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كۇنىڭ زۇلپىقارى ئالدىدا باشلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز ئۇزۇلۇشىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، يەنە چېكىنىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كەچ كىرىپتۇ، جەڭمۇ توختاپتۇ.

ئۇچىنچى كۇنى موڭغۇل ئەسكەرلىرى يەنە كەپتۇ. بىراق ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلار بىلەن ھېچقانچە ئۇرۇشمايلا چېكىنىپ تېرە - پېرەك بولۇپ كېتىپتۇ. چۇنكى موڭغۇل تەرەپتە قولغا كوندۇرگەن چوڭ بىر ئەجدىھا بولۇپ، لەشكىرىدى كۇچى بىلەن تەڭ كېلەلمىگەن موڭغۇللار ئەنە شۇ ئەجدىھانى ئېلىپ كەلگەن ئىكەن، ئەجدىھا ئاغزىدىن ئوت - يالقۇن چېچىپ توغرا كەلگەن كىشىنى يالماپ - يۇتۇپ، ياكى چايناپ - پۇركۇپ ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. بۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگەن ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى توغرا كەلگەن تەرەپكە قېچىپ، ئوزلىرىنى دالدىغا ئېلىشىپتۇ، موڭغۇللار ئەنە شۇ ھالدا ئوردىغا بېسىپ كىرىپتۇ - دە، تويى بولۇۋاتقان مەلىكىنى ئېلىپ، يولىغا راۋان بوپتۇ، كوز يۇمۇپ - ئاچقىچە قولغا كەلگەن موڭغۇللارنىڭ بۇ غەلىبىسىنى كورگەن شاھزادە تۇغلۇق يەنە قارا تۇلپارىنى مىنىپ، موڭغۇللارنى قوغلاپ يېتىپتۇ - دە، ئەجدىھاغا تىغ ئۇرۇپتۇ، لېكىن ئەجدىھامۇ چاققانلىق بىلەن شاھزادىنىڭ بىلىكىگە ئېغىز سېلىپ ئولگۇرۇپتۇ، شاھزادە دەرھال بېھۇشلىنىپتۇ - دە، ئىختىيارسىز "دوستۇم" دەپ پىچىرلاپ تاشلاپتۇ. شۇ ئان ئەجدىھانىڭ تىغ تەككەن يېرىدىن كوكۇش ئىس كوتىرىلىپ، يې-

شىل يالقۇنغا ئايلىنىپتۇ - دە، ھەش - پەش دېگۈچە ئەجدىھا كويۇپ كۈل بولۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كورگەن موڭغۇللار قورقىنىدىن مەلىكىنى تاشلاپ قېچىپتۇ، مەلىكە پەيتۇنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، بېشىدىن ياغلىقىنى ئېلىپ يىگىتنىڭ ئەجدىھا چىشلىگەن بىلىكىنى تېڭىپتۇ، كوز يۇمۇپ - ئاچقىچە ئەتىراپ قارا تۇلپارلىق بۇ يىگىتنى كورۈش ئۈچۈن كەلگەن كىشىلەر بىلەن لىق تولۇپتۇ. كوپ ئوتمەي ئاكا - ئۇكا شاھ ھەسەن - ھۈسەنلەرمۇ بۇ قەيسەر يىگىتنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئات چاپتۇرۇپ يېتىپ كەپتۇ. يىگىت ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىدىن دوبۇلغىسىنى ئالغاندا ئاكا - ئۇكا شاھلار ئۇنى تونۇپ، ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە بىر بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. مەلىكە بولسا، ئوزىنى تۇتالماي يىگىتنىڭ باغرىغا ئوزىنى ئېتىپتۇ. يىگىت بولسا، قىزنى مۇلايىملىق بىلەن ئوزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ھەسەن شاھقا قاراپ:

— بۈگۈنكى چۈشۈمنىڭ بىشارەت بېرىشىچە موڭغۇللار ئەمدى بۇ يۇرتقا قەدەم بېسىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ، — دەپتۇ.

ھەسەن شاھ يىگىتكە ئوزىنى ئېتىپ، ئۇنى مەھكەم قۇچاقلاپتۇ - دە، كوزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ:

- بۇ سېنىڭ شەرىپىڭ، سەن پۈتكۈل خەلقنىڭ شەرىپى، — دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئارقىدىكى كىشىلەر تەۋرىنىپ قاپتۇ، ھەممە ھەيران بولغان ھالدا ئارقىسىغا قارىغۇدەك بولسا، شەمسى شاھ بىلەن ئۇنىڭ ۋەزىرى نەچچە مىڭلىغان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ھەسەن شاھنىڭ موڭغۇللارغا قارشى ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىشكە يېتىپ كەلگەن ئىكەن، تۇغلۇق قوشۇن ئالدىدىكى دادىسىنى كورۈپ، "دادا!" دەپ توۋلىغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپتۇ، شەمسى شاھمۇ "بالام!" دېگىنىچە ئېتىدىن سەكرەپ چۈ-

شۇپ، تۇغلۇقنى باغرىغا بېسىپتۇ. كۆزلىرىدىن ئاققان خۇشاللىق
ياشلىرى ئاتا - بالىنىڭ جۇدالىقتا سارغايغان يۈزلىرىنى شەب-
نەم يۇغان بىر جۈپ چۈغلۇقتەك ياشنىتىۋېتىپتۇ. ئاكا - ئۇكا
شاھلار شاھزادىنىڭ قولى دەپ تونۇپ، ھەتتا "شاھزادە" نىڭ
ئوت - قۇيرۇقلۇق قىلىشى بىلەن ئولتۇرۇپ تاشلاشقا تاس قال-
غان بۇ يىگىتنىڭ ئەمدىلىكتە شەمسى شاھنىڭ ئوغلى بولۇپ
چىققانلىقىغا ھەيران بولۇپ، ئىشنىڭ تەكتىگە چۈشىنەلمەي تۇ-
رۇپ قاپتۇ. بۇنى چۈشەنگەن شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرى ئوغلى
ھەيدەرنى قولىدىن يېتىلىگىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ھەي-
دەر ئەسلىدە قېچىپ كېتىۋېتىپ ئۇلارغا دوقۇرۇشۇپ قالغان ئىكەن.

— ھەممىنى قىلغان مانا مۇشۇ، — دەپتۇ ۋەزىر ئوغلىنى
سىلكىشلىگىنىچە غەزەپلىنىپ، — مانا مۇشۇنداق قارا نىيەتكە ئاتا
بولغىنىمغا خىجىلمەن، شۇڭا بۇنىڭ كاساپىتىدىن پەيدا بولغان
بارلىق ئۇقۇشماسلىقلارنى مۇشۇنىڭ قېنى ئارقىلىق يۇيۇپ تاش-
لاش ئۈچۈن بۇنى سىلەرنىڭ قىلىچىڭلارنىڭ ئاستىغا تاشلاي-
مەن.

ۋەزىر شۇ سوزلەردىن كېيىن ئوغلىنى خۇددى كۈچۈكىنى
قامالىغاندەك قامالاپ، ئاكا - ئۇكا شاھلارنىڭ ئالدىغا تاش-
لاپتۇ، ھەيدەر ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا بېشىنى كوتىرەلمەي
تىترىگىنىچە يېتىپ قاپتۇ. شاھزادە تۇغلۇق دادىسىنىڭ قۇچىقى-
دىن ئاجراپ، ھەيدەرنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئۇنى يولەپ
تۇرغۇزۇپ، شاھزادىلىك كىيىمىدىكى توپا - چاڭلارنى قېقىپ
تۇرۇپ:

— مەن ئوز مەردانىلىقىم بىلەن ساڭا قىلغان قەسەمە-
نىڭ ھوددىسىدىن چىقتىم، لېكىن سەن نامەرتلىكىڭدىن ساڭا
بەرگەن كىيىمىمنىمۇ ئوڭلاپ كىيەلمىدىڭ. شۇنداقتىمۇ مەن سې-
نىڭ مېنى بىر نوۋەت ئولۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭنى ھەر-

گىز ئۇنتۇمايمەن، شۇڭا مەنمۇ سېنى بۇ نوۋەت ئۇلۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالماقچىمەن. ئەممە سەن ئازات، مەلىكە بىلەن مۇرات - مەقسىدىڭگە يەت.

مەلىكە بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

— مەن ھەقىقى شاھزادىگە تېگىشىم كېرەك، ئاتا، مېنى ئۇنىڭغا زورلىماڭ.

ھەيدەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئىگەرلىك ئاتلارنىڭ بىرىگە مىنىپتۇ - دە، ئۇقتەك چاپقىنىچە كوزدىن غايىپ بوپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن ئات چېپىپ كەتكەن كىشىلەر ئۇنىڭ دەريا سۇيى چەتكە ئۇرۇپ چىقىرىۋەتكەن جەسىدىگە يولۇقۇپتۇ. ئۇنىڭغا ھېچكىممۇ ئىچ ئاغرىتىپ قويماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىدا يەنە قىرىق كېچە - كۇندۇزلۇك توي مەرىكىسى ئوتكۇزۇلۇپ، شاھزادە تۇغلۇق بىلەن مەلىكىنىڭ نىكايى ئوقۇلۇپتۇ.

خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر

بۇرۇنقى زاماندا قىش بولماس بىر شەھەر بولغان ئىكەن. بۇ شەھەرنىڭ باغلىرىدا يىل بويى مېۋىلەر مەي بولۇپ، تاغلىرىدا مايىلار مايغا تولۇپ تۇرىدىكەن. ئوزۇق - تۈلۈك مول ئىكەن. خەلقى شات ئىكەن.

بىراق، مويسىپىتلارنىڭ ئېيتىشىچە بۇ شەھەر بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا قىشمۇ - ياز قارغا كۆمۈلۈپ تۇرىدىغان، كۈندۈزىنىڭ تايىنى يوق، كېچىسى ئۇزۇن بولىدىغان، جۇدۇن - چاپقۇنلۇق شەھەر ئىكەن، شۇڭا بۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلىش ئىنتايىن قىيىنكەن. كىشىلەر دائىم سوغاق ۋە ئاچلىق ئازاۋىدىن ئۆلۈپمۇ قالىدىكەن. شۇڭا ئۇلار خۇداغا نالە قىلىپ، بۇ ئازاپ ئوقۇبەتلىك تۇرمۇشتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇشنى تەلەپ قىلىپ، ئىبادەت قىلىپ تۇرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كىشىلەر بىر يەرگە يىغىلىپ، خۇداغا يالۋۇرۇپ كوز يېشى قىلىۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت ئەتراپ سۈبھى كوتىرىلگەندەك يورۇپ، كۈن چىقىش تەرەپتە ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاينىڭ يوغان گەۋدىسى پەيدا بولۇپتۇ. بۇ خىزىر ئىكەن. ئۇ كوپچىلىككە قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— بەس، ئەمدى يېتەر، ھەقىقەتەن ياخشى كۈن كورۇشنى ئارزۇ قىلساڭلار، ئەنگۈشتەرنى قولۇڭلارغا ئېلىڭلار، ئۇ ئاۋۇ تاغدا.

خىزىر قولى بىلەن يان تەرەپتىكى ئىشارە قىپتۇ.

چوققىلىرى بىر - بىرى بىلەن گىرەلىشىپ بولۇتىقا تاقى

شىپ تۇرغان بۇ تاغنىڭ ئارىسىدا قانداقتۇر بىر يورۇقلۇق جۇلالىنىپ تۇرغۇدەك. كىشىلەر ئۇنى كورۇپ خوشال بولۇپ، خىزىرغا:

— ئاتا، ئۇنى قانداق ئالىدۇ؟ يولىنى كورسىتىپ قويسىلا،— دىيىشىپتۇ. خىزىر:

— قورقۇمىسىز، چىدامىلىق باتۇردىن ئىككىنى تاللاپ يولغا سېلىڭلار، مەن ئۇلارغا يار،— دەپتۇ - دە، غايىپ بوپتۇ. كىشىلەر ئىنتايىن خوش بولۇپ، ئىككى باتۇرنى تاللاپ دەرھال يولغا ساپتۇ - دە، ئۇلارنىڭ ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈشكە باشلاپتۇ.

ئارىدىن ئىككى ئاي ئوتۇپ، ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىشكە كەتكەن ئىككى باتۇر قايتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كەلگەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئەنگۈشتەرنىڭ نۇر چېچىشىغا ئەگىشىپ ئىللىق باھار قۇياشىمۇ كوتىرىلىپتۇ. ئەتراپتىكى فارلار ئېرىپ، دالانى گۇل - چىچەكلەر قاپلاپتۇ. خەلق ئىككى باتۇرنى گۇل - چىچەكلەر ئارىسىدا خوشال - خورام كۇتۇپ ئاپتۇ.

ئەنە شۇنىڭدىن بۇيان بۇ شەھەر قىش بولمايدىغان شەھەرگە ئايلىنىپتۇ.

بۇ شەھەردە ھازىرمۇ ئەنە شۇ ئىككى باتۇر ئېلىپ كەلگەن ئەنگۈشتەر بار ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قىش كورمەي ئاۋاتلىشىپ تۇرۇشىمۇ ئەنە شۇ ئەنگۈشتەرنىڭ خاسىيىتىدىن ئىكەن. شۇڭا خەلق بۇ ئەنگۈشتەرنى كوز قارچۇغىدەك ئەتىۋالاپ نوۋەت بىلەن قولدىن - قولغا ئوتكۇزۇپ ساقلايدىكەن.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە بۇ شەھەرنى بىردىنلا قاراڭغۇچىلىق بېسىپ كېتىپتۇ. ھاۋامۇ سوۋۇپ، گۇل - چىچەكلەر ئۇستىنى قىرو قاپلاپتۇ، ئاندىن بىرقانچە كەز قېلىنلىقتا قار يېغىپ، پۇتۇن

ئەتراپ قار ـ مۇز ئاستىدا قېتىپ قاپتۇ، مال ـ ۋارانلار ئۇلۇشقە، ئادەملەرگە ئاچارچىلىق ۋەھىمە سېلىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر بۇ ئىشقا دەسلەپ قاتتىق ھەيران بوپتۇ. كېيىن ئېسىنى يىغىپ ئەنگۈشتەرنى ساقلاۋاتقان كىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىشىپتۇ ـ دە، ئۇ ئىگىسىنىڭ بولۇمسىز خوتۇنىنىڭ ئەنگۈشتەرنى قالايمىقان تاشلاپ قويۇپ، سۇپۇرەندىگە ئارىلاشتۇرۇپ سۇپۇرۇۋەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن ئەنگۈشتەرنىڭ غايىپ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىشىپتۇ. بۇنىڭدىن خەلق قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئۇ ئىگىسىنىڭ ئايالىنى تازا تىللىشىپتۇ، لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن ئىشنى ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولامتۇ؟ كىشىلەر يەنە خۇداغا نالە قىلىپ ئەنگۈشتەرنى كەلتۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. خېيىر غەيرى يالۋۇرۇپتۇ، نە خۇدا، نە خىزىردىن سادا كەلمەپتۇ. ئۇلار ئاخىرى كېلىشىپ، ئەنگۈشتەرنىڭ ئەسلى ماكانى بولغان تاققا ئىككى باتۇرنى ماگدۇرماق بوپتۇ. ئۇلار كىمنىڭ بېرىشى كېرەكلىكىنى غول ـ غولا قىلىپ تۇرغاندا توپ ئىچىدىن پەرمانقۇل ئىسىملىك ـــ داۋاملىق كىشىلەرنىڭ پايدىسى ئۈچۈنلا ئىش قىلىپ كېلىۋاتقان 18 ياشلاردىكى قامەتلىك باتۇر يىگىت "مەن بارىمەن" دەپ مەيدانغا چىقىپتۇ. كىشىلەر ئۇنى كورۇشى بىلەنلا خوشال بولۇشۇپ بىر ئېغىزدىن ماختىشىپ كېتىپتۇ، كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭى تېخى بېسىلمىغان ئىكەن، كىشىلەر ئارىسىدىن "بىرىگە مەن باراي" دېگەن ئىككىنچى كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. كىشىلەر ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ تاڭ قېتىشىپ تۇرۇشۇپلا قاپتۇ. چۈنكى مەيدانغا چىققان بۇ ئىككىنچى كىشى دائىملا كىشىلەرنىڭ زىيىنىغا ئىش قىلىپ كەلگەن مىرزا گالۋاڭ ئىسىملىك ھورۇن يىگىت ئىكەن.

كىشىلەر مىرزا گالۋاڭغا بىر ھازا ھەيران بولۇپ قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن:

— بوپتۇ، كىشىلەرنىڭ زېيىنىغا ئىش قىلىشتىن قول ئۈ-
زۈپ، پايدىلىق ئىشقا بەل باغلىغانلىقىغا رەھمەت، بوپتۇ، بىز
ئۇلارغا ئاق يول تىلەپ دۇئا بېرەيلى، دېيىشىپتۇ.

كىشىلەر ئىككىسىگە دۇئا بېرىپتۇ، پەرمانقۇل بىلەن مىرزا
گالۋاك كىشىلەر بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

مىرزا گالۋاك سەپەرنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرى خېلى دىلدىل
بوپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بوشىشىپ ئۆز گالۋاكلىقىنى كورسە-
تىشكە باشلاپتۇ. سەپەر ئاۋۇيدىغان چاغلاردا دەم ئالىمەن، دەپ
يېتىۋېلىپ، دەم ئالىدىغان چاغلاردا توشقان قوغلاپ كېتىپ قې-
لىپ، ئۆزىنىمۇ، پەرمانقۇلنىمۇ دەم ئالدۇرماپتۇ. ئېتىنىمۇ قاتتىق
چارچىتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قارنى يامانلىق قىلىپ، سەپەرگە
ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكىنى يەپ تۈگىتىپ، پەرمانقۇلنىڭ
بەرگىنىگە قانائەت قىلماي، كورسە سوراپ، كورمىسە
ئوغرىلاپ يەپ، ئۇنىڭ ئوزۇق- تۈلۈكىنىمۇ بىر يەرگە ئاپىرىپ
قويۇپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنىڭغا كوپ نەسىھەت قىپتۇ. مىرزا گالۋاك
نەسىھەتكە قۇلاق سالماي ئۆزى بىلگەننى قىلىۋېرىپتۇ. شۇنداق
قىلىپ كوپ ئۆتمەي پەرمانقۇل ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكمۇ
تۈگەپتۇ، مىرزا گالۋاكنىڭ دەم ئالدۇرماي قالايمىقان چېپىپ
كاردىن چىقارغان ئېتىمۇ ئۆلۈپتۇ. ئۆز يۇرتىنىڭ بېشىغا كەل-
گەن بالايۇ - ئاپەتنى چاپسانراق تۈگىتىش ئۈچۈن ئەنگۈشتەر-
نى تېزرەك قولغا كەلتۈرۈشكە تەقەززا بولۇۋاتقان پەرمانقۇل
مىرزا گالۋاك كەلتۈرۈۋاتقان پىشكەللىكلەردىن تىت - تىت بو-
لۇپ، ئۇنىڭغا كوڭلىدە غەزەپلىنىسىمۇ، ئۇنى يولدا تاشلاپ
كېتىشنى نامەرتلىك، دەپ ھىساپلاپ، ئۇنى ئېتىغا مىنگەشتۈ-
رۈپتۇ - دە، يولنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ.

ئۇلار ئەنە شۇ ھالدا توسىقى ئاچسا ياۋايى ھايۋانلارنى
ئۇۋلاپ يەپ، كېچە - كۈندۈزلەپ يول يۈرۈپتۇ، ئات كەيىنىگە

مىڭكىشىۋالغان مىرزا گالىۋاڭ چۇلۋۇرىنىڭ ئۆز قولىدا بولماي خالىغانچە ھەرىكەت قىلالمىغانلىقىغا ئىچى پۇشۇپ، قىلىدىغان قىلىق تاپالماي ئىگەرنىڭ قۇشقۇن ۋە ئۇلاڭلىرىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. بۇنى پەرمانقۇل سەزمەي قاپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىشىغا چىغ تۈۋىدىن بىر توشقان سەكرەپ چىقىپتۇ. بۇنىڭدىن ئۈركىگەن ئات ئۆزىنى بىر يانغا تاشلىغان ئىكەن، پەرمانقۇل بىلەن مىرزا گالىۋاڭ ئىگەر بىلەن بىللە يەرگە سىرىلىپ چۈشۈپتۇ، ئات شۇ ئۈركىگىنىچە ئورمانلىق ئارىسىغا كىرىپ غايىپ بوپتۇ. مىرزا گالىۋاڭ يىقىلغىنىچە ئورنىدىن تۇرماي يېتىۋاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى يۆلەپمۇ تۇرغۇزالماي تىت - تىت بولغىنىچە ئېتىنى ئىزلەش ئۈچۈن ئورمانلىققا كىرگەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي پەيدا بوپتۇ، پەرمانقۇل ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن سالام بېرىپتۇ، بوۋاي ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ:

— مەن ھەممە ئىشىڭدىن خەۋەردارمەن ئوغلۇم، سەن ئۆز يۇرتۇڭنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايى - ئاپەتنى بالدۇرراق سۈرۈپ تاشلاش ئۈچۈن كېتىۋاتىسەن، مۇشۇنداق ئارمان، ئىرادە بىلەن مەيدانغا چىققان كىشى جاپا - مۇشەققەت، خەۋپ - خەتەر ئالدىدا تەۋرەنمەي داۋاملىق ئىلگىرىلىسىلا مەقسىدىگە يېتەلەيدۇ، — دەپتۇ.

پەرمانقۇل بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشى بولماي، بەلكى ئاق كۆڭۈل كىشىلەرگە يار - يۆلەك بولۇپ تۇرىدىغان خىزىر ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ - دە، ئۇنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ:

— ئاتا، ماڭا يول كۆرسەتسىلە، — دەپتۇ. خىزىر:

— نىشانىڭغا يېتىشكە ئاز قالدى ئوغلۇم، بۇ ئورمانلىقتىن ئۆتسەڭ مۇنبىزارلىق بىر جىلغىغا يېتىسەن، بۇ يەردە ھەر

خىل مېۋىلەر پىشىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ پەقەت مايمۇننىڭلا نېسىۋى-
سى، ئۇنى يېگەن كىشى مايمۇنغا ئايلىنىپ قالىدۇ، شۇڭا ئۇنى
يېگۈچى بولما، ئۇنىڭدىن ئۆتسەڭ غار ئىچىدىن ئېتىلىپ چى-
قىۋاتقان ئاجايىپ سۈزۈك بۇلاق سۈيىگە دۇچ كېلىسەن، بۇ سۇ-
نىڭ سۈزۈكلۈكىدىن تېگىدىكى تاشلار قاش تېشىدەك يالتىراپ
كۆرۈنىدۇ، ئۈستىدە بولسا، قۇياش نۇرى رەڭلىنىپ، خۇددى
ئەتلەستەك جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇنى كۆرگەن ھەر قانداق
كىشىنىڭ تەشنالىقى كۆچىيىپ، ئۇنىڭدىن قان-
غۇدەك ئىچىۋالغۇسى كېلىدۇ، لېكىن ئۇنى ئىچكەن كىشى تاشقا
ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق كىشىنى سەن ئېلىپ كەلمەكچى بول-
غان ئەنگۈشتەردىن باشقا ھېچ نەرسە ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ،
شۇڭا ئۇ سۇنىمۇ ئىچىشتىن ساقلان. ئۇ غاردىن ئۆتسەڭ تىك چوق-
قىغا يامىشىسەن، ئەنە شۇ چوققىنىڭ قاق بېلىدە يەنە بىر غار
بار. بۇ ئەنە شۇ ئەنگۈشتەرنىڭ ماكانىغا كىرىدىغان يول، بۇ
يەرنى خىرىس قىلىپ تۇرغان ئىككى يولۋاس ساقلايدۇ، سەن
ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارغاندا قورقما، چىرايىڭنىمۇ ئۆزگەرتمەي،
سالماق قەدەم بىلەن غارغا قاراپ مېڭىۋەرسەڭ يولۋاسلار بىردىن
يۇۋاشلىشىپ ساڭا يول ئېچىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭدىن ئۆتسەڭ بىر
بىرى بىلەن تىنىمسىز قاپچىلىشىپ تۇرىدىغان قىلىچقا يولۇ-
قىسەن، بۇنىڭدىن قورقماي يۇقۇرقىدەك مېڭىۋەرسەڭ، ئۇمۇ
ساڭا يول ئېچىپ بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سەن ئەنگۈشتەر ماكا-
نىغا كىرىسەن، بۇ چوڭ شەھەر، قالغان ئىشلار ئەنە شۇ شەھەر-
گە كىرگىنىڭدىن كېيىن ئۆزلۈكىدىن بېجىرىلىدۇ،— دەپتۇ دە،
كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. پەرمانقۇل خۇشاللىقىدىن ئېتىنىمۇ ئىز-
لەپ تۇرماي، مىرزا گالىۋاڭنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى يۆلەشتۈرۈپ
يولىنى داۋام قىپتۇ.

ئۇلار ماڭا - ماڭا خېزىر ئېيتقان مۇنزارلىق جىلغىغا يې-

تىپ بېرىپتۇ. بۇ يەردە ھەر خىل مىۋىلەر ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ ھەۋەسىنى كەلتۈرگۈدەك مەي بولۇپ پىشىپ كەتكەن ئىكەن. مىرزا گالىۋاڭ مىۋىلەرنى كورۇشى بىلەن ئۆزىنى تۇتالماي شاخلارغا ئېسىلىپتۇ، پەرمانقۇل:

— بۇنى يېمە، مايمۇنغا ئايلىنىپ قالىسەن، — دەپ مىرزا گالىۋاڭغا ئېسىلىۋاپتۇ، مىرزا گالىۋاڭ ئۇنىڭ سوزىگە ئىشەنمەسىمۇ، قاتتىق تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈنلا يېمەسلىككە ماقۇل بوپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ نەپسى ۋەدىسىنىڭ ئۈستىدىن غالىپ كەپتۇ، ئۇ پەرمانقۇلنى غەلەت قىلىپ، بىر تال مىۋىنى يەۋالغان ئىكەن، شۇ ئانلا مايمۇنغا ئايلىنىپ قاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى كورۇپ، ئۇنىڭ نەپسىنى باسالمىغانلىقىنى ئەيىپلەپ، كەينىدىن ئەگەشتۇرۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار غار ئىچىدىن ئېتىلىپ چىققىدىغان بۇلاق سۈيىگە يېقىنلاشقاندا مايمۇنغا ئايلانغان مىرزا گالىۋاڭ يەنە ئۆزىنى سۇغا ئېتىپتۇ، ئۇ پەرمانقۇلنىڭ "ئىچمە، تاشقا ئايلىنىپ قالىسەن دېگىنىگىمۇ بوي سۇنماي بىر ئوچۇم ئىچىۋاپتۇ - دە، دەرھال تاشقا ئايلىنىپ قاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى بىر ئاز جىملەپ، ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا ئۆز سەپىرىدە خۇددى خىزىرنىڭ ئېيتقىنىدەك ئىشلار يولۇقۇپتۇ، بۇنىمۇ خۇددى خىزىرنىڭ ئېيتقىنىدەك ھەل قىلىپ، غارغا ئىچكىرىلەپ كىرگەن ئىكەن، ناھايىتى چوڭ ھەيۋەتلىك شەھەرگە چىقىپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شەھەرنىڭ ھەممە يېرىنى پادىشانىڭ ياساۋۇللىرى قاپلىغان، ئۇلار ئۇچرىغانلىكى كىشىنى بىر رەت قىلىپ تىزىلدۇرۇپ ئېلىپ كېتىۋاتقۇدەك. پەرمانقۇل بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ھاڭۋېقىپ تۇرغىنىدا بىر ياساۋۇل كېلىپ ئۇنىمۇ رەتتىكى كىشىلەرگە قوشۇپ ھەيدەپ مېڭىپتۇ، رەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى چىرايلىق كىيىنگەن بولۇپ،

ھەممىسى "كىمگە تاشلايدىكەن؟!" دېگەن بىر ئېغىز سۆزنىلا تەكرارلايدىكەن. پەرمانقۇل بۇنىمۇ چۈشىنەلمەي، ھەيران بولغىنىچە قاتاردىكى كىشىلەرگە ئەگىشىپ مېڭىپ، شاھ ئوردىسى ئالدىدىكى ھەيۋەتلىك بىر راۋاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. راۋاق ئۈستىدە ئاي دىسە ئاي ئەمەس، كۈن دىسە كۈن ئەمەس، ئاجايىپ كېلىشكەن بىر قىز قولىدا بىر تال ئالمىنى تۇتقىنىچە ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرگە تەكشى سەپسېلىپ تۇرغان ئىكەن. پەرمانقۇل "بۇ نىمە ئىشتۇ" دېگىنىچە راۋاققا يېقىنلىشىپ كېلىشى بىلەن قىز ئۇنىڭغا چولپان كۆزلىرىنى تىكىپ ئاپتاپتەك ئېچىلىپ، قولىدىكى ئالمىنى ئېتىپتۇ. پەرمانقۇل ئەس - ھۇشىنى يىغىپ ئالغىچە ياساۋۇللار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ پۇت - قولىنى يەرگە تەككۈزمەي ئوردىغا ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. پەرمانقۇل بۇ ئۇشتۇمتۇت ۋەقەدىن ھودۇقۇپ، "بەلكى ئۇلار مېنىڭ ئۆزگە شەھەردىن كېلىپ قالغانلىقىمنى بىلىپ قېلىپ، جازالاش نىيىتىدە شۇنداق قىلىۋاتسا كېرەك" دەپ ئويلاپ، ئۆزىنىڭ يۇرت ئەھلىگە قىلغان ۋەدىسىنى ئادا قىلالماي بىھۇدە ئۆلۈپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەپتۇ.

ياساۋۇللار پەرمانقۇلنى شۇ كوتەرگىنىچە توپ - توغرا ھاممامغا ئېلىپ كىرىپ يۇيۇندۇرۇپتۇ. ئاندىن شاھزادىلارچە كىيىندۇرۇپتۇ.

— بۇ نىمە قىلغىنىڭلار؟ — دەپتۇ پەرمانقۇل بولۇۋاتقان ئىشلارغا ئەقلى يەتمەي.

— چاخچاقچى يىگىت ئىكەن بۇ، — دېيىشىپتۇ ياساۋۇللار پەرمانقۇلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۈلۈشكىنىچە — بەختلىك كىشىلەر خۇشچاقچاق كېلىدۇ.

پەرمانقۇل يەنىلا چۈشىنىشلىك جاۋاپ ئالالماپتۇ، ياساۋۇللار ئۇنى كىيىندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن پاياندازسېلىنغان ھەي-

ۋەتلىك يوللارنى ئايلاندۇرۇپ، كېلىشكەن بىر سارايغا ئېلىپ كىرىپتۇ - دە، ئالتۇن تەختتە ئولتۇرغان قىزغا تازىم قىلىپ، پەرمانقۇلنى قالدۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. پەرمانقۇل قىزغا قاراپ، ئۇنىڭ بايا ئۆزىگە ئالما ئاتقان قىز ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن تازىم قىپتۇ. قىز تەبەسسۇم بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، پەرمانقۇلنىڭ ئالدىغا كەپ-تۇ - دە، ئۇنى تەخت يېنىغا ئېلىپ كەپتۇ. پەرمانقۇل قىزنىڭ ئۆزىگە تەختتىن ئورۇن بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا رەھ-مەت ئېيتىپ، ھېچ نەرسىگە چۈشىنەلمەي قالغانلىقىنى بايان قىپتۇ. قىز ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

بۇ قىز ئەنگۈشتەر ماكانى شەھىرىنىڭ پادىشاسىنىڭ يال-غۇز قىزى ئىكەن، پادىشا ئۇنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن، ئۇ يۇسۇپ بويىغا يەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ گۈزەللىكى يەتتە ئىقلىمدىكى پۈتۈن پادىشالارنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ، ھەممىسى ئۇنى ئۆز شاھزادىلىرىگە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن كەينى - كەينىدىن ئەلچى ئەۋەتىپتۇ، پادىشا قايسىسى بىلەن قۇدىلىشىدىغانلىقىنى مۇقىملاشتۇرالماي، تاللاش ئىختىيارىنى قى-زىغا بېرىپتۇ، قىز ئەنە شۇ كۈنلەردە ئۇشتۇمتۇت چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە ئاپپاق ساقاللىق بىر كىشى ئايان بولۇپ، قىزغا "ئال-دىراپ كەتمە، سېنىڭ نىگارىڭ يىراق شەھەردە، ئۇ پات يې-قىندا يېنىڭدا بولىدۇ" دەپتۇ. قىز ئويغىنىپ خىيالغا چۆكۈپتۇ، كېيىن يەنە كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ، چۈشىدە پەرمانقۇلنى كۆرۈپ-تۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قىز بۇ غايىبانە يىگىتكە ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، ئۇنى قانداق تېپىش خىيالى بىلەن قىينىلىپ يۈرگىنىدە ئاتىسى بىرەر كىشىنى تاللىمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ، قىز ئويان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ ئاخىرى كۆڭلىدىكى يىگىت-

لمى ئېپىش ئۈچۈن پۈتۈن كىشىلەرنى ئالدىدىن بىر - بىر-
لەپ ئۆتكۈزۈش تەلىۋىنى قويغان ئىكەن. بۈگۈنكى ئەھۋال ۋە
پەرمانقۇلنىڭ قىزنىڭ ئالدىغا كىرىپ قېلىشىمۇ ئەنە شۇ ۋەجى-
دىن ئىكەن.

— مەن ئاخىرى سىزنى تاپتىم،— دەپتۇ قىز يۇقۇرقى
ئەھۋالنى بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن،— بىزنى خىزىر
قوشتى.

ئىككىسى قول تۇتۇشۇپ، شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ، شاھ
پەرمانقۇلنىڭ پالۋان سۈپەت بەستى ۋە كېلىشكەن قەددىگە قا-
راپ، قىزنىڭ خاتا تاللىمىغانلىقىغا قايىل بولۇپ، قىرىق كېچە-
كۈندۈز توي قىلىپ ئىككىسىنى مۇرات - مەقسىدىگە يەتكۈ-
زۈپتۇ.

پەرمانقۇل ئۆز يۇرتىغا كەلگەن بالايۇ - ئاپەتنى ئەسلى-
گەندە يۈرىكى قوقاستا كۆيگەندەك، قاتتىق بىئارام بولىدىكەن،
شۇڭا ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ، ئىشتىيمۇ كەملەپ، چىرايى بار-
غانچە سارغىيىشقا باشلاپتۇ. بۇنى كورگەن ئايالى تاقەتسىزلىنىپ،
ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ئۆزىگە نامەلۇم بولغان سىرنى سوراشتۇرۇش-
قا باشلاپتۇ. پەرمانقۇل ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، بۇ يەردىن
كېتىشكە ئالدىراۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ ئۆز ئېلىگە
بولغان قىزغىن مۇھەببىتىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە
كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ:

— ئاتامنىڭ ئالتە ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسىدىغان
بىر بوز دۈلدۈلى بار، بىز سىزنىڭ يۇرتىڭىزغا بېرىپ دەرھال
قايتىپ كېلىشنى بانا قىلىپ شۇنى سورايلى،— دەپتۇ.

پەرمانقۇل ئايالىنىڭ مەسلىھەتىدىن رازى بولۇپ، ئىككىسى
گەپنى ئوبدان پىششۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. شاھ بالى-
لىرىنىڭ تەلىۋىنى ئاڭلاپ، خوش بولۇپ، پەرمانقۇلغا:

— يارايسەن بالام، ئۆز يۇرتىنىڭ قايغۇسىنى قايغۇرۇپ، ئۆز يۇرتى ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىنمۇ ئۇلۇغ ئىش يوق. دۇلدۇل سەندىن ئايىلانسۇن، بىراق مەلىكە تۇرۇپ تۇرسۇن،— دەپتۇ.

— ياق، ئاتا،— دەپتۇ مەلىكە ئېتىراز بىلدۈرۈپ،— بىزنىڭ بېرىپ - كېلىشىمىزگە بىر كۈنلا كېتىدۇ. بارىمىز - يانىمىز، شۇ باندا مەنمۇ پەرمانقۇلنىڭ ئاتا - ئانىسىغا سالام بېرىپ، ئۆز قەرزىمنى ئادا قىلىمەن،— دەپتۇ.

شاھ قىزىنىڭ تەلىۋىنى رەت قىلالماپتۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ يول تەييارلىقىنى قىلىپ، پەرمانقۇلنىڭ قولىغا ئەنگۈشتەرنى تۇتقۇزۇپتۇ - دە، بىر تال ئاق موينى كويدۇرۇپتۇ، شۇ ئان ئىگەرلەنگەن بوز دۇلدۇل ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. شاھ پەرمانقۇل بىلەن مەلىكىنى ئۇنىڭغا مىندۇرۇپ، ئاق يول تىلەپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

دۇلدۇل قانات چىقىرىپ كوككە بىر پەرۋاز قىپتۇ - دە، ھەش - پەش دېگۈچە تاغدىن ھالقىپ ئۆتۈپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ كوزيۇمۇپ ئاچقىچە پەرمانقۇلنىڭ يۇرتىغا بېرىشىدا گۇمان يوق ئىكەن، لېكىن دۇلدۇل تاغدىن ئۆتۈشى بىلەن پەرمانقۇلنىڭ يادىغا مىرزا گالۋاڭ كېلىپ قاپتۇ - دە، دۇلدۇلنى پەسلىتىپ تۈۋەنگە چۈشۈپ، ھىلقى غاردىن ئېتىلىپ چىقىدىغان بۇلاق بويىغا كېلىپ، تاشقا ئايلانغان مايمۇن قىياپىتىدىكى مىرزا گالۋاڭنى ئىزلەپ تېپىپتۇ، ئۇ ئەنگۈشتەرنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ بەدىنىگە بىر سۈرگەن ئىكەن، مىرزا گالۋاڭ بىر سىلكىنىپ، تىرىك مايمۇنغا ئايلىنىپتۇ، ئىككىنچى قېتىم سۈرگەن ئىكەن، ئادەم قىياپىتىگە كېلىپ، خوشاللىقىدىن پەرمانقۇلغا ئېسىلىپ، ئۇنى سويۇپ كېتىپتۇ، ئىككىسى بىر ھازا ھال - مۇڭ ئېيتىشقاندىن كېيىن مەلىكە ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ، ھەر خىل مەزەلەرنى كەل-

تۇرۇپتۇ، مىرزا گالۋاك ئاچكوزلۇك بىلەن يېيىشكە باشلاپتىكى، مەلىكە ھەيران قاپتۇ.

— بۇ بىرقانچە ئايدىن بۇيان يېيەلمىگەنلىرىنى تولدۇرماقچى دەپتۇ پەرمانقۇل چاخچاق قىلىپ، بۇنىڭدىن ھەممىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپتۇ.

بىرقانچە ئايدىن بۇيان قاتتىق چارچىغان ۋە ئۇيقۇسىز قالغان پەرمانقۇل بىرئاز قوساق توقلىغاندىن كېيىن مۈگدەشكە باشلاپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ ئازراق كوز يۇمۇۋېلىشى ئۈچۈن مىرزا گالۋاكقا نېرى تۇرۇپ تۇرۇشنى ئىشارەت قىلىپ، پەرمانقۇلنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئاپتۇ، پەرمانقۇل قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. مەلىكىنىڭ ئىشارىتى بىلەن نېرى كەتكەن مىرزا گالۋاك پەرىزاتتەك چىرايلىق مەلىكىنىڭ پەرمانقۇلنىڭ بېشىنى ئوز قۇچىقىغا قويۇپ، ئۇنى پۈتۈن مېھرى بىلەن ئارام ئالدۇرۇۋاتقانلىقىغا قاراپ، ھەسەتخورلۇقى كەپتۇ: "ئۇ، مەلىكىنىمۇ، ئەنگۈشتەرنىمۇ، ھەتتا دۇلدۇلنىمۇ قولغا كەلتۇرۇپتۇ، مەن بولسام، ئاچكوزلۇكىمدىن مايمۇنغا، ئۇنى ئاز دەپ تاشقا ئايلىنىپ نەچچە ئاي تاغ ئارىسىدا ياتتىم، يۇرتقا قايتىپ بارغاندا نىمە دەيمەن؟ توختا، پەرمانقۇل ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوزەمنىڭ قىلىش ئامالىنى قىلىشىم كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئىنتايىن رەزىل ئۇسۇلنى كوڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئۇ پەرمانقۇلنى ئارام ئالدۇرۇۋاتقان مەلىكىنىڭمۇ كوزى ئۇيقۇغا كېتىۋاتقانلىقىنى كورۇپ يوغان بىر تاشنى قولىغا ئېلىپ، پەرمانقۇلنىڭ قوسىقىغا كۈچەپ بىرنى ئۇرۇپتۇ، پەرمانقۇل بىرلا سىلكىنىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ، چوچۇپ بېشىنى كوتەرگەن مەلىكە ئەھۋالنى دەرھال چۈشىنىپ يۈگۈرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ-دە:

— ۋۇي ئىپلاس نىجىس، — دىگىنىچە مىرزا گالۋاكقا

ئېتىلىپتۇ، مىرزا گالۋاڭ مەلىكىنىڭ قولىنى قايرىپ تۇتۇۋاپتۇ - دە، ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ:

— پەيلىڭدىن ياڭ، بولمىسا، سېنىڭ تەقدىرىڭمۇ پەرمانقۇلنىڭكىدەك بولىدۇ، ياخشىسى ماڭا تېگىشكە رازىلىق بەر، مەن سېنى يۇرتقا ئېلىپ كېتىمەن،— دەپتۇ.

مەلىكە ئۇنىڭ يۈزىگە كەينى - كەينىدىن تۈكۈرۈپ ئۇنىڭ رەزىللىكىگە لەنەت ئوقۇپتۇ، مىرزا گالۋاڭ ئۇنى يۇمشىتىشقا بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئۇنى بېشىدىن ئاتىلدۇرۇپ، يەرگە تاشلاپتۇ - دە، ھۇشسىز ياتقان پەرمانقۇلنىڭ يېنىدىن ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ بوز دۇلدۇلنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپتۇ، ئۆز ئىگىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ چىدالماي تۇرغان دۇلدۇل مىرزا گالۋاڭنىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپ بىلەن قۇلىقىنى شىڭگايتىپتۇ - دە، كېلىشتۈرۈپ بىرنى تېپىپتۇ، تۇياق زەربىسىدىن خۇدىنى يوقاتقان مىرزا گالۋاڭ ئاتنىڭ ئالدىغا يىقىلىپتۇ، ئات ئۇنى ھەم چىشلەپ، ھەم تېپىپ، ھەش - پەش دېگۈچە بۇردا - بۇردا گۆشكە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.

يەرگە قاتتىق تاشلىنىپ ھۇشىدىن كەتكەن مەلىكە ئاستا - ئاستا ھۇشىغا كېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇ تەسلىكتە پەرمانقۇلنىڭ يېنىغا كەپتۇ، پەرمانقۇل تېخىچە ھۇشسىز ياتقان ئىكەن، ئۇ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ، بىر ھازا كۆز يېشى قىلغاندىن كېيىن دۇلدۇل ئالدىدا بۇردا - بۇردا بولۇپ كەتكەن مىرزا گالۋاڭغا كۆزى چۈشۈپتۇ، ئۆز دۇلدۇلنىڭ ئەقلىدىن سۆيۈنۈپ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ياللىنى سىلاپ، پېشانىسىدىن سۆيۈپتۇ ۋە مىرزا گالۋاڭنىڭ جەسىدىگە نەپرەت بىلەن كۆز تاشلاپ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئەنگۈشتەرنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ شۇ ئانلا ئەنگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ پاكىز سۈرتۈپ باغرىغا باسقىنىچە پەرمانقۇلنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئەنگۈشتەرنى ئۇنىڭ زەخمە-

لەنگەن جايىغا تەككۈزگەن ئىسكەن، پەرمانقۇل دەرھال ھەرىشىغا كەپتۇ - دە، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ قايتا دۇنياغا كەلگەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ مۇنۇ نەزمىنى ئوقۇپتۇ:

ئاتلىنىپ قىلساڭ سەپەر،
قىلغىنىڭكى نامەرتتىن ھەزەر.
ئۆلتۈرۈر نامەرت سېنى،
بولساڭ غەلەت - غاپىل ئەگەر.

پەرمانقۇل ئايالى بىلەن نەزمىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئەنگۈشتەرنى باغرىغا باسقىنىچە، دۈلدۈلغا مىنىپ ئۆز يۇرتىنى بالايۇ-ئاپەتتىن تېزرەك قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن كوككە پەرۋاز قىپتۇ.

ئۇلار يېتىپ بېرىشى بىلەن ئۇلار ئېلىپ بارغان خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن مۇز قاپلاپ تۇرغان دالالار يەنە گۈل - چېچەككە پۈركىنىپتۇ، زىمىستان قىشنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلغان خەلق يەنە مەمۇرىچىلىق ھاياتىنى باشلاپتۇ.

زۇلخۇمار

بۇرۇنقى زاماندا ئۆمرىنىڭ تەگىدىن تولىسنى پادىشانىڭ بېغىدا ئىشلەپ ئۆتكۈزگەن بىر بوۋاي، موماي بولغان ئىكەن.

بوۋاي ئۇلاق ئۇلاشتا، موماي گۈل ئۆستۈرۈشتە تەگىدىشى يوق ماھىرلاردىن ئىكەن.

ئىككى ماھىرنىڭ قېتىقىسىنىپ، ئۇزاق مۇددەت ئەجىر قىلىشى بىلەن پادىشانىڭ بېغى شۇنداق كارامەت بىر باققا ئايلىنىپتۇكى، بۇ باغدا دۇنيادا بار بولغان پۈتكۈل گۈل ۋە مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىكەن، دۇنيادا تېخى مەۋجۇت بولمىغان گۈل ۋە مېۋىلەرمۇ ناھايىتى كوپ ئىكەن.

پادىشا ئۆز بېغىنى پات - پاتلا ئايلىنىپ تاماشا قىلىپ تۇرمىسا، كوڭلىنىڭ بىر يېرى يېرىم بولۇپ قالىدىكەن. شۇڭا پادىشا ئۆز بېغىنى قول ئاستىدىكى پۈتكۈل جامائەتچىلىككە ھوكۇمرانلىق قىلىش ھوقۇقىنى بەرگەن ئالتۇن تەختىدىنمۇ ئەتىۋا بىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەنە شۇ باققا ئۇشتۇمتۇت ئىككى قوزغۇن ئۇچۇپ كەپتۇ - دە، ئاغزىدىن ئوت - يالقۇن چىقىرىپ، سەت قاقىلداپ، بۇ باغنى كېچە - كۈندۈز ئاۋات قىلىپ تۇرىدىغان نەغمىچى قۇشلارنىڭ ھەممىسىنى سۈرۈپ - توقاي قىلىۋېتىپتۇ. غەزەپلەنگەن بوۋاي، موماي ھەرقانچە قىلسىمۇ بۇ ئىككى مەخلۇقنى باغدىن چىقىرىۋېتەلمەپتۇ. ئاخىرى ئەھۋالىنى پادىشاغا مەلۇم قىپتۇ. پادىشا دەرغەزەپكە كېلىپ باققا چىقىپتۇ، بىراق بۇ ئىككى مەخلۇق دەرھال چىرايلىق بىر جۈپ شاتۇتىـ

غا ئايلىنىپ، پادىشاغا ئېگىلىپ تۇرۇپ:

— خوش كەپتىلا! — دەپ خوشال سايرىۋېتىپتۇ.

بوۋاي - موماي ھەيران قاپتۇ. بۇنىڭ ئادەتتىكى قۇزغۇن بولماي، بەلكى قانداقتۇ بىر ۋەھىمىلىك مەخلۇقلاردىن ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ. پادىشاغا بۇلارنىڭ ئاجايىپ بىر بالايى - ئاپەتنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

بۇ ئىككى مەخلۇقنىڭ ئۆزىنى قىزغىن قارشى ئالغانلىقىدىن خۇدىنى يوقاتقان پادىشا بوۋاي بىلەن مومايىنى تىللاپ:

— ئەقىلسىز دوتلەر، شاھ بېغىغا بەخت قۇشىنىڭ ئۇچۇپ كەلگەنلىكىنى بىلىشمەيسەن، ئەسلى بۇ باغ مۇشۇنداق ئەقىللىق جانۋارلارنىڭ ماكانى بولۇشقا تېگىشلىك، — دەپ بۇ ئىككى مەخلۇقنى ئەركىلىتىشكە باشلاپتۇ. شاتۇتى قىياپىتىگە كىرىۋالغان قۇزغۇنلار قاناتلىرىنى قېقىشىپ:

— دولەتلىرى زىيادە بولسۇن شاھىم! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي پادىشانىڭ بۇ مەخلۇقلارغا ئالدىنىپ قالماسلىقىنى قايتا - قايتا تەۋسىيە قىپتۇ. بۇ مەخلۇقلارنىڭ ھىلىسى بىلەن ئەقلى بۇلغانغان پادىشا بوۋاي - مومايىنى باغدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي يىغلا - يىغلا شەھەرنىمۇ تاشلاپ، چولگە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپ، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازاۋىدىن ماغدۇرى كېتىپ، يىقىلاي دەپ قالغاندا تاقىقا ياندىشى، تامىرى ئىگىز چوڭ بىر باقىقا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان ئايلىنىپ، ئاخىرى باققا كىرىدىغان بىر سۇڭگۇچنى تېپىپ ئاپتۇ - دە، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سۇڭگۇچتىن باغ ئىچىگە كىرىپتۇ. بۇ باغ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك گۈزەل ئىكەن، گۈزەللىكتە پادىشانىڭ

بېغىدىنمۇ قېلىشمايدىكەن. بوۋاي مېۋىلىك دەرەخلەرنى ماختىسا، موماي ھەر خىل گۈل - چېچەكلەرنى ماختاش بىلەن، ئۆزلىرىنىڭ ھارغان - ئاچقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، باغنى بىر ئايلىنىپ چىقىپتۇ. ئۆزلىرىدىنمۇ ماھىر باغۋەنلەرنىڭ بارلىقىغا ھەيران بولۇپ، بىر بىرىگە قاراشقانچە تۇرۇشۇپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا ئىللىق شامال كۆتۈرۈلۈپ، دەل - دەرەخ، گۈل - چېچەكلەر گويا تازىم قىلغاندەك يېقىملىق تەۋرىنىپتۇ - دە، ھاۋادىن بىرقانچە پەرى پەرۋاز قىلىشقانچە باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەرمەر قىرغاقلىق كۆل يېنىغا كېلىپ قونۇشۇپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي ئۇلارنىڭ گۈزەللىكىدىن ئەيمىنىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي، گۈللۈك ئارىسىغا يوشۇرۇنۇشۇپتۇ. بىراق كۆل بويىغا چۈشكەن پەرىلەر بىردىن ئالاقزادە بولۇپ، بىر بىرىگە قارىشىپتۇ - دە، "ئادەم ئىسى كېلىۋاتىدۇ، ئاختۇرايلى" دېيىشىپ، تەرەپ - تەرەپكە بولۇنۇپ، ئۆز بېغىدا ۋاقىتسىز پەيدا بولغان كىشىلەرنى ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. ئۆز ئۆمرىنى باغۋەنچىلىك بىلەنلا ئۆتكۈزگەن ئاق كۆڭۈل بوۋاي بىلەن موماي، بۇ باغقا ئىجازەتسىز كىرىپ قالغانلىقىدىن قاتتىق ئۈركۈنۈپ، ئۇلارنى ئىزلىتىپ ئاۋارە قىلغاندىن كۆرە، "نېمە كۆرسەكمۇ، كۆرمەيمىزمۇ" دېيىشىپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ - دە، پەرىلەرگە قاراپ:

— قىزلىرىم، ئەيىپكە بۇيرۇماڭلار، بىز بۇ يەرگە تېنەپ كىرىپ قاپتىمىز، — دەپ خىجالەتچىلىك بىلەن ئۇلارغا تازىم قىپتۇ.

پەرىلەر بوۋاي - مومايىنىڭ خىجالەتچىلىك بىلەن تۆۋەن قاراپ تۇرغان چىرايىدا غەيرى قۇۋلۇق - شۇملۇقنىڭ ئالامىتى يوقلۇقىغا ئىشىنىپ، دەرھال بوۋاي - مومايىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە قانداق قىلىپ كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي - موماي ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ، بىر جۈپ

قۇزغۇننىڭ ۋەھىمىسى ۋە پادىشاھنىڭ ھاماقەتلىكىدىن شىكايەت قىپتۇ. بۇ شىكايەت پەرىلەرنى ئىنتايىن ھاياجانلاندۇرۇپتۇ. ئەسلىدە، ئاشۇ ئىككى قۇزغۇن پەرىلەرنىڭ ئەسلى ماكانىغا يانداش بىر گىياسىز تاغ ئارىسىدا ياشايدىغان ئەر - ئايال جادۇگەرلەر بولۇپ، ھاياتلىقتىكى گۈزەللىك، ئەركىنلىكنىڭ كۈشەندىسى ئىكەن. شۇ ۋەجىدىن پەرىلەرنىڭ ماكانىغىمۇ نۇرغۇن قېتىم ھۇجۇم قىلغان، بىراق كۈچ ئىشلىتەلماي، چېكىنىشكە مەجبۇر بولغان ئىكەن. ئەمە شۇ جادۇگەرلەرنىڭ بۈگۈنكى كۈنلۈكتە پادىشانىڭ بېغىنى خاراپ قىلىشقا يۈزلەنگەنلىكى پەرىلەرنى ئىنتايىن غەزەپلەندۇرۇپتۇ.

بوۋاي، - موماي پەرىلەرنىڭ سۆزىدىن پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل زېھنىنى سەرپ قىلىپ گۈللەندۇرگەن باغنىڭ ئەمدى قۇزغۇنلارنىڭ ئاياق - ئاستىدا ۋەيران بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، زار - زار يىغلىشىپ، پەرىلەردىن قۇزغۇنلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ياردەم تىلىشىپتۇ.

— خاننىڭ ئەقلى ئۇلارنىڭ جادۇسىدىن سېھىرلىنىپ بولدى، — دەپتۇ پەرىلەر بوۋاي - مومايغا، — سىلەر بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىڭلار، كېيىنچە بىر گەپ بولۇپ قالار.

— بىز قېرىپ قالدۇق، — دەپتۇ بوۋاي - موماي مەيۈسلىنىپ، — كېيىننى بىز كورەلەرمىزمۇ؟

پەرىلەرنىڭ بۇ ئىككى بىچارىگە ھېسداشلىقى ئېشىپ، بىر بىرى بىلەن پىچىرلىشىپتۇ - دە، ئىچىدە بىر نىمىلەرنى ئوقۇپ، كول سۈيىنى ئوچۇملاپ بۇ ئىككىسىگە چېچىپتۇ. بوۋاي - موماي ئەندىكىپ، كوزلىرىنى بىرلا يۇمۇپ ئېچىش بىلەن ئون سەككىز ياشتىكى قىز - يىگىتكە ئايلىنىپ قاپتۇ ۋە ھەيران بولۇشۇپ:

— بۇ بىزنىڭ ئوگىمىزمۇ، چۈشىمىزمۇ؟ — دېيىشىپتۇ.

— بۇ سىلەرنىڭ ئوكۇلار، — دەپتۇ پەرىلەر خوشال كۈلۈشۈپ، — ئەمدى بۇ باغ سىلەرنىڭ بولسۇن، باغۋەنلىك ھۈنىرىڭلارنى ئىشقا سېلىپ، بۇ باغنى خالىغانچە ياشارتىڭلار، بىز ھەر پەيشەنبە كۈنى كېلىپ، سۇغا چومۇلۇپ، ئويناپ كېتىمىز.

پەرىلەر شۇنداق دېيىشىپ، ھاۋاغا كوتىرىلىپتۇ - دە، پەرۋاز قىلىپ، كوزدىن غايىپ بوپتۇ.

ئاردىن بىرقانچە ئاي ئوتۇپتۇ، پەرىلەر دېگىنىدەك ھەر پەيشەنبە كېلىپ، باغدا تاماشا قىلىپ كېتىپ يۈرۈپتۇ، قىرىپ بىر پۈتى گورگە ساڭگىلىغاندا قايتا قىرانلىق دەۋرىگە ئېرىشكەن بوۋاي بىلەن موماي پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى باغنى پەرۋىش قىلىشقىلا بېغىشلىغانلىقتىن، باغمۇ كۈندىن - كۈنگە كۆركەملىشىپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇ ھالدا ئاردىن بىر يىل ئوتۇپ، ئايال ھامىلىدار بولۇپ بىر قىز تۇغۇپتۇ، ئۇنىڭغا زۈلخۇمار، دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. پەرىلەر ئۇچۇشۇپ كېلىپ زۈلخۇمارنى، قولىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ سويۇشۇپتۇ - دە، ھەممىسى ئوز تىلەكلىرىنى بايان قىپتۇ:

— كۈلسە ئاغزىدىن گۈللەر ئېچىلسۇن!

— ماڭسا تاپىنىدىن تىللا توكۈلسۇن.

— يىغلىسا كوزىدىن ئۇنچە چېچىلسۇن.

— نىگاھى ئالدىدا قۇزغۇن تىترىسۇن.

ھەپتىلەر، ئايلار ئوتۇپ زۈلخۇمار پەرىلەرنىڭ تىلىگىنىدەك كۈلسە ئاغزىدىن گۈل ئېچىلىدىغان، يىغلىسا كوزىدىن ئۇنچە چېچىلىدىغان، ماڭسا تاپىنىدىن تىللا توكۈلۈدىغان قىز بولۇپ چوڭ بولۇپتۇ. بۇنىڭدىن خوشاللانغان ئەر - ئايال ئۇنىڭ نىگاھى ئالدىدا قۇزغۇنلارنىڭمۇ تىترەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ، بۇ باققا قۇزغۇنلارنىڭ كېلەلمەيدىغانلىقىدىن خوشال بوپتۇ.

زۈلخۇمار ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ، پەرى ھەدىلىرىنىڭ

ئەركىلىتىشى بىلەن ئۆسكەن بۇ قىز خۇددى پەرى ھەدىلىرىدەك گۈزەل
ۋە نازاكەتلىك قىز بوپتۇ. شۇ يىلى بۇ باغنى ھىلىقى ئىككى
قۇزغۇننىڭ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. بۇنى پەيشەنبە-
لىك تاماشىغا كەلگەن پەرىلەر ئەر - ئاياللىغا مەلۇم قىلىپ،
زۇلخۇمارنىڭ سەزگۈر بولۇپ تۇرۇشىنى تاپىلاپتۇ. بىر كۈنى
زۇلخۇمار ئۆرنىدىن ۋاقىچە تۇرۇپ باققا چىقىپتۇ، باغنى ئايلى-
نىپ، گۈلزارلىقلاردا تاماشا قىلىپ، كول بويىغا كەلگەندە دا-
دىسى بىلەن ئانىسىنىڭ قەپەزگە سولانغان چىرايلىق بىر قۇش-
نى كوتىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كورۇپ قاپتۇ - دە، دەرھال
ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قەپەزنى قولىغا ئېلىۋاپتۇ، قەپەزدىكى
قۇش زۇلخۇمارنى كورۇپ، ئۆزىنى قەپەزنىڭ تاملىرىغا ئۇرۇپ،
قېچىپ كېتىشكە ھەركەت قىپتۇ. زۇلخۇمار ئاتا - ئانىسىغا قا-
راپ ھەيران بولغان ھالدا:

— بۇنى قەيەردىن ئالدىڭلار؟ — دەپتۇ.

— ھىلىلا گۈللەر ئارىسىدا سايراپ، ئويناپ يۈرگەن ئى-
كەن، كوزىمىزگە چىرايلىق كورۇنۇپ، تۇتۇپ ئالدۇق، — دې-
يىشىپتۇ. زۇلخۇمار:

— سىلەر گۈللەتكەن پادىشانىڭ بېغىنى غازاڭ قىلغان
قۇزغۇننىڭ بىرى مۇشۇ، — دەپتۇ زۇلخۇمار ۋە يەرنى كولاپ،
قەپەز بىلەن بىللىلا كومۇپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. قۇزغۇن شۇ-
ئان تىلغا كىرىپ، ئۆزىنى ئولتۇرمەسلىكنى تىلەپ، زۇلخۇمارغا
قاتتىق يالۋۇرۇپتۇ. لېكىن ئۇ قانچە يالۋۇرسىمۇ، زۇلخۇمار قىل-
چە رەھىم قىلماي ئۇنى كومدۇرۇپ تاشلاپتۇ. قۇزغۇن يەر ئاس-
تىغا كومۇلۇپ ئۈچ كۈنگىچە قاقىلدىغان ئاۋاز چىقىرىپ يېتىپ،
4 - كۈنى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، 5 - كۈنى قۇزغۇن
كومۇلگەن جايدىن بىر تۈپ ئازغان ئۈنۈپ چىقىپتۇ. ئەنە شۇ
كۈندىن باشلاپ، باققا يەنە بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېلىپ ئەنە

شۇ ئازغانىغا قونۇۋېلىپ قاقىلدايدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق دەھشەتلىك چىقىدىكەنكى، باغدىكى غەزەلچى قۇشلارنىڭ ھەممىسى باغنىڭ بۇلۇڭ - بۇلۇڭلىرىغا ئۇچۇشۇپ كىرىپ كېتىدىكەن. بىراق زۇلخۇمارنى كورۇشى بىلەن قۇزغۇن ئاسمانغا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپ قالىدىكەن، غەزەلچى قۇشلار موكۇنگەن جايلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئوز سايراشلىرىنى داۋام قىلىپ باغنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

بۇ ھال ئۇزۇن داۋاملىشىپتۇ. بىر كۇنى چۇشتە زۇلخۇمار ئوز ھوجرىسىدا قاتتىق ئۇخلاپ ياتقان ئىكەن، قۇزغۇن يەنە كەپتۇ. بىراق، ئۇ بۇ نوۋەت قاقىلدىماي، ئازغانغىمۇ قونماي، توپ - توغرا زۇلخۇمارنىڭ ھوجرىسىغا ئۇچۇپ كىرىپتۇ - دە، ئۇيقۇدا ياتقان زۇلخۇمارنىڭ كوزلىرىنى تېزلىك بىلەن چوقۇپ ئويۇپ تاشلاپتۇ، ئاندىن زۇلخۇمارنى چاڭگاللىغانچە كوككە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاتا - ئانا ئىمە قىلارىنى بىلمەي دات - پەريات قىلغىنىچە ئوزلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ يىغلاپ يېتىپ قاپتۇ.

قۇزغۇن شۇ كوتىرىلگەنىچە كوك قەھرىگە چىقىپتۇ - دە، زۇلخۇمارغا:

— سەن مېنىڭ ئايالىمنى قەتلى قىلدىڭ، مەن سېنىڭ بىزنى قورقىتىدىغان كوزلىرىڭنى ئويۇپ تاشلىدىم، مېنىڭ سەندىن ئالىدىغان ئىنتىقامىم بۇنىڭ بىلەن تۇگىمەيدۇ. سەن مېنىڭ ئايالىمنى قانداق ئۇسۇلدا ئولتۇرگەن بولساڭ، مەنمۇ سېنى شۇنداق ئولتۇرىمەن، — دەپتۇ - دە، پەسكە شۇڭغۇپ، ئادىمزاتسىز بىر چولگە چۇشۇپتۇ. چولدە قاچانلاردۇر كولىنىپ قالغان تاشلاندۇق قۇدۇق بار ئىكەن، قۇزغۇن زۇلخۇمارنى ئەنە شۇ قۇدۇققا تاشلاپتۇ. "ئەزرائىلىمنى مۇشۇ يەردە كۇت" دەپ قاقاقلاپ كۇلگىنىچە ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

زۇلخۇمار كونا قۇدۇقتا بىلگىچە سۇغا پېتىپ، بىر كېچە -

كۈندۈزنى ئۆتكۈزۈپتۇ. سوغاق، ئاچلىق ۋە ئۇيقۇسىزلىقنىڭ دەردى ئۇنى ئاستا - ئاستا دەرمانسىزلاندۇرۇپتۇ. ئۇ بېشىغا كەلگەن بۇ كۈلپەتتىن پەرى ھەدىلىرىنىڭ خەۋەرسىز قالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىپ ياش تۆكۈپ، ئۆز ئۆلۈمىنى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا ئامال قىلالماپتۇ. ماغدۇرسىزلانغان پۇتلىرى سوغاق سۇدا تاتىشىپ، تىزلىرى پۈكۈلۈشكە باشلاپتۇ، كۆزلىرى يۇمۇلۇپ، يېتىۋالغۇسى كەپتۇ. بۇنىڭدىن ئۇ ئۆزىگە ئەجەل ئەلچىسىنىڭ بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ. جان نىمە دېگەن تاتلىق - ھە! ئۇ سەسكىنىپ، كۆزلىرىنى ئېچىپتۇ. قارچۇغى قۇيۇلغان بۇ كۆزلەر كۆرۈش سېزىمىدىن قالغاچقا، كۈننىڭ كېچە ياكى كۈندۈز ئىكەنلىكىنى سېزەلمەپتۇ. ئۇ سىيپىلاپ قۇدۇقنىڭ زەيلەشكەن تاملىرىغا يۆلىنىپ، سىرتقا قۇلاق ساپتۇ. بۇ ئادەمسىز چۆلدىن ھەتتا ئۇچار قاناتلارنىڭمۇ ئاۋازى كەلمەپتۇ.

قىز ھاياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ھايات تىزگىنىنى ئەجەل ئاتلىق قاباھەتكە تاپشۇرۇپ، بوشىشىپ كەتكەن پۇت - قوللىنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىپتۇ. تىزلىرى ئاستا - ئاستا پۈكۈلۈپ، سۇغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ.

قىز سۇغا چۆكۈپ كېتىپ بېرىپ، بىر نەرسىلەرنىڭ ماڭغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ سەگەكلىشىپ سىرتقا قۇلاق ساپتۇ. سىرتتىن كالىلارنىڭ مورەشلىرى، كىمدۇ بىرسىنىڭ قۇدۇققا چۈشۈۋاتقان چىلەكنىڭ داراڭلىغىنى ئاڭلىنىپتۇ. ھاياتلىق ئۈمىدى قايتا يالقۇنلىغان قىز كۈچىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى چىلەككە سۇنۇپ ئۇنىڭ ئاغامچىسىغا مەھكەم يېپىشىپتۇ.

ئەمدى قۇدۇققا چىلەك سالغان كىشىگە كېلەيلى.

بۇ كىشى زۇلخۇمارنىڭ ئاتا - ئانىسى ياشىغان شەھەر-

نىڭ چولگە تۇتاش بىر چەت يېزىسىدا پادىچىلىق بىلەن ھا-
يات كەچۈرۈدىغان بوۋاي ئىسكەن. ئۇ ھەر كۈنى كالىلىرىنى
چوللۇككە ئېلىپ چىقىپ يۇلغۇنلۇققا قويۇپ بېرىدىكەن، چۈشكە
يېقىن مۇشۇ قۇدۇقنىڭ يېنىغا باشلاپ كېلىپ سۇغۇرۇپ كېتىدى-
كەن. شۇڭا ئۇ باققان كالىلار چوڭكىمۇ، سۇغىمۇ قېنىپ، ناھايى-
تى تىمەن ئوسۇدىكەن. كالىنىڭ ئىگىلىرى ئۇنىڭ بۇنىداق كو-
ڭۇل قويۇپ بېقىشىدىن بەكمۇ رازى ئىسكەن. بىراق بوۋاي يا-
شىنىپ قالغانلىقتىن ئاغرىقچان بولۇپ قېلىپ، بىرنەچچە كۈن-
دىن بۇيان كالىلارنى بېقىشقا چىقالىماي، بۈگۈن ئازراق ماغ-
دىرىغا كېلىپ، قايتا پادا بېقىشقا چىققان ئىكەن. ئۇ كالىلىرى-
نى قۇدۇق بېشىغا توختىتىپ قويۇپ، قۇدۇققا چىلەك تاشلاپ-
تۇ - دە، ئۇنى سۇغا چوكۇرۇپ، شۇنداق تارتىشىغا، خۇددى
چىلەك بىر نەرسىگە ئىلىنىپ قالغاندەك قىمىرلاپمۇ قويماپتۇ،
بوۋاي ھەيران بولۇپ، قۇدۇق ئىچىگە قاراپتۇ، قۇدۇق چوڭقۇر
بولغانلىقتىن ئۇنىڭ ئىچىنى كورەلمەپتۇ، بوۋاي يەنە كۈچىنىپ
تارتىپتۇ - دە، قۇدۇق ئىچىدىن كىمدۇ بىرسىنىڭ ھالسىز ئىڭ-
رىغىنىنى ئاڭلاپ، قاتتىق چوچۇپ كېتىپتۇ. "بۇ نىمە كارامەت"
دەپتۇ ئىچىدە ھەيران بولۇپ، ئاندىن قۇدۇققا قاراپ "ئادەممۇ-
سەن، جىنمۇ، ئوزەڭنى مەلۇم قىل" دەپ توۋلاپتۇ. قۇدۇق ئى-
چىدىن "مەن ئادەم، مەنىدىن يانمىسا، خۇدادىن يانار، رەھىم
قىلىپ قۇتقۇزۇۋالسىلا" دىگەن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ،
بوۋاي "ئەمىسە ئاغامچا بىلەن بېلىڭنى باغلا" دەپتۇ. زۇلخۇمار
ئاغامچىنى بېلىگە باغلاپتۇ، ئاغرىقچان بوۋاي پۈتۈن كۈچىنى
سەرپ قىلىپ مىڭ تەسلىكتە زۇلخۇمارنى قۇدۇقتىن تارتىپ چى-
قىپتۇ، زۇلخۇمار سىرتقا چىقىپلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ.
بوۋاي قارىغۇدەك بولسا، ناھايىتى كېلىشكەن قىز، بىراق ئىككى
كوزى ئويۇلغان. بوۋاي تېخى ئۇن گۈلنىڭ بىر گۈلى ئېچىل-

مىغان بۇ قىزنىڭ بېشىغا نىمە ئەلەم كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنى بىر ئۇكۇزگە ئارتىپ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئاق كوكۇل بوۋاينىڭ مىجەزى ئۆزىگە ماس كەلمىگەن جاۋىلداق بىر خوتۇنى بار ئىكەن. ئۇ بوۋاينىڭ بىر قارغۇ كېسەلمەننى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كورۇپ:

— ئۆزىمىزنى باقالمايۋاتساق، "كوتىرەلمەسەڭ، ساڭگىلىتۋال" دىگەندەك، بۇ كېسەل كورپىسىنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ — دەپ جاۋىلداپلا كېتىپتۇ. بوۋاي:

— ئۇنداق دىمە خوتۇن، بىچارە ياش ئىكەن، قولىمىزدىن كېلىشىچە ياخشىلىغىمىزنى ئايىمايلى، ساۋاپ بولىدۇ، — دەپتۇ - دە، ئورۇن سېلىپ زۇلخۇمارنى ياتقۇزۇپ، ئىسسىق چاي ئىچكۇزۇپتۇ، زۇلخۇمار ھوشىغا كېلىپ، بوۋاينىڭ ياخشىلىغىدىن تەسىرلىنىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ياش بىلەن تەڭ ئۈنچىلەر توكۇلۇشكە باشلاپتۇ، بۇنى كورگەن موماي:

— بۇ خېلى باينىڭ قىزى ئوخشىمامدۇ، ھوينىغا ئاسقان ئۈنچىلىرى ئۈزۈلۈپ كەتتى بولغاي، — دەپ، يەرگە چېچىلغان ئۈنچىلەرنى يىغىشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار بۇنى ئۇقۇپ:

— ئانا، بۇنداق ئۈنچە مەندە كوپ، قىسىلسىلا سېتىپ چاي - تۇز قىلسىلا، — دەپ قۇدۇق ئىچىدە يىغلىغاندا يانچۇقلىرىغا توكۇلۇپ قالغان ئۈنچىلەرنىمۇ ئېلىپ بېرىپتۇ. موماي ھەممىنى ئاچكوزلۇك بىلەن ئېلىۋاپتۇ.

كۈنلەر ئوتۇپتۇ، زۇلخۇمار خېلى ياخشى بولۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆياق - بۇياققا ماڭغان ئىكەن، تاپىنىدىن تىللا توكۇلۇشكە باشلاپتۇ. بۇنى كورگەن موماي، يۈگۈرۈپ كېلىپ تىللالارنى تېرىپ يانچۇغىغا سېپتۇ ۋە ئىچىدە: "بۇ راستىنلا باينىڭ قىزىكەن، بەلكى بۇنىڭ كوزىدىنى ئەنە شۇ تىللالارنى كوزلىگەن بىرسى ئويغان بولسا كېرەك"، دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئۇ-

نىڭ بارلىق تىللا ـ ئۈنچىلىرىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن زۇلخۇمار ئۇخلاپ قالغاندا ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇپتۇ. بىراق ھېچنېمە تاپالماپتۇ. لېكىن كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ چۈشۈپ قالىدىغان تىللا ـ ئۈنچىلىرى كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. موماي ئۇنى بوۋايدىن يوشۇرۇنچە ئۇتتۇرلۇق توپلاپ بىر ساندۇققا قاچىلاۋېرىپتۇ. ساندۇقمۇ توشۇپتۇ. شۇ چاغدا موماينىڭ نىيىتى بىردىن بۇزۇلۇپتۇ، ئۇ: "مۇبادا بۇ قارغۇنىڭ ئىگىسى چىقىپ قېلىپ، ئېلىپ كەتكۈدەك بولسا، بۇ تىللا ـ ئۈنچىلەرنىڭمۇ سورىقى بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا بۇ قارغۇنى ۋاقتىدا جىمىقتۇرۇپ، ئىشنىڭ ئالدىنى ئالاي" دەپ ئويلاپ، بوۋاي پادىغا چىقىپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇنى يوقىتىۋەتمەكچى بوپتۇ. بىراق قايسى يول بىلەن يوقىتىۋېتىشنى ئويلاپ يېتەلمەي بىر مەزگىلنى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ، بۇ چاغدا زۇلخۇمار خېلىلا ئەسلىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئېھتىياجلىق ئىشلىرىنىڭ ھوددىسىدىن ئۆزى چىقالايدىغان بولۇپ قاپتۇ، ئۇ بىر كۈنى بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ كۈلۈمسىرىگەن ئىكەن، ئاغزىدىن تۈرلۈك ـ تۈمەن گۈل ئېچىلىپ بوۋاينى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، زۇلخۇمار شۇ ئان قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىپ بىر تۇتام گۈلنى سۇغۇرۇپ ئاپتۇ ـ دە، بوۋايغا بۇ گۈللەرنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ كېلىشنى تاپىلاپتۇ، بوۋاي گۈللەرنى ئېلىپ بازارغا بېرىپتۇ. بۇ گۈللەر بازاردا ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، چۈنكى پادىشانىڭ بېغىغا قۇزغۇن پەيدا بولغاندىن بۇيان پۈتۈن شەھەردىكى دەل ـ دەرەخ، گۈل ـ چېچەكلەر قۇرۇپ تۈگىگەن ئىكەن، شەھەر خەلقى گۈلنى كۆرۈپ، "مەن ئالىمەن" دىسە، "مەن ئالىمەن" دىيىشىپ، بوۋاينى ئوتتۇرىغا ئېلىۋاپتۇ. شۇ چاغدا پادىشانىڭ خىزمەتچىلىرىمۇ بازارغا چىققان ئىكەن، ئۇلار بوۋايغا، دەرھال پۇلىنى تۆلەپتۇ ـ دە، گۈلنى ئېلىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ كېتىپ

تۇ. پادىشا گۈلنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەي قاپتۇ،
بۇنداق گۈللەر ئۇن نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆز بېغىغا قارىغان
بوۋاي - موماي باغۋەنلەرنىڭلا قولىدا ئۆسكەن ئىكەن. ئۇلار
كېتىپ گۈل تۇرماق، دەل - دەرەخلەرمۇ قۇرۇپ تۈگىگەن ئى-
كەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىر تەرەپتىن بوۋاي - مومايىنى قوغ-
لىۋەتكىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇلار-
نىڭ قوغلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان "شاتۇتى"دىنمۇ گۇمانلىنىپ
قاپتۇ، يېقىندىن بۇيان ئەنە شۇ شاتۇتىنىڭ بىرسى ئىزسىز يو-
قىلىپ كېتىپ، ئىككىنچىسى بىرقانچە كۈندىن كېيىن پەيدا بو-
لۇپ قاپتۇ. پادىشا ئۇنىڭمۇ ئىزسىز يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسى-
رەپ، ئۇنى ئالتۇن قەپەزگە سولاپ، ئۆز يېنىدا ساقلايدىغان
بولۇپ قاپتۇ. بىراق بۇ شاتۇتى بۇرۇنقىدەك سايرىمايدىكەن،
ئۇنىڭ كۆزلىرى تۇرۇپ ھۇقۇشنىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قالسا، تۇ-
رۇپ مۈشۈكنىڭ كۆزىگىمۇ ئوخشاپ قالىدىكەن. بۇنداق چاغدا
پادىشانى قاتتىق سۈر باسىدىكەن - دە، شاتۇتىنى سىرتىقا ئې-
لىپ چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇيدىكەن. بوۋاي - موماي باغۋەنلەرنى
ئەسلەپ قالىدىكەن، مانا بۈگۈن ئەنە شۇ بوۋاي - مومايلار ئوس-
تۈرگەندەك چىرايلىق گۈلىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى تېخىمۇ سېغىنىپ-
تۇ - دە، گۈلنى سېتىشقا ئېلىپ كەلگەن بوۋايىنى دەرھال ئىز-
لەپ تېپىشنى بۇيرۇپتۇ. چاپارمەنلەر تەرەپ - تەرەپكە ئات سې-
لىپ بوۋايىنى ئىزلەپتۇ، لېكىن تاپالماپتۇ.

بوۋاي گۈلنى سېتىپ بولۇپلا، ئازراق ئوزۇق - تۈلۈك
ئېلىپ، قالغىنىغا زۇلخۇمارغا دورا ئېلىپ توپ - توغرا ئۆيىگە
يېنىپ كەلگەن ئىكەن، ئۇ ئۆيىگە كىرىپلا ئۆز كۆزىگە ئۆزى
ئىشەنمەي قاپتۇ: ئۇنىڭ ھويلىسى تامامەن گۈل - چېچەككە
تولغان، بىرقانچە پەرى زۇلخۇمارنى ئوراۋېلىپ ناخشا ئېيتىپ،
ئۇسۇل ئويناۋاتقان، زۇلخۇمارمۇ ئاغزىدىن دەستە - دەستە گۈل-

لەرنى ئېچىلدۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتقان، ئۇنىڭ كوزىمۇ ئەسلىگە كېلىپ، چولپاندەك نۇر چېچىپ تۇرغان، ئۇزىنىڭ مومىيى بولسا، بىر قولىدا پىچاق تۇتقىنىچە بىر بۇلۇڭدا تاشقا ئايلىنىپ، قېتىپلا قالغان ئىكەن.

بوۋاي ئەھۋالنىڭ تەكتىگە يېتەلمەي، "بۇ ئوكۇمۇ، چۇشۇمۇ" دەپ تۇرۇشىغا زۇلخۇمار يۇگۇرۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، دوستلىرىغا تونۇشتۇرۇپ:

— مېنى قۇتقۇزۇپ قالغان ئاتام مانا مۇشۇ! — دەپتىكەن، قىزلارمۇ يۇگۇرۇشۇپ كېلىپ بوۋايغا ئىللىق سالام قىلىپ رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە ئەھۋالنى چۇشەندۇرۇپ:

— سىگلىمىزنى قوزغۇن ئېلىپ قاچقاندىن بۇيان ئۇنى ھەر كۇنى ئىزلەپ، بارمىغان يېرىمىز قالمىدى، بۇگۇن يەنە مۇشۇ ئەتراپنى ئىزلەپ ھاۋانى كېزىپ يۇرگىنىمىزدە سىلى گۇل كوتىرىپ، مۇشۇ ھويلىدىن چىقىپ قالدىلا، بۇ گۇللەر پەقەت بىزنىڭ سىگلىمىزنىڭ ئاغزىدىلا ئېچىلىدىغان بولغاچقا، سىلى ئۇزاپ كېتىشلىرى بىلەنلا بۇ ھويلىغا ئۇچۇپ چۇشتۇق، ئەپسۇسكى، مومايلىرى سىگلىمىزنى ئولتۇرۇشنى قەستلەپ، ئۇنىڭغا پىچاق ئۇرماقچى بولۇپ تۇرۇپتىكەن، بىز ئۇنى دەرھال تاشقا ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، سىگلىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالدۇق، سىلىگە رەھمەت، لېكىن ئايالىلىرىنى كەچۇرەلمەيمىز، — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي ئايالىنىڭ نىمە ئۇچۇن قاتىللىق قىلماقچى بولغانغىلىنى بىلىش ئۇچۇن، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۇرۇپ بېرىشىنى تەلەپ قىپتۇ. پەرىلەر مومايىنى ئەسلىگە كەلتۇرۇپ بېرىپتۇ. موماي قار - يامغۇر يىغلاپ، ئومىلەپ قوپۇپ، ئۇنچە - تىللا تولدۇرۇلغان ساندۇقنى ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە:

— ئەسلى مەن مۇشۇلارنى ئوزەمنىڭ قىلىۋېلىش ئۇچۇن پەيلىمنى بۇزغان ئىكەنمەن، بۇنى قايتۇرۇپ بېرەي، بىر قو-

شۇق قىنىمدىن كېچىڭلار، — دەپ يالۋۇرۇپ قىزلارنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بوۋاينى ئىزلەپ يۈرگەن شاھ لەشكەرلىرى قوراغا كىرىپ كەپتۇ ۋە شاھنىڭ پەرمانىنى يەتكۈزۈپتۇ. قىزلار:

— سىلەر مېڭىۋېرىڭلار، بىز ھازىر بارىمىز، — دېيىشىپ، زۇلخۇمارنى كوتىرىپ كوككە پەرۋاز قىلىپ، ئاۋال زۇلخۇمارنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ يېنىغا، ئاندىن شاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ، زۇلخۇمارنىڭ كىرگىنىنى كورگەن قۇزغۇن قەپەزدە تىپىرلاپ، كوزلىرىدىن قان - ياش توكۇپ، يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار ئوزى ۋە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئاشۇ قۇزغۇنغا مۇناسىۋەتلىك بولغان كەچمىشىنى بىر - بىرلەپ سوزلەپ، قۇزغۇننى يەرگە كومۇپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. شاھ قۇزغۇننى دەرھال كومدۇرۇپ تاشلاپتۇ - دە، زۇلخۇمارنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئوز تەختىنى بوشىتىپ بېرىپتۇ، زۇلخۇمارنىڭ دادىسى زۇلخۇمارنى قۇتقۇزۇپ ئالغان بوۋاينى ۋەزىرلىككە تەيىنلەپ، تەختتە ئولتۇرۇپتۇ، شۇندىن بۇيان باغلار، گۇلىستانلار گۇللەپ - ياشناپتۇ. ئەل پاراۋان بوپتۇ. زۇلخۇمار پەرى ھەدىلىرى بىللەن بىللە خوشال - خورام ئويناپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ ئوسۇپتۇ.

شاراپنىڭ كاراماتى

قەدىمقى زاماندا، يىراق ماكاندا، ھەشەمەتلىك بىر شەھەر بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى ئۆز شەھىرىدىكى پۇقرالارنىڭ شاراپ ئىچىشىنى مەنئى قىلغان ئىكەن. بىر كۈنى، چەت مەملىكەتتىن كەلگەن بىر سودىگەر پادىشانىڭ قانۇنىدىن خەۋەرسىز، ھېلىقى شەھەرگە شاراپ ئېلىپ كىرىپ سېتىپتۇ. پادىشانىڭ ئادەملىرى سودىگەرنى دەرھاللا تۇتۇپ، پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

— سەن مېنىڭ شەھىرىمدە بۇ زەھەرلىك نەرسىنى سېتىشقا قانداق جۈرئەت قىلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا، سودىگەردىن.

— يوقسۇ تەقسىر، بۇ زەھەرلىك نەرسە ئەمەس، شاراپنىڭمۇ ئۆزىگە چۇشلۇق كاراماتى بار، — دەپتۇ سودىگەر.

— قېنى سۆزلە! نېمە كاراماتى بار؟ — دەپتۇ پادىشا غەزەپلىنىپ.

— بىرىنچىدىن، قارغۇنىڭ كۆزىنى ئاچىدۇ، — دەپتۇ سودىگەر تىترەپ تۇرۇپ، — ئىككىنچىدىن، قورقۇنچاقنى باتۇر قىلىدۇ، ئۈچىنچىدىن، بېخىلنى مەرت قىلىدۇ.

— ئەگەر سۆزۈڭ راست بولسا ساڭا ئازاتلىق بېرىمەن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن، — دەپتۇ پادىشا.

پادىشا ئوردىدىكى بىر ئۆيىنى نازۇ - نېمەت، مۇسەللەس - شاراپ بىلەن تولدۇرۇپ، شەھەردىن بىر قارغۇ، بىر قورقۇنچاق ۋە بىر بېخىل كىشىنى تېپىپ كېلىپ، بۇ ئۆيدە مېھمان

بولۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئۆزى بولسا ئۇلارنى سىرتتىن كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ.

پادىشانىڭ مۇنداق ئىلتىپاتىدىن خوشال بولغان ھىلىقى ئۈچ كىشى تاماقلاردىن تويغىچە يەپ، مۇسەللەس - شاراپتىن يېتەرلىك ئىچىشىپتۇ، ئىچىپ تازا قىزىغاندا ھىلىقى قارغۇ قوپۇپ:

— ئاغىنىلەر، نىمە كارامەت بۇ؟ جاھان ماڭا يوپ - يورۇق بولۇپ كېتىۋاتىدۇغۇ. پادىشانىڭ بۇ سارىيىدىكى گىلەملەر، چىنە - قاچىلار نىمە دىگەن گۈزەل - ھە! — دەپتۇ.

ھىلىقى قورقۇنچاق ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مۇشۇ دۇنيالارنىڭ ھەممىسى بىزدەك گادايلارنىڭ قان - تەرىدىن كەلگەن، ئۇرۇپ - چېقىپ، كۆكۈم - تالقان قىلىۋېتەيلى! — دەپ گىلەملەرنى يىرتىپ، چىنە - قاچىلارنى دەسسەپ چاققىلى تۇرۇپتۇ.

قىزىپ كەتكەن بېخىلمۇ چىداپ ئولتۇرالماي:

— چاقە - چاق! يامىنى كەلسە، پۇلىنى ئۆزەم تولەيمەن! — دەپ ۋاقىراپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كورگەن پادىشا شاراپنىڭ كارامىتىگە قايىل بولۇپ، سودىگەرنى ئولۇمدىن ئازات قىلىۋەتكەن ئىكەن.

„ئورنى كىم كولسا ئوزى چۈشەر»

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن، ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا چۈشكەندە ئالدى بىلەن دانىشمەنلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاقىلانە مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلايدىكەن، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلانغان ئىكەن.

ئەنە شۇ يۇرتتا غەيۇر ئىسىملىك بىر دانىشمەن بار ئىكەن، ئۇ ھەر كۈنى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگەندە توپ - توزلا:

— ئەي شاھىم، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر بولساڭ، — دەپلا كەينىگە يانىدىكەن.

پادىشا دانىشمەننىڭ بۇ سوزىنى كوڭلىدە قوبۇل قىلىپ، ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ پۇقرالارغا يامانلىق قىلغان - قىلمىغانلىقىنى ھەر كۈنى دىگۇدەك سۈرۈشتۈرىدىكەن. دانىشمەنمۇ ھەر كۈنى كىرىپ، يۇقۇرقى سوزنى تەكرارلاپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭغا چىدىمىغان بىر ۋەزىر بىر كۈنى پادىشاغا:

— ئى جاھاننىڭ ئاپتىۋى، ئۇلۇغ شاھىم! ھىلىقى دانىشمەننىڭ جاناپلىرىنى كوزگە ئىلماي قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىگە چىداپ تۇرالمىدىم، پاسىۋانىم، ئىجازەت قىلسىلا ئىبيەتىدىغان كېپىم بار ئىدى، — دەپتۇ.

پادىشا ئىبيەتىشقا ئىجازەت قىپتۇ.

— ھىلىقى نىمە دانىشمەن دەپ ھورمەت قىلغانلىرىنى بىلمەي، كوچىغا چىقىپ، "پادىشانىڭ تېنى سېسىقكەن" دىگەن گەپنى تارقىتىپتۇ، ئۇ بەدبەختنىڭ جاناپلىرى ئالدىدا قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىلا يېتەرلىك ئىدى. بۇنىڭغا چارە قىلمىساق

بۇنىڭدىن ھەر بالا كەلگۈسى. قۇللىرىنىڭ كېپىگە ئىشەنمىسلە، دانىشمەنگە: "يېقىن كېلىپ سوزلە" دەيدىغان بولسىلا ئۇ، ئۇنىڭ شۇغىنى ئېتىپ سوزلەيدۇ، — دەپتۇ.

پادىشا بۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئەتىسى دانىشمەننى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

ۋەزىر ئۇز كېپىنىڭ توغرا چىقىشى ئۇچۇن بىر ھىلە ئويلاپ قويغان ئىكەن. ئەتىسى دانىشمەن ئادىتى بويىچە پادىشانىڭ ئالدىغان كىرىپ:

— ئى شاھ، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر، خەلقپەرۋەر بولساڭ، — دەپتۇ.

پادىشا ئەتەيىن:

— يېقىنراق كېلىپ سوزلە، گېپىڭنى ئاڭلىمىدىم، — دەپتۇ.

دانىشمەن پادىشاغا يېقىن كېلىپ، ئاغزىنى قولى بىلەن توساپ تۇرۇپ، سوزىنى تەكرارلاپتۇ. پادىشا كوڭلىدە ۋەزىرنىڭ گېپىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىپتۇ - دە، دانىشمەننى جازالىماق بوپتۇ.

پادىشا ئادىتى بويىچە ئىنئام بەرسە يارلىقنى ئوزى يېزىپ، پېچەتلەپ، ئۇنى ئېلىپ بارىدىغان جايىنى كورسىتىپ بېرىدىكەن. شۇ ۋەجىدىن دانىشمەنگىمۇ يارلىق سېلىنغان بىر لىپاپىنى ئۇزىتىپتۇ. دانىشمەن ئۇنى قولىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئوردىدىن چىقسا ھىلىقى ۋەزىر ئۇچراپ:

— دانىشمەن، قايتىپتىلا، — دەپتۇ - دە، دانىشمەننىڭ قولىدىكى لىپاپىغا كوزى چۈشۈپ، ئاچكوزلىشىپتۇ، ۋەزىرنىڭ كوزىگە لىپاپ مۇكاپات لىپاپىدەك كورۇنۇپتۇ. خوشامەتكويلۇق بىلەن، — مۇبارەك بولسۇن! — دەپتۇ.

مال - دۇنياغا قىزىقمايدىغان دانىشمەن:

— ماڭا پۇل كېرەك ئەمەس، كېرەك بولسا بۇنى سىلى ئالسىلا، — دەپ لىپاپىنى ۋەزىرگە ئۇزىتىپتۇ، ۋەزىر تازىم قىلىپ لىپاپىنى ئېلىپتۇ-دە، خوشلىشىپ ئالدىراش مېڭىپتۇ. ۋەزىر نۇرغۇن مۇكاپات ئالىدىغان بولدۇم، دەپ خۇشاللىنىپ خەتنى ئاپىرىدىغان جايغا تاپشۇرغان ئىكەن، دەرھاللا كاللىسى ئېلىنىپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپ دانىشمەن يەنە پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىپ ئادىتى بويىچە گېپىنى تەكرارلاپ ماڭماقچى بولغاندا، دانىشمەننى پادىشا توختىتىپ:

— سەن قانداق قىلىپ ساق قالدىڭ؟ — دەپتۇ.

ھەيران بولغان دانىشمەن، بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەرگەن ئىكەن، تاقەتسىزلەنگەن پادىشا:

— ھەي، مېنىڭ ۋەزىرىم ناھەق ئۆلۈپتۇ، — دەپ غەزەپلىنىپتۇ.

تېخىمۇ ھەيرانلىقتا قالغان دانىشمەن ئىشىنىڭ تېگىنى تەپسىلى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، پادىشاغا مۇنۇلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— مەن تۈنۈگۈن ئادىتىم بويىچە ئوردىغا كېلىۋاتسام، ۋەزىر ئۇچراپ چايغا تەكلىپ قىلدى. ئۇيگە كىرسەم تاماق ئېتىپتۇ، تاماققا سامساقنى ئىنتايىن كۆپ ساپتۇ، ئىچمەي دىسەم بولمىدى، شۇنىڭ بىلەن سامساقنى كۆپ يېگەنلىكىمدىن، سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا يېقىن كەلگەندە، مەندىن سامساق پۇرىمىسۇن دەپ، قولۇم بىلەن ئاغزىمنى ئېتىۋالغان ئىدىم، — دەپتۇ.

پادىشا دانىشمەننىڭ ئېيتقانلىرىنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن:

— ئۇرىنى كەم كولىسا ئۆزى چۈشەر، دېگەن مانا مۇشۇ، — دەپتۇ-دە، دانىشمەننى ۋەزىرلىككە تەكلىپ قىپتۇ.

تاشگۈل

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە يوروڭقاش دەرياسى بويىدا توختى ئىسىملىك بىر چوڭ باي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ياپ-يېشىل ئوتلاقلارنى، يىل بويى سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان چوڭ بىر ئۆستەڭنى ئىگەللىۋالغان ئىكەن. مىڭلاپ قۇللار ئۇنىڭ ئىلكىدە ئېرىقچىلىق ۋە باپكارلىق قىلىدىكەن. ئاشۇ قۇل-چۆرىلەر ئىچىدە بىر تاشچى يىگىت بولۇپ، ئىسمى ياسىن ئىكەن. قۇلى چۆۋەر بۇ يىگىت باي-غوجىلارنى مەنسىتمەيدىغان مەرت، جىگەرلىك بولغاچقا ناھەق ئىشقا زادى يول قويمايدىكەن. دائىم دىڭگۈدەك كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ئىزلەپ، قۇل-چۆرىلەر ۋە يۇرتداشلىرىنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان ئىكەن. خوشنا مەھەللىدە بىر قىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى تاشگۈل ئىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ قىزنىڭ كۆڭلى ياسىنغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇلار يوشۇرۇن ھالدا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىپ يۈرۈشۈپتۇ. لېكىن بۇ سىرنى مەھەللىدىكى غوجىدار توختى بايغا مەلۇم قىلىپ قويۇپتۇ. تاشگۈلنىڭ ھۆسنى-جامالىغا كۆز سېلىپ، شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ يۈرگەن شەھۋەتپەرەس باي بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چېچاڭشىپ، ياسىنغا زەھەرلىك قول سالماق بوپتۇ-يۇ، ھېچقانداق پۇرسەت تاپالماپتۇ.

بىر كۈز كۈنىنىڭ قاش قارايغان چېغىدا، ياسىن ئىشنى تۈگىتىپ بولۇپ، تاشگۈلنى ئىزلەپ بېرىپتۇ. تاشگۈل جاڭگالغا قوي باققىلى كەتكەن ئىكەن. ياسىن تاشگۈلنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ

ۋە ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي بىر دوگلۈكنىڭ كەينىدە تاشگۈل بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئىككىيلەن تېخى گەپلىشىشكە ئۈلگۈرمەيلا بۆلارنى بىر تالاي ئادەملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ شىكاردىن يانغان توختى باي كورۈپ قاپتۇ ۋە ئەرۋاھى ئۇچۇپ، تەنە بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

— ئالەمگە داڭ چىقارغان پالۋان، سەن بۇ يەردە بىر قىز بالىنى ئېزىقتۇرۇپ يۈرۈپسەن ـ دە، ھا ... ھا ... ھا ...

چوڭ غوجىدار ئومەر ئالدىغا چىقىپ:

— ھەي ھاياسىز قەلەندەرلەر، يا خوجايىنىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي، يا پاتىشە ئوقۇتماي، خۇدا ئالدىدا گۇناكار بولدۇڭ! تۇتۇڭلار بۇلارنى! — دەپ بۇيرۇق قىلغان ئىكەن، يالاقچىلار ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇلارنى چەمبەر چەس باغلاپ، ئاپىرىپ باينىڭ يەر ئاستى زىندانىغا تاشلاپتۇ. توختى شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۆز يېنىدىكىلەرنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىپ، تاشگۈلنى ئېلىپ قاپتۇ. تاشگۈل شامدانلارنىڭ يورۇغىدا باينىڭ ئېيىقتەك ئەپتىگە بىر قاراپلا كوڭلى غەش بوپتۇ. باي قىزغا يېپىشىپ، ئۇنىڭغا ۋەھشىلەرچە چاڭگال ساپتۇ، تاشگۈل قارشىلىق كورستىپ، ئۇنى راسا تىللاپتۇ. يىرىم كېچىگىچە ھەجىب نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن باي ئاخىرى قىزنىڭ چىچىدىن تۇتقىنىچە ئاستىغا بېسىپ قۇچاغلىۋاپتۇ. تاشگۈل باينىڭ سالپىيىپ چۈشكەن ئىتتەك گوشىنى قاتتىق چىشلىگەن ئىكەن، ئاغرىققا چىدىمىغان باي يېنىدىن پىچىقىنى سۇغىرىۋېلىپ تاشگۈلنىڭ كوكرىكىگە سانچىپتۇ، غەزەپ ـ نەپرەتكە تولغان قىز بىر ئاھ ئۇرۇپلا جان ئۈزۈپتۇ....

زىنداندا ياتقان ياسىن يىرىم كېچىدە باينىڭ "ئېلىپ چىقىپ كومۈۋېتىڭلار" دەپ ھوكۈرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئامرىقىغا خەۋپ يەتكەنلىكىنى پەملەپتۇ ـ دە، غەزەپ ـ نەپرەت

بىلەن زىندان ئىچىدىن توشۇك ئېچىشقا باشلاپتۇ. تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇ زىنداندىن قېچىپ چىقىپ بىر تۇقىنىنىڭكىگە كەپتۇ. ئۈرۈق - تۇققان، ئەل - ئاغىنىلىرى ئۇنى ياقا يۇرتلارغا كېتىپ تىرىكچىلىك يولى ئىزدەشكە دەۋەت قىپتۇ. ئۇ ئۇرۇق - تۇققان ۋە يارۇ - بۇرادەرلىرى يولىلۇق تۇتقان بىر خالتا زاغرا نان بىلەن ئۆزىنىڭ بىرقانچە تاشچىلىق سايمىنىنى ئېلىپ، كۆئېنلۇن تېغىغا قاراپ راۋان بوپتۇ.

ياسىن ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، چارچاپ كەتكەنلىكتىن بىر جىلغا يېنىدىكى بۇلاق تۈۋىدە دەرمانسىزلىنىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ ۋە بىر چۈش كورۇپتۇ. ئۇنىڭ چۈشىدە ئاقساقال خىزىر پەيدا بولۇپ، مۇنداق دەپتۇ:

پالۋان ئوغلۇم تۇر ئورنىڭدىن،
غەمكىنلىكتىن بولغىن ئازات.
مۇشكۇل يېگىپ داۋان ئاشقىن،
كۆتەر سېنى هور پەرىزات.

بۇ سوز ياسىننىڭ ئەقلىنى ئېچىپ، يېڭى كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلاپتۇ. ئۇ دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە ئۇز يولىغا راۋان بوپتۇ. يول يۇرۇپتۇ، يۇرگەندىمۇ مول يۇرۇپتۇ. چەكسىز چول - جەزىرىلەردىن ئوتۇپ، يوروڭقاش دەرياسىنىڭ باش ئېقىمىغا يېتىپ بېرىپتۇ. دەريا سۇيى زۇمرەتتەك سۈزۈك بولۇپ، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدا گۈل - گىيالار ئېچىلغان، ئەتراپتىكى تۇتاش كەتكەن تاغ تىزمىلىرى يېشىللىققا پۇركىنىپ، مۇز داۋانلارنىڭ شولىسى سۇغا چۈشۈپ كوزلەرنى قاماشتۇرۇپ تۇرارمىش. ياسىن خوشاللىقىدىن ئوزىنى تۇتالماي، دەريا لېۋىگە ئېگىشىپ سۇدىن قانغىچە ئىچىپتۇ. ئۇ شۇنداق قارىسا، سۇ

ئېگىسىدە كوزنى قاماشتۇرىدىغان بىر يالتىراق ئەرسە ۋال - ۋۇل قىلىپ تۇرغىدەك. سۇغا پىكىرىپ ئۇ ئەرسىنى سۇزۇۋاپتۇ. ئۇ بىر ئىسىل ئاق [illegible] ئىكەن. ياسىن ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ قاراپ چىققاندىن كېيىن كوڭلىگە دەرھال بىر ئوي پەيدا بوپتۇ - دە، يېنىدىكى ئەسۋاۋنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا تاشگۈلنىڭ چىرايى - شەكلىنى ئويۇشقا باشلاپتۇ. ئىشلىگەنسېرى خوشاللىنىپ، بىر چاغ ئوتكەندە قولىدىكى گۈزەل - نەپىس ئويمىنى ئۇتقىنىچە ھۇشىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۇ ئويۇلغان تاشگۈلنىڭ ھەيكىلىگە جان كىرىپ، ياسىنغا تۆۋەندىكى سوزنى ئېيتىپتۇ:

جاپا دېمە، مۇشكۇل دېمە،
مۇشكۇلنىڭ تېگى راھەت.
قۇتۇلدۇق بىز كوز ياشلاردىن،
قايتىپ كەلدى چىن مۇھەببەت

ياسىن چوچۇپ ھۇشىغا كېلىپ، ئوز يېنىدا كېچە - كۈندۈز سېغىنىپ كۈتكەن ئامرىغى تاشگۈلنىڭ كۈلۈپ تۇرغانلىقىنى كورۇپ خوشاللىق بىلەن مەشۇغىنى ئوز باغرىغا بېسىپتۇ. ئۇلار ئوز باشلىرىدىن ئوتكۈزگەن كەچۈرمىشلىرىنى سوزلىشىپ، تۇرمۇشنىڭ تېخىمۇ گۈزەل بېغىنى تېپىش قارارىغا كەپتۇ - دە، قول تۇتۇشۇپ يول داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئېگىز تاغ - داۋان ۋە تىك يارلاردىن ئېشىپ، ئۇزۇن - ئۇزۇن ساڭگىلاپ تۇرغان مەجنۇن تاللار ئارىسىدىن ئوتۇپ يوۋۇقماش دەرياسىنىڭ ئاياق ئېقىمىغا يېتىپ كەپتۇ. جىلغىنى بويلاپ تۇتاش كەتكەن قاتمۇ - قات تاغلار ۋە ئوڭكۈر - غارلار ھەشەمەتلىك ئوردا - سارايلاردەك كورۇنگىدەكمىش. ئۇلار بۇ يەردىن ئىككى پارچە قاشتېشى تېپىپتۇ. ياسىن بۇنىڭدىن بىر ئات ۋە بىر گۈلباغچا

ئويۇپتۇ، ئاشگۇل خوشاللىقىدىن مۇنداق قوشاق توقۇپتۇ:

قۇندۇز قارا ئېتىمىز، باغچىمىز زۇمرەت،
تارتىپ جايا، كورمەكتىمىز ئەمدى راھەت.

كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا پاياننسىز ئۇنبەت يەرلەر ۋە مەنزىرىلىك كوللەر پەيدا بوپتۇ. كوللىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر باغ ھويلا بولۇپ، ھويلا دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا ھېلىقى كىشنەپ تۇرغان ئات باغلاقلىق تۇرغىنىدەكمىش. شۇنىڭدىن باشلاپ ياسىن بىلەن قاشتېشى قىز ئەنە شۇ جايدا ماكانلىشىپ ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى ياسىن قىز بىلەن ئۈزۈمزارلىقتا ئۈنچە - مەرۋايىتتەك ئۈزۈملەرنى ئۈزۈۋاتقاندا، تۇساتتىن تاغ ئۈستىدىن بىر بوۋاي چۈشۈپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ ياسىننىڭ خوشنىسى، ئۇستا ئوۋچى باھاۋۇدۇن تاغا ئىكەن. ئوۋچى بوۋاينىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئوۋلىغان قىممەت باھالىق ئىسىل نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى توختى باي ئوزىنىڭ قىلىۋاپتۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا قارا چاپلاپ، ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ، ئۇنى داۋادا ئۇتۇۋاپتۇ. نەتىجىدە ئۇ ئائىلىسىگە قايتالماي ھەر تەرەپتە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ، ئاخىرى تاسادىپىي بۇ جايغا كېلىپ قالغان ئىكەن. ھەممەيلەن ناھايىتى خوشال بولۇشۇپتۇ. ياسىن دەرھال بوۋاينى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، ئىسىل نازۇ - نىمەتلەر بىلەن مېھمان قىپتۇ. بوۋاي بىرقانچە كۈن تۇرۇپتۇ. ئوز ئائىلىسىنى سېغىنغان بۇ ئوۋچى بوۋاي ياسىن بىلەن تاش گۆلنىڭ تۇتقىنىغا ئۇنىماي يولغا چىقماقچى بوپتۇ. ئىككىسى كوزلىرىگە ياش ئېلىپ، ئوۋچىنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. ئايرىلىش ۋاقتىدا ياسىن:

— مەن ھامان بىر كۈنى قايتىپ بېرىپ توختى دېگەن قارا ئىت بىلەن ھېساپلىشىمەن! — دەپتۇ.

باھاۋۇدۇن تاغا ئائىلىسىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، توختى باينىڭ مەككىگە ھەج قىلغىلى كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئائىلىسىدە ئارام - خۇدا تۇرۇپ قاپتۇ. ياسىن بىلەن تاشكۆلنىڭ توي ئىشلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ خاتىرجەم بولالماپتۇ. باھاۋۇدۇن تاغا ئويان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ، بىر قانچە جامائەتنى ئات - ئۇلاغلارغا مىنگۈزۈپ، ئىككى ياشنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇش ئۈچۈن تاققا قاراپ سەپەر قىپتۇ.

توي مۇراسىمى روزى ھېيت كۈنىگە توغرىلىنىپتۇ. بۇنىڭدىن ھەر ئىككىسى خۇشاللىنىپتۇ. مەرىكە بەكمۇ قىزىپ كېتىپتۇ. كوپچىلىك مال سويۇپ، ئاش تەييارلاپ، داستىخان تارتىشىۋاتقاننىڭ ئۈستىگە توساتتىن غالچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ توختى باي يېتىپ كەپتۇ. "رەقىپلەر ئۇچراشقاندا چىداپ تۇرۇشالماپتۇ" دېگەندەك، بىر مەيدان قاتتىق تۇتۇشۇشنىڭ يۈز بېرىشى كورۇنۇپلا تۇرۇپتۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ پەيلىنى بىلگەن قىز ئالدىغا چىقىپلا بايغا مۇنداق دەپتۇ:

— توختى، سىز ئەمدىلا ھەج - تاۋاپ قىلىپ كەلدىڭىز، سىز پەزىلەتلىك ئادەم، مەن سىزگە بىر نەرسە بېرەي، پەيلىڭىزدىن يېنىڭ.

— قانداق نەرسە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باي.

— ئاۋازى مۇڭلۇق ئاڭلىنىدىغان راۋاپ.

— ئۇنىڭ نىمە پايدىسى بار؟

— مېڭىنى ئارام ئالدۇرۇپ، بەدەننى ئاسرايدۇ.

— ئۇنداق نەرسە مەندە يېتىپ ئاشقىدەك بار، ئۇنى ئاڭلاپ زېرىكىپ كەتكەنمەن.

— توختى، سىز ئەمدىلا ھەج قىلىپ كەلدىڭىز، سىز

دۇنيانەتلىك ئادەم، مەن سىزگە ئىسىل بىر نەرسە بېرەي، پەيلىگىزدىن يېنىڭ، — دەپتۇ يەنە قىز.
— قانداق ئىسىل نەرسە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باي.
— ئەتىۋالىق قاشتېشى.
— ئۇ دىگەن تاش تۇرسا، مەن ئۇنى نىمە قىلىمەن؟ — دەپتۇ باي.
قىز يەنە دەپتۇ:
— توختى، سىز ئەمدىلا ھەرەمدىن كەلدىڭىز، سىز ئەخلاقلىق ئادەم، مەن سىزگە ئىچىدىغان ئوبدان نەرسە بېرەي، پەيلىگىزدىن يېنىڭ.
— قانداق نەرسە ئۇ؟
— شىرىن - تاتلىق مۇسەللەس.
— قانچىلىك بار؟
— مىڭ بىر پىيالە.
— چاققان ئەكېلىڭلار، چاققان ئەكېلىڭلار!
ياسىن مۇسەللەس بار كەمىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. ئاتارمەن - چاپارمەنلەر قاچا - قاچىلاپ بايغا سۇنۇپتۇ. باي ئىچىۋېرىپ، بىردەمدىلا غەرق مەس بولۇپ، لايىدەك ئېزىلىپ يېتىپتۇ.
توختى ئۇيقۇدا تۇرۇپ تۇرسۇن، گەپنى ياسىن بىلەن تاشكۆل قاتارلىقلاردىن ئاڭلاڭ:
بۇلار قانداق قىلىپ توختى بايدىن غالىپ كېلىش توغرىسىدا ئۇزاق مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئاخىرىدا "ئۇلار كوپ ۋە كۈچلۈك، بىز بولساق ئاز ۋە قورالسىز، شۇڭا مەلئۇنلارنى ئات بەيگىسىگە قىزىقتۇرۇپ، ئۇلار ئۈستىدىن پەم بىلەن غالىپ كېلەيلى" دىگەن قارارغا كەپتۇ.
ئەتىسى باھاۋۇدۇن بوۋاي باي ۋە ئۇنىڭ چاپارمەنلىرىنى

ئاتنى بەيگىسى قىلىشقا ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ.

يورۇڭقاش دەرياسى بويىدىكى كەڭ سايدا بەيگە باشلىنىپتۇ.

قۇندۇز قارا ئېتىغا مىنگەن ياسىن كوكۇش ئاتقا مىنگەن باي بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپتۇ. بەيگە باشلىنىشى ۋاقىراپ - جاقىراپ تۇرۇپ بۇيرۇق چۈشۈرگەن ئىكەن، چۇقان - سۈرەن باشلىنىپ، ھەيۋەتلىك مەنزىرە پەيدا بوپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە، باي ئۆز ئېتىنى خاھىشىغا قويۇۋېتىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن قارا قۇندۇز ئاتنىڭ كېيىنلىكى يامان بولغاچقا، چاپقانسېرى تۇۋىغى قىزىپ، ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلەپ كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچىلىك كوك ئاتنى كەينىگە تاشلاپ قويۇپتۇ. باي ئۆزىنىڭ بەك ئارقىدا قېپقالغانلىقىنى كورۇپ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى قاتتىق سىلكىگىنىچە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مېڭىپتۇ، ئەتراپتا تۇرغان كىشىلەرنىڭ چىرايىدىكى خوشاللىقنىڭ ئورنىنى ئەجەپلىنىش ئىگەللەپتۇ. توختى باي قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قولىنى شۇنداق شىلتىگەن ئىكەن، توت ئەتراپتا تۇرغان يالاقچىلار قىزنى ئاتقا توغرا ياتقۇزۇپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

ياسىن قۇندۇز قارا ئېتىنى يۇراپ، مەيدانغا كەلگىدەك بولسا باي ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئاللىقاچان يىراقلارغا كېتىپ قالغان ئىكەن.

توختى باي قىزنى خوتۇنلۇققا ئېلىش قەستىگە چۈشكىلى خېلى ئۇزۇن بولغاچقا، قىزنى بۇلاپ ئەكىلىپلا دەرھال شاۋقۇن - سۈرەنلىك توي مەرىكىسى تۈزۈپتۇ. نىكا ئوقۇلىدىغان پەيتمۇ كەپتۇ. بۇ چاغدا قىز ئەسلىدىكى بىر پارچە چاقناپ تۇرغان قاشتېشى قىياپىتىگە ئۆزگىرىپتۇ. توختى باي دەرغەزەپ بولغان ھالدا قىلىچىنى شارت قىلىپ سۇغۇرۇپ، قاشتېشىغا كۈچ بىلەن ئۇرغان ئىكەن، قاشتېشىدىن "جاڭگىدە" ئاۋاز چى-

قىپتۇ - دە، لاۋىلداپ ئوت يېنىشقا باشلاپتۇ. پۈتۈن ھويلا -
سارايلار ھايت - ھۆيت دېگىچە ئوت دېڭىزىغا ئايلىنىپتۇ. رەس-
ۋا بولغان باي قورقىنىدىن ھەسلى ئۇياققا، ھەسلى بۇياققا
موكۇنۇپ بېقىپتۇ. يۈكۈنۈپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپتۇ. لېكىن ھېچقان-
داق قىلىپ يالقۇنلۇق ئوتنىڭ جازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلالماي،
ئاخىرى كۆيۈپ كۆلگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. قاشتېشىدىن ياسالغان
قىز بولسا لاۋىلداپ يېنىۋاتقان يالقۇن ئىچىدە ئاق ئىسقا ئاي-
لىنىپتۇ - دە، ئوردۇل سۆيگىنى ياسىنىنىڭ قېشىغا — ئاشۇ
قېلىن، ئاق قار بىلەن قاپلانغان مۇز تاغدىكى ماكانىغا ئۇچۇپ
بېرىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە بەختلىك ھايات كەچۈرۈپتۇ.

قىرىلارنىڭ قەدرى

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، تەكلىماكاننىڭ نېرىسىدا بىر زالىم پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. پادىشانىڭ قىرىقتىن ئوشۇق خوتۇنى، يۈز-لىگەن كېنىزەكى بولغاننىڭ سىرتىدا، كوڭلىنى ئاچىدىغان ئەلنەغمە-چى، ئۇسۇلچىلىرى بەش يۈزدىن ئاشىدىكەن. پادىشا كېچە-يۇ - كۈندۈز ئەيش - ئىشرەت، كەيىپ - ساپا بىلەن بولۇپ پۇقرالارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن قىلچىمۇ كارى بولمايدىكەن. پا-دىشا ئەمەلدارلىرىنىڭ هال - كۈنىمۇ پادىشادىن كەم ئەمەس ئىكەن. پۇقرالار بولسا، ئالۋاڭ - ياساقنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئاچ - زار كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. پۇقرالار پادىشانىڭ سېلىقىنى تولىيەلمىگەنلىكتىن زىندانلارغا تاشلىنىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆ-تۈشى بىلەن پۇقرالاردا پادىشاغا قارىتا نارازىلىق كۈچىيىپ، دولەت مالىمان بولۇشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن ئەنسىرىگەن پادىشا بىر كۈنى ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ئۇلارغا:

— بىزنىڭ مۇشۇنداق كەڭ، مۇنبەت، پاراغەتلىك يۇرتى-مىز، سىلەردەك پەم - پاراسەتلىك ئاقىلدارلىرىمىز تۇرۇقلۇق، خەلقنىڭ شۇنچىلىك ئاز سېلىقنىمۇ تولەشكە مادارى نىمىشقا يەتمەيدۇ؟— دەپ سوئال قويۇپتۇ.

پادىشانىڭ سوئالىغا سول قول ۋەزىر جاۋاپ بېرىپ:

— بۇنىڭ سەۋەبى، بىزدە تەييارغا ھەييار بولىدىغان قىرىكتاپ قىرىلار ناھايىتى كوپ، ياشلار تاپقاننى ئاشۇ قىرىلار يەپ تۈگىتىدۇ، بىر كىشى ئىككى - ئۈچ كىشىنى قانداق بېقىپ كېتەلەيدۇ؟ ئەھۋالىمىزنىڭ بارغانسېرى ئوساللىشىپ كېتى-

ۋاتقانلىقىمۇ مانا مۇشۇ يەردە. بۇنىڭغا ئۇزلىرى بىر ئەقىل ئىشـ
لىتىپ، چارە تاپمىسىلا، ھەر قايسىڭىزنىڭ ئامالىنى بولمىدى،
ئىش راۋاجلىنىپ كەتسە شەۋكەتلىك تاجۇ - تەخت، كاتتا ئابـ
رويلىرىڭىزمۇ نۇقسان يېتىش خەۋپى بار،— دەپتۇ.
پادىشا بۇنى ئاڭلاپ "ھىم!" دەپتۇ - دە، ئەمەلدارلىرىغا
60 ياشتىن ھالقىغان بارلىق ئەر - ئايال قېرىلارنى يوقىتىشنى
بۇيرۇپتۇ. پادىشانىڭ ھوكمى ئىجرا قىلىنىشقا باشلاپتۇ، يۇرتنى
ئاھ - زار قاپلاپتۇ...
بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ چېتىدىكى يېزىدا بىلال ئىسىملىك بىر
كىشى ياشايدىكەن. بۇ كىشىنىڭ يېشى 60 تىن ئاشقانلىقى
ئۈچۈن ئۇمۇ پادىشا قۇربانلىرىنىڭ بىرسى ئىكەن. بىلالنىڭ ئوغـ
لى چېچەن بولۇپ، دادىسىغا بەك كويۇمچان ئىكەن، شۇڭا ئۇ
دادىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىگە كوزى قىيماي يوغان بىر كات ياسـ
تىپ دادىسىنى ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ ساقلاپ قاپتۇ، قېرىلار تا-
مام ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. بۇ ئىش بولۇپ ئۈچ يىلچە ۋاقىت ئوتە - ئوتـ
مەيلا بۇ ئەلدە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپتۇ، پۈتۈن يۇرت
قاقاسلىققا ئايلىنىپ، دەريالار قۇرۇپ، بۇلاق كوزلىرى پۈتۈپ
كېتىپتۇ، پۇقرالار ئۇسسىزلىقتىن ئولۇپ كېتىشكە باشلاپتۇ. ھەتتا
پادىشا ئوردىسىدىكىلەرمۇ يىغىۋالغان سۇلىرىنى ئىچىپ بولۇپ
جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىش يولى-
دا توغرا مەسلىھەت بەرگۈدەك بىرمۇ كىشى چىقماپتۇ. مۇشۇنداق
قىيىن شارائىتتا پادىشا: "كىمكى بۇ قۇرغاقچىلىق مەسىلىسىنى
ھەل قىلىش يولىدا توغرا مەسلىھەت بېرەلىسە، ئۇنى ئوزەمگە
ئوڭ قول ۋەزىر قىلىمەن" دەپ پەرمان چىقىرىپتۇ. بۇ ئىشنىڭ
ھوددىسىدىن چىققۇدەك كىشى تېپىلماپتۇ. پادىشا يەنە يېڭى
پەرمان چىقىرىپ: "كىمكى سۇ تېپىپ، ئۇسسىزلىقنى قاندۇرىدى-
غان بولسا، پادىشالىقىمنىمۇ بېرىمەن" دەپتۇ ۋە شۇ سوزنى ئېيـ

تىپ ئۆزۈن ئۆتمەي ئۆزىمۇ ئۇسسىزلىقتىن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئەمەلدارلارنىڭ تولىسى ئۆلۈپ تۈگەپتۇ. بىلالنىڭ بالىسى بۇ ئىشلاردىن دادىسىنى خەۋەرلەندۈرۈپتۇ، شۇ چاغدا بىلال ئۆز ئوغلىغا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ: "سەن بىر پادا كالىنى ئالدىڭغا سېلىپ ھەيدە، ئۇسسىغان كالىلار يەرنى پۇراپ ھوكۇرەپ ماڭىدۇ، سەن ئۇنىڭ يولىنى توسما، كالا پادىسى قاتتىق ھوكۇرەپ توپىسىنى چىچىپ تۇرۇۋالغان يەرنى كولا، ئەنە شۇ يەردىن سۇ چىقىدۇ..."

بالا دادىسىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بىر پادا كالىنى ھەيدەپ مېڭىپتۇ، دەرۋەقە كالىلار بىر يەرگە بارغاندا قاتتىق ھوكۇرىشىپ، ئالدى ئىككى پۇتىدا يەرنى تىلغاپ، توپىنى ئاسمانغا پۇرقىتىپتۇ. بالا شۇ ئورۇننى قېزىپتىكەن، دېگەندەك بۇلۇقلاپ سۇ چىقىپتۇ. خەلق ئۆستەڭ ئېلىپ سۇنى يۇرتقا باشلاپتۇ. يۇرت-گى سۇغا قانغان يۇرت ئەھلى تىرىشىپ ئىشلەپ قۇرغاقچىلىق ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش بىلەن ئۆزى بەگ، ئۆزى خان ھالدا باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، "قېرىلارنى كاتتا ساقلا ئۇلۇگكى ھەپتە ساقلا" دېگەن تەمسىل مانا شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

كەنجى ئوغۇل

بۇرۇنقى زاماندا، ئاتا - بوۋاي تۇغۇلمىغان، ئىشەككە قۇ-
لاق، قوشقارغا مۈڭگۈز چىقمىغان زامانلاردا بىر پادىشا ئۆتكەن
بولۇپ، ئۇنىڭ مال - مۈلكى ھەددى - ھېساپسىز ئىكەن. ئۇ-
نىڭ خاس ئالتۇن - كۈمۈشلىرىلا بىرنەچچە ئېغىز ئۆينى ئىگەل-
لىگەچكە ھېچنىمىدىن غېمى يوق ئىكەن.

پادىشانىڭ چوڭ - كىچىك ئالتە خوتۇنى بولۇپ، خۇدا-
يىم ئۇنىڭغا بىرمۇ قىز ئارىلاشتۇرماي، يەتمىش ئوغۇل پەرزەنت
بېرىپتۇ، بۇ يەتمىش ئوغۇلنى ئىسمىدىنلا پەرق ئەتمىسە، قەد-
دى - قامىتى، چىرايىدىن پەقەت ئايرىۋالغىلى بولمايدىكەن.

بۇ پادىشا شەھەرنى ئادىللىق بىلەن باشقۇرىدىكەن، شەھەر
خەلقىمۇ غەم - غۇسسىدىن خالى خوشال - خورام ياشايدىكەن.
ھەرقانداق بىر پۇقرا بىرەر ئىش توغرىسىدا پادىشا بىلەن كۆ-
رۈشمەكچى بولسا، پادىشانىڭ ئوردىسىغا ئەركىن كىرىپ - چى-
قىپ، پادىشا بىلەن بەھوزۇر سۆزلىشىپ، ئۇنىڭ ئىلتىپاتىدىن
تولۇق بەھرىمەن بولالايدىكەن.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پادىشانىڭ يەتمىش ئوغلى
بىر - بىرىدىن قېلىشماي چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ ۋە ئۇلارنى
ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىشنىڭ ۋاقتىمۇ يېقىنلاپ قاپتۇ. پادىشا
ئوغۇللىرىنى ئۆيلەشنىڭ غېمىدە قاپتۇ. پادىشا تېخى بۇ غەمدىن
خالاس بولۇشنىڭ چارىسىنى تاپالماي تۇرغاندا، پۈتۈن شەھەر-
گە تۇرغاقچىلىق ئاپىتى تەھدىت سېلىشقا باشلاپتۇ، پادىشا بۇ

ئىككى غەمدىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلمەي قايغۇغا چۆمۈپ، خەيال دېڭىزىغا غەرق بوپتۇ.

پادىشا ئۆزىنىڭ يەتمىش ئوغلىنى ئويلەش ئۈچۈن يەتمىش ئائىلە بىلەن قۇدا بولۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئىش شۇنداق بولسا 70 ئائىلىلىك قۇدىسى بىلەن باردى - كەلدى كوپىيىپ كېتىپ، دولەتنى باشقۇرۇشقا ۋاقىت چىقىرالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش يەتمىش قىزى بار بىرلا ئائىلە بىلەن قۇدا بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. شەھەردە يۈز بەرگەن قۇرغاقچىلىق ئاپىتىنى تۈگىتەي دىسە، شەھەردىكى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى سۇ مەنبەلىرىنىڭ ھەممىسى قۇرۇپ كەتكەن ئىكەن. يىراقتىن سۇ باشلاپ كېلەي دىسە ئەڭ يېقىن دىگەندىمۇ، بۇ شەھەردىن توت ئايلىق يىراقتىكى دەريالاردىن، دېڭىزلاردىن ئۇستەڭ چېپىپ سۇ ئەكىلىشكە توغرا كېلىدىكەن. پادىشا ھەر تۈرلۈك چارىلەرنى ئويلاپ كورگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئەپلەشمەپتۇ. شۇڭا، غەمگە پېتىپ كۈندىن - كۈنگە غىزادىن، ئۇيقۇدىن قېلىپ، بارا - بارا ئورۇقلاشقا، چىرايى سامانىدەك سارغىيىشقا باشلاپتۇ.

پادىشانىڭ يەتمىش ئوغلىنىڭ ئىچىدە كەنجى ئوغلى ناھايىتى زىرەك، چىچەن، ئەقىل - پاراسەتلىك ئىكەن. پادىشانىڭ يېقىندىن بۇيانقى روھسي ھالىتى، چىرايىدىكى غەمكىنلىك كەنجى ئوغۇلنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ. بىر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن كەنجى ئوغۇل دادىسىدىن زادى نىمە ئىش بولغانلىقىنى، نىمە ئۈچۈن يېقىندىن بۇيان كېسەل كىشىدەك بولۇپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. پادىشا بۇ ئوغلىنى بەك ياخشى كورىدىكەن، شۇڭا ئۆزىنىڭ بېشىغا چۈشكەن غەم - غۇسسىلەرنى يوشۇرماي سوزلەپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل دادىسىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ سەپەرگە ئاتلىنىپ، بۇ ئىك-

كى غەمدىن خالاس بولۇشنىڭ چارىسىنى تاپىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىدىن ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ پىكرىنى ئويلىنىپ كۆرۈپ، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن پەقەت مۇشۇ ئوغلىنىڭلا چىقالايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ ۋە ئوغلىنىڭ سەپەرگە چىقىشىغا رۇخسەت قىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۇرۇق - تۇققانلىرى بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ھېچبىر مەنزىلگە يېتەلمەي كېتىۋاتقان كۈنلەردە ئۇزۇق - تۈلۈكى ئاخىرلىشىپ، قورسىقى ناغرا چېلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئىلاجىنىڭ يوقلۇقىدىن ئۆزى مىنىپ يۈرگەن ئېتىنىمۇ سويۇپ يەپتۇ. گۆش تۈگەپتۇ، يول تېخى تۈگىمەپتۇ. كەنجى ئوغۇل بىر چۆل - باياۋاندا كېتىۋاتقاندا پۇت - قولىدا ماغدۇر قالماي، ئاچلىق ۋە ئۇسسىزلىقتىن ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ ۋە بىر ئازدىن كېيىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ، ئۇخلاۋاتقاندا تۇيۇقسىزلا بىرسى ئۇنى چاقىرىپ:

— ئادەم بالىسى بولساڭ تۇر ئورنىڭدىن! بۇ يەردە ئۇخلاش خەتەرلىك! — دەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا بويى تۆت گەز، ساقىلى بىر يېرىم گەز كەلگىدەك ئاق ساقاللىق بىر بوۋاي تۇرغىدەك. كەنجى ئوغۇل كۆزلىرىنى جامدەك ئېچىپ ھەيرانلىقتا بوۋايغا تىكىلىپتۇ، چۈنكى ئۇ مۇشۇ سايغا قەدەم باسقان يەتمىش بەش كۈن ئىچىدە ئادەم سايىسىنىمۇ كۆرمەپتىكەن.

— ئەي ئوغلۇم، سەن نىمە ۋەجىدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ، بۇ يەردە نىمىشقا ئۇخلاپ ياتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ سەپەرگە ئاتلىنىشىنىڭ سەۋەبىنى ۋە ئۆيىدىن ئايرىلغان يەتمىش بەش كۈن ئىچىدە بېشىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەرنى بوۋايغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

بوۋاي كەنجى ئوغۇلنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلغا بىر دانە ئاق ناننى تەڭلەپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، سەن ئاتاڭنى رازى قىلىش يولىدا كۆپ جاپا چېكىپسەن، سېنىڭ ماڭغان يولۇڭ ئۇچۇقتۇر، سەن ماۋۇ ناننى ئال، قوسىقىڭ ئاچقاندا پەقەت يېرىمىنى يەپ، يېرىمىنى ساقلاپ قوي، شۇنداق قىلساڭ ئاچ قالمايسەن، خۇدايىم سېنى مەقسىدىڭگە يەتكۈزەر. ئوغلۇم، بۇ يەر دىۋىلەر ماكانى، ھازىر دىۋە ئۇخلىغىلى ئۇتتۇز سەككىز كۈن بولدى. يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن ئويغىنىدۇ. شۇڭا سەن بۇ يەردىن تېز مېڭىپ كەت، سەن كۈن پاتارغا قاراپ يەنە ئۈچ ئاي يول يۈرگەندىن كېيىن، ئاندىن مەقسىدىڭگە يېتىسەن. خەير، ساڭا ئاق يول بولسۇن! — دەپ دۇئا قىپتۇ - دە، شۇ زامان كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ ئالقىنىدا پەقەت بوۋاي قالدۇرۇپ كەتكەن تۈگىمەس نانلا قاپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ خىزىرغا يولۇققانلىقىنى ئويلاپ خوش بوپتۇ ۋە يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قوسىقى ئاچسا بوۋاي دېگەندەك ناننىڭ يېرىمىنى يەپ، قالغان يېرىمىنى قوينىغا سېلىپ ساقلاپتۇ. بوۋاي بەرگەن بۇ نان ئەسلى سۈيى بىلەن بىللە تۈگىمەس خاسىيەتلىك نان بولۇپ، ناننىڭ قالغان يېرىمى ئۆزلۈكىدىن پۈتۈن بولۇپ قالىدىكەن. شۇنداق قىلىپ كەنجى ئوغۇل ئاشۇ خاسىيەتلىك ناننىڭ كۈچى بىلەن بوۋاي دېگەندەك ئۈچ ئاي يۈرۈپ بىر شەھەرگە كەپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسىنىڭمۇ بىرسى كەم يەتمىش قىزى بار بولۇپ، بۇ پادىشامۇ كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسىغا ئوخشاش غەمدە ئىكەن. كەنجى ئوغۇل پادىشانىڭ ھوزۇرىغا ئۆزى ئەلچى بولۇپ كىرىپ، پادىشانى غەمدىن خالاس قىپتۇ. پادىشا كەنجى ئوغۇلنى كاتتا زىياپەتلەر بىلەن كۈتۈۋاپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ ئاتمىش

ئوقۇز نەپەر قىزىنى كەنجى ئوغۇلىنىڭ دادىسىغا كېلىنلىككە بەر-مەكچى بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل دادىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش-كە شۇنچە ئالدىرىغان بولسىمۇ، لېكىن يول ئۈستىدىكى دېۋىنىڭ يەنە ئۆخلىشىنى كۈتۈشكە توغرا كەپتۇ ۋە يىگىرمە يەتتە كۈننى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن پادىشا بەرگەن ئۇچار گىلەمگە چۈشۈپ ئۆز شەھرىگە راۋان بوپتۇ. ئۇچار گىلەمنىڭ شامالدەك تېز ئۇچۇشى بىلەن بەش ئايلىق يولنى يىگىرمە ئىككى كۈندە تۈگىتىپ، دا-دىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.

پادىشا ناھايىتى خوشال بولۇپ، دەرھال ئون بەش كۈن تەييارلىق قىپتۇ - دە، شەھەرنى ئۆز قول ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ، ئۆزى يەتمىش ئوغلى بىلەن قىرىق نەپەر نوۋكەرنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۆزى بىلەن قۇدىلاشماقچى بولغان پادىشانىڭ شەھرى-گە سالامەت يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، دەرھاللا قىرىق كې-چە - كۈندۈزلۈك تويىنى باشلىۋېتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسى قىرىق كۈنلۈك تويىنى تۈگەت-كەندىن كېيىن، بۇ شەھەردە ئۇزۇن تۇرمايلا ئاتمىش توققۇز جۈپ ياشنى ئاتمىش توققۇز مەپىگە سېلىپ ئۆز شەھرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار نىڭ يولغا چىققان ۋاقتى دېۋىنىڭ ئويغاق ۋاقتىغا توغرا كېلىپ قالغاچقا، يول ئۈستىدە دېۋىگە تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئۇلار كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىپ، دېۋىدىن ئۆزلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېتىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېۋە بۇنىڭغا جاۋابەن ئۆزىنىڭ شەر-تىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

ئەسلى بۇ دېۋە ئۆزى تۇرۇشلۇق ماكاندىن ئالتە ئايلىق يىراقلىقتىكى بىر شەھەر پادىشاسىنىڭ پالۋانى بولۇپ، ئۇ پا-دىشانىڭ ئاي يۈزلۈك ساھىپ جامال قىزىغا كويۇپ قىلىپ، ئۇ-نى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، مەقسە-دىگە يېتەلمەي، بۇ يەردە پۇرسەت كۈتۈپ ياتقان ئىكەن. شۇڭا

دىۋە ئاشۇ قىزنى ئەكىلىپ بەرسە ئاندىن ئۇلارنى ئۆتكۈزۈۋې-
تىدىغانلىقىنى، بولمىسا ئۇلارنى ئۆزىگە ئوزۇق قىلىدىغانلىقىنى
بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسىنىڭ مىڭ-
سىدىن تۈتۈن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ دىۋىگە ئۆزى ئېلىپ كەلگەن
ئاتمىش توققۇز قىزدىن ئۆزى خالىغاننى تاللىۋېلىشىنى ئېيتقان
بولسىمۇ، دىۋە بۇنىڭغا كونماپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۇرۇشقان بە-
لەنمۇ دىۋىگە تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلگەچكە بۇ ئىش-
نى ئورۇنلاشنى ئۆز ئۈستىگە ئاپتۇ. دىۋە كەنجى ئوغۇل كەلگۈ-
چە ئۇنىڭ دادىسى ۋە باشقىلارنى تۇتۇپ تۇرماقچى بوپتۇ. كەن-
جى ئوغۇل دىۋە كورسەتكەن تەرەپكە قاراپ يەنە يولغا
چىقىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دادىسىدىن ئايرىلىپ يىگىرمە يەتتە كۈندە
بىر كىچىك شەھەرگە كەپتۇ. قارىسا، بۇ شەھەر مەخسۇس چاش-
قانلار دۇنياسى بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى بولغان تۈلۈم
چاشقان ئۇنىڭغا يول بەرمەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆز ھالىنى ۋە
مەقسىدىنى چاشقانلار پادىشاسىغا ئىزھار قىلغان ئىكەن، چاشقانلار
پادىشاسى كەنجى ئوغۇلنىڭ چاشقانلاردىن بىرسىنىمۇ دەسسەپ
قويماسلىق شەرتى بىلەن بۇ شەھەردىن ئۆتۈشكە قوشۇلۇپتۇ. كەن-
جى ئوغۇل خۇددى بوۋاق ئومىلىگەندەك ئومىلەپ، قولى بىلەن
يولدىكى چاشقانلارنى ئىككى تەرەپكە سۈرۈپ يۈرۈپ يول ئې-
چىپ ئۈچ كۈندە ئاران ئۆتۈۋاپتۇ. ئۇ بۇ شەھەردىن ئايرىلىش
ۋاقتىدا چاشقانلار پادىشاسى ئۇنىڭغا بىر تال تۈكىنى يۇلۇپ
بېرىپتۇ ۋە تۈكنى كويدۇرگەن ھامان ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئەسكەر-
لىرى بىلەن ھازىر بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئوغۇلنى ئۇزىتىپ
قويۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بوۋاي بەرگەن خاسىيەتلىك نان ۋە ئۆزى
ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكىنىڭ ياردىمى بىلەن يەنە ئۈزۈن

يول مېڭىپ، ئوتتۇز كۈن دېگەندە يەنە بىر كىچىك شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. بۇ شەھەر چۈمۈلىلەر ياشايدىغان شەھەر بولۇپ، كەنجى ئوغۇل بۇ يەردىمۇ توسۇلۇپ قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى چۈمۈلىلەر پادىشاسىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇمۇ كەنجى ئوغۇلغا شەھەردىكى چۈمۈلىلەرنىڭ بىرىنىمۇ ناكا قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا يولنى داۋام قىلىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل بۇ يەردىمۇ قىلچە بىخەستىلىك قىلماي ئون بەش كۈندە بۇ شەھەردىن ساق - سالامەت ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئۆز يولىغا راۋان بولماقچى بولۇپ تۇرغاندا، چۈمۈلىلەر پادىشاسىمۇ بېشىغا كۈن چۈشكەندە كۆيدۈرۈشنى تاپىلاپ بىر تال تۈك يۇلۇپ بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل يەنە ئۈچ ئاي يول يۈرۈپ دېۋە ئېيتقان ئاي يۈزلۈك قىز بار شەھەرگە تازا يېرىم كېچىدە كەپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى تۇغما ھېلىگەر، مال - دۇنياغا ئىنتايىن ھېرىسمۇ كوزى تويمايدىغان، زالىم ئادەم ئىكەن. بۇ زالىم پادىشانىڭ ئەقىللىق، زىرەك ۋە گۈزەللىك بابىدا داڭ چىقارغان بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇ قىز كەچ بولغاندا ئۆزىنىڭ بېغىدىكى راۋاقتا چىقىپ ئولتۇرسا، ئاسماندىكى ئاي جۇپ كورۈنىدىكەن. شۇڭا بۇ قىز ئاي يۈزلۈك گۈزەل دەپ ئاتالغان ئىكەن. بۇ قىزنىڭ ئىشقى ئوتىدا كويۈپ، ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتەلمەي، جېنىدىن ئايرىلغان ياش يىگىتلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن.

كەنجى ئوغۇل شەھەرگە كېلىپ ئاساسلىق ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، قامال قىلىنغان ئوردىغا كىرىشكە چارە تاپالماي ئاخىرى چاشقانلار پادىشاسى بەرگەن بىر تال تۈكنى كويدۈرۈپتۇ. تۈك تېخى تولۇق كويۈپ بولمايلا چاشقانلار پادىشاسى ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى چاشقانلار پادىشاسىغا ئېيتىپتۇ. چاشقانلار پادىشاسى بىر چىقق

رىغان ئىكەن، كوزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك بولىغان ئارىلىقتا كەنجى ئوغۇلنىڭ ھوجرىسىنى چاشقانلار قاپلاپ كېتىپتۇ. چاشقانلار پادىشانىڭ پەرمانى بويىچە كەنجى ئوغۇلنىڭ ھوجرىسىدىن ئاي يۈزلۈك پەرى تۇرغان ئۆيگە قاراپ لەخمە قېزىشقا باشلاپتۇ ۋە ئىككى كۈندە پۈتتۈرۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇل چاشقانلارغا تەشەككۈر ئىزھار قىلىپ، ئۆز جايىغا قايتۇرۇۋېتىپتۇ ۋە لەخمىگە كىرىپ پادىشانىڭ قىزى تۇرغان ئۆيگە قاراپ يول ئاپتۇ.

بۇ لەخمىنىڭ چىقىش ئېغىزى دەل قىز ئولتۇرۇپ تاماق يەيدىغان ئورۇندۇقنىڭ تېگىدە بولۇپ، شۇ تاپتا قىز يالغۇز ئولتۇرۇپ غىزالىنىۋاتقان ئىكەن. ئوغۇل بۇ خۇما كوزلۈك پەرىنى كورۇپ، ئوزىنى تۇتالماي بىھوش بولۇپ يىقىلىپتۇ. ئۇ بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، قىزنىڭ ئوزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كورۇپتۇ:

— ئەي يىگىت، ئادەممۇ ياكى جىنمۇ سەن! بۇ يەرگە قانداق كىردىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ قىز.

كەنجى ئوغۇل قىزغا ئالدى بىلەن ئوزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى، بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىدىنى، بۇ يەرگە قانداق كىرگەنلىكىنى بايان قىلىپ، ئاندىن قىزغا ئوزىنىڭ ئوتلۇق مۇھەببىتىنى ئىزھار قىپتۇ.

ئاي يۈزلۈك ساھىپجامال قىز ئوزىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ئاشىق بىقارار بولغانلىقىنى، شۇنداقلا بۇ يولدا ئوزىنىڭ ھەممىگە تەييار ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي، كوزۇمنىڭ قارىسى، يۈرىكىمنىڭ پارىسى بولغان باتۇر يىگىت! سىز ھەقىقەتەن چىۋەر، باتۇر ئىكەنسىز، بۇ ئورىغا كىرىش يولىدا شۇنداق پاراسەت بىلەن ئىش كورگەن ئىكەنسىز، ئەلۋەتتە دادام ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ تۈرلۈك شەرتى

ئىمۇ ئورۇنلاشقا قادىرسىز. بۇ ئىشقا خۇدا سىزگە مەدەتكار بولسۇن، مەنمۇ سىزگە ياردەملىشىمەن. دادامنىڭ مېنى ياتلىق قىلىشقا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك شەرتى بار: بىرىنچى شەرت، ئوردىدا ئىككى ئادەمنىڭ قولىچى يەتمەيدىغان يوغان بىر دانە كوتەك بار. ئۇنى بىر پالتا ئۇرۇش بىلەنلا يەتتە پارچە قىلىسىز، پالتىنى دادام كۆرسەتكەن يەتتە پالتىنىڭ ئارىسىدىن تاللاپ ئالىسىز. ئىككىنچى شەرت، مۇشۇ شەھەرنىڭ سول تەرىپىدىكى دېڭىزنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ ئوردىغا ئوخشاش بىر ئوردا سالىسىز، ئۈچىنچى شەرت، يەتتە تاغار قومغا يەتتە تاغار تېرىق ئارىلاشقان، بۇنى ئۈچ كۈندە ئايرىپ تاغارغا قاچىلايسىز. مۇشۇ ئۈچ شەرتنى تولۇق ئورۇنلىسىڭىز ئاندىن دادام مېنى سىزگە بېرىدۇ ۋە سىزمۇ ئامان قالىسىز. سىز ئالدى بىلەن مۇنداق قىلىڭ،— دەپتۇ ۋە يېگىتكە بەزى سىرلارنى ئېيتىپ بېرىپ، بۇ ئىشنى بالدۇرراق ئورۇنلىشنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇل تاڭ سۈزۈلمەستە ئۆز ھوجرىسىغا قايتىپ كەپتۇ. ئەتىسى كۈن كۆتۈرۈلىشى بىلەنلا ئوردىغا قاراپ يول ئاپتۇ. دەرۋازا ئۈستىگە سانسىزلىغان ئادەم باشلىرى ئېسىلغان ئىكەن. ئۇ دەرۋازىۋەنگە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىدىنى ئېيتىپتۇ. دەرۋازىۋەن ئۇنى پادىشانىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ.

پادىشا كەنجى ئوغۇلنىڭ كېلىشكەن قەددى - قامىتىنى، گۈزەل چىرايىنى كۆرۈپ ھەيرانلىقتا: "ھەممىگە قادىر خۇدا، بىز ئەرلەرنىڭ ئارىسىدىمۇ مۇشۇنداق گۈزەللەر بار ئىكەن - ھە!" دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. ئوغۇلنىڭ ھۆسنىنى بىر ئاز تاماشا قىلغاندىن كېيىن، كەنجى ئوغۇلنى ئۆز رايىدىن يېنىشقا، قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرمەسلىككە دەۋەت قىپتۇ. پادىشا بۇ ئوغۇلنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولسىمۇ ئۆزىنىڭ ۋەدىسىدىن يېنىشنى خالىمايدىكەن، كەنجى ئوغۇلمۇ پادىشانىڭ

سوزىگە پەرۋا قىلماي ئۆز سوزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ. پادىشا:
— ئەي ئەخمەق، ئۆز جېنىڭدىن تويغان نادان يىگىت! سەن ئوردىغا كىرىشتە دەرۋازا ئۈستىدىكى سانسىزلىغان باشلارنى كورمىدىڭمۇ؟ ئۇلارمۇ ساڭا ئوخشاش تەلۋىلىك قىلىپ بۇ يەرگە كەلگەن ۋە مېنىڭ ئۈچ شەرتىمنىڭ بىرسىنىمۇ ئادا قىلماي تۇرۇپلا ئۆز جېنىدىن ئايرىلغان ئىدى. شۇڭا سېنىڭ ئوزەڭنى خاراپ قىلماي چىرايلىقچە چىقىپ كېتىشىڭنى ئۈمىت قىلىمەن. چۈنكى مەن سېنىڭمۇ شۇلارغا ئوخشاش ئاقىۋەتكە قېلىشىڭنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن، — دەپتۇ.
— ئەي كېرەملىك شاھ، كونىلارنىڭ: "يىگىت سوزىدىن، يولۋاس ئىزىدىن قايتماس" دىگەن سوزى بار، مەن بۇ يەرگە كېلىشتە ھەممىگە تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدىم. قېنى، ئاشۇ شەرتلەرنى مەن بىر ئورۇنلاپ كورسەم. ناۋادا ئورۇنلىيالمىساي قالسام، ئاتامسىز، چاپامسىز، كويدۇرەمسىز، ئىختىيار ئوزىڭىزدە، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل.
پادىشا كەنجى ئوغۇلنىڭ ئۆز سوزىدىن يانمايدىغانلىقىغا كوزى يەتكەندىن كېيىن، ئۇنى بىر ئويگە باشلاپ كىرىپتۇ. بۇ ئويدە يەتتە پالتا قاتار تىزىلغان ئىكەن ۋە ھەممىسى دىگۈدەك ئوخشاش ئىكەن، لېكىن بۇ يەتتە پالتىنىڭ ئىچىدە پەقەت بىرسىلا ھىلىقى كوتەكنى بىر ئۇرۇش بىلەن يەتتە پارچە قىلالايدىكەن. بۇ پالتىنى پادىشانىڭ قىزىدىن باشقا ئادەم بىلمەيدىكەن. شۇڭا نۇرغۇن ياشلار پالتىنى خاتا تاللاپ، ئۆز جېنىدىن ئايرىلغان ئىكەن. كەنجى ئوغۇل، پادىشانىڭ قىزى ئېيتىپ بەرگىنىدەك سولدىن ساناپ ئۈچىنچى پالتىنى تاللىۋاپتۇ ۋە كوتەك بار سەينىاغا كېلىپ پالتىنى كوتەككە شۇنداق ئۇرغان ئىكەن، ياپىر! كوتەك خۇددى ھەرىدە پارچىلىغاندەك توپ - توغرا يەتتە پارچە بوپتۇ. بۇ كارامەتنى كورگەن پادىشا داڭ قې-

تىپ قاپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلنى ئىككىنچى شەرتنى ئورۇنلاشقا بۇيرۇپتۇ. بۇ شەرتنىڭ ۋاقتى ئۈچ كۈن ئىكەن. كەنجى ئوغۇل دەسلەپكى ئىككى كۈندە كۈندۈزى ئارام ئېلىپ، كېچىسى قىز بىلەن بىللە بوپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە ھىلىقى چۈمۈلىلەر پادىشاسى بەرگەن تۈكنى كۆيدۈرگەن ئىكەن، چۈمۈلىلەر پادىشاسى ئۇنىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ ۋە ئوغۇلنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە بارلىق لەشكەرلىرى بىلەن ئىشقا كىرىشىپ، يەتتە تاغار قۇم بىلەن يەتتە تاغار تېرىقنى بىردەمدىلا ئايرىپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ ئىككىنچى شەرتنىمۇ ئورۇنلاپ بولغانلىقىنى بايان ئەيلەپتۇ ۋە پادىشانى كۆرۈپ بېقىشقا تەكلىپ قىپتۇ. پادىشا پاكىز ئايرىلغان قۇم بىلەن تېرىقنى كۆرۈپ تېخىمۇ ھەيران بوپتۇ ۋە ئۈچىنچى شەرتنىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. ئەسلى ئۈچىنچى شەرتنى ئورۇنلاشقا يىگىرمە كۈن ۋاقىت بەلگىلەنگەن ئىكەن. پادىشا ۋاقىتنى ئون كۈنگە قىسقارتىپ، ئوغۇلغا مۇشۇ ئون كۈن ئىچىدە دېڭىز ئۈستىگە ئۆزىنىڭكى ئوردىسىغا ئوخشاش بىر ئوردا سېلىشنى ئەگەر بۇ شەرتنى ئورۇنلىيالمىسا بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل كەچتە قىز بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. قىز ئۇنىڭغا بىر دانە خاسىيەتلىك ھاسا بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىز بەرگەن ھاسىغا مىنىپ دادىسى بىلەن قېرىنداشلىرىنى تۇتۇپ تۇرغان دىۋىنىڭ ئالدىغا قاراپ ئۇچۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دىۋىنىڭ تۇرار جايىغا بېرىپ دادىسى ۋە قېرىنداشلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، ئاندىن كېيىن دىۋىگە قاراپ:

— ئەي دىۋىلەر پادىشاسى! مەن ھىلىقى ئاي يۈزلۈك جانانىنى ئېلىپ كەلدىم، ئۇ ھازىر بىز تۇرغان مۇشۇ جايدىن

قىرىق كۆنلۈك تېرەمدا سېنىڭ بېرىپ ئېلىپ كېلىشىڭنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، تېز بول،— دەپتۇ ۋە قىز بەرگەن ئۈزۈكنى دىۋىگە كۆرسىتىپتۇ. دىۋە قىزنىڭ ئۈزۈكىنى كۆرۈپ كەنجى ئوغۇلنىڭ گېپىگە ئىشىنىپتۇ ۋە دەرھال يولغا راۋان بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىزنىڭ دېگىنى بويىچە دىۋە ياتقان غارغا كىرىپ قەپەزدىكى كەپتەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قورسىقىدىكى تۇخۇمنى ئاپتۇ. بۇ تۇخۇمغا ئاشۇ دىۋىنىڭ جېنى بەنت قىلىنغان بولۇپ، تۇخۇم مىجىلسىلا دىۋە ئۆلىدىكەن، شۇڭا ئوغۇل تۇخۇمنى قولىغا ئېلىپ، ئەمدى سىقاي دەپ تۇرۇشقا دىۋە ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭدىن جېنىنى تىلەپتۇ. كەنجى ئوغۇل دىۋىگە پادىشانىڭ ئۈچىنچى شەرتىنى ئورۇنلاشنى، ئاندىن ئۆزىنىڭ شەھىرىدىكى قۇرغاقچىلىق ئاپىتىنى تۈگىتىشنى بۇيرۇپتۇ. دىۋە كەنجى ئوغۇلنى ئېلىپ، قىز بار شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ، ئوغۇلنىڭ ئاتىسى ۋە باشقىلار ئۆز شەھىرىگە قايتىپتۇ.

دىۋە كەنجى باتۇرنى قىزنىڭ شەھىرىگە ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزى دېڭىزدا ئوردا سېلىش ئۈچۈن كېتىپتۇ. كەنجى باتۇر كۈندۈزى ئۆز ھوجرىسىدا، كېچىسى قىزنىڭ قېشىدا تۇرۇپ ئون كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. دىۋە دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا پادىشا دېگەندىنمۇ چىرايلىق قىلىپ ئوردىنى ياساپ پۈتكۈزۈپ بولۇپ ئاندىن كەنجى باتۇرنىڭ شەھىرىدىكى قۇرغاقچىلىقنى يوقىتىشقا ئاتلىنىپتۇ.

قىزنىڭ ئاتىسى كەنجى ئوغۇلغا تاپشۇرغان ئۈچىنچى شەرتنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ باغدىكى راۋاققا چىقىپ جاھاننامە ئەينىكىگە قارىغان ئىكەن، دىۋە سالغان ئوردىنىڭ سېپىللىرىدىن ئالتۇن نۇر چېچىلىپ تۇرغانمىش. پادىشا بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، كەنجى ئوغۇل پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇنى ئۆزى سالغان ھەشەمەتلىك ئوردىنى كۆ-

رۇپ كېلىشكە تەكلىپ قىپتۇ. پادىشا ئۆزىنىڭ ۋەزىر ۋە نوۋكەر-
لىرى بىلەن ئۇچار كىلەمگە چۈشۈپ، يېڭى ئوردىسىنى بىر كۈن
تاماشا قىلغاندىن كېيىن، ئۆز ۋەدىسىدىن يانالماي، قىرىق كۈن
توي - تاماشا قىلىپ، قىزىنى كەنجى ئوغۇلغا بېرىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دىۋىنىڭ جېنىنى بەنت قىلىنغان تۇخۇمىنى
تومۇر قۇتىغا سېلىپ خوتۇنى بىلەن بىللە ئۆز شەھىرىگە قايتىپ
كەپتۇ ۋە دىۋىنىڭ قورغاقچىلىق ئاپىتىنى يوقاتقانلىقىنى، شە-
ھەرنىڭ خوشاللىقتا چۆمگەنلىكىنى كورۇپتۇ. ئاندىن كېيىن ئۆزى
ئېلىپ كەلگەن مەلىكىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە يەنە دىۋىنى چا-
قىرىپ، زالىم پادىشانى ئۆلتۈرۈپ ئاشۇ شەھەرنىڭ خەلقىنى
ئازاپتىن قۇتقۇزۇشنى بۇيرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسى ئۇلارنىڭ ساق - سالامەت
قايتىپ كەلگەنلىك شەرىپىگە يەتمىش كېچە - كۈندۈز توي قى-
لىپ بېرىپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلنى ئۆز ئورنىغا پادىشا قىلىپ
تىكلەپ، چوڭ ئوغلىنى زالىم پادىشانىڭ ئورنىغا پادىشا قىلىپ
ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار شۇندىن كېيىن بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئاچچىق ساۋاق

زامانىنىڭ زامانىسىدا ھىندى مەملىكىتىدىن ئۈچ نەپەر ھىندى ئوزگە تىل ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلاپ ئوز يۇرتىدىن سە- پەر قىپتۇ. قارلىق تاغلار، پايانسىز ئوتلاقلارنى بېسىپ ئوتۇپ، بىر شەھەرگە كەپتۇ. ئۇلار بۇ شەھەردە مەلۇم ۋاقىت تۇرغان بولسىمۇ، يەرلىك خەلق تىلىنى زادىلا ئۆگىنەلمەپتۇ. پەقەت بۇ- لاردىن بىرسى "بەزلەر" سوزىنىلا ئېسىدە قالدۇرۇپتۇ. بۇ يەردىن زېرىككەن ھىندىلار يەنە بىر شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. بۇلار ھەركۈنى رەستە ئايلىنىش، ئادەملەر كوجۇم يەرلەرگە بېرىش بىلەن كۈن ئوتكۈزۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇلار ھېيتكار مەي- دانىغا كەلگەندە، كىشىلەرنىڭ توپلىشىپ قىلىشىۋاتقان ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرىغا دۇچكەپتۇ. ھىندىلار "ھە، مانا بۇ تىل ئۆگىنىشنىڭ ئوبدان پەيتى" دېيىشىپ بۇ غەۋغاغا قۇلاق سېلىپ تۇرغانىدا، بېشىغا سەللە ئورىۋالغان ئاق ساقال ئادەم جىدەل قىلغانىلارغا قاراپ سوزلەشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ سوزىدە "بىر پۇل ئۈچۈن" دىگەن سوز كوپ تەكرارلىنىدىكەن. توپلاشقانلار ئاستا - ئاستا تارقاشقا باشلاپتۇ. بۇنى كورگەن ھىندىلار بۇ خاسىيەتلىك سوز بولسا كېرەك دەپ، "بىر پۇل ئۈچۈن" دىگەن سوزنى ئېسىدە قالدۇرۇۋاپتۇ. بۇ شەھەردە خېلى ئۇزۇن تۇرغان ھىندىلار باشقا شە- ھەردە سوز ئۆگىنىپ قويىدىغان بىرەر كىشىنى تېپىش مەقسىدىدە يەنە باشقا شەھەرگە كەپتۇ. لېكىن بۇ يەردىمۇ ئەھۋال ئىلگىرىك- دەك. ھەركۈنى كوچا ئايلىنىدىكەن. كۈن ئوتۇپتۇ، ئاي ئوتۇپ- تۇ، بىرەر ئېغىزمۇ سوز ئۆگىنەلمەپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار

ئىككى ئادەمنىڭ ئۇرۇشۇپ ياقا سىقىشىۋاتقانلىقىنى كورۇپ تۇرۇشقا بىر ئەمەلدار كېلىپ "ماڭ، خوتۇن تالاق" دەپتۇ. ئۇرۇشۇۋاتقانلار دەرھال ئاجرىشىپ، ھەرقايسىسى ئۇز يولىغا كېتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كورگەن ھىندىنىڭ ئۇچىنچىسى بۇ سوزمۇ بىرەر خاسىيەتلىك سوز بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ - دە، بۇ سوزنى يادلىۋاپتۇ. بۇ شەھەردىنمۇ سوز ئۇگىنىش مەقسىدىگە يېتەلمىگەن ھىندىلار ئۇز يولىغا قايتماقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. بۇلار يولدا كېتىۋاتقاندا قىيما - چىيما قىلىنىپ، دەھشەتلىك ئولتۇرۇلگەن بىر جەسەتكە ئۇچراپتۇ. بۇ جەسەتكە قاراپ ھەيران بولغان ھىندىلار ئۇزئارا پاراڭلىشىپ تۇرغىنىدا، بىرقانچە يايلارنى ئەگەشتۇرگەن پاششاپ بېگى كېلىپ جەسەت يېنىدا تۇرغان ناتونۇش ئۇچ ئادەمنى كورۇپتۇ.

— بۇ ئادەمنى كىم ئولتۇردى؟! — دەپ سوراپتۇ پاششاپ بېگى.

— بىزلەر، — دەپتۇ ئۇگىنىۋالغان سوزىنى تەكرارلاپ ھىندىلارنىڭ بىرى.

— نىمىشقا ئولتۇرۇشتۇڭ؟!— دەپتۇ پاششاپ بېگى غەزەپ بىلەن.

— بىر پۇل ئۇچۇن، — دەپتۇ يەنە بىر ھىندى.

— بىر پۇل ئۇچۇنمۇ ئادەم ئولتۇرۇشەمسەن؟! — غەزەپلەنگەنلىكىدىن پاششاپ بېگىنىڭ كوزلىرى ئورۇلۇپ، قوشۇملىرى تۇرۇلۇپ كېتىپتۇ.

پاششاپ بېگىنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنى كورگەن ھىندىلارنىڭ بىرى ئۇگىنىۋالغان سوزىنى ئىشقا ساپتۇ:

— ماڭ، خوتۇن تالاق!

بۇ سوزنى ئاڭلاپ غەزەپلەنگەنلىكىدىن يېرىلغىدەك بولغان پاششاپ بېگى بۇ ئۇچ ھىندىنى باغلىتىپ، باش-كوزىگە قامچىلىغىنىچە جەسەت بىلەن ياموُلغا ئەكىلىپ ئامبالغا مەلۇم قىپتۇ. ئامبال بۇ ئۇچ ھىندىنى سوراق قىلىشقا باشلاپتۇ:

— بۇ ئادەمنى قايسىڭ ئۆلتۈردۈڭ؟!

ھىچنىمنى چۈشەنمىگەن ھىندىلار كوزلىرىنى پاقىراتقانچە تۇرۇپ قاپتۇ. ئامبالنىڭ سوئالى تەكرارلانغاندىن كېيىن ھىندىلاردىن بىرسى:

— بىزلەر، — دەپتۇ.

— نىمىشقا ئۆلتۈرۈشتۈڭ؟! — دەپ سوراپتۇ ئامبال.

— بىر پۇل ئۈچۈن، — دەپتۇ ھىندىلاردىن بىرى.

— بىر پۇل ئۈچۈنمۇ ئادەم ئۆلتۈرگەن بارمۇ؟! — دەپتۇ ئامبال غەزەپلىنىپ.

— ماڭ، خوتۇن تالاق!— دەپتۇ ھىچنىمنى چۈشەنمىگەن يەنە بىر ھىندى.

غەزەپلەنگەن ئامبال بۇلارنى قىيناشقا بۇيرۇپتۇ. ھىندىلار قانچىلىك ئازاپلانمىسۇن، "بىزلەر"، "بىر پۇل ئۈچۈن"، "ماڭ، خوتۇن تالاق!" دىگەن سوزدىن باشقا سوز چىقماپتۇ. ئاخىر بۇلارنى ئىشكەل، تاقاق بىلەن مەخسۇس قاتىللار ياتىدىغان زىندانغا سېلىشنى بۇيرۇپتۇ، بۇلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى تەلەپ قىلىپ، تەكشۈرۈش مەلۇماتىنى يۇقۇرىغا يوللاپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ھىندىستاندىن بىر سودا كارۋىنى ئامبالغا نۇرغۇن سوغاتلار بىلەن كەپتۇ. ئامبال سوغاتلارنى قوبۇل قىلىپ كارۋانلارغا زىياپەت بېرىپتۇ. ئامبال قارىسا بۇ كارۋانلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى بۇندىن ئىلگىرى تۇتۇلۇپ زىنداندا يېتىۋاتقان ئۈچ "قاتىل"غا ئوخشايدىكەن. ئامبال ھەيران بولۇپ، زىنداندىن ھىلقى ئۈچ گۇناكارنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. گۇناكارلار سودا كارۋانلىرىنى كورۇپ يىغلاشقان ھالدا بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن - ئاياق سوزلەشىپتۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئامبال بۇ ئۈچ ھىندىگە ئۆزرە خالىق ئېيتىپ، يۇرتىغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ھەممەيلەن بۇ ئىشتىن ئاچچىق ساۋاق ئاپتۇ.

قوينى قايسى يىدى

بۇرۇن بىر تاغلىق يېزىدا بىر ئوۋچى بولۇپ، ئۇيىدە باققان قويى تۇيۇقسىز يوقاپ كېتىپتۇ. ئىزلەپ ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. شۇڭا ئۇ غەزەپلىنىپ، جاڭگالدىكى بورە، تۈلكە ... قاتارلىق كاتتىلارغا: "قويۇم يوقاپ كەتتى، قايسىڭ يەپ كېتىشكەن بولۇشاڭ ئۆزلىرىڭنى مەلۇم قىلىش! بولمىسا نەسلىڭنى قۇرۇتىمەن!" دەپ جاكالاپتۇ.

بۇنى ئىشىتكەن بورە، تۈلكە ... قاتارلىقلار ئوۋچىنىڭ غەزىۋىدىن قورقۇپ بىر ئورنىدا تۇرالماپتۇ ۋە بىر بىرى بىلەن ئۆزئۆزىچە كۇسۇلدىشىپتۇ. ئەتىسى تۈلكە ئۇيمۇ - ئۇي ناينىتلاپ، بېرىپ، جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋانلارغا:

— ئەتە بورى بېگىمنىڭ ھوزۇرىغا يىغىلىڭلار! زورۇر ئىش بار! — دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ.

دىگەندەك ئەتىسى پۈتۈن جاڭگال ئەھلى — تۈلكە، ياۋا مۇشۇكتىن تارتىپ چاشقانلارغىچە، ھەتتاكى قورقۇنچلۇق توشقان جانىغىچە ... تولۇق يىغىلىشىپتۇ.

— ھەممىڭلارغا، — تۈلكە خوشامەتچىلىك بىلەن ھەجىيىپ ۋە ئىغا كىشىپ ئۇتتۇرىغا چىقىپتۇ - دە، نايىنلاقلىغان ھالدا دەپتۇ، — جانابى بورە بېگىمنىڭ مۇھىم ئۇقتۇرۇشى بار. دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار!

تۈلكە بورىگە ئېگىلىپ چوڭقۇر تازىم قىلىپ، ئۇنى سۆزگە تەكلىپ قىپتۇ. ئىككى كۆزى قانغا تولغان، ئاغزى - بۇرنى قان يۇقى، تەرى سورۇن بورە بەگ ھەيۋە بىلەن يوتىلىپ قويۇپ،

كىكىرتىكىنى قىرىپ، ئاندىن سالاپەت بىلەن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، ئالدىدىكى جامائەتكە كىدەيىگەن ھالىدا شۇنىداق دەپتۇ:

— خالايىق! ئۇۋچى خوجامنىڭ بىر قويى يوقاپ كەتكەن ئىكەن، بۇنى بىز جاڭگال ئەھلىدىن كورۇۋاتىدۇ. كىملەر يىگەن بولسا ۋە ياكى يىگەنلەرنى كورگەنلەر بولسا، كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئوزىنى مەلۇم قىلىشى ياكى پاش قىلىشى كىرەك. ئەگەر ئۇنىڭ قويىنى تېپىپ بەرمىسەك، ھەممىمىزنىڭ نەسلىنى قۇرۇتماقچى، شۇڭا بىر قوي ئۇچۇن ھەممىمىز توگەشمەيلى، قېنى بولاپلى! ...“ — گۇ، شۇنداق دەپ، ئارقىدىنلا پەكچەيگەن ۋەھشى كوزلىرىنى قەھرى بىلەن ھەممىگە بىر - بىرلەپ تىكىپ چىقىپتۇ ۋە يالىۋېتىش ئېسىدىن چىقىپ، قالغان تۇمشۇغىدىكى قان يۇقىنى دەرھال يالىۋېتىپتۇ. ئارقىدىنلا:

— مەنمۇ ئۇ قوينى يىمىدىم ھەم كورمىدىم. ئەگەر يىگەن بولسام راستىمنى دەيتتىم. قېنى چاپسانىراق بولۇڭلار! نىمانچە ئېزىلىپ ئولتۇرۇۋشۇپ كەتتىڭلار! — دەپ ئالدىرىتىپتۇ.

ئۇنىڭ ۋەھشى تۇرقىدىن ۋە ئاچماق گەپلىرىدىن دىرىلدىشىپ، گەپنىڭ تېگىنى چۇشەنگەن ھايۋاناتلار قوينى كىمنىڭ يەپ كەتكەنلىكىنى بىلىشسىمۇ، لېكىن بېشىغا پالاكەت - ئاۋارىچىلىق چۇشۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىشىپ ئۇنچۇقماي جىم ئولتۇرۇۋاپتۇ.

— مەنمۇ، — دەپتۇ تۇلكىۋاي ھىلىگەرلىك بىلەن كۇلۇپ، نايناقلاپ تۇرۇپ، — قوينى يىمىدىم. ئەگەر يىگىنىمنى بىرەر يەردە قايسىڭلار كورگەن بولساڭلار، يۇز - خاتىرە قىلماي دەڭلار!

— مەنمۇ يىمىدىم، — دەپ ئوزىنى ئاقلاپتۇ ياۋا مۇشۇك.

— مەنمۇ يىمىدىم، — دەپتۇ سۇسەر تورە.

شۇنداق قىلىپ بارلىق گوش يېگۈچى ھايۋانلار ئۆزىنى ئاقلاپ ياقىغا چىقىپتۇ. ئاندىن ئوت يېگۈچى ھايۋانلاردىن ئالدىدا كېيىكى بار، يۈزلۈكرەكلىرى، ئارقىدىن قالغانلىرى ھەرخىل سەۋەپلەرنى تېپىشىپ سۆزلەپ، كۆزمىگەنگە چىقىرىپ ئۆزلىرىنى ياقىغا ئېلىشىپتۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا قورقۇنچاق ئۇزۇن قۇلاق توشقانجانلا قاپتۇ. ئۇ بىچارە بۈگۈنكى مەجلىسنىڭ مەقسىدىنىمۇ تۈزۈكرەك چۈشەنمەيدىكەن. نىمىشقا دېسىڭىز، ئۇنىڭ پۈتۈن ئېسى - يادى: "بورە مېنى يەپ قويارمۇ؟" دېگەن جان قايغۇسى بىلەن تولغان ئىكەن.

— ھە، ئۇزۇن قۇلاق! ھەممەيلەن ئۆز كېپىنى دەپ بولدى. سەن نىمىشقا شۈمشىيىپ، چەكچىيىپ بۇلۇڭغا كىرىۋىپ كەتتىڭ؟! — دەپ سوراپتۇ تۈلكە بىردىنلا قىستاپ.

توشقان بىچارە "مېنى يەۋېتىدىغان بولدى" — دەپ، تېخىمۇ قورقۇپ تىلى كالۋالىشىپتۇ.

شۇ چاغ ئەقىللىق تىكەۋاينىڭ رەھمى كېلىپ، ساقاللىرىنى ئاچچىق بىلەن سىلكىپ، توشقاننىڭ قېشىغا كېلىپ، مۈڭگۈزى بىلەن بىقىنىغا ئاستا تۈرتۈپتۇ - دە، قۇلىقىغا شىۋىرلاپ ئەقىل ئۆگىتىپتۇ:

— ھەي نادان! ھەممىسى جىق سەۋەپ تېپىپ ئۆزىنى ئاقلاپ بولدى. بۇنداق قورقۇپ جىم ئولتۇرساڭ، ئاخىرى بۇ ئىش ساڭا توقۇلۇپ قالىدۇ. ھەممىسى سېنىڭ گوش يېمەيدىغانلىقىڭنى بىلىدۇ. مۇشۇ سەۋەپ بىلەن ئۆزەڭنى ئاقلا! بۇنى گوش يېگۈچى ھايۋانلار يېگەندۇ، دېگىن!

بىچارە توشقان تىترەپ، ئەمدى ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا:

— ھەي ئۇزۇن قۇلاق! خۇدۇكسىنىپ، ئۇنچۇقمىغىنىڭغا

قارىغاندا، قوينى سەن يىگەن ئوخشىمامسەن؟ ئېيتە! — دىگەن بورىنىڭ دەھشەتلىك ئۈنى جاڭگال بويلاپ ياڭراپ كېتىپتۇ. توشقان ھوشىنى يوقىتىپ، تېخىمۇ مەڭدەپ كېتىپتۇ.

— راست، راست، — دىيىشىپتۇ كوپلىگەن ھايۋانلار بورىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ ۋە ئۆز بېشىدىن پالاكەتنىڭ ئۆزاقلاۋاتقانلىقىنى ھىس قىلىپ، — قوينى چوقۇم توشقان يەپتۇ، بولمىسا يۇرەكلىك گەپ قىلغان بولاتتى.

— قېنى ئېيتە! — دەپتۇ بورە تېخىمۇ غالجىرلىق بىلەن قىستاپ - ۋاقىراپ.

— بولمامسەن گومۇش! — دەپتۇ تۈلكە ئالدىرىتىپ.

— ئەمدى ئىقرار قىلماي بولمىدى توشقانجان، دەۋەتكىن! سەن ئۈچۈن ھەممىمىز بالاغا قالمايلى! — دەپتۇ باشقىلار سالا - سۆلە قىلىشىپ.

بۇ ئادالەتسىزلىكتىن يۈرىكى ئېچىشىپ تۇرالماي قالغان تىكەۋاي شۇنچە جامائەتنىڭ توشقانىنىڭ گوش يىمەي، ئوت يەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ھەقىقەتكە كوز يۇمۇپ، توشقاننى قۇربان قىلىپ بېرىشكىنىگە غەزەپلىنىپ كېتىپتۇ ۋە بۇ نادان - جاھالەتچىلىككە لەنەت ئوقۇپتۇ. ئۆزى ئوتتۇرىغا چىقىپ بۇ ھەقىقەتنى سوزلەشنى نەچچە رەت ئويلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئويىدە خوتۇنى ئوشكىغان يىگى تۇغۇتلۇق بولۇپ، ئىككى بوۋىغى يىغلاپ قالغان ئىكەن. دوگىيىپ چىقىپ قېلىپ، ئائىلىسىگە پالاكەت يېتىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، بىرەر نەرسە دىيەلمەي، تىت - تىت بولغىنچە ئىلاجىسىز تۇرۇپ قاپتۇ.

شۇ چاغ توشقانمۇ جان ئۇمىدىدە، ھوشىغا كېلىپتۇ. غەيرەتلىنىپ ئۆزىنى ئاقلىماق بولۇپتۇ. لېكىن ئەمدىلا ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، كوزى بورىنىڭ دەھشەت بىلەن ھومىيىپ، پارقىراپ تۇرغان كوزىگە چۈشۈپ ۋۇجۇدى ئوتتا ئېرىگەندەك يۇمشاپ،

ھۇشىدىن كېتىپتۇ. ئاغزىدىن بولسا دېمەكچى بولغان سوزىنىڭ ئەكسى چىقىپتۇ:

— قوينى، ھ ... ھ ... مەن، يە ... يە ... يېدىم ...

شۇنداق قىلىپ بىچارە توشقان قورقۇنچاقلىقىنىڭ كاساپىتى بىلەن ياۋۇز بورىنىڭ تۆھمىتىنىڭ ئېچىنىشلىق قۇربانى بوپتۇ.

ئىگەرچىنىڭ ئوغۇللىرى

بۇرۇندىنمۇ بۇرۇندا، يا بولەك جايدا، ياكى مۇشۇ ئورۇندا، تەكلىماكاننىڭ بېشىدا، ئىلچىنىڭ سەل تېشىدا بىر مەھەللە بولۇپتىكەن. بۇ مەھەللىنىڭ قوينى باغ، مىۋىلىرى ياغ، سۇيى تاتلىق، ئادەملىرى بولسا، گاھى پىيادە، گاھى ئاتلىق ئىكەن.

شۇ ئادەملەر ئارىسىدا داۋۇت ئاخۇن ئىسىملىك 80 ياشقا كىرگەن بىر ئىگەرچى ئۇستام بولۇپ، ئۇ ھۈنەردە كامالەتكە يەتكەن، داڭقى نە - نەلەرگە كەتكەن كىشى ئىكەن. ئۇنىڭ ئىككى خوتۇنى بولۇپ، چوڭ خوتۇنىدىن توققۇز، كىچىك خوتۇنىدىن بىر ئوغۇل پەرزەندىسى بار ئىكەن. ئىگەرچى بوۋاي ئون ئوغلىغا تەڭ كۆز بىلەن، خوتۇنلىرىغا بولسا كەڭ كۆز بىلەن قاراپ، باللىرىنى غەشلىككە، خوتۇنلىرىنى كۈندەشلىككە قويماي تىرىكچىلىك قىلىدىكەن. شۇغىنىسى چوڭ خوتۇنىدىن بولغان توققۇز ئوغلى ھۇرۇن، تېرىككەك، يىگىسلى ئامراق، ئىش دىسە بېشى ئاغرىيدىغان زېرىككەك؛ كىچىك خوتۇنىدىن بولغان كەنجى ئوغۇل زېرەك ھەم ئىشچان، كۆڭلى تۈز، ئوچۇق يۈز بولۇپ ئۆسكەن ئىكەن. شۇڭا، بوۋاي ئون ئوغلىغا ئۆز ھۈنىرىنى تەڭ ئۆگىتىپ، ھالال ياشاپ باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈشنى تەۋسىيە قىلغان بولسىمۇ، توققۇز چوڭ ئوغلى ئىگەرچىلىك ھۈنىرىگە بوش قىزىقىدىكەن، ھىلى قىلغان ئىشىدىن ھىلى ئېزىقىدىكەن. باشقىلارنىڭ ياخشى كۈن كۆرگىنىگە چىدىماي كۆز قىزارتىدىكەن، تەييارتاپ مىجەز بىلەن باشقىلارنىڭ ھالال رىسقىغا قول ئۇزارتىدىكەن.

ئەمما كىچىك ئوغۇل دادىسىنىڭ كەسپىگە ۋارىس، ھۈنەر-گە - ھالاللىققا ھېرىس ئىكەن. شۇنداق بولغاچقا دادىسى بۇ بالىغا بەكمۇ ئامراق ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ھەپتىلەر كېتىپتۇ. داۋۇت ئاخۇن ئىگەر-چى قېرىپتۇ، ئۆمۈر ئېتى ھېرىپتۇ ......

بوۋاي ئۆلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى چوڭ خوتۇن بىلەن ئۇ-نىڭ توققۇز بالىسى ئۆي - بىساتلىرىنى پۇكىنىغا بېسىپ، كىچىك خوتۇن بىلەن كەنجى ئوغۇلنى ھەر تەرەپتىن قىسىپ، خارلاپتۇ، كوپ ئۇتمەي بولەك ئۆي ئايرىپ بىر كاتەككە پالاپتۇ.

چوڭ خوتۇن ۋە توققۇز ئوغۇل ئوكچە قالغاندىن كېيىن، ئىش قىلماي يېتىپ يەپ، يەر - زېمىنلىرىنى ئالغىنىغا سېتىپ يەپ، يىلىغا قالماي ئۆزى ئاق يەردە، پەلىلىگى داق يەردە قاپتۇ.

كىچىك ئوغۇل ئاتىسىدىن ئىخلاس بىلەن ئۆگەنگەن ئىگەر-چىلىك ھۈنىرىگە تايىنىپ جان بېقىپتۇ. توققۇز ھورۇن ھەپتىسىگە ئاران بىر دانە ئىگەر ياسىسا، ئۇ، يالغۇز ئۆزى توققۇز ئىگەر ياساپتۇ، شۇڭا ئىش كۈندىن - كۈنگە ئېقىش تېپىپ، تۇرمۇشى تەدرىجى ياخشىلىنىپتۇ. كىچىك ئوغۇلنىڭ توققۇز ئىگىرى بازار-دىن ئېشىپ قالماپتۇ، ئەمما چوڭ ئوغۇللارنىڭ قول ئۇچىدىلا ياسىغان ئىگىرىنى ھېچكىم ئالماپتۇ. بۇنىڭغا چىدىمىغان توققۇز ھورۇن بار يامانلىقنى ئىنىسىدىن كورۇپ، نىمە قىلىشى ھەققىدە يوشۇرۇن مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. خۇدايىمدىن ئۆزلىرىگە ئامەت، ئىنىسىگە پالاكەت تىلىشىپتۇ، ئاخىرى بولماي، يامان غەرەز بىلەن چىشلىرىنى بىلىشىپتۇ. ئەتە بازار دىگەن كۈنى تۈن نىسپى بىلەن ئىنىسى ياتقان ھويلىغا ئوغرىلىقچە كىرىپتۇ. تام تۈۋىگە قاتار تىزىپ قويۇلغان بىر بىرىسىدىن چىرايلىق توققۇز ئىگەر-نى بىر يەرگە يىغىپ ئوت يېقىپتۇ، "ئەمدى بىز ئىگىرىمىزنى

ساتالايمىز" دەپ ئويلاپ، خوشلۇقتىن شولگەيلىرى ئېقىپتۇ.

ئەتىسى، ئىنىسى قارىغىدەك بولسا ئىگەرلىرى يوقىمىش، "بۇنى قىلغان چوقۇم ئاكىلىرىم" دەپ گۇمانلانغان بولسىمۇ، لېۋىنى چىشلەپ گەپ قىلماپتۇ. ئويدىن بىر تاغار ئېلىپ چىقىپ، كۆل ئىچىدىن كومۇرلەرنى خىللاپتۇ. ئۇنى تاغارغا قاچىلاپ، ئېشەككە ئارتىپ، ئۈستىدىن ئاغامچا بىلەن چىڭ تارتىپ، بازارغا راۋان بولۇپتۇ.

شۇ شەھەردە پۇل دىسە جانىنى بېرىدىغان، بىر پۇلىنى "ئانام"، يەنە بىر پۇلنى "دادام" دەيدىغان ئاچكوز بىر باي بار ئىكەن.

كەنجى ئوغۇل ئاشۇ باينىڭ ئىشىك ئالدىغا كەپتۇ، ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ: "كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن. ئەرزان ساتىمەن، نەق ساتىمەن، پۇلىغا ئامراقلار بۇنى دەرھال سېتىۋالسۇن! ..." دەپ توۋلاپتۇ.

كەم ئەقىل، ئاچكوز باي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئويىدىن سىرتقا چىققىچە نەچچە يىقىلىپ - قوپۇپ، "سۇبھانىللا"نى تالاي قېتىم ئوقۇپ كەنجى ئوغۇلنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئاستا پىچىرلاپ سوراپتۇ:

— تاغىرىڭدىكى نىمە؟

— دىدىمغۇ، كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن، بۇ تاغارغا قاچىلانغىنى ئەسلى ئوتۇن، هازىر كومۇردەك كورۇنىدۇ، ئەل ئۇيقۇغا كەتكەندە ئاغزىنى ئاچساڭ بۇ كومۇر ئالتۇنغا ئايلىنىدۇ. ئالاي دىسەڭ ساڭا مىڭ تىللاغا ساتىمەن، بولمىسا ئىشىكىمنى ھەيدەپ قايتىمەن، — دەپتۇ بالا.

بۇ گەپ كالتە پەم باينى قىزىقتۇرۇپتۇ. "ئالتۇن" دىگەن گەپ ئەقلىدىن يەنىمۇ ئېزىقتۇرۇپتۇ. "باشقا بىر كىم ئېلىۋالمىغىدى" دەپ ئەنسىرەپ توت تامغا بېقىپتۇ، ئاندىن كەنجى ئوغۇل-

نى ئېزىدىلەپ، دولىسىغا قىقىپتۇ. ھەرقانچە ئىخسىق، ئاچكوز بولسىمۇ بىر تاغار "ئالتۇن" نىڭ ئالدىدا مىڭ تىللا ھېچنىمە كورۇنمەپتۇ، شۇڭا باھاسىنى تالاشماي دىگىنىگە ئاپتۇ، كومۇر بايغا قاپتۇ. مىڭ تىللانى كەنجى ئوغۇل يانچۇغىغا ساپتۇ. ئۇ مال بازىرىدىن يارامىلىق ئىككى خېچىر سېتىۋاپتۇ. ئاشلىق بازىرىدىن ئىككى تاغار بۇغداي، گوش بازىرىدىن يېرىم سان گوش ئاپتۇ. سودىلىغى تۈگىگەندىن كېيىن ناخشىسىنى دوك قاتۇرۇپ مەھەللىسىگە قايتىپتۇ.

چوڭ خوتۇنىدىن بولغان توققۇز ئوغۇل قارىغىدەك بولسا، ئىنىسى ئىككى خېچىرغا مال يۈكلەپ، ناخشىسىنى بولۇشىغا ئۇقۇپ كېلىۋاتقىدەك. بۇ ھالدىن ئاگگىرىغان پېتى بىر بىرىگە كوز قىسىپتۇ. ھەيرانلىغىنى مىڭ تەسلىكتە بېسىپتۇ. ئارىدىن بىرسى، ئارقىدىن ھەممىسى چىقىپ يولنى توساپتۇ، يالغاندىن ئەھۋال سوراپتۇ ۋە "بۇنچە نەرسىنى نەدىن تاپتىڭ؟" دەپ قىستاپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بولغان ئەھۋالنى، قىلغان ئامالنى، تاپقان پۇل - مالنى ئاكىلىرىغا جايى - جايى بىلەن سوزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ قوسىغىغا جىن كىرىپتۇ. ئۇلار ئويىگە چىقىپ بىر ھەپتىدىن بۇيان ياسىغا توققۇز ئىگىرىنى يىغىپ ئوت قويۇپتۇ. كويۇپ لاخشى بولغاندا ئۇستىگە ماتال سۇ قۇيۇپتۇ. چوغ كومۇرگە ئايلىنىپتۇ. كومۇر - تاغارغا جايلىنىپتۇ. توققۇز ھورۇن بازارغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار بازارنى چوگىلەپ، ۋاقىراپ - جاقىراپ ھالدىن كېتىپتۇ، بىر چاغدا قەدىمى ھىلىقى كومۇرنى "ئالتۇن" دەپ سېتىۋالغان كەم ئەقىل، ئاچكوز باينىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپتۇ.

بۇ چاغدا باي ئالدانغىنىدىن غەمگە چومۇپ، مىڭ تىللانىڭ دەردىدە تىنماي ياش توكۇپ، پۇتى كويگەن توخۇدەك

يىقىراپ، يىچاق تەككەن توپاقتەك ۋاقىراپ يۈرگەن ئىكەن. "كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن، ئەرزان ساتىمەن، نەق ساتىمەن" دەپ ۋاقىراشقان ئاۋازنى ئاڭلىغان باي ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، بولارنى كۆرۈپ ـ سورەپ قازىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. قازى ئەھۋالنى ئۇقۇپ، توقسۇز ئوغۇلنى قىرىقتىن دەررە ئۇرغۇزۇپتۇ. ئاندىن يانچۇقلىرىنى ئوڭ ـ تەتۈر قىلىپ بار ـ يوقىنى بايغا تاپشۇرۇپتۇ. ھەتتا مىنىپ بارغان ئىشەكلىرىنىمۇ ئېلىۋاپتۇ.

تاياق دەستىدىن ئۇستىخانلىرى ئۇزىنىڭ ئەمەستەك، مال ـ بىساتىدىن ئايرىلغانىنىڭ ئىچ پۇشۇغىدا مەس ـ ئەلەستەك بولۇپ قالغان توقسۇز ئوغۇل دەرت ـ ئەلەمگە پايلىماي، قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ ئالدى ـ كەينىنىمۇ ئويلىماي مەھەللىسىگە چىقىپتۇ. كەنجى ئوغۇلنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنى ئىزلەپ ئۇيان ـ بۇيانغا بېقىپتۇ. ئۇنى تاپالماي جىلى بولغىنىدىن كەنجى ئوغۇلنىڭ ئىنتىقامىنى ئانىسىدىن ئاپتۇ ـــ بىچارىنىڭ گېلىنى غىققىدە سىقىپتۇ.

بىر چاغدا، كەنجى ئوغۇل تۈگمەنىدىن قايتىپ كېلىپ ئۆيگە كىرگىدەك بولسا، ئانىسى ئۆلۈك ياتقىدەك. ئوغلىنىڭ كوزلىرىدىن تاراملاپ ياش توكۈلۈپتۇ. بۇ ئىشنى ئاكىلىرىنىڭ قىلغىنىنى بىلىپ، چىشلىرى گەز ـ گەز بولۇپ، مۇشتلىرى تۈگۈلۈپتۇ. لېكىن "قازاغا رىزا، بالاغا سەۋرى" قىلىپ ئاچچىغىدىن يېنىپتۇ. بىر ھازا ئويلىغاندىن كېيىن، ئەپچىل بىر چارە ئويلاپ تېپىپتۇ ...

ئەتىسى ئەتىگەندە مەرھۇمنىڭ ئۇستىۋېشىنى يەڭگۈشلەپ، پاختىنى ياغاچقا پەلكۈشلەپ، پەلكۈشنى ئۇسسىغا مىلەپ، ئانىسىغا كېلىشتۇرۈپ پەداز قىپتۇ. ئاندىن كېيىن خېچىرغا ئاۋايلاپ مىندۇرۇپ، يىقىلىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن قولتۇغىنى ئىككى ئاچىغا ئىلدۇرۇپ، سەھرا تەرەپكە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

بۇ سەھرادا ناھايىتى پىخسىق، گەپلىرى سىپسىق، كوزلىرى قىسىق، ئاچچىغى يامان بىر باي ئالتە مولۇق يەرگە خامان ياساپ بۇل بۇغدايلىرىنى يېيىپ تۇرغان ئىكەن. كەنجى ئوغۇل ئانىسىنى مىندۇرگەن خېچىرنى باينىڭ خامىنىغا ھەيدەپ قويۇپتۇ. ئوزى بولسا سەل يىراقتىكى بىر كالتە تامنىڭ كەينىگە ئوتۇپ تاھارەتكە ئولتۇرۇپتۇ. خېچىر بۇغداينى كورسىلدىتىپ يىگىلى تۇرۇپتۇ. پىخسىق باي بۇ ھالنى كورۇپ ئەرۋايى قىرىق گەز ئورلەپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىل سالغىنىچە يۇگۇرۇپتۇ ۋە قولىدىكى تومۇر ئارا بىلەن خېچىر ئۇستىدىكى مەرھۇمنى بىرنەچچىنى ئۇرۇپتۇ. مەرھۇم يەرگە يىقىلىپ چۇشۇپتۇ.

شۇ چاغدا كەنجى ئوغۇل كالتە تامنىڭ ئارقىسىدىن تامبىلىنى كوتەرگەن پېتى يۇگۇرۇپ چىقىپ، ئانىسىنىڭ مەگزىگە - مەگزىنى يېقىپ "ۋاي ئانام" دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

باي نىمە قىلارىنى بىلەلمەي، ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قاپتۇ، كەنجى ئوغۇل "ئانامنى تولەا!" دەپ باينىڭ ياقىسىدىن ئاپتۇ. خۇن دەۋاسى قىلىمەن دەپ قازى قېشىغا سورەپ، بولۇشىغا داۋراڭ ساپتۇ.

باي كەنجى ئوغۇلغا بىر ھازا يالۋۇرۇپتۇ. ئاندىن ئىككىسى سوزلىشىپ، باينى قازىنىڭ قېشىغا سورىمەيدىغان، كەنجى ئوغۇلمۇ بۇ ئىشنى بىركىمگە دىمەيدىغان، باي 20 تاغار بۇغداي، 20 ئىشەك، 2 مىڭ تىللا نەق پۇل بېرىدىغان، جەسەتنى كەنجى ئوغۇل ئاستىلا ئاپىرىپ كومۇدىغانغا كېلىشىپتۇ.

ئەتىسى، توققۇز ئوغۇل قارىغۇدەك بولسا كەنجى ئوغۇلنىڭ ھويلىسى ئاش بىلەن ئىشەككە، يانچۇغى پۇل - پىچەككە تولۇپ كەتكەنمىش. ئۇلار كەنجى ئوغۇلنىڭ ھويلىسىغا كەپتۇ:

— ئەسسالام ئىنىم، بۇنچە مال - دۇنيانى نەدىن تاپتىڭ؟ — دەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل چاندۇرماي كورۇشۇپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— كېچىدىن ئۆيگە ئوغرى كىرىپتىكەن، ئانام دەمستى تۇتۇپ قېلىپ جەڭلىشىپتۇ، ئايالىمغا باقماي ئېلىشىپتۇ - بەلمىشىپتۇ. ئوغرى ئانامنىڭ كېلىدىن بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. تۈگمەندىن كەلسەم بىچارە ئانام ئۆلۈك پېتى يېتىپتۇ. ئانامنى خېچىرغا ئارتىپ ئاغامچا بىلەن چېگىپ، مەھكەم تارتىپ بازارغا باردىم. "ئانا گوشى ئالامدۇ؟" دەپ ۋاقىردىم. نەق پۇلى بارلار تىللاغا، پۇلى يوقلار ئىشەك ۋە ئاش - تاغارغا تالىشىپ سېتىۋالدى. بۇ مال - دۇنيا "ئانا گوشى" ساتقان پۇلغا كەلگەن.

توققۇز ئوغۇل بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىشىنىپتۇ، ئەخمەقلىقىدىن يالغاننى راست دەپ ئىشىنىپتۇ. تۈزۈك بىر مەسلىھەت قىلىشا - قىلىشمايلا ئۆيىگە بېرىپ ئانىسىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈشۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ ئېيتقىنى بويىچە، ئانىسىنىڭ ئۆلۈكىنى ئىشەككە تېڭىپ، سەھەرلەپ مېڭىپ بازارغا بېرىپ "ئانا گوشى ساتىمىز" دەپ ۋاقىراپ - جاقىراپتۇ، ئۈنلىرى پۈتۈپتۇ، دەرمانى كېتىپتۇ، ۋاقىت كەچ پېشىندىن ئۆتۈپتۇ. ئەمما ھېچكىم "ئانا گوشى" سېتىۋالماپتۇ، ئەكسىچە، بۇلارنى "ساراڭ" ئىكەن دەپ چوڭ - كىچىك، ئۇلۇغ - ئۇششاق ھەممىسى مەسخىرە قىلىپتۇ. چالما - كېسەك ئېتىپ، لاي چېچىپ بازاردىن قوغلىۋېتىپتۇ.

توققۇز ئوغۇل دەردىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي غالجىرلىشىپتۇ. كەچتە مەلىسىگە كېلىپلا ئىنىسىنى تۇتۇپ تاغارغا سولاپ، ئىشەككە ئارتىپ دەرياغا تاشلىۋەتمەك ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

ماڭا - ماڭا بىر يەرگە بارغاندا، ماغدۇرى كېتىپ راسا ھارغاندا، ئىشەكنى ئوتلاققا قويۇۋېتىپ، ئۆزلىرى سەل يىراقتىكى ئېرىق بويىغا بېرىپ قاتتىق - قۇرۇق نانلىرىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ يېگىلى تۇرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل تاغارنىڭ ئىچىدە يا ياتالماي، يا قوپالماي

قىسىلىپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ تۇرغاندا يېقىنىلا بىر يەردىن قويلارنىڭ مەرەشكەن، ئىككى ئادەمنىڭ گەپلەشكەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپتۇ. خايال ئوتمەي بۇ ئاۋازلار ئىشەكنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ.

— كىمنىڭ ئىشىكىدۇ بۇ، ئۇستىدە يۈكىمۇ باز ئىكەن، — دەپتۇ بىرسى.

— خۇدانىڭ بەرگىنى شۇ - دە، ھەيدە ئىشەكنى، — دەپتۇ يەنە بىرسى.

بۇلارنىڭ سوز - پارىڭىدىن تاغار ئىچىدىكى كەنجى بۇ ئىككى ئادەمنىڭ بىرسىنىڭ باي، يەنە بىرسىنىڭ قويچى — مالاي ئىكەنلىكىنى پەم قىپتۇ. كەنجى ئوغول بىر پەس ئويلىنىش ۋالغاندىن كېيىن كاللىسىغا بىر ئەقىل كەپتۇ. پۇرسەتنىڭ بارىدا بىردەم بەس قىلىپ باقماقچى بولۇپ يوتىلىپ "ئەھە - ئەھە" دەپتۇ.

يوتەل ئاۋازىدىن چوچۇگەن باي:

— كىم سەن؟ تاغارنىڭ ئىچىدە نىمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ توۋلاپتۇ.

كەنجى ئوغول:

— كىم بولاتتىم، ھاكىم بولمايمەن دەپ مەنسەپتىن قېچىپ تاغارغا كىرىۋالغان ئادەممەن!... — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان باي:

— شۇكرى، ئۇزاقتىن بېرى مەنسەپ تاما قىلىپ ئاللاغا يىغلىغان يىغا - زارىم ئىشقا ئاشىدىغان چاغ كەپتۇ، — دەپتۇ - دە، تاغارنى ئىشەكتىن چۇشۇرۇپتۇ، كەنجى ئوغۇلنى تاغاردىن چىقىرىپتۇ.

— سوزلە، — دەپتۇ باي، — كىم سېنى ھاكىم بول دەپ قىستىدى؟ تاغارغا كىم سولىدى؟ قانداق قىلىپ ھاكىم بولغۇلۇق؟

كەنجى ئوغۇل:

— تۈنۈگۈن ئۆيدە ئولتۇرسام، بىر توپ ياساۋۇللار كىلىپ، "سىزنى شەھەرنىڭ ھاكىمى قىلماقچى، مەپىسگە چىقىڭ" دەپ كەپتۇ، مەن "تېچقىنا تىرىكچىلىكىمنى قىلاي، مەنسەپ تۇتۇشنى بىلمەيمەن" دەپ بىر كۈن يالۋۇردۇم. ئۇلار "پادىشانىڭ بۇيرۇغى" دەپ زادى ئۇنىمىدى، ئاخىرى تاغارغا سولاپ ئېلىپ ماڭدى. ياساۋۇللار مۇشۇ يېقىندا ئارام ئېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

باي ناھايىتى مەنسەپپەرەس، تاماخور ئادەم ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇزاقتىن بېرى بىرەر مەنسەپنىڭ چوققىسىغا مىنگۈسى بولسىمۇ ھېچ يولىنى قىلالماي يۈرۈپتىكەن. كەنجى ئوغۇلنىڭ سوزى ئۇنىڭ مەنسەپ تاماسىنى — ئارزۇ تەقەززاسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋېتىپتۇ شۇڭا:

— ئەي ئەخمەق، مانا، ئالدىڭدا تۇرغان ئىككى يۈز قوي، ئەنە مالچى، مەن ھاكىم بولۇشقا رازى، ئىككىمىز مالنى مەنسەپكە، مەنسەپنى مالغا تېگىشەيلى، بولامدۇ؟ — دەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بىلەن مالچى ھىلقى باينى ئەپلەپ، ئۇنى تاغارغا كەپلەپ، ئاغزىنى چېگىپ، ئىشەككە بۇرۇنقىدەك ئارتىپ قويۇپ، مالنى ھەيدەپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

قويچى مالاي مەنسەپپەرەس، ئاچكوز بايدىن قۇتۇلغىنىغا، كەنجى ئوغۇل 200 قويلۇق بولغىنىغا خوش بولۇپ، خوشلىشىپ ئايرىلىپتۇ.

ئەتىسى توققۇز ئوغۇل ئورنىدىن ۋاقىچە تۇرۇپ، كەنجى ئوغۇلدىن قۇتۇلدۇق دەپ مەيدىسىگە ئۇرۇپ تالاغا چىققۇدەك بولسا ئەتراپنى بىر پادا قوي لىق ئاپتۇ. ئۇلار كەنجى ئوغۇلنى يەنىلا ھايات ھالىتىدە كورۇپ "ئاللا - توۋا!" دەپ داتسا پتۇ.

— ئۇلمىدىڭمۇ؟ بۇ قويلارنى نەدىن ھەيدەپ كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئاكىلىرى.

— ياق، ئۇلمىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كەنجى ئوغۇل، — بۇ قويلارنى سىلەر مېنى تاشلىۋەتكەن دەريانىڭ تېگىدىكى يايلاقتىن ھەيدەپ كەلدىم.

— ئاران مۇشۇ قويلارلا بارمىكەن، ياكى ...

ئاكىلىرىنىڭ ئاچكۈزلۈكى، بەدنىيەتلىكىدىن تويغان كەنجى ئوغۇل كۆڭلىگە بىر پىلاننى پۈكۈپ، چاندۇرماي مۇنداق دەپتۇ:

— ۋاي ئاكىلىرىم، ئۇ يەردە پادا - پادا قويلار، قوتان - قوتان ئۆيلار، ئىشقىلىپ ھەممە نېمە بار ئىكەن، مەن ئۆزەمگە چۇشلۇق ھەيدەپ كەلدىم. قالغانلىرى ”بىزنىمۇ يورۇق ئالەمگە ھەيدىگەچ كەت“ دەپ مەرىشىپ، ھوكىرىشىپ قالدى ...

— جېنىم ئۇكام، — دەپتۇ ئۇلار، — بىزگە شۇ يەرنى كۆرسىتىپ قويغان بولساڭ، سېنىڭ سايەڭدە بىزمۇ مال - چارۋىلىق بوپقالغان بولساق؟ ...

— ماقۇل، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل، — يۈرۈڭلار، مەن سىلەرگە قوي بار يەرنى كۆرسىتىپ قوياي.

توققۇز ئوغۇل كەنجى ئوغۇلغا ئەگىشىپ يولغا چىقىپتۇ. بىر چاغدا دەريانىڭ چوڭقۇر يېرىگە بېرىپ، ئېگىزدىن تۆۋەنگە بېقىپتۇ. ئۇلار كۆرۈپتىكى، سۇنىڭ ئاستىدا بىر تالاي قوي - قوزىلار مەرىشىپ تۇرغىدەك. بۇ ئەسلى كەنجى ئوغۇل ھەيدەپ كەلگەن قويلارنىڭ سۇدىكى سايىسى ئىكەن.

— ئەنە، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل، — قويلار مۇشۇ يەردە.

توققۇز ئوغۇل بىر بىرسىدىن قىزغىنىپ، بۇرۇنراق سۇغا چۈشۈپ كۆپرەك قوي ھەيدەپ چىقىشنىڭ غېمىدە ئارقا -

مدىن دەرياغا سەكرەپتۇ ـ دە، سۇغا غەرق بولۇپ ئولۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل خاتىرجەم هالدا مەهەللىسىگە قايتىپ كېلىپ، دادىسىنىڭ ئىگەرچىلىك هۇنىرىنى يېڭىۋاشتىن قولىغا ئېلىپ، ئوي ـ ئوچاقلىق بولۇپ، بالا ـ چاقا تېپىپ ئوز تىرىكچىلىكىنى قىلىپتۇ.

مەلىكە دىلسوز

بۇرۇن بۇرنىكەن، سوقا تۇرنىكەن، سىغىزخان جەدىكەن، قۇيرۇغى يەردىكەن، پاقا راۋاپچىكەن، سالما غىجەكچىكەن، بۇرگە ئۇسۇلچى، پاشا غەزەلچىكەن. شۇل زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ مەلىكە دىلسوز دىگەن بىرلا قىزى بارئىكەن، بۇ قىز ناھايىتى ساھىبجامال بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاي ۋە كۈنمۇ خىجىل بولىدىكەن. قىز چوڭ بولۇپ تۇرمۇش يېشىغا يېتىپتۇ. بۇ قىزغا نۇرغۇن پادىشالاردىن كېلىن قىلىشۋېلىش ئۈچۈن ئەلچىلەر كەپتۇ. پادىشانىڭ دۇنيالىقتا بىرلا پەرزەنتى بولغاچقا "قىزىم كىچىك" دەپ جاۋاپ بېرىدىكەن. پادىشانىڭ شەھىرىدە بىر ئاشىق باز ئىكەن، بۇ ئاشىق چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا تاماكىسىنى پوتەيدەك قۇيۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىزەك چوغىنى قويۇپ چېكىدىكەن. بىر كۈنى پادىشا تاھارەت ئېلىپ ئۆز ھوجرىسىدىن چىقىۋاتسا ئاشىق پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ: "ھەق شەيدىللا" دەپ تووۋلاپتۇ. پادىشا: "ئەجەپمۇ بۇ ئاشىق سەھەردە كېلىپ قالدى، دەرھال سەدىقە بېرىشىم كېرەك" دەپ كەينىگە كىرىپ غەزنىدىن بىر لىگەندە تىللا ئېلىپ چىقىپ ئاشىققا تەڭلەپتۇ. ئاشىق تىللانى ئالماپتۇ. پادىشا:

— ئەي ئاشىق، تىللانى ئالمىساڭ نىمە تىلەيسەن؟—دەپتۇ.

— سىز بېرەي دەڭ، ئاندىن مەن تىلەيدىغان نەرسىنى دەيمەن،—دەپتۇ ئاشىق.

— نىمە تىلىسەڭ شۇنى بېرىمەن، تىلەيدىغان نەرسىنى دىگىن،—دەپتۇ پادىشا.

— ئىككىنچى قېتىم بىرەي دەڭ، — دەپتۇ ئاشىق.
— تىلىگىنىڭنى بېرىمەن، — دەپتۇ پادىشا. شۇنداق قىلىپ پادىشانىڭ ۋەدىسىنى ئالغاندىن كېيىن ئاشىق:
— سىزنىڭ قىزىڭىز مەلىكە دىلسوزنى خۇدا يولىدا تىلەيمەن، — دەپتۇ.
پادىشا بۇ سوزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تۇرۇپ قېلىپ:
— يامان يەردىن تۇتتۇڭ، دۇنيادا يالغۇزلا بىر قىز ئىدى. خەير، مەن جاۋابىمنى بەردىم. بىر پەرزەنت ئەر بىلەن ئائىلىلىك بولىدۇ، مەن ئائىلىمدىن سوراپ چىقاي، — دەپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.
پادىشا ئۆيگە كىرىپ ئائىلىسىغا بولغان ۋەقەنى تولۇق بايان قىلىپتۇ، ئاخىرىدا:
— ۋەدە قىلغانلىقىم ئۈچۈن مەن ئۆزەمگە تېگىشلىك قىسمىنى بەردىم، سەن نىمە دەيسەن؟ — دەپتۇ.
پادىشانىڭ ئايىلىمۇ سېخى ئايال ئىكەن، پادىشانى سىناماق بولۇپ:
— دۇنيادا بىرلا پەرزەنتىمىز تۇرسا — بەردىڭىزمۇ؟ — دىگەن ئىكەن، پادىشا:
— ئۇنداق بولسا سەن بەرمىسەڭ مېنىڭ تېگىشلىكىمنى بەردىم، — دەپ قولىغا قىلچىنى ئاپتۇ. مەلىكە دىلسوز ئۇخلاۋاتقان ئىكەن، شۇڭا پادىشا:
— خوتۇن، مەن لەۋزىمدىن يانالمايمەن. قىزىمنى قىلچىتا ئىككى پارچە قىلىمەن. بىرى ئۆزەڭگە قالىدۇ. بىرىنى ئاشىققا بېرىمەن، — دەپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنى:
— ھىلىغۇ بىر قىز ئىكەن، ئەگەر سىز خۇدا يولىدا بەرگەن بولسىڭىز مىڭ قىز بولسىمۇ بەردىم، — دەپتۇ. پادىشا خوتۇنىغا قىزنى ئويغىتىپ چىقىشنى بۇيرۇپتۇ، پادىشانىڭ خوتۇنى قىزنى ئويغىتىپتۇ. قىز:

— ئانا، نېمە ئىش؟ — دەپتۇ. قىزنىڭ ئانىسى:
— قىزىم، دادىڭىز باياتىن تاھارەت ئالغىلى چىقىپ بىر
ئاشقىقا ئۇچراپتۇ، — دەپ دادىسى بىلەن ئاشىق ئوتتۇرىسىدا
بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— دادام مېنى ئاشىققا بەرگەن بولسا سىز نېمە دېدىڭىز؟ —
دەپ سوراپتۇ قىز.
— مەنمۇ دادىڭىزنىڭ پىكرىگە قوشۇلدۇم، — دەپتۇ ئانىسى.
— سىلەر مېنى خۇدا يولىدا ئاشىققا بەرگەن بولساڭلار
مەنمۇ ئۆزەمنى خۇدا يولىدا ئاشىققا تەقدىم قىلدىم، — دەپ
جاۋاپ بېرىپتۇ قىز.
شۇنىڭ بىلەن قىز بىر خالتىدا ئۈن، چاي قاينىتىدىغان
بىر دانە چوگۈن، بىر چوچەك، بىر سىقىم تىللانى يانچۇغىغا
سېلىپ چىقىپتۇ. پادىشا ۋە خوتۇنى قىزنى ئاشىققا قوشۇپ يول-
غا ساپتۇ. ئاشىق مەلىكە دىلسۇزنى كەينىگە سېلىپ يولغا راۋان
بوپتۇ. ئاشىق مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، يول يۈرۈپمۇ مول يۈرۈپتۇ. مە-
لىكە:
— ئۆيىڭىز قەيەردە؟ — دەپ سورىغان ئىكەن، ئاشىق:
— توغراق مازار دېگەن يەردە بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى
يوق بىر ئۆيۈم بار، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. نەتىجىدە ئۇزۇن
يول يۈرۈپ بىر توغراقلىق قەۋرىستانلىققا بېرىپ، بىر پۇچۇق گۈم-
بەزگە كىرىپتۇ. قارىسا، دېگەندەك بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى يوق
ئىكەن، مەلىكە ئاشىققا قاراپ:
— ئەي ئاشىق، ئۆيىڭىزنىڭ ئۈچ تېمى يوق، ئۈستىمۇ
ئوچۇق ئىكەن. قار، يامغۇر، بوران بولىدۇ. بۇ مازارلىقتىكى دەرەخلەر
مېزدەك ئاشىلارنىڭ. سىز ئاشۇ كورۈنگەن يۇرتقا بېرىپ، بىر
تامچى، بىر ياغاچچى چاقىرىپ كەلسىڭىز، تامچى ئۈچ تامنى
ئېتىپ بەرسە، ياغاچچى ئۈستىنى يېپىپ بەرسە، ئاندىن خاتىرجەم

ئولتۇرساق، — دەپتۇ. ئاشىق مەلىكىگە قاراپ:

— ياغاچچى بىلەن تامچىغا پۇل بەرمىسەك بۇ ئىشلارنى قىلىپ بەرمەيدۇ. مەندە ئۇلارغا بەرگىدەك ھېچنەرسە يوق، — دەپتۇ. مەلىكە يانچۇغىدىن 2 تىللانى ئېلىپ:

— تىللانى ئاپىرىپ بىرىنى تامچىغا، بىرىنى ياغاچچىغا بېرىپ چاقىرىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاشىق يۇرتقا بېرىپ بىر تامچى بىلەن بىر ياغاچچىنى چاقىرىپ كېلىپ ئۆينى رېمونت قىلدۇرۇپتۇ، بارنى يېتىپ يەپتۇ. يەيدىغان نەرسىلەر تۈگەپتۇ، مەلىكە:

— ئەي ئاشىق، يەيدىغان نەرسىلەر تۈگىدى. ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ يىگۈلۈك تېپىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. ئاشىق بولسا:

— مەلىكەم، سىز بولسىڭىز بولدى، — دەپ يېتىۋېرىپتۇ. مەلىكە يەنە:

— يەيدىغان نەرسە پۈتۈنلەي تۈگىدى، سىز دەرھال يەيدىغان نەرسە تېپىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. ئاشىق:

— ئۇنداق بولسا ماۋۇ خالتىنى سىز كۆتىرىڭ، مەن ئارقىڭىزدىن ماڭاي، شۇنداق قىلىپ بىرەر يىگۈلۈك نەرسە تېپىپ كېلەيلى، — دەپتۇ. مەلىكە ئاشىقنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ ۋە:

— بۈگۈن بازاركۈنى. ماۋۇ ئۈن تىللانى ئېلىپ بازارغا بېرىپ سەككىز تىللاغا بىر پارچە رەخت ھەم ھەر خىل رەڭلىك يىپ ئالسىز. قالغان ئىككى تىللاغا ئۈن، سەي-كۆكتات، ياغ قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىڭ، — دەپ ئەۋەتىپتۇ.

ئاشىق پۇلغا دىگەن سودىلىقنى قىلىپ كەپتۇ. مەلىكە بازاردىن ئالغان ھەرخىل يىپ ۋە رەختتىن يەنە بىر بازارغىچە بىر دانە ياغلىق تىكىپتۇ. بۇ ياغلىق ناھايىتى كۆركەم ئىكەن. بازار كۈنى ئاشىقنى بۇ ياغلىقنى بازارغا ئاپىرىپ مىڭ تىللاغا سېتىپ، يەنە ھەر خىل يىپ ۋە رەخت سېتىۋېلىپ باشقا سودىلىقنىمۇ قىلىپ كېلىشنى، لېكىن

ياغلىقنى مىڭ تىللاغىلا سېتىشنى، بىرى كەم مىڭ تىللا بولسا ساتـ
ماسلىقنى تاپىلاپتۇ ۋە:
— سىز ياغلىقنى بىر چېقىر كوز، بوز ئاتـلىق يىگىتـكە
ساتماڭ. ئەگەر سېتىپ قالسىڭىز مەندىن قۇرۇق قالىسىز، — دەپتۇ.
ئاشىق ياغلىقنى بازارغا ئاپىرىپتۇ. ياغلىقـنى كورگەن خېـ
رىدالار 999 تىللا قىلىشىپتۇ. لېكىن مىڭ تىللاغا ئالىدىغان كىشى
چىقماپتۇ. شۇ ئارىدا مەلىكە دېگەن ھىلىقى يىگىت كېـلىپ ياغـ
لىققا كوزى چۈشۈپتۇ. ئاشىقنىڭ ئېسىدىن مەلـىكىنىڭ بۇ يىگىتـ
كە ساتماسـلىق توغرىسىدىكى تاپىـلىـغان سوزلـىرى چىقىـپ
قاپتۇ.
— ياغلىقنى ساتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يـىگىت ئاشىقـ
تىن.
— ھەئە،—دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشىق.
— نەرقى قانچە؟
— مىڭ تىللا.
شۇنداق قىلىپ يىگىت مىڭ تىللانى بېرىپ ياغلىقنى سېـ
تىپ ئاپتۇ. دەل شۇ چاغدا مەلىكـىنىڭ سوزى ئېسىگە چۈشۈپ
قالغان ئاشىق:
— مەلـىكەم ساتـماڭ دېـگەن، — دەپ يـىگـىتـنىڭ
قولىدىن ياغلىقنى تارتىۋېلىپ، پۇلىنى بېرىـپتۇ. ئاشىق ياغلىقـ
نى ئېلىپ باشقا كوچىغا مېڭىپتۇ. يىگىت ئاشىقنىڭ ئارقىسىدىن ئەـ
گىشىپ مېڭىپتۇ. بىر ئوتۇنچى 2 ئىشەككە ئارتىلغان ئوتۇننى ھەيـ
دەپ ئۇچراپتۇ. يىگىت:
— ئوتۇنۇڭ نەچچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بىر تەڭگىدىن ئىككىسى — ئىككى تەڭگە، — دەپ جاۋاپ
بېرىپتۇ ئوتۇنچى.
— ئۇنداق بولسا ئوتۇنۇڭ بىر تىللادىن ئىكـكى تـىللا

بولسۇن، سەن كىيىمگىنى ماڭا سېلىپ بېرىپ مېنىڭ كىيىمىمنى كىيىپ ئېتىمنى تۇتۇپ تۇرغىن. ئازراق ئىشىم بار. ئىشىمنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئىككى تىللانى ئۆزەڭ ئال، ئوتۇنىڭنىمۇ ئۆزەڭ ئال، — دەپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئوتۇنچى، كىيىمىنى سېلىپ بېرىپ، يىگىتنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، يىگىتنىڭ ئېتىنى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. يىگىت ئوتۇنچىنىڭ كىيىمىنى كىيىپ ئوتۇننى ھەيدەپ ئاشىقنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ ۋە ئاشىققا يېتىشىۋېلىپ:

— ئەي ئاشىق، ياغلىقنى ساتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ ياغلىق، سېنىڭ ئىككى ئېشەك ئوتۇنۇڭنىڭ پۇلىغا كەلمەيدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشىق.

— ياغلىقنىڭ نەرقى قانچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— مىڭ تىللا، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشىق.

— ئال، مانا مىڭ تىللا، — دەپ پۇلنى بېرىپتۇ ئوتۇنچى سىياقىدىكى يىگىت.

ئاشىق "ياغلىقنى ئوتۇنچىغا ساتتىم" دەپ خاتىرجەم بولۇپ بازارغا ئۆز سودىلىغىنى قىلغىلى مېڭىپتۇ. يىگىت ياغلىقنى ئېلىپ ئەسلىدىكى ئوتۇنچىنىڭ قېشىغا بېرىپ، كىيىم-كېچەكلىرى بىلەن ئاتنى ئېلىپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. ئەمدى سوزنى يىگىتتىن ئاڭلايلى:

بۇ يىگىت ئەسلىدە باشقا بىر شەھەر پادىشاسىنىڭ ئوغلى بولۇپ مەلىكىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ دىدارىنى كورمەستىن ئاشىقى بىقارار بولغان ئىكەن. يىگىتنىڭ دادىسى مەلىكىگە ئەلچى ئەۋەتكەندە مەلىكىنىڭ ئاتىسى "قىزىم كىچىك" دەپ بەرمىگەن ئىكەن. مەلىكە بۇ يىگىتنىڭ ئۆزىگە ئاشىق بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەلىقىدەك چىرايلىق ياغلىقتىن بىرنى تىكىپ: "مېھرىنى ئۆزسۇن" دەپ چىقارتىپ بەرگەن ئىكەن.

يىگىت قىزنىڭ ئوت - يىراقىدا يورۇپ شەھەرگە كىرىپ ئۆزىمىدىكى ياغلىقىقا ئوخشاش ياغلىقىتىن بىرىنى ئاشقىنىڭ قولىدا كورۇپ: "مەلىكىنى ئاشىققا بېرىپتۇ، ئاشىق دېگەننىڭ ئويى مازارلاردا بولىدۇ. مەن بۇنى چوقۇم تېپىشىم كېرەك" دەپ ياغلىقنى ئېلىپ مەلىكىنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ. ئەتراپتىكى مازارلارنى ئىزلەپتۇ. لېكىن ھېچيەردىن مەلىكىنىڭ ئۇچۇرىنى ئالالماپتۇ. كۈن كەچ بوپتۇ. ئىزلەپ كېتىپ بارسا يىراق بىر جايدا چىراق يورۇغى كورۇنۇپتۇ. يىگىت ئېتىنى ئۇدۇل چىراق يورۇغى چىققان تەرەپكە چاپتۇرۇپ بېرىپ قارىسا بىر مازارلىقتىكى گۈمبەز ئىچىدە چىراق كويۇۋاتقان ئىكەن. گۈمبەز ئالدىغا كېلىپ ئىچىگە قارىسا دېگەندەك مەلىكە ئولتۇرغان ئىكەن. يىگىت ئاتتىن چۈشمەي: "قوپ ئۈزلۈگىدىن، ئاتقا مىن، ئەگەر رازى بولمىساڭ ئولتۇرىمەن" دەپتۇ. مەلىكە بىر قاراپلا ئاشىقنىڭ ياغلىقنى ساتماڭ دېگەن كىشىگە ساتقانلىقىنى بىلىپتۇ. يىگىتكە قارشىلىق قىلسا ئۆزىگە خەۋپ يېتىدىغانلىقىنى سېزىپ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر كوپىسىنى ئاتنىڭ كەينىگە ساپتۇ. بىر خالتىدا ئۇن، ياغاچ چوچەك، توڭكە چوگۈننى ئېلىپ ئاتنىڭ كەينىگە مىنىپتۇ. يىگىت مەلىكىنى ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بۇلار يول مېڭىۋەرسۇن. ئەمدى گەپنى ئاشىقتىن ئاڭلايمىز: ئاشىق بازاردىن ئالىدىغان نەرسە- كېرەكلىرىنى ئېلىپ ئۆينىڭ ئالدىغا كەلسە چىراق ئوچكەن، مەلىكىنى توۋلاپتۇ. ئاۋاز چىقماپتۇ. ئوي ئىچىگە كىرسە ئادەم يوق. دەرھال سىرتقا چىقىپ قارىسا گۈمبەز ئالدىدا ئاتنىڭ ئىزى تۇرغان. بۇنى كورگەن ئاشىق باغلىق ئالغۇچنىڭ مەلىكە "ساتماڭ" دېگەن ۋە سېتىپ قايتۇرۇۋالغان ئوتتۇنچى قىياپىتىدىكى يىگىت ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئاتنىڭ ئىزىغا ئۆزىنى تاشلاپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. بىر ۋاقىتتىن

كېيىن ھوشىغا كېلىپ كېچىدە ئاتىنىڭ ئىزىنى ئىزلەپ مەلىكىنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

ئەمدى سوزنى مەلىكىدىن ئاڭلايلى:

يىگىت مەلىكىنى ئاتقا مىندۇرۇپ بىر كېچە يول يۈرۈپ تاڭ ئاتقاندا 2 ئاچال يولغا كەپتۇ. مەلىكە دەرھال يىگىتتىن سوراپتۇ:

— سىزنىڭ شەھىرىڭىزگە قايسى يول بىلەن ماڭىمىز؟

— جەنۇپ تەرەپ بىلەن، — دەپتۇ يىگىت.

— ئاتنى توختاتسىڭىز، — دەپتۇ قىز، — سىزمۇ ھاردىڭىز، مەنمۇ ھاردىم. بىر دەم ئارام ئېلىپ تۇرسىڭىز، بىر پىيالە چاي تەييارلاي، ئىككىمىز ئىچىپ ئاندىن يۈرۈپ كەتسەك.

— ماقۇل، — دەپتۇ يىگىت ۋە ئاتتىن چۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يىگىتنىڭ شەھىرىگە بارىدىغان يول تەرەپتە چاي قاينىتىپتۇ. خېمىر يۇغۇرۇپ ئوتىقا كومەچ قىلىپ كومۇپ، ئىچىگە قولىدىكى ئۈزۈكنى سېلىپ، ئوچاقتا ئوتۇننى كوپرەك سېلىپ قويۇپ يىگىتنى ئويغىتىپ چاي ئىچىشىپ يولغا چىقىشىپتۇ.

ئاشىق كېچىچە ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ كېلىپ قارىسا يول ئىككىگە بولۇنگەن. مەلىكىنىڭ قايسى يولغا كەتكەنلىكىنى بىلـمەي تۇرۇپ خۇمارى تۇتۇپتۇ. قارىسا جەنۇپ تەرەپتىكى يولدا تۇتۇن چىقىۋاتقان، ئاشىق شۇ يەرگە بېرىپ چىلىمنى ئېلىپ تاماكا سېلىپ چېكىپ، ئاندىن بىر يولغا ماڭماقچى بولۇپ چىلىمغا چوغدىن بىر تال ئالاي دەپ ئوتنى كوچىلىسا بىر دانە كومەچ چىقىپتۇ. ئاشىق: "خودا ئەتىگەندە ماڭا بىر رىسقى بەردى، يەپ ئاندىن چىلىمنى چېكەي" دەپ، كومەچنى 2 پارچە قىلىشى بىلەن كومەچنىڭ ئىچىدىن مەلىكە دىلسوزنىڭ ئۈزۈكى چىقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۈزۈكنى تونۇپ مەلىكىنىڭ مۇشۇ يولغا كەتكەنلـ

گىنى جەزم قىلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئەسلىدە قىز: "ئاشىق ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مېنىڭ يوقلىغىنىمنى بىلىپ ئىزلەپ كېلىدۇ. دەل مۇشۇ يەرگە كەلگەندە 2 يولنىڭ قايسىسىغا مېڭىشىنى بىلەلمەي خۇمارى بولىدۇ ۋە چىلىم چېكىشكە ئوت ئىزلەيدۇ. بۇ ئوتنى كولاپ كومەچ ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئۈزۈكنى كورۇپ مېنىڭ قايسى تەرەپكە كەتكەنلىكىمنى بىلىۋالىدۇ" دەپ شۇنداق قىلغان ئىكەن. يىگىت مەلىكىنى ئۆز شەھرىگە ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئاشىق بىر ئايدەك يول يۈرۈپتۇ. چاچ - ساقاللىرى ئۆسۈپتۇ، تويغىدەك رىيازەت چېكىپتۇ. ئاخىرى بىر شەھەرگە يېقىنلاشقاندا ھاردۇق ئالماقچى بولۇپ، ئىشىكى ئالدىدا يىپ ئىگىرىپ ئولتۇرغان موماينىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— ئاشىق، قەيەردىن كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ موماي. ئاشىق ئايالغا ئۆزىنىڭ كەلگەن يېرىنى ۋە كېلىشتىكى مەقسىدىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئايال مۇنداق دەپتۇ:

— ئوغلۇم، سېنىڭ مەلىكەڭنى ئېلىپ كەلگەن پادىشانىڭ شەھرى مۇشۇ. سېنى مەلىكەڭ تاپمىسا سەن مەلىكەڭنى تاپالمايسەن. ساڭا مەسلىھەت بېرەي، ئون تىللا پۇل دەسمى قىلىپ، ئۈپا، ئەڭلىك، تاغاق، سۈزگۈچ، كۈڭگۈت، تاماكا ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ پادىشانىڭ ئوردىسى ئالدىدا توۋلايسەن. كۈندۈزى مال ساتىسەن، ئەھۋال ئۇقۇسەن. كەچقۇرۇن مېنىڭ ئۆيۈمگە كېلىپ قونىسەن، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئاندىن مەلىكەڭنى تاپىسەن، — دەپتۇ. ئاشىق بۇ ئايالنىڭ گېپىگە ماقۇل بولۇپ، دېگەن نەرسىنى ئاپتۇ. كۈندۈزى شەھەرگە كىرىپ پادىشانىڭ ئوردىسى ئالدىغا بېرىپ: "ئۈپا - ئەڭلىك، تاغاق - سۈزگۈچ" دەپ توۋلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ 5 كۈن ئوتۈپتۇ، دەسلەپكى كۈنى بىر دانە چالا نانغا سودا قىپتۇ. 2-، 3-، 4-، 5- كۈنىگىچە بىر تىيىنمۇ

سودا قىلالماپتۇ. 5 - كۈنى كەچتە ئاشىق ئايالغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئانا! مېنىڭ مەلىكەم بۇ شەھەردە يوقكەن. بەش كۈندىن بېرى ئۇچۇرى بولمىدى. ئون تىللا پۇل سەرپ قىلىپ مال ئېلىپ بىر تېيىنگە ساتماي، ئاران بىر چالا نانغا سودا قىلدىم. ئەمدى مەن باشقا شەھەرنى ئىزلەپ باقاي" — دەپتۇ.

مومای:

— ئوغلۇم، ئەتە بىر كۈن تۇرغىن، ئەگەر يەنە ئۇچۇرى بولمىسا ئاندىن قايسى تەرەپكە ماڭساڭ يولغا سېلىپ قوياي، — دەپتۇ. ئاشىق ماقۇل بولۇپ ئەتىسى يەنە شەھەرگە كىرىپتۇ. بۈگۈنمۇ يەنە بىر چالا نانغا سودا قىپتۇ، قايتىپ كېلىپ باشقا جايغا ماڭماقچى بوپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە ھىلىقى مومای:

— ئالتە كۈن شەھەرگە كىرىپ سودا قىلغان ئالتە نېنىڭنى پارچىلاپ تۇرغىن، مەن ئوتۇن تەييارلاي، شۇنىڭدا سۇ قايناق ئېتىپ بېرەي، ئىچىپ ئاندىن يولۇڭغا ماڭغىن، — دەپ ئوتۇنغا چىقىپ كېتىپتۇ، ئاشىق بىر ناننى پارچىلىسا بىر زىخچا ئالتۇن چىقىپتۇ، 2 - 3 - 4 - 5 - نان ئىچىدىن 5 زىخچا ئالتۇن چىقىپتۇ، ئاخىرقى ناننى بىر پارچىلىسا بىر پارچە خەت چىقىپتۇ. ئاشىق خەت ئوقۇشنى بىلمەيدىكەن. ئۆي ئىگىسى ئايال مەھەللىدىن بىرىنى چاقىرىپ كېلىپ پۇل بېرىپ خەتنى ئوقۇتۇپتۇ:

سۆيۈملۈك ئاشىقىم!

شۇنى جىددى مەلۇم قىلىمەنكى، سىز مەن "ياغلىقنى ساتماڭ" دېگەن يىگىتكە ياغلىقنى ساتقانلىغىڭىز ئۈچۈن، شۇ يىگىت مېنى قايتۇرۇپ كەلدى. ھازىر 39 كۈن بولدى. كەلگەن ۋاقتىدا تەلەپ قويدى. مەن: "ھەركىم مېنى ئۆز ئەرىگە ئالماقچى بولسا قىرىق كۈن توي قىلىشى شەرت. ئەگەر شۇ شەرتكە ئۇنىمىسا ياكى شۇ كىشىنى ئۆلتۈرىمەن ياكى ئۆزەم ئۆلىمەن" دەپ شەرت قويغان.

ئۇ بۇ شەرتنى قوبۇل كوردى. بۈگۈن 39 كۈن بولدى. توي

بولۇۋاتىدۇ. مەن ئەركەك چۈنكىمۇ كورۈنمەي 40 دانە مەلىكە بىلەن راۋاقتا تۇرىمەن. ئەتە 40 كۈن بولىدۇ. نىكا ئوقۇلغاندىن كېيىن سىزنى مەن، مېنى سىز تاپالمايسىز. ۋاقىت جىددى. 5 زىخچا ئالتۇن چىقارتتىم. ئۇچىدىغان ئاتتىن ئىككىنى ئېلىپ تەييارلاپ، بىر دانە خۇرجۇن ئېلىپ، بىر كېچىنى 3 ھەسسە قىلىپ، 2 ھەسسە ئۆتۈپ بىر ھەسسە قالغاندا راۋاقنىڭ قېشىغا كېلىپ تۇرىسىز. بوخچامنى تاشلايمەن، خۇرجۇنغا سالىسىز، سەكرەپ چۈشىمەن. بىر ئاتقا سىز مىنىسىز، يەنە بىر ئاتقا مەن مىنىمەن، ئىككىمىز بىرلىكتە قاچىمىز.

مەلىكىڭىز: دىلسوز

ئاشىق خەتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شەھەرگە كىرىپ دەرھال ئىككى ئات تەييارلاپ، ئاخشامدىلا راۋاقنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر چاغدا بىر جىسەكچى راۋاقنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ قاپتۇ. قارىسا ئات تۇرغان، بىر ئادەم ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالغان. جىسەكچى "بۇ يەردە بىر گەپ بار" دەپ يوشۇرۇنۇپ تۇرسا، راۋاقتىن بىر نەرسە چۈشۈپتۇ. قارىسا بوخچا ئىكەن. جىسەكچى بوخچىنى ئېلىپ خۇرجۇنغا ساپتۇ. كەينىدىن بىر كىشى سەكرەپ چۈشۈپتۇ ۋە ھوم دەپلا بىر ئاتقا مىنىپ مېڭىپتۇ، جىسەكچى يەنە بىر ئاتقا مىنىپ مەلىكىنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. مەلىكە كەينىگە قارىماي "ئاشىق كەينىمدە بار" دەپ مېڭىۋېرىپتۇ، بىر سايلىققا چىقىپ كەينىگە قارىسا ئاشىق يوق. بىر ناتونۇش ئادەم ئات بىلەن كەينىدىن كېلىۋاتقان.

مەلىكە دەرھال ئاتنى توختىتىپ:

— سەن نېمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ. جىسەكچى:

— كېچىسى جىسەكچىلىك قىلىدىغان ئادەممەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— يا ھەزرەت، — دەپتۇ مەلىكە، — سېنىڭ ئىشىڭدا

ئالتە ئاي بولدى دەرت تارتقىلى، ھەر كېچىسى "تاك - تاك" قىلساك ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ ئىشقى پىراقىڭدا قىينالدىم. بۈگۈن خۇدا مۇرادىمنى بېرىپتۇ.

بۇ سوزدىن جىسەكچى خوشال بوپتۇ.

— مەلىكە، — دەپتۇ جىسەكچى، — مۇشۇ يەردە بىردەم ئارام ئېلىپ ماڭايلى.

جىسەكچىنىڭ غەرىزىنى چۈشەنگەن مەلىكە:

— بولىدۇ. ئاتتىن چۈشۈڭ، مەنمۇ سىزنى دەپ كورمىگەن ئازاپلارنى تارتتىم. لېكىن مېنىڭ بىر شەرتىم بار ئۇ بولسىمۇ مەن. "ئەر كىشىگە ئۆزەمنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى مېنى قوبۇل قىلىدىغان كىشىنىڭ قولىنى كەينىگە قىلىپ باغلىسام ئۇ كىشى ئالدىمدىن بىر، ئىككى، ئۈچ، توت دەپ بىر مەرتىۋە ئوتسە ئاندىن ئوزەمنى ئۇ كىشىگە قوبۇل قىلىمەن" دەپ شەرت قىلغان. شۇڭا مۇشۇ شەرتىمنى ئادا قىلىسىڭىز، ئاندىن مۇرات - مەقسىدىمىزگە يەتسەك دەپتۇ. جىسەكچى ماقۇل بوپتۇ ۋە "قېنى باغلىسىلا" دەپتۇ. مەلىكە بىر ئاغامچىدا 2 ئاتنى باغلاپ قويۇپ بىر ئاغامچىدا جىسەكچىنى باغلاپ: "قېنى مېڭىڭ" دەپتۇ. جىسەكچى "بىر، ئىككى، ئۈچ، توت" دىگۈچىلىك مەلىكە قولىغا يوغان تاشتىن بىرنى ئېلىپ جىسەكچىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە ئۇرغان ئىكەن، جىسەكچى دەرھال ئولۇپتۇ. مەلىكە جىسەكچى ئولگەندىن كېيىن قولىدىكى ئاغامچىنى يېشىپ، بىر ئاتقا مىنىپ بىرنى يېتىلەپ كېتىپ بارغان يولغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئەمدى سوزنى ئاشىقتىن ئاڭلايمىز:

ئاشىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ قوپسا كۈن چۈش بولۇپ قالغان، ئات يوق. بېشىغا بىرنى ئۇرۇپ، "ئوغرىدىن قۇتۇلۇپ قاراقچىغا ئۇچرىدىم دىگەن ئىش بولدى. مەلىكەمنى يەنە بىرى ئېلىپ قېچىپتۇ" دەپ ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ مېڭىپتۇ. كەچتە

ھېلىقى جىسەكچى ئۆلگەن جايغا يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا بىر كىشىنىڭ ئۆلۈكى تۇرغان. "ھە! مەلىكىنى ئېلىپ قاچقان ئوغرى سەن ئىكەنسەن. سەنمۇ ئەدىۋىڭنى يەپسەن" دەپ، يەنە ئاتنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپتۇ.

مەلىكىگە كەلسەك، ئۇ مېڭىپ بىر جايغا بارسا، كارۋان ماڭىدىغان چوڭ بىر يول ئۇچراپتۇ. مەلىكە شۇ يول بىلەن مېڭىپتۇ. يولدا كارۋانلارنىڭ ئۆلۈكلىرىدىن بىرقانچىسى ئۇچراپتۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئون ياش ئەتراپىدا بىر ئوغۇل بالا سوغاقتا تىترەپ ياتقۇدەك. مەلىكە: "قاراقچىلار بۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاپ، بالىنىڭ ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كەتكەن ئىكەن" دەپ ئويلاپتۇ.

مەلىكە دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ئوت قالاپ، ھېلىقى بالىنى ئىسسىتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپتۇ. ئۆزى بىر ئاتقا، بالىنى بىر ئاتقا مىندۈرۈپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئاشىق يولدىكى ۋەقەلەرنى كۆرۈپ، ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ مېڭىۋېرىپتۇ. مەلىكە بىلەن ھېلىقى بالا يول يۈرۈپ، كەچتە بىر دەريانىڭ قېشىغا كەپتۇ. دەريا چوڭ بولغاچقا، ئۇنىڭدىن كېمە بىلەن ئۆتمىسە ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. مەلىكە ئاتتىن چۈشۈپ، قاشقا چىقىپ قارىسا دەريانىڭ بىر يېرىدە بىر كېمە تۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ قېشىدا كېمىچىنىڭ ئۆيى كۆرۈنۈپتۇ. مەلىكە بالىغا:

— سەن ئاۋۇ كۆرۈنگەن ئۆيگە بېرىپ كېمىچىگە، "ئاچام بىزنى ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، دېمەي، "ئاكام بىزنى كېمىدە دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، دەپ چاقىرىپ كەلگىن، — دەپتۇ. بالا كېمىچىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ:

— ئاچام "بىزنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، — دەپتۇ. توت كېمىچى چىقىپ قارىسا چىرايلىق بىر مەلىكە تۇر-

غان. بۇنى كورگەن كېمىچىلەر "خۇدا بىزگە بىر پەرىزاتنى ئەۋەرىپتۇ" دىيىشىپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ھازىر كەچ بولۇپ قالدى ھەم شامال چىقىۋاتىدۇ. بۈگۈن ماڭغىلى بولمايدۇ. بۈگۈن كېچە بىزدە مېھمان بولسىلا، تاڭ ئاتقاندا ئۇتكۇزۇپ قويايلى، — دەپتۇ ۋە مەلىكىنى قونۇپ قېلىشقا دەۋەت قىپتۇ. مەلىكە بۇلارنىڭ غەرىزىنىمۇ چۈشىنىپتۇ.

— ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن سىلەرنى دەپ ئالتە ئايدىن بېرى چۆللەرنى كېزىپ، ئوت يەپ، يامغۇر سۈيى ئىچىپ يۈرۈپ، بۈگۈن سىلەرنى تاپتىم، مۇرادىم ھاسىل بولىدىغان بولدى. ئەمىسە ئويۇڭلارنى باشلاڭلار، — دەپتۇ. كېمىچىلەر خوشال بولۇشۇپ، ئويگە باشلاپ مېڭىپتۇ. مەلىكە ئويگە كىرگەندىن كېيىن كېمىچىلەرگە:

— مەن ئالتە ئاي بولدى، سىلەرنى دەپ چۆللەرنى كېزىپ ھاردىم، ئاچتىم. سىلەرنى كورۇپ ھاردۇغۇم چىقتى. مەن ئەسلىدە گۈرۈچ تامىقىغا ئامراق ئىدىم. بۈگۈن تويىمىز بولىدۇ، مۇرادىمىزغا يېتىمىز. سىلەر توت كىشى ئىكەنسىلەر، بىرىڭلار توت جىڭ گۈرۈچ تېپىڭلار؛ بىرىڭلار توت جىڭ سەۋزە تېپىڭلار؛ بىرىڭلار ئىككى جىڭ ياغ تېپىڭلار؛ بىرىڭلار بىر باغلام ئوتۇن تەييارلاپ كېلىڭلار. مەن ئوز قولۇم بىلەن بىر ئاش ئېتەي، بىللە يەيلى، ئاندىن باشقا ئىشلىرىمىزنى قىلايلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

كېمىچىلەر خوشال بولۇشۇپ، ھەرقايسىسى ئوزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن چىقىپ كېتىپتۇ. مەلىكە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئات بىلەن بالىنى شۇ جايغا تاشلاپ، بوخچىسىنى ئېلىپ، باغلاغلىق كېمىنى يېشىپ دەريانىڭ ئاياق تەرىپىگە قاراپ مېڭىپتۇ. توت كېمىچى لازىملىق نەرسىلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلسە بالا بىلەن ئات تۇرغان، لېكىن مەلىكە يوق. ئەتراپنى ئىز-

لەپتۇ. كېمىسىنمۇ ئىزلەپ تاپالماپتۇ. كېمىچىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئالدانغىنىنى بىلىشىپ، ئۆزلىرىنى كاچاتلىشىپتۇ. "مەلىكە بىزنى گوللاپتۇ، بۈگۈن قوغلايلى دىسەك كەچ بولۇپ قالدى، كېمە بىر يەرگە بېرىپ لايغا پېتىپ قالدۇ. تاڭ ئاتقاندا ئاندىن قوغلايلى" دېيىشىپ يېتىپ قېلىشىپتۇ. ئەتىسى توت كېمىچى ئەتىراپتىكى قومۇشلۇقتىن بەش باغ قومۇشنى ئوراپ باغلاپ، ئۇنىڭغا مىنىپ كېمىنى ئىزلەيلى دەپ تۇرغاندا ئاشىق كېلىپ قاپتۇ ۋە ئۇزىنىڭ ئىككى ئىتىنى كورۇپ كېمىچىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر قەيەرگە بارىسىلەر؟

— بىر مەلىكە بىزنىڭ كېمىمىزنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى، بىز شۇ كېمىمىزنى قايتۇرۇپ كەلگىلى بارىمىز. سەن قەيەرگە بارىسەن؟ — دەپتۇ كېمىچىلەر.

— بىر مەلىكە مېنىڭ بوخچامنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن، ئۇنداق بولسا مەنمۇ سىلەر بىلەن بىللە بېرىپ مەلىكىنى تېپىپ بوخچامنى قايتۇرۇپ كېلەي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ ئاشىق. ئالته كىشى يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار بىر باغدىن قومۇشقا مىنىپ دەرياغا چۈشۈپتۇ.

ئەمدى سوزنى مەلىكىدىن ئىشىتىمىز:

مەلىكە كېمە بىلەن دەريانىڭ ئېقىشىغا قاراپ بىر كېچە يول يۈرۈپتۇ. ئەتىسى چۈش ۋاقتى بولغاندا دەريانىڭ ئاياق تەرىپىدە تۇرغۇن ئەسكەرلەرنىڭ دەريا قېشىدا تۇرغانلىقىنى كورۇپتۇ. كېمە ئەسكەرلەرگە يېقىنلىشىپتۇ. ئەسكەرلەر كېمىنى كورگەندىن كېيىن دەرياغا سالغۇ تاشلاپ كېمىنى تۇتۇشقا تەييارلىنىپتۇ. بۇنى كورگەن مەلىكە هامان تۇتۇلۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ ئىچىدە "سىلەرنىمۇ ئوبدان بىر ئەپلەي" دەپ ئويلاپ كېمىنى ئۇدۇل ئەسكەرلەر توپلاشقان قاشنىڭ تۈۋىگە ئەكىلىپ:

— ئەي ئەسكەرلەر، كېمىني باغلاڭلار، — دەپتۇ. ئەس

كەرلەر كېمىنى باغلىشىپتۇ. ئەسلىدە بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى قاراخان 40 مىڭ ئەسكىرى بىلەن دەريا بويىغا شىكارغا چىققان ئىكەن. مەلىكە ئۇلاردىن:

— سىلەر نىمە ئادەملەر؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشا:

— مېنىڭ ئىسمىم قاراخان، مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى مەن، — دەپ ئۆزىنى ناھايىتى ماختاپتۇ. ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن مەلىكە:

— مەن بۇنىدىن ئالتە ئاي بۇرۇن چۈشۈمدە سىزنى كۆرۈپ غايىبانە ئاشىق بولغان ئىدىم. سىزنى ئىزلەپ نۇرغۇن چۆللەرنى كېزىپ، ئوت يىلتىزىنى ئوزۇق، يامغۇر سۈيىنى ئۇسسۇلۇق قىلىپ، بۈگۈن سىزنىڭ دىدارىڭىزنى كۆرۈشكە نېسىپ بوپتۇ، — دەپتۇ.

— قېنى مەلىكەم، — دەپتۇ پادىشا خوشال بولۇپ، — شەھىرىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، — دەپتۇ پادىشا. مەلىكە:

— سىزنىڭ يېنىڭىزدا تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئەركەشى ئىكەن، بۇلار بىلەن بىللە ماڭسام نامەرەم بولىدۇ. شۇڭا سىزنىڭ مەلىكىلىرىڭىزنى يېنىمغا چىقارتىڭ، ئۇلار چىقىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن مېنى ئېلىپ كىرىپ كەتسۇن، — دەپتۇ. پادىشا ماقۇل بولۇپ پۈتۈن ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ شەھەرگە بېرىپ مەلىكىلىرىنى چاقىرتىپ:

— ئەي مەلىكىلەر، بۈگۈن خۇدايىم ماڭا بىر مەلىكە ئاتا قىلدى، سىلەر دەريا بويىغا چىقىپ ئۇنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىرىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. بۇ مەلىكەلەر ئەڭ ئىسىل كىيىملىرىنى كىيىشىپ، ئۇپا - ئەڭلىكلىرىنى سۈرتۈشۈپ دەريا بويىغا چىقسا راست دىگەندەك ناھايىتى ساھىپجامال بىر مەلىكە تۇرغان، بۇلار مەلىكە بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھ-

ۋال سورىشىپ، مەلىكىنى شەھەرگە تەكلىپ قىپتۇ. مەلىكىمۇ ماقۇللۇغىنى بىلدۈرۈپتۇ.

— سىلەر بۈرۈن كېمىگە چىقىپ باققانمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ مەلىكە ئۇلاردىن.

— چىقمىغان، — دەپ جاۋاپ بېرىشىپتۇ ئۇلار.

— ئۇنداق بولسا، خوتۇن خەقنىڭ كېمىگە چىقىشى بىبى پاتىمەنىڭ سۈننىتى، كېمىگە چىقىشساڭلا، دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ ساياھەت قىلىپ ئاندىن شەھەرگە كىرەيلى، — دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ مەلىكە.

— ماقۇل، — دېيىشىپتۇ ئۇلار ۋە كېمىگە چىقىشىپتۇ.

مەلىكە كېمىنى سۈنىڭ ئېقىنىشىغا قاراپ قويۇپ بېرىپتۇ. قالغانلار بۇنى كۆرۈپ غەۋغا قىلىشقان ئىكەن، مەلىكە:

— پاراڭ سالماڭلار، ئەگەر يەنە پاراڭ سېلىپ غەۋغا قىلىشىدىكەنسىلەر، ھەممىڭلارنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن، — دەپ قورقۇتۇپتۇ. مەلىكىلەر قورقۇپ جىم بولۇشۇپتۇ.

ئەمدى قاراخان پادىشاسىدىن ئىككى كەلىمە سۆز ئىشىتەيلى:

پادىشانىڭ شەھىرى بىلەن دەريانىڭ ئارىلىقى 25 چاقىرىملىق يول ئىكەن. پادىشا مەلىكىنى كۈزۈن كۈتۈپتۇ. بىر يەردە ساياھەت قىلىۋاتقان بولسا كېلەر دەپ ئويلاپتۇ. كەچتە بىر ۋەزىرىنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر دەريا بويىغا بارسا ھېچكىشى يوق. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى پادىشاغا مەلۇم قىپتۇ. پادىشا دەرغەزەپ بولۇپ، ئېتىغا مىنىپ دەريا بويىغا بېرىپ قارىسا مەلىكە ۋە كېمە يوق. پادىشا پىشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ، "بىر مەلىكىنى دەپ نەچچە ئون مەلىكىدىن قۇرۇق قاپتىمەن" دەپ پۇشايمان قىلىپ دەرياغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. قارىسا دەريانىڭ باش تەرىپىدىن ئالتە ئادەمنىڭ بىر باغدىن قومۇشقا مىنىپ لەيلەپ كې-

لىشۋاتقىنىنى كورۇپتۇ ۋە "بەلكى شۇ مەلىكىنىڭ ئادەملىرى بولۇشى مۇمكىن، ئەگەر شۇنداق بولىدىكەن، ئاۋال بۇلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، ئاندىن مەلىكىنى ئىزلەپ تاپىمەن" دەپ تۇرۇشىغا ئاشىق، توت كېمىچى ۋە مەلىكە يولدا تېپىشىۋالغان بالا كەپتۇ.

— سىلەر نىمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا ئۇلاردىن.

— بىر مەلىكە كېمىمىزنى قايتۇرۇپ كەلگەن ئىكەن. شۇ كېمىمىزنى ئىزلەپ كېتىپ بارىمىز، — دەپتۇ توت كېمىچى.

— مېنىڭ بوخچامنى بىر مەلىكە ئېلىپ كەتكەن ئىدى، شۇنى ئىزلەپ كەلگەن ئىدىم، يولدا بۇلارغا ئۇچراپ قوشۇلۇپ كەلدىم، ئۆزىڭىزچۇ؟ — دەپتۇ ئاشىق پادىشاغا قاراپ.

— مەن، — دەپتۇ پادىشاه — بىر شەھەرنىڭ پادىشاسى ئىدىم ...، — دەپ ئۆتكەن ۋەقەنى ئېيتىپتۇ، — مەنمۇ سىلەرگە قوشۇلۇپ مەلىكىنى ئىزلەيمەن، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ يەتتە كىشى يولغا چىقىپتۇ.

ئەمدى مەلىكىدىن گەپ ئاڭلايمىز:

مەلىكە قاراخان پادىشانىڭ مەلىكىلىرىنى كېمىگە سېلىپ، بىر كېچە يول يۈرۈپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئارالغا كەپتۇ. قارىسا ئارالدا 40 نەپەر ئادەم تۇرغان ئىكەن. مەلىكە بۇلارنىڭ قاراقچى ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ.

— مەلىكىلەر، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز، — بىز قاراقچىلارغا ئۇچراپ قالدۇق. بۇلاردىن ئاسان قۇتۇلۇپ كېتەلمەيمىز. شۇڭا سىلەر مەن نىمە دىسەم شۇ بويىچە ئىش قىلىڭلار، — دەپتۇ. مەلىكىلەر ماقۇل بولۇشۇپتۇ. قاراقچىلار كېمىنى كورۇپ دەرياغا سال تاشلاپتۇ. مەلىكە كېمىنى قاراقچىلار بار جايغا ھەيدەپ بېرىپ:

— كېمىنى باغلاڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. قاراقچىلار كېمىنى باغلىشىپتۇ. مەلىكە كېمىدىن چۈشمەي تۇرۇپ:

— نېمە ئادەم سىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىز قاراقچى. بۇلاڭچىلىق بىلەن كۈن كەچۈرىمىز، — دەپتۇ قاراقچىلار.

— بىزنىڭ مەقسىدىمىز ئەمدى ھەل بوپتۇ، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز ئۇلارغا، — بىز — بۇ قىرىق مەلىكىمۇ قاراقچىلىق قىلاتتۇق. بۇندىن ئالتە ئاي ئىلگىرى بىر كېچە سىلەرنى چۈشىمىزدە كورۇپ، سىلەرگە غايىبانە ئاشىق بولۇپ قالغان ئىدۇق. سىلەرنى ئىزلەپ بارمىغان تاغ، دەريا، چوللەر قالمىدى. ئوتسىراقىمىز كۈندىن - كۈنگە ئۇلغايدى. بۈگۈن ئاخىرى سىلەرنى تاپتۇق. مەقسىدىمىزگە ئەمدى يېتىدىغان بولدۇق. سىلەرنىڭ باشلىغىڭلار كىم؟

— مانا مەن، — دەپتۇ بىر قاراقچى خوشال بولۇپ، — ئىسمىم ئابدۇراخمان.

— ئۇنداق بولسا مەن سىزگە ئۆزەمنى قوبۇل قىلدىم. قالغىنىڭلار مۇنۇ 39 مەلىكىنى تاللاپ ئېلىڭلار، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز.

قاراقچىلارنىڭ ئاغزى قۇلىغىغا يېتىپتۇ. ئۇلار قاراقچىلارنىڭ ئويىگە يىغىلىپتۇ.

— بۈگۈن بىز كىشى مۇرادىمىزغا يېتىمىز، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز، — توي قىلىمىز. توي دېگەننىڭ نەغمە - ناۋاسى بولىدۇ. ھاراق - شاراپ بولىدۇ. ئەنە شۇلارغا تەييارلىق قىلىڭلار.

— بولىدۇ، — دېيىشىپتۇ قاراقچىلار ۋە دەرھال ئىككى تۈلۈك ھاراق كەلتۈرۈشۈپتۇ. كەچتە ھاراق ئىچىش ۋە نەغمە - ناۋا باشلىنىپتۇ.

— سىلەر، — دەپتۇ مەلىكە قالغان مەلىكىلەرگە، — قاراقچىلارغا ھاراقنى تولدۇرۇپ تۇتۇڭلار ۋە ئۇلار تۈگىشىپ

بولمىغىچە تازىمىدىن يانماڭلار. سىلەرگە تۇتسا چاندۇرماستىن يې-
گەنگىلارغا توكۇڭلار.

شۇ بويىچە پۈتۈن هاراقنى قاراقچىلارغا ئىچكۈزۈپ، گۆ-
لارنى مەس قىلىۋېتىپ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ يالىڭاچ قىلىپ،
بىرىنىڭ ئارقىسىغا يەنە بىرىنىڭ ئارقىسىنى قىلىپ ياتقۇزۇپ
قويۇپ، كىيىملەرنى قىرىق مەلىكە كىيىشىپ بارلىق نەرسىلەرنى
كېمىگە سېلىپ مېڭىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى چۈش بىلەن قاراقچىلار
مەستلىكىدىن ئويغىنىپ بىر بىرىگە تاپا - تەنە قىلىشىپ غە-
زەپلىنىپ تۇرسا كېمىچىلەر باشلىق يەتتە كىشى يېتىپ كەپتۇ.
بۇلار بىلەن كورۇشۇپ ئەھۋالنى ئۇقۇشۇپتۇ. ئۇلار 47 كىشى
بولۇپ مەلىكىنى قوغلاپ مېڭىپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەلىكىدىن ئاڭلايمىز:

مەلىكە 39 ئايال بىلەن قوشۇلۇپ ئەرەنچى ياسىنىپ كې-
مىنى هەيدەپ دەريانىڭ سۇ ئايرىلغان جايىغا كەلگەندە يېقىن
ئەتراپتا بىر شەهەر كورۇنۇپتۇ. ئۇلار كېمىنى شۇ جايغا باغلاپ
قويۇپ، شەهەرگە كىرىپتۇ. شەهەردە چوڭ ئادەملەر يوق، ئۇش-
شاق باللار ئويناپ يۈرگەن ئىكەن، بۇ شەهەردە چوڭ ئادەم-
لەرنىڭ يوقلۇغىدىن هەيران بولغان مەلىكە:

— بۇ شەهەرنىڭ چوڭ ئادەملىرى قېنى؟ — دەپ سو-
راپتۇ باللاردىن.

— شەهرىمىزنىڭ پادىشاسى ئولگەن، — دەپتۇ باللار، —
پادىشانىڭ ۋارىسى يوق، بىر دانە دولەت قۇشى بار ئىدى.
شۇ قۇشنى بۈگۈن ئۇچۇرىدۇ. قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا شۇ
كىشى پادىشا بولىدۇ. شۇڭا چوڭلارنىڭ هەممىسى قولىغا بىر
پارچىدىن گوش ئېلىپ، قۇشنىڭ ئوز بېشىغا قونۇشنى كۈتۈپ
سايغا چىقىپ كېتىشتى. لېكىن قۇش هېچ كىشىنىڭ بېشىغا قون-
ماي ئۇچۇپ يۈرىدۇ.

مەلىكە باشلىق ئاياللارمۇ: "بىزمۇ شۇ يەرگە بېرىپ تاماشا قىلىپ كېلەيلى" دەپ سايغا بېرىپتۇ. دەل شۇ چاغدا قۇش ئۇچقىپ كېلىپ، مەلىكە دىلسوزىنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. مەلىكە قۇشنى ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ. قۇش يەنە قايتىپ كېلىپ ئۇنىڭ ئوڭ تولىسىغا قونۇپتۇ. جامائەت مەلىكىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، قىرىق ئايالنى كىلەمگە ئولتۇرغۇزۇپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. مەلىكە دىلسوز پادىشالىق كىيىملىرىنى كىيىپ، تاجىنى تاقاپ تەختتە ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە ۋەزىرىگە بىر نەپەر رەسسامچى چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. رەسسامچى قىرىق ئايالنىڭ رەسىمىنى تارتىپتۇ. مەلىكە بۇ رەسىملەرنى شەھەرنىڭ تۆت دەرۋازىسىغا ئاسقۇزۇپ، رەسىمگە قاراشقا مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپتۇ. "كىمكى رەسىمگە قاراپ بىر نەرسە دېسە، دەرھال ئېلىپ كېلىڭلار" دەپ تاپىلاپتۇ.

ئەمدى ئاشىق، كېمىچى، پادىشا، 40 قاراقچىغا كېلەيلى:

بۇلار مەلىكىنى ئىزلەپ كېلىپ دەريا ئاچىلىدا تۇرغان قۇرۇق كېمىنى كۆرۈپتۇ. "بەلكىم شەھەرگە كىرىپ كەتكەن بولۇشى كېرەك، بىزمۇ شەھەرگە كىرىپ باقايلى" دېيىشىپتۇ. ئۇلار دەريادىن چىقىپ، شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا كەلگەندە، ھېلىقى 40 ئايالنىڭ سۈرىتى ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن قاراقچىلار "بىزنىڭ نەرسىلىرىمىزنى ئېلىپ قاچقان يامان ئاياللارنىڭ سۈرىتى ئىكەن" دەپ چۇقان كۆتۈرۈشكەن ئىكەن، ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئادەملەر دەرھال بۇلارنى يالاپ پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇلار پادىشادىن قورقۇپ يەرنى سۆيۈپ تازىم قىلىشىپتۇ. مەلىكە ھەممە ئىشنى بىلگەچكە غەزەپ بىلەن: "جاللات!" — دەپ ۋاقىراپتۇ. پادىشانىڭ ئالدىغا دەرھال جاللاتلار ھازىر بوپتۇ.

— ماۋۇ 40 قاراقچىنىڭ كاللىسى ئېلىنسۇن! — دەپ بۇيرۇپتۇ پادىشا.

جاللاتلار "خوپ" دېيىشىپ، بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كورگەن ئاشىق، پادىشا ۋە كېمىچىنىڭ قورقىنىدىن چىرايلىرى سارغىيىپ، تىترىشىپ كېتىشىپتۇ. چۈنكى بۇلار قاراقچىلارنىڭ قانداق يامان ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكىدىن: "بىزمۇ ئۆلۈمگە بۇيرۇلىدىغان بولدۇق" دەپ قورقۇشۇپتۇ. مەلىكە پادىشا قاراقچىلارنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلاردىن سوئال سوراشقا باشلاپتۇ:

— سەن نىمە ئادەم؟ قەيەردىن كەلدىڭ؟ نىمە سەۋەپتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟

— مەن بىر شەھەرنىڭ پادىشاسى ئىدىم، — دەپتۇ ئۇ ئادەم، — بىر مەلىكە مېنىڭ 39 مەلىكەمنى ئېلىپ قاچقان ئىدى. شۇنى ئىزلەپ كېلىپ قالدىم.

— سەن بىر پادىشا بولۇپ تۇرۇقلۇق ئۆز شەھىرىڭنى تاشلاپ خوتۇن ئىزلەپ كەلدىڭمۇ؟ سەن ئەخمەق پادىشا ئىكەنسەن، قايتىپ كېتىپ شەھىرىڭنى ياخشى باشقۇرۇپ، خەلقىڭگە زۇلۇم سالمىغىن. باشقىلارغا خوتۇن ئىزلەپ ياقا يۇرتقا باردىم، دىمە، ئۆزەڭگە ئاھانەت بولىدۇ. سەن بىزنىڭ شەھىرىمىزگە كېلىپ قاپسەن. ئەگەر باشقا سەۋەپ بىلەن كەلگەن بولساڭ كاللاڭنى ئالاتتىم. مېھمانلىق ھورمىتىڭ ئۈچۈن ساڭا 39 ئەسكەر قوشۇپ بېرىمەن. ئۇلار سېنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويىدۇ، — دەپتۇ.

مەلىكە پادىشا 39 مەلىكىنى ھەربىرچە ياساپ، 40 خېچىرغا يىمەكلىك ئارتىپ، 40 ئاتنى مىنىشكە تەييارلاپتۇ. خوتۇنلارغا: "ئۆز شەھەرلىرىڭلارغا بارغاندا تونۇشۇۋېلىڭلار" دەپ يولغا ساپتۇ.

ئاندىن كېمىچىنى چاقىرىپ نىمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى

سورىغان ئىكەن، ئۇلارمۇ بىر مەلىكىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ كېمىسىنى ئېلىپ قاچقانلىقىنى ۋە شۇ كېمىسىنى ئىزلەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— سىلەر ئۆز كېمەڭلارنى ئىزلەپ كەلگەن بولساڭلار غەزنىچى تىللا بەرسۇن، قايتىپ بېرىپ كېمەڭلارنى ياسىتىۋېلىڭلار، — دەپتۇ ۋە غەزنىچىدىن ئون تىللا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۇلارمۇ پادىشانىڭ غەزىپىگە قالماي ئامان - ئېسەن قايتقانلىقى ئۈچۈن خوشال بولۇشۇپتۇ.

ئەمما مەلىكە ئاشىقنى دەرھال قاماپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. كەچتە پادىشا ۋەزىرگە سالامەتلىكىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇت - قوللىرىنى تۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاشىق تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر كوچىغا چىقىپ ئۇيان ئىزلەپ، بۇيان ئىزلەپ بىرمۇ ئاشىق تاپالماپتۇ - دە، پادىشاغا:

— پادىشا ئالىيلىرى، بۈگۈن كەچ بولۇپ قالغاچقا ئاشىق تاپالمىدىم. ئەتە تاڭ ئاتقاندا تېپىپ كەلتۈرۈشكە ئىجازەت بەرسىلە! — دەپتۇ.

— ياق، پۇتلىرىم كۆيۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ، — دەپتۇ پادىشا، — قاماقخانىدىكى ئاشىقنى بولسىمۇ چاقىرىپ كەلتۈرگىن. شۇ بۈگۈنچە پۇتۇمنى تۇتۇپ قويسۇن.

ۋەزىر پادىشانىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئاشىقنى كەلتۈرۈپتۇ. ئاشىق پادىشانىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ: "بۈگۈن ئەجىلىم يېتىدىكەن ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ ۋە قورقۇپ كېتىپتۇ. پادىشا ۋەزىرنى قايتىشقا بۇيرۇپ، ئاشىق بىلەن ئۆز خانىسىدا يالغۇز قاپتۇ. ۋەزىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەلىكە پادىشا ئاشىقنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى، نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ.

— پادىشا ئالىيلىرى، — دەپتۇ ئاشىق، — سىلىنىڭ شەھەرلىرىگە رىسقىم چۈشۈپ كېلىپ قالدىم.

— سىنىڭ شەھرىڭدە كىشىلەر ئاشىققا ئىلق بەرمەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بېرىدۇ. لېكىن رىسقىم چۈشكەنلىكى ئۈچۈنلا كەلدىم، — دەپلا تۇرۇۋاپتۇ ئاشىق. پادىشا قايتا - قايتا سورىسىمۇ شۇ گېپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشا ئاشىقنى يەنە ئۆز ئورنىغا سولاپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

تاڭ ئېتىش بىلەن ۋەزىر پادىشادىن ئەھۋال سورىغىلى كىرىپتۇ.

— ياخشى بولۇپ قالدىم، ھېلىقى ئاشىقنىڭ قولى يەڭگىل ئىكەن. ئەمما كىيىم - كېچەكلىرى سېسىق پۇرايدىكەن. بۈگۈن ئاشىقنى يۇيۇندۇرۇپ، باشلىرىنى چۈشۈرۈپ، كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇڭلار، — دەپتۇ.

كەچتە پادىشا يەنە ئاشىقنى چاقىرتىپتۇ؛ مەلىكە يېتىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇشقا بۇيرۇپتۇ. يەنە بۇرۇنقىدەك ئەھۋال سوراپتۇ. ئاشىق يەنە بۇرۇنقىدەكلا جاۋاپ بېرىپتۇ ۋە پادىشانىڭ پۇت - قوللىرىنى يۇمشاق تۇتۇپتۇ. مەلىكە ئاشىقنىڭ قولىنى ئاستا ئۆزىنىڭ كۆكسىگە ئاپىرىپتۇ. ئاشىق ئەندىكىپ كېتىپتۇ. چۈنكى پادىشانىڭ كۆكسىنى تۇتۇپ تاشلاپتۇ-دە، دەرھال قولىنى تارتىۋاپتۇ. مەلىكە پادىشا ئۆزىنىڭ سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ئاياللىچە كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. ئاشىق ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قاپتۇ. ئۆز مەلىكىسىنىڭ پادىشا بولغاندىمۇ ئۆزىنى ئۇنتۇماي ئىزلەپ تاپقانلىقىدىن چەكسىز خۇشال بوپتۇ.

مەلىكە ئاشىق بىلەن بولغاندىن كېيىن يەنە ئۆزىنى ئاشكارىلىماپتۇ. پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە قىرىق كۈن زىياپەت بېرىپ ئاخىرىدا مۇنداق جاكالاپتۇ:

— خالايىقلار! مەن ئەسلىدە ئايال. مېنىڭ ئېرىم بىر پا-

دىشانىڭ شاھزادىسى ئىدى. ئۈچ يىل بولدى، توت يۈز خىچىر بىلەن سودىگەرلىككە كەتكەن ئىدى. مانا بۈگۈن قايتىپ كەلـ
دى. ئەگەر ئىختىيار قىلساڭلار، بىزگە رۇخسەت قىلساڭلار، بىز قايتىپ كەتسەك. ئەگەر ئىختىيار قىلمىساڭلار مېنىڭ ئورنۇمغا مۇشۇ شاھـ
زادە پادىشا بولسۇن، — دەپتۇ. خالايىق: "ئۇزلىرىمۇ پادىشاـ
ھىمىز، ئەرلىرىمۇ پادىشاھىمىز بولسۇن" دېيىشىپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ
ئامان ـ ئېسەن يۈز كورۈشكەنلىكىنى تەبرىكلىشىپتۇ. بۇ ئىككىسـ
لەن پادىشا بولۇپ ئومرىنىڭ ئاخىرىغىچە يۇرتىنى ئادىللىق بىـ
لەن سوراپ ئالەمدىن ئوتۇپتۇ.

غايىپ نىكا

بار ئىكەنۇ - يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ — توق ئىكەن، قەدىمقى زاماندا چىن ماچىن شاھىرىدە بىر پادىشا ئۆتۈپتىكەن. بۇ پادىشانىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، ئۆسۈپ يىگىت بولۇپ ۋايىغا يېتىپتۇ. ئۆيلەپ قوياي دىسە ئوغۇللىرىنىڭ كۆڭلىدە دادىسى تاللىغان قىزلار زادى ياقماپتۇ. پادىشا ئوغۇللىرىنىڭ ئىختىيارىغا قويسا ئوغۇللىرى ئۆزلىرىگە لايىق تېپىشالماپتۇ. پادىشا ئاخىرى شەيخۇل ئىسلام جاناپلىرىنىڭ "نىكا غايىپ" دىگەن پەتىۋاسىغا رىۋايە قىلماق بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغۇللىرىنى راۋاق ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ ھەر بىرىنىڭ قولىغا ئوقيا تۇتقۇزۇپ:

— قېنى ئوغۇللىرىم! سىلەر ئوقنى كۆڭلۈڭلار تارتقان تەرەپكە ئېتىڭلار، كىمنىڭ ئوگزىسىگە چۈشسە، شۇنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

چوڭ ئوغلى ئوقنى ئۈلۈشكۈن كېچە ئوزدىنى ئويىدە راسا مېھمان قىلغان زەرگەر كوچىسىدىكى چوڭ سەرراپىنىڭ ئوگزىسىگە قارىتىپ ئېتىپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلى بىر ھازا تۇرۇپ كېتىپتۇ. دادىسى ھەدەپ قىستاۋەرگەندىن كېيىن، ئاۋغان كوچىسىدىكى بىر سودىگەرنىڭ چىرايلىق بالىخانىسى تەرەپكە تەۋەككۈل قىلىپ ئېتىپتۇ. كىچىك ئوغلى بولسا كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ، ئوقنى ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. كۆزىنى ئېچىپ قارىسا ئاسمانغا ئۆرلەپ كېتىۋاتقان ئوق بىردىنلا ئوردا شەھرىنىڭ شىمال تەرىپىگە بۇرۇلۇپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. پادىشا ھەم ئوردا ئەھلى ياقىلىرىنى چىشلىشىپ "سۇبھانئاللا" دەپ قاپتۇ. پادىشا ئوغ-

لىغا ئۆزىچە تەسەللى بەرگەندەك قىلىپ:
— كۆزۈڭنى يۇمساي تۇرۇپ يەنە بىر ئات! — دەپ
بۇيرۇپتۇ. كىچىك ئوغلى:
— ئاتا، ئۆزلىرى "نىگا غايىپ" دىگەن ئىدىسلە. ئاتقان
ئوقۇم غايىپ بولدى، ئەمدى مەن ئۇنى تاپمىسام بولماس؟ —
دەپتۇ.
پادىشا ئوغلىنىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ، ئوقنى
ئىزلەشكە ئىجازەت بېرىپتۇ. پادىشانىڭ كىچىك ئوغلى شەھەر-
لەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، يۇرت - مەھەللىلەرنى ئارىلاپ، چوڭ
دەريانى بويلاپ ئۇزۇن يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈ-
رۈپتۇ. مىنگەن ئېتى ھالىدىن كېتىپ يىقىلغاندا بىر تاغ باغرى-
غا كېلىپ قاپتۇ. قارىسا بىر كۆكۈش توشقان ئوقنى قاچىلاپ
ئويناپ تۇرغىدەك. يىگىت توشقانغا قاراپ ماڭغان ئىكەن، توش-
قان ئوقنى چىشلىگەن پېتى قېچىپتۇ. يىگىت ھەيران بولغان ھال-
دا توشقاننىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ، توشقان يىگىتنىڭ ئالدىدا
يۈگۈرۈپ بېرىپ تاغدىكى بىر كامارغا كىرىپ كېتىپتۇ. يىگىت
ھىلىقى كامارغا ئىگىشىپ قارىغاندەك بوپتۇ - يۇ، قانداقىلارچە
ئۆنىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغىنىنى تۇيماي قاپتۇ، ھېچقانداق بىر
يېرى ھېچ يەرگىمۇ تاقاشماپتۇ. ئۇ ئالدىغا قاراپ خېلى ماڭغاندىن
كېيىن، ئويلىمىغان يەردىن ئاجايىپ يوپ - يورۇق، گۈزەل
كاتتا باققا كىرىپ قاپتۇ. باغنىڭ ئىچىدىكى ئېرىقلاردا سۈپ -
سۈزۈك كۈمۈش سۇلار شاقىراپ ئېقىپ تۇرغان، تۈمەن خىل
گۈللەر خۇش پۇراق تارقىتىپ تۇرغان، مېۋە - چېۋىلەر شاخلىرىنى
كۆتىرەلمەي مەي باغلاپ پىشىۋاتقان، ھەر خىل رەڭدىكى قۇش-
لار، بۇلبۇللار خۇش ئاۋازدا سايرىشىۋاتقان ئىكەن. يىگىت ھەي-
ران قېلىپ، ئەتراپقا قاراپتۇ. ھېچكىم يوقمىش. بەك ئۇسساپ
كەتكەنلىكتىن، ئېرىقتا قولىنى سالغان ئىكەن، سۇغا قولى يەت-

مەپتۇ. تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، سۇغا ئىگىشىپ ئىچمەكچى بولغان ئىكەن، ھەر قانچە قىلىپمۇ يەنە سۇ ئىچەلمەپتۇ. يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ، مەي باغلاپ پىشقان ئالمىلارغا قول سۇنمىغان ئىكەن، ئىلگىرى يەرگە تېگەي دەپ قالغان ئالمىلار مۆككىدە ئىگىز كۆتىرىلىۋاپتۇ-دە، قولى يەتمەپتۇ. ھەتتا بۇلبۇللارمۇ خۇش ئاۋازدا سايرىمايدىغان بوپتۇ. يىگىت باغ يوللىرىنى ئارىلاپ ماڭغان ئىكەن، بىر ھەشەمەتلىك ئالتۇن دەرۋازىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئالدىنقى باغدىنمۇ ھەيۋەتلىك ھەم گۈزەل بىر باققا دۇچ كېلىپتۇ. گۈللۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدا خىلمۇ - خىل نۇرلار بىلەن تاۋلىنىپ تۇرغان ئالتۇن، مەرۋايىت، قاشتېشى، گوھەرلەر بىلەن بېزەلگەن بىر راۋاقنى كۆرۈپتۇ. يىگىت يېقىن بېرىپ شۇنداق قارىشى بىلەنلا تۇرغان يېرىدە قېتىپلا تۇرۇپ قاپتۇ. كۆزلىرىنى قايتا - قايتا ئۇۋۇلاپتۇ، چۈنكى راۋاق ئۈستىدە شۇنداق بىر گۈزەل قىز يېتىپتۇكى، ئۇ، نۇر ھەم رەڭدىن يارالغاندەكلا ئىكەن. قاپ - قارا سۇمبۇل چاچلىرى ئۇنىڭ ئەۋرىشىم بويلىرىغا يوگەشكەن، يۇمران لەۋلىرىنىڭ ئەمدىلا ئېچىلىۋاتقان ئەتىر گۈلدىن پەرقى يوق ئىكەن. يىگىتنىڭ كۆزى ئىككىنچى قېتىم قىزنىڭ بىر كۆتىرىلىپ - بىر پەسىيىپ تۇرۇۋاتقان سىرلىق كۆكسىگە چۈشۈش بىلەنلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشۈشكە ئاران - ئاران قاپتۇ. قىزغا ئۈچىنچى قېتىم شۇنداق نەزەر سالمىغۇدەك بولسا، ئۆزى ئاتقان ئوق قىزنىڭ يۇمران قولىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. يىگىت بۇنىڭغا ھەيران بوپتۇ. بۇ ئارىدا قىز ئويغىنىپ:

— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. قىز يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— سىز ئوقنى نېمە ئۈچۈن كۆزىڭىزنى يۇمۇپلا ئاسمانغا ئاتقان ئىدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— چۈنكى، — دەپتۇ يىگىت، — مەن لايىق مەسىلىسىدە كۆڭلۈمنى زادىلا توختىتالمىغان ئىدىم. شۇڭا ئوقنى تەۋەككۈل دەپ كۆزۈمنى يۇمۇپ ئاسمانغا قويۇۋەتكەن.

قىز كۈلۈمسىرەپ ئوقنى يىگىتكە بېرىپتۇ. يىگىت بولسا كۆزلىرىنى قىزنىڭ نۇر يېغىپ تۇرغان ئوتلۇق كۆزلىرىدىن زادى ئۈزەلمەپتۇ. قىز بىر چاۋاك چالغان ئىكەن، بىر-بىرىدىن گۈزەل قىزلار نازۇ-نېمەتلەرنى كۆتىرىشىپ كىرىپتۇ. قىز قولىدىكى ئۈزۈكنى ئېلىپ، يىگىتنىڭ بارمىقىغا سېلىپ قويۇپتۇ. يىگىت ئۆمرىدە ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان داغدۇغىلىق شىرىن زىياپەتكە مۇيەسسەر بوپتۇ. يىگىت زۇمرەت قەدەھلەردىكى قىزىل شەپەقتەك تاۋلىنىپ تۇرغان مەيلەرگە ھەۋەس بىلەن بېقىپتۇ. لېكىن بۇنى ئىچسەم، بەلكى يەنە ئاغزىمغا چىقماسلىقى مۇمكىن" دەپ ئويلىنىپ قاپتۇ. قىز غىزاغا تەكلىپ قىپتۇ. يىگىت سۇ ئىچەلمىگەن، ئالما ئۈزەلمىگەن ئەھۋالنى قىزغا بايان ئېتىپتۇ. قىز كۈلۈپ:

— سىز ئەسلىدە بۇ جاينىڭ ئادىمى بولمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن، سۇلار سىزنى ئىچكۈزمىگەن، ئالمىلار سىزنى ئۈزگۈزمىگەن، بۇلبۇللارمۇ سايراپ بەرمىگەن، مانا ئەمدى قولىڭىزغا ئۈزۈك سېلىپ قويدۇم، ئەمدى سىز بىزگە رەسمىي مېھمان، — دەپتۇ.

يىگىت بىلەن قىز چۈشتىن تارتىپ كۈن پاتقىچە، ئاخشامدىن تارتىپ تاڭ ئاتقىچە زىياپەتتە ئولتۇرۇپ نەغمە-ناۋا ئاڭلاپ، شېرىن سۆھبەتلەرنى قىلىپتۇ، يىگىت سۆز ئارىسىدا ئوقنىڭ قانداق قىلىپ قىزنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. قىز:

— مېنىڭ ئاتام دېۋە، ئانام بولسا ئىران شاھلىقىنىڭ قىزى، مەن ئاتام بىلەن ئانامنىڭ بىردىن-بىر پەرزەنتى. سىز ئوقنى ئاتقان كۈنى مەن قىزلار بىلەن كۇئېنلۇن تېغىدىكى چوڭ ئانامنىڭ ئوردىسىدىن قايتىپ كېلىۋاتاتتىم، قارىسام ئوق

دەل مېنىڭ ئالدىمغىچە ئورلەپ چىقتى، سىزنى كوردۇم، كوڭلۇم سۆيۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئوقنى بۇ ئوردىغا ئېلىپ كېلىپ سىزنى كۈتكەن ئىدىم، — دەپتۇ.

— ئاتا - ئانىڭىز قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— بىز مېنى قوغلاپ كەلگەن تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قىز. بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق كۈنلەرنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، شېرىن سوزلىرى تۈگىمەپتۇ، بىر بىرىسىگە بولغان مېھرى - مۇھەببىتى خۇددى قاينار بۇلاقتا ئوخشاش ئۇرغۇپ كۈچىيىپتۇ. بىر كۈنى يىگىت مەلىكىگە:

— ئەي مەلىكەم! يۇرتۇمدىن چىققىنىمغا يېرىم يىل بولاي دەپ قاپتۇ، ئەزىز ئاتام، مېھرىۋان ئانامنىڭ ھالى نىچۇك، بىر كورۇپ كەلسەك، — دەپتۇ. قىز بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ، لېكىن:

— مەن ھازىرچە ئايال جەمەتلىرىڭىزگىلا مۇشۇ بويىمچە كورۇنۇش قىلىمەن، باشقىلىرىغا مايمۇن سۇرىتىدە كورۇنىمەن، — دەپتۇ. يىگىت:

— تويدىمۇ مايمۇن سۇرەتتە بولامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، — دەپتۇ قىز، — ئۇ چاغدا ئاتا - ئانامنىڭ رازىلىقىنى ئالساق ئۇنداق قىلىش ھاجەتسىز.

يىگىت قىزنىڭ شەرتىگە كونۇپتۇ.

ئىككىسى يولغا چىقىپتۇ. تاڭ سەھەردىلا چىن ماچىن ئوردا شەھىرىنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ كەپتۇ، پادىشانىڭ كەنجى ئوغلىنى بىلىدىغانلار يىگىتنىڭ بۇ ھالدا سەپەردىن يېنىشىغا ھەيران قاپتۇ. ئايغاقچىلار دەررۇ پادىشاغا خەۋەر قىپتۇ، پادىشا ھەم ئوردا ئەھلى يەنە بىر قېتىم "سۇبھانئاللا" دەپ ياقىلىرىنى چىشلەپ كوزلىرىنى پاقىرىتىشىپ قاراپ قاپتۇ.

پادىشا ئوغلىنى ئايرىم چاقىرىپ:

— ئوغلۇم ساق - سالامەت كەپسەن. مۇبارەك بولسۇن!

لېكن سەن ئالدىنغان خوتۇن قېنى؟ كورۇنمەيدىغۇ؟ — دەپتۇ.

— ئالدىنغان خوتۇنۇم ھېلىقى مايمۇن، ئاتا، — دەپتۇ يىگىت.

پادىشانىڭ كوزلىرى چاقنىغىدىن چىقىپ كېتىشكە تاس قاپتۇ. شۇ چاغدا يىگىت:

— ئۇلۇغ ئاتا، بۇنىڭغا ئانام بىر نىمە دىسۇن، — دەپتۇ. پادىشا ئايالىنى چاقىرتقان ئىكەن، ئايالى:

— شاھ ھەزرەتلىرى سۇيۇنچە بېرىڭ! سۇيۇنچە بېرىڭ! — دەپ كىرىپتۇ، پادىشا ھەيران بولۇپ:

— نىمىگە سۇيۇنچە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— پادىشا ھەزرەتلىرى، — دەپتۇ ئايالى، — ئوغلىمىزنىڭ ئېلىپ كەلگىنى مايمۇن سۇرىتىدىكى پەرىزات ئىكەن. ماڭا كورۇنۇش قىلدى.

پادىشا بۇنى ئاڭلاپ دەرھال بولغۇسى كېلىنىنى كورمەكچى بولغان ئىكەن، ئايالى قىزنىڭ شەرتىنى ئېيتىپ، سەۋرى قىلىپ تۇرۇشنى ئوتۇنۇپتۇ. پادىشا ماقۇل بوپتۇ. ئۇزۇن ئوتمەي يۇرت ئىچىدە "پادىشانىڭ ئوغلى ئاجايىپ گۇزەل بىر پەرىزاتقا ئويلىنىدىغان بوپتۇ" دىگەن خەۋەر پۇر كېتىپتۇ، چوڭ مەنسەپدارلارنىڭ ئايالىرى، قىزچاقلىرى پەرىزاتنى كورۇش ئۇچۇن توپ-توپ بولۇشۇپ، ئەڭ ئېسىل دۇنيالىرىنى سوغا قىلىپ، مۇبارەكلەپ كېلىشكە باشلاپتۇ. لېكىن قىز پەقەت يىگىتنىڭ ئايال جەمەتلىرىگىلا كورۇنۇش قىلىپ، باشقىلارغا مايمۇن سۇرىتىدە كورۇنىدىكەن. نەتىجىدە، كەلگەنلەرنىڭ بەزىلىرى مايمۇننىڭ ئەسلى پەرىزات ئىكەنلىكىگە ئىشەنسە، بەزىلىرى شەك كەلتۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ ئانىسى بۇنى ئاڭلاپ بەك خاپا بوپتۇ. بىر ئامال قىلىپ مەشھۇر پەرىزات كېلىنىنى دوست — دۇشمەنگە بىر كورسىتىپ، ئوزىنى بىر تونۇتۇپ قويغىسى كەپتۇ، بىراق ھەر قانچە

قىلسىمۇ قىز بۇنىڭغا زادى كونمەپتۇ: يىگىتمۇ ئانىسىدىن شەرتنى بۇزماسلىقىنى شۇنچە يالۋۇرۇپ سوراپتۇ. ئانا ئاغزىدا "ماقۇل" دەپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن كوڭلىدە: "قېنى، ئەپلىك بىر پەيت كەلسۇنچۇ، نىمە قىلىشىمنى ئوزەم بىلىمەن" دەپ ئويلاپ يۇرۇپتۇ.

بىر كۇنى پەرىزات ئوزىنىڭ مايمۇن نىقاۋىنى سىرتىدىكى ئويگە سېلىپ قويۇپ ئىچكىرىكى ئويدە يۇيۇنۇۋاتقان ئىكەن، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن ئانا قىزنىڭ نىقاۋىنى ئوچاققا كۇكىرەپ كويۇۋاتقان ئوتقا تاشلىۋېتىپتۇ. بۇ چاغدا ھىلىقى نىقابتىن چىققان ئىس - تۇتەك ئالەمنى قاپ - قاراڭغۇچىلىققا توشقۇزۇپتۇ.

پەرىزات قىز ئىچكىرىكى ئويدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ قارىسا دەك بولسا نىقاۋى ئاللىقاچان بىر سىقىم كۇلگە ئايلىنىپ بولغان ئىكەن.

— ئاھ، — دەپتۇ پەرىزات، — يامان قىلدىڭلا ئانىكا، مېنىڭ مايمۇن سۇرەتلىك نىقاۋىمنىڭ ئىس - تۇتەكلىرى ئاتا-ئانامنىڭ دىمىغىغا يېتىپ بارغان ھامان، ئۇلار مېنى ئىزلەپ كېلىدۇ. كوردىڭلىمۇ، ئەنە ئۇلارنىڭ غاقىراپ ئۇچۇۋاتقان ئاۋازى قۇلىقىمغا ئاڭلىنىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇ يەرگە كەلسە ئوقۇشماسلىق توپەيلىدىن ھەر قايسىلىرىڭغا خېيىم - خەتەر يەتكۇزۇپ قېلىشى مۇمكىن، شۇڭا مەن ئاتا - ئانىلىرىمنىڭ ئالدىغا تېزرەك باراي. ئوغۇللىرىڭغا ئېيتىپ قويارلا، ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتى راست بولسا ئارقامدىن ئىزلەپ بارغاي، خەير ...

پەرىزات قىز شۇنداق دەپتۇ - دە، بىر يۇمۇلىنىپ كوك كەپتەرنىڭ سۇرىتىگە كىرىپتۇ، ئاندىن ئويىنىڭ تۇڭلۇكىدىن "پۇر" قىلىپلا ئۇچۇپ چىقىپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ.

يىگىت دەم ئوتمەيلا پەيدا بولۇپ ئويگە كىرىپ قارىسا

پەرىزات كورۇنمەپتۇ. ئۇ ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ "پەرىزات قېنى؟" دەپ سوراپتىكەن، ئانىسى كالىلاشلىرىغا ئۇرۇپ يىغلىغان پېتى ئەھۋالنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

يىگىت ئايرىلىشى ئازاۋىدىن بىر ئاھ ئۇرغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئاھى يەتتە قات ئاسماننى، يەتتە قات زىمىننى تىترىتىپتۇ. يىگىت شۇندىن باشلاپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرسىدە، كۈز كېچىسىنىڭ بىر ئايدىڭ ئاخشىمىدا، يىگىت تۇساتتىن قىزنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بوپتۇ - دە، ئىختىيارسىز ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئوردىدىن چىقىپ، قەلئەدىنمۇ چىقىپ دەريا بويىلاپ كېتىۋېرىپتۇ، دەريا ئارقىسىدا قاپتۇ. پايانسىز قۇملۇق ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. يىگىت ئۇسسىزلىقتا ھالسىزلىنىشقا باشلاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا بىر دوڭنىڭ ئارقىسىدىن ئىس كوتىرىلىپتۇ، شۇنىڭغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئىشىكىمۇ يوق ۋەيرانە، سۇرلۇك بىر ئويىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. ئويىنىڭ ئىچىدىن پىشانىسىدە پەقەتلا بىر كوزى بولغان ئالامەت قورقۇنچلۇق بىر بەتبەشرى چىقىپ، يىگىتكە:

— ياخشى يىگىت! ئۇز ئايىغىڭ بىلەن كەپسەن، مەرھەمەت قىلىپ ئىچكىرى كىرگىن، — دەپتۇ. يىگىت ھېلىقى بىر كوزلۇكنىڭ ئارقىسىدىن ئويگە كىرىپ قارىسا، ئويىنىڭ ئوتتۇرىسىغا گۇلخان يېقىلغان بولۇپ، بىر تەرىپىدە ئادەمنىڭ باش سوڭەكلىرى دوۋىلىنىپ تۇرغىدەك.

— نىمىگە چەكچىيىپ كەتتىڭ قورۇق مۇردا! — دەپتۇ ھېلىقى بىر كوزلۇك، — سېنى بېقىپ سەمرىتىشكە توغرا كېلىدۇ، مە، سۇ ئىچكىن!

بىر كوزلۇك بىر كومزەك سۇنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئوزى بىر كىيىكنى سويۇشقا باشلاپتۇ. سويۇپ بولۇپ ھەممى-

نى دىڭگۇدەك ئىككى تىللىق زىخقا سانجىپ چوغنىڭ ئۈستىگە قويۇپتۇ. گوشنى پىشۇرغاندىن كېيىن، يىگىتكە بىر پارچە بېرىپ، قالغىنىنى ئۆزى يەپ بوپتۇ. سۆڭەكلەرنى ئېلىپ قازناققا كىرىپ كېتىپتۇ. قازناقتىن كىشىلەرنىڭ نالە - زارى ئاڭلىنىپتۇ.

بىر كوزلۇك قازناقتىن يېنىپ چىققاندىن كېيىن يىگىتكە:

— سېنىڭ ئون جېنىڭنىڭ بىرسى قالغاندا بۇ يەرگە كەپسەن، قازناققا ئەكىرىپ قويسام ئۆلۈپ قېلىشىڭ تۇرغان گەپ، بۈگۈنچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر! — دەپتۇ.

بىر كوزلۇك يانپاشلاپ يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. يىگىت بۇ يەكچەشمدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپتۇ. كوزى ئىختىيارسىز تومۇ، ئىككى تىللىق زىخقا چۈشۈپتۇ-دە، زىخنى ئاستاغىنا ئوتنىڭ ئارىسىغا تىقىپ قويۇپتۇ، زىخ قىزىپ - قىزىل بولغانىدا زىخنىڭ بىر تىلىنى يەكچەشمنىڭ كوزىگە، يەنە بىر تىلىنى يۈرىكىگە چەنلەپ تۇرۇپ، بار كۈچى بىلەن بىر باسقان ئىكەن، زىخنىڭ تىللىرى ئاپپاق ئىس چىقىرىپ بىر كوزلۇكنىڭ تېنىگە كىرىپ كېتىپتۇ. شۇنداقتىمۇ يەكچەشمە ئورنىدىن مۇدۇرەپ تۇرۇپ كېتىپ، زىخنى ئۆزىدىن سۇغۇرۇپ تاشلاپتۇ-دە، ئالدىغا قوللىرىنى سوزۇپ، بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، گۈلخانغا چۈشۈپ، يۇمۇلىنىپ، جان تالىشىپتۇ. يىگىت قازناقنىڭ ئىشىكىنى بۇزۇپ، ئىچىدىكىلەرگە:

— چاققان چىقىڭلار! بىر كوزلۇك ئۆلۈش ئالدىدا، — دەپتۇ. قازناقنىڭ ئىچىدىن ئونچە ئادەم ئېتىلىپ چىقىپ بىر كوزلۇكنى گۈلخان ئىچىدىن سىرتقا چىقارغىلى قويماي كويدۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

— خۇدا مۇرادىڭنى بەرسۇن ياخشى يىگىت، — دەپتۇ ئۇلار، — ئەگەر سەن كەلمىگەن بولساڭ بۇ كاساپەت بىزنى يەپ كېتەتتى.

بىر كوزلۇكنىڭ سېمىز قويلىرىنى ئۇلتۇرۇپ يەپ، سۇ ئىچىپ كىشىلەرگە تېخىمۇ جان كىرىپتۇ، قوتۇلغان كىشىلەر:

— ياخشى يىگىت، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بىزگە سېنى ھەزرىتى شاھى مەردان ئەۋەتتى. ئەمدى بىز سېنىڭ قۇلۇڭ بولىمىز. سەن نەگە بارساڭ شۇ يەرگە بارىمىز. نىمىسىنى بۇيرۇساڭ شۇنى بىجا كەلتۇرگەيمىز! — دەپتۇ.

يىگىت ئۇلارغا تەشەككۇر ئېيتىپ خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇزۇن يول يۇرۇپ بىر چاتقاللىققا كىرىپ كېتىپتۇ. چاتقاللىقنىڭ ئىچىدە كېتىۋاتسا بىر كېيىكنىڭ ياتقىنىنى كورۇپتۇ. يېقىنلاپ كەلسىمۇ ئۇ كېيىك زادى مىدىرلىماپتۇ. يىگىت يېقىن بېرىپ قارىسا، ئۇ باسماققا چۈشۈپ قالغان كېيىك ئىكەن. يىگىت كېيىكنى باسماقتىن ئاجرىتىپ، پۇتىنىڭ زەخىملىرىنى ئوزىنىڭ كوينىكىنىڭ يېڭى بىلەن تېڭىپ قويۇپتۇ. شۇ چاغدا كېيىك تۇساتتىن زۇۋانغا كىرىپ ئادەمدەك سوزلەشكە باشلاپتۇ:

— ئەي مېھرىۋان كىشى، سەن ئورەكىننىڭ ئاچ نەپسىدىن كېچىپ مېنى قويۇۋەتكەنىڭ ئۇستىگە يەنە باسماقتىن ئاجرىتىپ زەخىملىرىمنى تېڭىپ قويدۇڭ، مەن خۇددى ھەزرىتى سۇلايماننى كورگەندەك بولدۇم. ئېيتقىن، سەن زادى قانداق ئادەم، بۇ ئادەم ئايىغى يەتمەيدىغان جاڭگاللاردا نىمە قىلىپ يۇرىسەن؟...

يىگىت كېيىكنىڭ زۇۋانغا كەلگەنلىكىدىن ھەيران بوپتۇ. ئاندىن:

— مەن ئادەتتىكى ئادەم نەسلىدىن، يار ھىجرى بىلەن يۇرىكىم زەخىملەنگەن كىشى. ئاشۇ يارىمنىڭ ۋىسالىنى ئىزلەپ يۇرۇپتىمەن، — دەپ ھەممە كەچمىشلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

كېيىك يىگىتنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— سەن ئىزلىگەن پەرىزات مۇشۇ چاتقاللىقنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تاغدا. لېكىن پەرىزات ھازىر يەتتە قات تىلسىمات بىلەن نەزەربەنت قىلىنغلىق. سەن ئاشۇ تاققا بارالىساڭمۇ تىلسىماتقا كۈچۈڭ يەتمەيدۇ، يارىڭنىمۇ كورەلمەيسەن، — دەپتۇ.

كېيىكنىڭ مۇنچىۋالا سىرلاردىن خەۋەردار ئىكەنلىكىدىن تېخىمۇ ھەيران بولغان يىگىت، ئۇنىڭغا:

— ئەي كېيىك، يارىمدىن خەۋەر بەرگىنىڭ ئۈچۈن يۈزمىڭ رەھمەت، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، بىزدە "جاندىن كەچمىگۈنچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ" دىگەن بىر سوز بار. مەن ئۇ تىلسىملىق تاققا بارىمەن، تىلسىمنى ئاچالىسام تېخى ياخشى، ناۋادا ئاچالماي، شۇ يولدا قازا قىلساممۇ ئۆكۈنۈشۈم يوق. چۈنكى مەن يار ئۈچۈن بار - يوقۇمنى ئاتاپ قويغانمەن. ھەچبولمىسا يارىم بار تاغنىڭ توپا - تاشلىرىنى باغاشلاپ كوز يۇمالىسامۇ، ئوزەمنى بەختلىك ھىس قىلىمەن! — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— بارىكاللا يىگىت، — دەپتۇ كېيىك، — ئەقىدە دىمەك — جان دىمەكتۇر، بۇنداق ئەقىدە ئاز بىر قىسىم ئىنسانلارغىلا نېسىپ بولىدۇ. خۇدايىم مۇرادىڭنى بەرگەي. مەن — ئاشۇ ۋىسالغا يەتمەكچى بولغان پەرىزاتنىڭ كېنىزىكى بولىمەن، شۇ قېتىم پەرىزاتنىڭ مايمۇن لىباسى كىيدۈرۈلگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىلىرى دەرغەزەپتە قىزىنى ئىزلەپ بارغان ئىدى. ئاتا - بالا يول ئۈستىدە ئۇچراشتى. ماكانىمىز بولغان تاققا قايتىپ كېلىپلا ئۇنى يەتتە قات تىلسىمغا نەزەربەنت قىلىدى. ئىگەم بەنتكە چۈشۈشتىن سەل بۇرۇن مېنى سېنىڭ ئالدىڭغا يولغا سالغان، مانا، ئۇنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن سوغىسى...

كېيىك بىر يۇمۇلىنىپلا گۈزەل قىز سىياقىغا كېلىپتۇ ۋە يېنىدىن بىر دانە ھاسا ئېلىپ يىگىتكە تەڭلەپتۇ.

— بۇ ھاسا، — دەپتۇ قىز سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — سۇلايمان پەيغەمبەر شاھلىق قىلىۋاتقاندا ئىشلەتكەن ھاسا. بۇ ھاسىنىڭ خاسىيىتى بىلەن ھەرقانچە قاتتىق تىلسىملانغان تاغ بولسىمۇ ئېچىۋەتكىلى بولىدۇ. پەرىزات: "سەن ماچىن شەھىرىدىكى مەھبۇبەمنى تاپ ۋە ئۇنىڭ ماڭا بولغان ئەقىدە - ئىخلاسىنى ئوبدان سىناپ كورگەندىن كېيىن، مېنىڭ بېشىمغا چۈشكەن سەۋدالارنى بايان قىلغىن. ئۇ مۇشۇ ھاسا بىلەن تاغقا ئۇچ قېتىم قاتتىق ئۇرسۇن، شۇ چاغدا تاغ چوكۇشكە باشلايدۇ. تەختى - بەختىدىن ئەندىشە قىلغان ئاتام ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەچۈرۈم سورايدۇ، قالغىنىنى ئوزى بىلىپ بىر تەرەپ قىلسۇن" دىگەن.

كېنىزەك سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ھاسىسىنى يىگىتكە بېرىپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ. يىگىت ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، ھاسىنى چىڭ تۇتقىنىچە يولغا ئاتلىنىپتۇ. نەچچە كېچە - كۈندۈز يول يۇرۇپتۇ، قانچە مەنزىللەرنى ئارقىسىدا قالدۇرۇپتۇ. يول ئۇستىدە ئېيىق، يولۋاس، شىر، بورى... دىگەندەك خىلمۇ - خىل ياۋايى ھايۋانلار ئۇچرىغان بولسىمۇ، ھىلىقى ھاسىنىڭ خاسىيىتى تۇپەيلىدىن خىرىس قىلماق ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ماڭغانلىرى توختاپ، توختىغانلىرى بېشىنى پەسكە ئېگىپ ياكى يەرگە سوزۇلۇپ يېتىپ خۇددى سۇلايمان پەيغەمبەرگە قىلغان ئىززەت - ھورمىتىنىڭ ھەممىسىنى يىگىتكە بېجا كەلتۇرۇشۇپتۇ.

ئۇزاق يول ماڭغاندىن كېيىن يىگىت ھىلىقى دىۋىلەر ماكانى، تىلسىملىق تاغقا يېتىپ كېلىپتۇ. ئۇ، بۇ ھەيۋەت ۋە سۇرلۇك تاغ ئالدىدا ھەرگىزمۇ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالماپتۇ. ئالدى بىلەن بۇ تاغنىڭ ھەر بىر تاش، ھەر بىر چىمدىم توپىسىنى يۇز - كوزلىرىگە سۇرتۇپتۇ، ئاندىن ھەر بىر گۇل، ھەر بىر تال گىياسىنى پۇراپ - ھىدلاپتۇ. خۇددى يارى پەرىزاتنى كورگەن-

دەك، ئۇنى بوسە قىلىپ كۈچ مادار تاپقاندەك بوپتۇ.

ئاندىن كېيىن سۈرەتلىك كېنىزەك بەرگەن ھاسىنى قولىغا ئېلىپ، سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ مۇبارەك نامىنى زىكىر قىلىپ تۇرۇپ، ھاسا بىلەن تاققا بىر ئۇرغان ئىكەن، تاغ گۈلدۈرلىگەن ئاۋاز چىقىپ، يەر - جاھاننى زىلزىلىگە سېلىپ، تەرەپ - تەرەپتىن چاك كېتىپ، ئاستا - ئاستا يەرگە چوكۇشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا، تۇساتتىن ئارقا تەرەپتىن:

— ھەي ھورمەتلىك يىگىت! — دىگەن غەلىتە، يىغلامسىرىغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بوپتۇ. يىگىت كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا، ئالامەت يوغان بەدھەيۋەت يەتتە دىۋە يىگىتكە سەجدە قىلىپ، يەر سويۇپ ياتقۇدەك.

— ھەي سۇلايمان پەيغەمبىرىمىزنىڭ نايىبى! ئالدىڭىزدا گۇناكارمىز، كەچۈرگەيسەن! — دەپتۇ ھەممىسىنىڭ ئالدىدا سەجدە قىلىپ تۇرغان دىۋە، — "نىمە ھاجىتىڭ بار" دىيىشكە تىلىمىز بارمايدۇ، قېنى ئېيت! بىز ھەرقانداق خىزمىتىڭگە تەييارمىز! ئۆتۈنىمىزكى، ماكانىمىزنى ۋەيران قىلمىساڭ!...

يىگىت قاتتىق ئاۋازدا:

— تىلسىماتنى بىكار قىلىپ پەرىزات بىلەن مېنى دىدار كۆرۈشتۈرگەيسەن، بولمىسا بۇ تاغنى يەر قەھرىگە چوكتۇرۇۋېتىمەن! — دەپتۇ.

— ھەي يىگىت، — دەپتۇ ھىلىقى دىۋە، — مەرھەمەت، مۇرادىڭغا يەتكىن.

دىۋىلەردىن يەتمىش ئالتىسى ئىككى قاتار بولۇپ، سەجدە قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان دىۋە يىگىتكە يانداشىپ مېڭىپتۇ.

يوللار ئېچىلىپ بىر دەمدىلا ھىلىقى سېھىرلىك باققا كىرىپ قاپتۇ.

پەرىزات قىز كېنىزەكلىرى بىلەن باغ يولىدا يىگىتنى كۈ-
تۈپ تۇرغان ئىكەن، ھەر ئىككىسى دىدار كورۇشۇپ، خوشاللىق
خۇن ـ جىگەرلىرىدىن جۇش ئۇرۇپ، چەكسىز ھوزۇرلىنىپتۇ. دىۋى-
لەر پايىپىتەك بولۇشۇپ، ھورمەت ۋە تەكەللۇپلارنى زىيادە قىلى-
شىپ، يىگىتنىڭ نەزىرىدىن ئوتۇشكە جان ـ دىلى بىلەن ئۇرۇنۇپتۇ.
زىياپەت ئاخىرلاشقاندا يىگىت ئوزىنىڭ پەرىزات بىلەن ئوي ـ
ئوچاقلىق بولۇشنى خالايدىغانلىغىنى، بۇ ئىشقا رۇخسەت تىلەي-
دىغانلىغىنى ئىزھار قىپتۇ. دىۋىلەر ئوز ئارا مەسلىھەتلىشكەندىن
كېيىن، يىگىتكە رازىلىق بىلدۇرۇپتۇ ـ دە، ئوزلىرىنىڭ رەسىم-
يىتى بويىچە نەچچە كېچە ـ كۈندۇز توي قىلىپ پەرىزات بىلەن
يىگىتنىڭ بېشىنى چېتىپ قويۇپتۇ. زىياپەتلەر، شىرىن سوھبەت-
لەر، ئەقىل ھەيران قالغۇدەك كوكۇل ئېچىشلارنىڭ تەنتەنە
ھوزۇرىدىن نەچچە كۈنلەرنىڭ كېچىگە، نەچچە كېچىلەرنىڭ كۈن-
دۈزگە ئالماشقىنىنى يىگىت سەزمەي قاپتۇ.

ئارىدىن بىر ئاي ئوتتى دىگەندە، يىگىت قايتماقچى بوپ-
تۇ. خوشلىشىش ئالدىدا قېيناتا ـ قېينانىسى ئۇلارغا ئوزلىرىنىڭ
خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتەر ئۈزۈگىنى تەقدىم قىپتۇ. ئۇ ئۈزۈك كىم-
دە بولسا دىلى تارتقىنى ئالدىدا ھازىر بولىدىكەن، مۇھتاج-
لىقتىن خالاس بولىدىكەن. يىگىتمۇ پەرىزاتنىڭ ئىلتىماسى بو-
يىچە، كىبىك قىز بەرگەن سۇلايماننىڭ ھاسىسىنى دىۋىلەرگە
قايتۇرۇپ بېرىپتۇ.

دىۋىلەر كاتتا سوغا ـ سالاملارنى تۇتۇپ، ئىسىل تەختى-
راۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ بۇ ئىككىسىنى يولغا سالپتۇ. قىز يىگىتكە:
ـ قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ، كوزىڭىزنى مەھكەم يۇمۇڭ، —
دەپتۇ.

بىر چاغدا يىگىت كوزىنى ئېچىپ، ئوزىنى چىن ماچىن
ئوردا شەھىرىنىڭ ھەشەمەتلىك دەرۋازىسى ئالدىدا كورۇپتۇ. ئىك-

كىسى ئۇردىغا كىرگەن ئىكەن، ھېچ يەردىن ئىز - دېرىكىنى
تاپالمىغان يىگىتنىڭ مانا ئەمدى نۇر بىلەن يۇغۇرۇلغاندەك، ئا-
جايىپ ساھىپجامال بىر قىز بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆر-
گەن ئۇردا ئەھلىنىڭ بىر قىسمى ئۆزۈن تونلىرىنىڭ پەشلىرىگە
پۇتلىشىپ يىقىلىپتۇ، نەچچىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلغانچە يۇمۇلماپتۇ،
نەچچىسىنىڭ ئىچىنى ھەسەت زەھىرى ئۆرتەپتۇ. پادىشا بەكمۇ
خوشال بولۇپ ئۆز ئوغلىنىڭ تويىنى باشلاشقا پەرمان چۈشۈرۈپ-
تۇ. قىرىق كېچە - كۈندۈز داغدۇغىلىق توي بولۇپ، يىگىت -
قىزلار مۇرات - مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ، ئەنە شۇ چاغدىن باشلاپ
چىن ماچىندا "ئاشىق بولماق ئاسان ئەمەس، شىرىن جاندىن
كەچمىگۈنچە" دىگەن غەزەل پەيدا بولغان دىيىشىدۇ.

ۋاپادارلىق

بۇرۇنسىدا بىر تۇل خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇن ئىككى ياشلىق بىر ئوغلى بولۇپ، ئىسمى ياسىن ئىكەن. ئانا ھەر كۈنى باينىڭ ئۆيىدە كىر يۇيۇپ، نان يېقىپ، ئاران ئىككى يارماق تاپىدىكەن. ۋە ئۇ يارماقلارنى شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئوغلىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىدىكەن. ئەتىسى ئەتىگەندە، ئو- غۇل ئانىسى بىلەن بىللە ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىدىكەن – دە، ئۇ پۇلغا ھەم ئۇن، ھەم ئوتياش – چۆنەك سېتىۋالىدىكەن. ئاندىن ئۇلارنى پىششۇرۇش ئۈچۈن، لىق بىر سۇمەت چاۋارنى تېرىۋىدىكەن، ئانىسى قايتىپ كېلىپ ئەتكەن ئاشنى يەپ، ئانىسىنىڭ ئىتىزىغا بېشىنى قويۇپلا ئۇخلاپ قالىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ياسىن پۇلنى سىقىمداپ ئۆيدىن چىقىپ، ئۇن سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەۋەندىنىڭ دۇكىنىغا كېتىۋاتسا، بىر ئادەمنىڭ ئۇززۇن بىر تال تاياق بىلەن يەرنى ئۇرۇۋېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ – دە، ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. قارىسا، يەردە كىچىككىنە بىر يىلان بالىسى ئومىلەپ قېچىپ كېلىۋاتقىدەك، ھېلىقى ئادەم بولسا، ھەدەپ ئۇنى ئۇرۇ- ۋاتقىدەك. ياسىن نىمە قىلىشنى بىلمەي، ئۇلارغا قارىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ. بىر چاغدا، يىلان بالىسى قاتتىق بىر كۈچىنىڭ ياردىمى بىلەن بىرلا ئۇچۇپ، ياسىننىڭ پۇتلىرى ئارىسىغا كى- رىۋاپتۇ ھەم كۆز – ياشلىرىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ، ئادەمگە ئوخشاش زۇۋان بىلەن:

— ھەي ئوبدان بالا، ھېمىتۇ يەلىمسىنىغا يالۋۇرۇپ، –

ئەگەر مېنى ئۇنىڭدىن قۇتقۇزۇۋالساڭ، ئۆمۈرۋايەت ساڭا ياخشىلىق قىلىمەن. دۆلىتىڭنى زىيادە قىلىپ، مەڭگۈ خار قىلمايمەن.

يىلاننىڭ كېيىنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ يۈرىكى شۇررىدە ئېرىپ، ئۇنىڭغا بەكمۇ رەھمى كەپتۇ. ئۇ، يىلاننى دەرھال پۇتلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇپتۇ - دە، ھېلىقى ئادەمدىن سوراپتۇ:

— ھەي ئاكا، بۇ يىلاننى نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۇرسىز؟ ئۇنىڭدىن سىزگە نېمە يامانلىق كەلدى؟

— بۇ يىلان مېنىڭ بىردىن - بىر ئارزۇلۇق ئوغلۇمنىڭ قولىنى چېقىۋېلىپ ناكا قىلدى، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى، — شۇڭا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئاچچىغىمنى چىقارماقچىمەن.

ئۇ گەپنى ئاڭلىغان ياسىن بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز بولامدۇ؟ — دەپتۇ ھەم ئانىسى ئۇزۇق - تۈلۈك سېتىۋېلىشقا بەرگەن ئىككى يارماقنى كۆرسىتىپتۇ.

ھېلىقى كىشى دەسلەپ پۇلنى ئاز كۆرۈپ، يىلاننى ساتقۇسى كەلمەپتۇ، كېيىن "ئاق قۇشقاچمۇ گۆشقۇ، ئاز بولسىمۇ پۇلنى ئېلىپ يىلاننى ئۇنىڭغا بەرسەم، كىچىك بالا دېگەن بىردەمدە ئۆلتۈرۈپ قويامدۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ - دە، يارماقلارنى قولىغا ئېلىپ، كەينىگە قارىماي كېتىپ قاپتۇ.

ياسىن يىلاننى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كەپتۇ. كەچ كىرگەندە، ھېرىپ - ئاچقان ئانا ئۆيگە كېلىپ، تاماق ئېتەي دېسە، يا بىر چىمدىم ئۇن، يا بىر تۇتام كۆكتات ۋە ياكى بىر قالام ئوتۇن يوق تۇرغىدەك. ئۇ ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ. ياسىن ئۆزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئانا ئۆز ئوغلىنىڭ بۇ ئەقىلسىزلىكىگە بىرمۇنچە كايىپ نائىلاج ئاچ قوساق يېتىپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئانىسى تۈنۈگۈن ئىشلەپ تاپقان ئىككى يارماقنى يەنە ياسىننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ ھەم ئۇنىڭغا

قىلىدىغان سودىلىقنى قايتا - قايتا تاپىلاپ، بايلارنىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ياسىن پۇلنى سىقىمدىغىنىچە ئۆيدىن چىقىپ، ئۇن سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەۋەندىنىڭ دۇكىنىغا كېتىۋاتسا، بىر ئادەم پۈتۈن ئەزايىنى قوتۇر باسقان ئورۇق بىر ئىتنى يوغان بىر يېپىندا ئوتۇن بىلەن ھەدەپ ئۇرۇپ كېلىۋاتقىدەك. قېرىلىقتىن ئاران ماڭالايدىغان ھالغا كەلگەن بۇ ئىت ھەر قەدەمدە بىر يىقىلىپ، بىر قوپۇپ، ئېچىنىشلىق غىڭشىپ، كۆز يېشى قىلغىدەك. ياسىن نېمە قىلىشنى بىلمەي، ئۇلارغا قارىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ. بىر چاغدا ئىت قانداقتۇ بىر كۈچىنىڭ يارىدىمى بىلەن بىرلا ئۈچۈپ ياسىننىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاپتۇ ۋە:

— ھەي بالا، — دەپتۇ زۇۋانغا كىرىپ، — ئەگەر مېنى ئۇنىڭدىن قۇتقۇزۇۋالساڭ، ئۆمۈرۋايەت ساڭا ياخشىلىق قىلىمەن، ئۆمۈرۋايەت خىزمىتىڭنى قىلىمەن.

ئىتنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ يۈرىكى شۇررىدە ئېرىپ، ئۇنىڭغا بەكمۇ رەھمى كەپتۇ. ئۇ ئىتنى ئۆز كەۋدىسى بىلەن دالدا قىلىپ تۇرۇپ ھېلىقى ئادەمدىن سوراپتۇ:

— ھەي ئاكا، بۇ ئىتنى نېمىشقا مۇنچىۋالا ئۇرىسىز؟ ئۇنىڭدىن سىزگە نېمە يامانلىق كەلدى؟

— بۇ ئىتقا مەن يىگىرمە يىل تۈز بەرگەن بولساممۇ، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى، — ئۆيۈمنىڭ تېمىنى تېشىپ كىرىپ، ماڭا قەست قىلماقچى بولدى. شۇڭا ئۇنى ئۆلتۈرمەكچىمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ياسىن بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز بولمامدۇ؟ — دەپتۇ ھەم ئانىسى ئوزۇق - تۈلۈك سېتىۋېلىشقا بەرگەن ئىككى يارماقنى ئۇنىڭغا تەڭلەپتۇ.

ھېلىقى كىشى كۆڭلىدە: ئىتنى ئۇنىڭغا بەرسەم، بىر دەم

دە ئولتۇرۇپ قويۇشى تۇرغان گەپ. ئاز بولسىمۇ پۇلنى ئالماي-
مۇ...» دەپ ئويلاپتۇ-دە، يارماقلارنى قولىغا ئېلىپ، كەينىگە
قارىماي كېتىپ قاپتۇ.

ياسىن ئىتنى يېتىلەپ ئۆيگە كەپتۇ. كەچ كىرگەندە، ھېرىپ-
ئاچقان ئانا ئۆيگە كېلىپ، تاماق ئېتەي دىسە، ئۆيدە يا بىر
چىمدىم ئۇن، يا بىر تۇتام كوكتات ۋە ياكى بىر قالام ئوتۇن
يوق تۇرغىدەك. ئۇ ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ.
ياسىن ئۆزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بې-
رىپتۇ. ئانا يۈز ئۆرۈلىنىڭ ئەقىلسىزلىكىگە بىرمۇنچە كايىپ، نا-
ئىلاج ئاچ قوساق يېتىپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئانىسى تۇنۇگۈن ئىشلەپ تاپقان ئىك-
كى يارماقنى يەنە ياسىننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ ھەم ئۇنىڭغا قە-
لىمدىغان سودىلىقنى قايتا - قايتا تاپىلاپ، بازارنىڭ ئۇ بېشىگە
قاراپ يولغا چىقىرىپتۇ. ياسىن پۇلنى سىقىمدىغىنىچە ئۆي-
دىن چىقىپ، ئۇن سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەۋەندىنىڭ دۇكىنىغا
كېتىۋاتسا، بىر ئادەم پۈتۈن ئەزايى قانغا مىلەنگەن چىراي-لىق
بىر مۈشۈكنى ئۆزۈن يىپ تال تاياق بىلەن ھەدەپ ئۇرۇپ كې-
لىۋاتقىدەك. تاياق زەربىدىن ماگالمىغىدەك ھالغا كەلگەن مۈشۈك
ھەر قەدەمدە بىر يىقىلىپ - يىر قوپۇپ، مىچىنتىشلىق مياگلاپ،
كوز - يېشى قىلغۇدەك. ياسىن نېمە قىلىشنى بىلمەي، گۇلا رغا قا-
رىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ. بىر چاغدا مۈشۈك قانداقتۇ بىر كۈچنىڭ
يارىدىمى بىلەن ئۈتچۈپ، ياسىننىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاپتۇ - دە:

— ئەي بالا، — دەپتۇ زۇۋانغا كىرىپ، — ئەگەر مېنى ئۇ-
نىڭدىن قۇتقۇزۇۋالساڭ، ئۆمۈرۋايەت ساڭا ياخشىلىق قىلىمەن،
ئۆمۈرۋايەت خىزمىتىڭنى قىلىمەن

مۈشۈكنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ يۈرىكى شۈررىدە
ئېرىپ، ئۇنىڭغا بەكمۇ رەھىمى كەپتۇ. ئۇ، مۈشۈكنى دەرھال

پوتلىرى بىلەن دالدا قىلىپ تۇرۇپ، ھىلىقى ئادەمدىن سوراپتۇ:
— ھەي ئاكا، بۇ مۇشۇكنى نىمىشقا مۇنچىۋالا ئۇرىسىز؟ ئۇنىڭدىن سىزگە نىمە يامانلىق كەلدى؟
— بۇ مۇشۇك مېنىڭ يۈز تەڭگىگە ئالغان ياغلىق قاچامنى چېقىپ، ئۇنىڭغا قاچىلانغان يۈز تەڭگىلىك يېغىمنى توپىغا سىڭدۇرۇۋەتتى، — دەپتۇ ھىلىقى كىشى، — شۇڭا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئاچچىغىمنى چىقارماقچىمەن.
بۇ گەپنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ قوسىقىغا جىن كىرىپتۇ.
— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئۇ، — سىز يوغان ئادەم بۇ قوتۇر مۇشۇكنى ئۆلتۈرىمەن دەپ ئاۋارە بولماي ماڭا بېرىۋەتسىڭىز، مەن ئۆلتۈرۈۋەتسەم بولمامدۇ؟
— ياق، — دەپتۇ ھىلىقى كىشى، — ئۇنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرمىسەم، زادى پوخادىن چىقمايمەن.
— ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز بولمامدۇ؟ — دەپتۇ ياسىن.
ھىلىقى كىشى پۇلنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ بىر ئاز يۇمشاپ، ياسىندىن سوراپتۇ.
— نەچچە پۇلغا ئالىسەن؟
ياسىن ئانىسى ئۆز ۋۇق-تۇلۇك سېتىۋېلىشقا بەرگەن ئىككى يارماقنى كۆرسىتىپتۇ.
ھىلىقى كىشى كۆڭلىدە: "ئاق قۇشقاچمۇ گوشقۇ. ساقىلىم بىلەن قوتۇر مۇشۇكنى قوغلاپ يۈرگىچە، بۇ بالىنىڭ پۇلىنى ئېلىپ، مۇشۇكنى ئۇنىڭغا بېرىۋەتسەم، كىچىك بالا دىگەن بىردەمدە ئۆلتۈرۈپ قويىمامدۇ..." دەپ ئويلاپتۇ - دە، يارماقلارنى ئېلىپ كەينىگە قارىماي كېتىپ قاپتۇ.
ياسىن مۇشۇكنى كۆتىرىپ ئۆيگە كەپتۇ. كەچ كىرگەندە، ھېرىپ - ئاچقان ئانا ئۆيگە كېلىپ، تاماق ئېتەي دىسە، يا بىر چىمدىم ئۇن، يا بىر تۇتام كۆكتات ۋە ياكى بىر قالام ئوتۇن

يوق تۈرغىدەك. بوسۇغىدا ئىت، مەرەپتە مۈشۈك، توردە يىلان بالىسى تۈگۈلۈپ ياتقۇدەك. ئانا ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ. ياسىن ئۆزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۈچ كۈندىن بۇيان ئېغىر ئەمگەك قىلىپ، ئاغزىغا گىيا سالمىغان ئانا ياسىننى نەچچە تەستە ئۇرۇپتۇ. ئىت، مۈشۈك، يىلان بالىسىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

ياسىن ئۆز ھەمراھلىرىنى كەينىگە سېلىپ، ئۆينىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاستىدا يانپاشلاپتۇ. ئۈچ كۈندىن بېرى ھېچنەرسە يېمىگەچ قوسىقى غولدۇرلاپ، كوزىگە ئۇيقۇ كىرمەپتۇ. بىر چاغدا بامدات نامىزىغا ئەزان چىقىپتۇ. ئۆرە تۇرغىدەك ماغدۇرى قالمىغان ياسىن تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۆينىڭ بېنىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ ئىشىك - دەرىزە، تورۇسلىرى قاياقلارغىدۇ ئۇچۇپ كەتكەن، توت بۇلۇڭ، بىر كۆلۈمىلا قاپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن ياسىن ئۆزىنى ئۇرۇپ يىغلاپتۇ. يىغلا - يىغلا ئاخىرى ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. ئىت، مۈشۈك، يىلان بالىسى ياسىنغا ئېچىنغىنىدىن كوزلىرىگە ياش ئاپتۇ.

— ئاغىنىلەر، — دەپتۇ يىلان بالىسى يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە بىزنى دەپ مۇشۇ ئەھۋالغا گىرىپتار بولدى. بىزمۇ ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولمايلىمۇ؟

— توغرا ئېيتتىڭ، — دەپتۇ ئىت كوز - يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ، — ئۇنىڭ بىزگە قىلغان شۇنچە ياخشىلىقىنى ھازىر ياندۇرمىساق قاچان ياندۇرىمىز؟

— مەنمۇ شۇنى دېمەكچى ئىدىم، — دەپتۇ مۈشۈك مىشىلداپ يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە قوساقنىڭ ئاچلىقىدىن مۇشۇ ھالغا كەلدى. ئۇ ھوشىغا كەلگىچە، بىز بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنىڭ

خەمگە پېتىپتۇ. چۈشىنى ئېيتقىنىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىپتۇ. قا-
لايمىقان، ئەندىشىلىك پىكىر - خىياللار ئىلكىدە ئۆز ئۆيىگە
قايتىپ كەپتۇ. ئاشۇ ئېغىر كۈنلەردىمۇ يىپ ئېگىرىشنى توختاتما-
ماپتۇ. بازارغا يىپ ئېگىرىپ ئەپچىقىپ سېتىپ تۇرۇپتۇ. بىر كۈ-
نى ئالتە يىك يىپنى كۆتىرىپ بازارغا چىقىپتۇ. يىپ بازىرىغا
بېرىپ ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرسا، ئۇڭ قول ۋەزىر بىر توپ نۆۋ-
كەرلەر بىلەن ئىتتىنى ئويىنتىپ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاز
ئۆتمەي ۋەزىر ئۆزى يالغۇز پىيادە مېڭىپ قايتىپ كەپتۇ. بازار
ئارىلاپ بۇ ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنى كەمسىت-
كەن ۋە بىلمىگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

— سىز بۇ يەردە نېمىش قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپتۇ.

ئايال ئەدەپ بىلەن تازىم بېجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

— ئات ئۆلگەن بىلەن تاي قالدى، ۋەزىرىم. جان باق-
ماق ئۈچۈن ئوقەت قىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئېگىشىپ يىپنى قولىغا ئاپتۇ. دەڭسەپ كۆرۈپ:

— بىر يىك يىپىڭىز نەچچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىر ياچەن، تەقسىر.

— باشقىلاردىن قىممەت سېتىپسىز، شۇنداقتىمۇ مەيلى، مەن
ئالدىم. پۇلىڭىزنى ئەتىگەنلىكتە ئۆيىدىن ئېلىڭ، — دەپ ئالتە
يىك يىپنى كۆتىرىپ مېڭىپتۇ. ئايال بولسا يا لام، يا جىم دېيەل-
مەي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قاپتۇ.

ئايال ئەتىسى سەھەر تۇرۇپتۇ. "بالا ئويغانغىچە ۋەزىردى-
كى پۇلنى ئەپكېلىۋالاي" دېگەن ئوي بىلەن ئىشىكنى تاقاپتۇ-
دە، بالىنى ئۆيىگە سولاپ قويۇپ، ئۆزى ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

بىنانىڭ بالىخانىسىدا سومبۇل چاچ ئايالنىڭ كىرىپ كې-
لىشىنى توت كوزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ۋەزىرنىڭ يۈرىكى
"شۇۋ" قىلىپ قاپتۇ. كوزى لاپ قىلىپ دەرۋازىدىن كىرىپ كې-

ئۇنى رازى قىلاي. تاپالمىسام، ئۇنىڭ دەردىدە ئالەمنى كېزىپ تەركى - دۇنيا بولاي.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ يىلان دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ياسىنغا تازىم قىلىپ، — سىز مېنى ئۇلۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالغىنىڭىز ئۈچۈن، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ ئاتا-ئانامدىن ئايرىلغان يېتىممەن. سىز ئانىڭىزنى تاپماي تۇرۇپ، ئۇلسەممۇ سىزدىن ئايرىلمايمەن.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئىت كوزىگە ياش ئېلىپ، — سىز مېنى زالىم ئىگەمدىن قۇتقۇزۇۋالىمەن دەپ، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن، ماكانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ سىز ئانىڭىزنى تاپماي تۇرۇپ، ئۇلسەممۇ سىزدىن ئايرىلمايمەن!

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ مۈشۈك ياسىننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئارقا پۇتلىرى بىلەن ئۆرە بولۇپ، — مېنى ناھەق ئولۇمدىن قۇتقۇزۇۋالىمەن دەپ، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن، ئوي - ماكانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ يىلان بىلەن ئىتقا ئوخشاش سىزگە سادىق بولۇپ قالىمەن.

ياسىن ھەمرالىرىنىڭ بۇ سوزلىرىدىن چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، بىر ھازا خىيال سۈرۈپتۇ، ئاندىن مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي كويۇمچان ھەمرالىرىم، ماڭا باغلىغان ئەقىدەڭلەرگە رەھمەت! ئۇنداق بولسا، بىز مەڭگۈ بىللە بولايلى.

شۇنداق قىلىپ، توتەيلەن ياسىننىڭ ئانىسىنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ. كېتىۋېتىپ، ياسىن ھەمرالىرىدىن ئوز سەرگۈزەشتىلىرىنى سوزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ يىلان بىرىنچى بولۇپ سوز ئېلىپ، — ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدىم. بىر كۈنى قارا يىلان پادىشاسى لەكمىڭ - لەكمىڭ لەشكەر بىلەن مەملىكىتىمىزگە تاجاۋۇز قىلدى. پۈتۈن مەملىكەت خانىۋەيران بو-

لۇپ، ئولۇكلەر تاغدەك دوۋىلىنىپ كەتتى. ئەنە شۇنىداق كۈن-
لەرنىڭ بىرىدە، ئانام مېنى بىر ئۇستەڭ بويىدىكى چاتقال ئا-
رىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، دۈشمەنگە قارشى جەڭگە ئاتلىنىپ كەت-
تى. قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئۇستەڭنىڭ سۈيى تېشىپ كېتىپ، مېنى
قاياقلاغىمدۇر ئېقىتىپ كەتتى. تاڭ ئاتقاندا قارىسام، بىر ھوي-
لىنىڭ ئېيندا تۇرۇپتىمەن، نېمە قىلىش، نېمە ئېيتىشىمنى بىل-
مەي تۇرغىنىمدا، ئىچكىرىدىن بىر بالا يۈگۈرۈپ چىقىپ قالدى.
ئۇ، مېنى كورۇش بىلەنلا، يۈگۈرۈپ كېلىپ قۇيرۇغىمدىن تۇ-
تۇپ، سورەپ ئويىنغىلى تۇردى. بىر چاغدا ئويدىن دادىسى چىقىپ:
— ئۇنى ئولتۇرۇپ، ئاتقا سېلىپ بەر. يىلان گوشى يې-
گەن ئات ھەرگىز چارچىمايدۇ، — دېدى.
بۇ گەپنى ئاڭلىغان بالا دادىسىنىڭ تاپشۇرۇغىنى دەرھال
ئورۇنلىماقچى بولۇپ، مېنى بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ يەرگە شۇن-
داق قاتتىق ئۇردىكى، سوڭەكلىرىم قاراسلاپ سۇنۇپ، ئېغىز -
بۇرنۇمدىن قان كەتتى. قورققىنىمدىن جېنىم تۇمشۇغۇمغا كېلىپ
قالدى. ئويلانسام، بىكاردىن - بىكار ئاتقا يەم بولۇپ كەتكى-
دەكمەن. شۇڭا، بار كۈچۈم بىلەن قېچىشقا ئۇرۇنىدۇم. بالىمۇ
دادىسىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن مېنى قوغلاشقا باشلىدى ۋە ئۇزۇنغا
قالماي يېتىشىۋېلىپ، مېنى يەنە تۇتۇۋالدى ھەم بېشىدىن ئاي-
لاندۇرۇپ، بىر تۈپ دەرەخكە ئۇرۇشقا تەمشەلدى. ئەمدى ئو-
لۇم كوزۇمگىلا كورۇندى، شۇڭا، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، ئۇ-
نىڭدىن قۇتۇلۇش نىيىتىدە، ئۇنىڭ قولىنى چىشلىۋالدىم. كېيىن-
كى ئىشلار ئۆزىڭىزگە مەلۇم.
— سەنمۇ كوپ ئازاپ تارتىپسەن، — دەپتۇ ياسىن يى-
لان بالىسىغا، — ئەگەر ئىلاج بولسىلا، سېنى ئاتا - ئاناڭغا
تاپشۇرايلى.
يىلان بالىسى خوشاللىقتىن يىلتىڭلاپ، ئۇسۇل ئويناپ كې-

تېپتۇ. ئەمدى ئىت سوز ئاپتۇ:
— مېنىڭ ئاتا ـ بوۋام، — دەپتۇ ئۇ، — ئۆمۈر بويى
مېنى سىزگە ساتقان ھىلىقى باينىڭ بوسۇغىسىنى ساقلاپ ئالەم ـ
دىن ئۆتكەن ئىكەن. مەنمۇ ئەقلىمگە كەلگەنىدىن بۇيان ئۇنىڭ
بوسۇغىسىدا پايلاقچىلىق قىلدىم. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قې ـ
رىپ، ماغدۇرۇمدىن كەتتىم. باي خىزمەتكارلىرىغا مېنى ئۇلاشتۇ ـ
رۇۋېتىشنى بۇيرۇدى. ئۇزۇن يىل مەن بىلەن بىللە بولغان بۇ
خىزمەتكار مېنى يىراق بىر چولگە ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى. مەن
ئۇ يەردە يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئاشقان ـ تاشقان سوڭەكلەرنى
تېپىپ يەپ، بىر يىلغا يېقىن جان باقتىم. بىر كۈنى كېچىسى
ئەمدى ئۇخلاي دەپ تۇرسام، يىراقتىن بىرنەچچە ئادەمنىڭ
سوزلەشكەن ئاۋازى كەلدى. شۇنىداق قۇلاق سالسام، ئۇلار مې ـ
نىڭ خوجايىنىمنى قانداق ئولتۇرۇش، مال ـ مۈلكىنى قانداق
بۇلاش توغرىلىق مەسلىھەتلىشىۋېتىپتۇ. كوڭلۇمدە: "ئۇ باي مېنىڭ
ئۆزىگە قانچىلىك سادىقلىقىمنى چۈشەنمەي، مېنى يوقىتىۋەتمەك ـ
چى بولغان ئىدى، ئەگەر مەن ئۇنى ۋە ئۇنىڭ مال ـ مۈلكى ـ
نى مۇشۇ ئوغرىلاردىن قوغداپ قالالىسام، خوجايىن چوقۇم ئۆز ـ
نىڭ ماڭا قىلغان يامانلىقىدىن خىجىل بولۇپ، بۇنىدىن كېيىن
مېنى تازا ئوبدان باقىدۇ؛ ئاخىرقى ئومرۇممۇ راھەتتە ئوتىدۇ..."
دەپ ئويلاپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە، ئوغرىلارنىڭ كەينىگە
چۈشۈۋالدىم. ئۇلار ئىنسى ـ جىنمۇ ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا باي ـ
نىڭ ئويى ئەتراپىغا كېلىشتى. مەنمۇ پەم بىلەن بىر دالدىغا يو ـ
شۇرۇندۇم. ئوغرىلار باي يېتىپ ـ قوپىدىغان ئويىنىڭ تېمىنى
شەپە چىقارماي تېشىپ، ئىچكىرىگە كىرىشكە تەييارلانغان چاغدا،
مەن يوشۇرۇنغان جايىمدىن چىقىپ، "ھاۋ ـ ھاۋ ـ ھاۋ..." دەپ
قاۋاپ، ئوغرىلارغا شۇنىداق بىر ھەيۋە قىلماقان ئىدىم، ئۇلار
قورققىنىدىن ئالدى ـ كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىشتى. مەن

خوجايىنىمنىڭ رەھمىتىنى ئېلىشقا تەييارلىنىپ تۇرغىنىمدا، بىرسى بىقىنىمغا شۇنداق قاتتىق تەپتىكى، نەچچە يۇمۇلىنىپ كەتتىم. ئېسىمنى يىغىپ شۇنداق سەپسالسام، بۇ، مېنىڭ خوجايىنىم ئىكەن. كېيىنكى ئىشلار ئۆزىڭىزگە مەلۇم.

— خوجايىنىڭ ئەجەپمۇ رەھىمسىز، ئەجەپمۇ كۆڭلى قارا ئادەم ئىكەن، — دەپتۇ ياسىن، بوپتۇ، - سەنمۇ ماڭا ھەمرا بولۇپ، ئاخىرقى ئۆمرۈڭنى مەن بىلەن بىرگە ئۆتكۈزگىن.

ئىت خۇشاللىقىدا ئۇيناقشىپ، ياسىننىڭ پۇتلىرىنى يالاپ كېتىپتۇ. ئەمدى مۈشۈك سۆز ئاپتۇ:

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئۇ، — مېنىڭ ئاتا - بوۋام ھىلىقى سىزگە مېنى ساتقان باينىڭ ئامبار - قازناقلىرىدىكى تاغار - تاغارلاپ ئاشلىقلارنى تۈلۈم چاشقانلاردىن قوغداپ، ئالەمدىن ئۆتكەن ئىكەن. مەنمۇ ئېسىمنى بىلگەندىن تارتىپلا ئاتا - ئانامنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلدىم. كۈنلەرنىڭ بىرىدە خوجايىننىڭ ئۆيىدە ئادەملەرگە ۋابا كېسىلى تارقىتىدىغان بىر چاشقان پەيدا بولۇپ قالدى. مەن بىرنەچچە كۈن پايلاپ يۈرۈپ ئۇنى تۇتۇۋېلىشقا ئاز قالغاندا، بۇ مەككار چاشقان قېچىپ قۇتۇلماقچى بولۇپ، بىر سەكرىگەن ئىدى، ياغلىق قاچىغا چۈشۈپ كەتتى ھەم ئۇزۇنغا قالماي ئۆلۈپ قالدى. مەن قانداق قىلىشىمنى بىلمەي تۇرغىنىمدا، باينىڭ خوتۇنى تاماق ئېتىش ئۈچۈن ياغلىق قاچىدىكى ياغدىن ئالماقچى بولدى. بۇ چاغدا مەن ئۆينىڭ ئىچىدە چېپىپ يۈرۈپ مياڭلاپ، ئۇنى يىسە جەزمەن كېسەل بولۇپ ئۆلىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ مېنىڭ گەپلىرىمنى ئۇقمىدى بولغاي، يەنىلا ياغ ئالماقچى بولدى. مەن سەكرەپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە چىقىپ، چۆمۈچ تۇتقان قولىنى سىلكىۋەتتىم. شۇ چاغدا ئۇ، ياغلىق قاچىنى يەرگە تاشلىۋەتتى. ياغلىق قاچا چېقىلىپ، ياغ پۈتۈنلەي يەرگە تۆكۈلۈپ، توپىغا

سكىپ كەتتى. بۇ چاغدا خوجايىن كىرىپ كەلدى - دە، خو-
تۇنىدىن ئەھۋالنى ئاڭلاپلا، مېنى ئۇرۇپ كەتتى. مەن ناھەق
ئۇلۇپ كېتىشتىن قورقۇپ، جېنىمنى ئېلىپ قاچتىم، ئۇ بولسا،
كەينىمدىن قالماي قوغلايتتى، يېتىشۋالغان يەردە ئايىماي ئۇ-
راتتى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار سىزگە مەلۇم.

— سەنمۇ بىر دەرتمەن ئىكەنسەن، — دەپتۇ ياسىن مۇ-
شۇككە، — خالىساڭ، سەنمۇ بىزگە ھەمرا بول. كېيىنكى كۈن-
لىرىمىزنى بىرگە ئۆتكۈزەيلى.

— مەڭگۈ سىزگە ھەمرا بولىمەن، — دەپتۇ مۇشۇك خو-
شاللىقىدا قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ، — ئۇلىسىڭىز بىللە ئۇلىمەن، تى-
رىلىسىڭىز بىللە تىرىلىمەن. توتەيلەن مۇڭداشقاچ مېڭىپتۇ، مېڭىپ-
تۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىۋېرىپ بىر قومۇشلۇق سازلىققا كېلىپ قاپتۇ،
سازلىقنىڭ چوڭلۇغىدىن ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە كوز يەتمەيدى-
كەن. قومۇشلۇقنى خىلمۇ - خىل جانىۋارلار ماكان قىلىغان بو-
لۇپ، ئۇلارنىڭ خىلمۇ - خىل تىللاردا سوزلەشكەن ئاۋازىدىن
ئادەمنىڭ قورقىسى كېلىدىكەن. توتەيلەن يا سازلىقتىن ئۇتۇش-
نى، يا كەينىگە يېنىپ باشقا بىر يول تېپىشنى بىلمەي، بىرھازا
تۇرۇپ كېتىپتۇ. بىر چاغدا يىلان بالىسى گەپ ئېچىپتۇ:

— بۇ يەر، — دەپتۇ خوشال بىر قىياپەتتە، — بىزنىڭ
مەملىكىتىمىزگە بەكمۇ ئوخشايدىكەن.

— راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ياسىن.

— راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئىت بىلەن مۇشۇك.

— راست، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يىلان بالىسى، —
مۇشۇ قومۇشلۇق خۇددى ئوردىمىزنىڭ بېغىغىلا ئوخشاۋاتىدۇ!

— ئۇنداق بولسا، تۇزۇكرەك سەپسال، — دەپتۇ يا-
سىن ئىت بىلەن مۇشۇك.

— ئۇنداق بولسا، تۇزۇكرەك سەپسال، — دەپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ يىلان بالىسى ۋە جىمى ئەتراپقا بىر ھازا سىنچىلاپ قاراپتۇ. ئاندىن ئۈچەيلەندىن ئۆزىنى بىردەم كۈتۈپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپ، چولتوككىدە قىلىپ سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

ئۈچەيلەن يىلان بالىسنى كۈتۈپتۇ، كۈتۈپتۇ، كۈتۈپتۇ. كۈتۈۋېرىپ تاقىتى پۈتۈپتۇ. ئاچلىق ھەم ھارغىنلىقتىن پۇت - قولىنىڭ ماغدۇرى كېتىپتۇ. بىر چاغدا قارىغۇدەك بولسا، سازلىقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا دەھشەتلىك دولقۇن كوتىرىلىپ، قومۇشلار شالدىرلاپ، پۈتۈن ئەتراپ شاۋ - شۇۋغا تولۇپ كېتىپتۇ. ئۈچەيلەننى سۈر بېسىپ، قانداق قىلىشنى بىلمەي بېشى قېتىپتۇ ھەم چوڭقۇر غەمگە پېتىپتۇ. بارا - بارا دولقۇن تېخىمۇ ئۇلغىيىپ، شاۋ - شۇۋلار تېخىمۇ كۈچىيىپ، يەر - زېمىن تىترەشكە باشلاپتۇ. دولقۇن بىلەن شاۋ - شۇۋلار ئۈچەيلەننىڭ ئالدىدا دىڭگىيىپ تۇرغان قومۇشلارنى بىرنى قالدۇرماي يۇلۇپ، يىراق - يىراقلارغا تاشلاپتۇ. قومۇش يۇلۇپ تاشلانغان يەردىن شۇنداق بىر يول ئېچىلىپتۇكى، گۈزەللىكىنى تەرىپلىگىلى سوز يەتكۈسىز، كەڭ - كۇشادىلىغى كوز يەتكۈسىز ئىكەن. يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەردىن چىققان خۇشبۇي ھىد ئادەمنىڭ كوڭلىنى مەس قىلارمىش. گۈللەرنىڭ بەرگىگە قونۇپ، زوق - شوخ بىلەن سايراۋاتقان سان - ساناقسىز قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازى جەننەت قۇشلىرىنى خەس قىلارمىش.

ئۈچەيلەن ئەنە شۇ مەنزىرىگە مەس بولۇپ تۇرغانلىرىدا، ئاشۇ يولدىن زور داغدۇغا بىلەن ئايىغى كوز يەتمىگىدەك بىر ئالمان كېلىۋاتقىدەك، تازا سەپسېلىپ قارىسا، ياسىن قۇتقۇزۇۋالغان يىلان بالىسنى باشلىرىدا كوتىرىشىپ، سان - ساناقسىز يىلان كېلىۋاتقىدەك. بۇ ھالنى كورگەن ئۈچەيلەننىڭ تېنى ئەيمىنىپتۇ. جانلىرىنىڭ قايغۇسىدا بىرنەچچە قەدەم كەينىگە يېنىپتۇ. بۇنى سەزگەن يىلان بالىسى ئۆزىگە ھەمرا بولۇپ كېلىۋات-

قان يىلانلارغا دەرھال ئۆز جايىدا توختاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى يالغۇز ئۈچ دوستىنىڭ يېنىغا ئۆچۈپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي كويۇمچان ھەمراھلىرىم، ئاتا ـ ئانام چىلىلايىدۇ سىلەرنى ئوردىغا، ئۇلار ھەم كەلمەكتە ھەربىرىڭلارنىڭ ئالدىغا. يۇرۇڭلار ماڭايلى، قىلمايلى تەخىر؛ ئۇلارنىڭ كوزلىرىنى قىلمايلى بەسىر.

— يۇرۇڭلار، — دەپتۇ ياسىن ئىت بىلەن مۇشۇككە، — يىلاننىڭ تەكلىۋىنى قويمايلى يەردە.

ئۈچەيلەن يىلان بالىسىغا ئەگىشىپ، سازلىقتا يول ئاپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، قىلىچ، نەيزە، سۇپەر ـ قالقان بىلەن قوراللانغان سانسىز يىلانلار يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدىكى رەڭگا ـ رەڭ گۇللەر ئارىسىدىن چىقىپ ئۇلارغا ئېھتىرام بىلدۇرۇپتۇ. يىلان بالىسى بېشىنى شۇنداق لىڭشىتىپ قويغان ئىكەن، بىردەمدە كوزدىن غايىپ بوپتۇ. يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئاق يىلان پادىشاسى بىلەن خانىش ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۆز پەرزەنتىنى ساق ـ سالامەت ئۆزلىرى بىلەن دىدار كورۇشتۇرگىنى ئۈچۈن ياسىنغا پۇتمەس ـ تۈگىمەس مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپتۇ. ئاندىن ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن ياسىننى ئوتتۇرىغا، ئىت بىلەن مۇشۇكنى ئىككى يېنىغا ئېلىپ، ئوغلىنى كەينىگە سېلىپ، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن، مېھمانلار شەرىپىگە بەكمۇ كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن، پادىشا ئۇلارغا ماۋۇلارنى سوزلەپ بېرىپتۇ: ئاق يىلان مەملىكىتىنىڭ ئەسكەرلىرى قارا يىلان پادىشاسىنىڭ تاجاۋۇزىنى تارمار قىلىپ، پۈتۈن ئەلگە تېچلىق ئاتا قىلغاندىن كېيىن، خانىش جەڭ كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ئوغلىنى قويۇپ قويغان يەرگە كېلىپ قارىسا، ئۇ يەردە ئوغلى تۇرماق، چاتقاللارنىمۇ سۇ ئېقىتىپ كېتىپتۇ. ئانا يىغلا ـ يىغلا

ئەھۋالنى پادىشاغا دەپتۇ. سان - ساناقسىز لەشكەر ۋە نى - نى قاۋۇل لەشكەر باشلىقلىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا تېخىچە قايغۇرۇۋاتقان پادىشا ئوغلى توغرىسىدىكى ئۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇدىنى يوقىتىپ قويغىلى تاس قاپتۇ ھەم پۈتۈن مەملىكەتتىكى لەشكەر ۋە پۇقرالارغا يارلىق چۈشۈرۈپ، ئەگەر كىمىكى ئوغلىنى تېپىپ بەرسە ياكى ئۇنىڭ ئۆلۈك - تىرىكلىكى ھەققىدە خەۋەر بەرسە، ئۇنىڭغا ھەددى - ھېسابسىز دۇنيا - دەپىنە ئىنئام قىلىدىغانلىقىنى جاكالاپتۇ. بىراق، ھېچكىممۇ شاھزادىنى تاپالماپتۇ. پادىشا بىلەن خانىش پەرزەنت داغىدا يىغلا - يىغلا ئىككى كوزىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. باياتىن لەشكەر باشلىقلىرىنىڭ ھەمرالىقىدا، ئۇشتۇمتۇت ئوردىدا پەيدا بولغان شاھزادىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا، ئۇنىڭ كوزلىرى ۋاللىدە ئېچىلىپ كېتىپتۇ. شاھزادىدىن بىر ئادەمزات بالىسىنىڭ ئۆزىنى قۇتقۇزۇۋالغانلىقى، ھەتتا ئۇنى ئۆز مەملىكىتى چېگرىسىغىچە ئېلىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، خوشاللىقىدا ئومرىدە تۇنجى قېتىم ئادەم بالىسى ئالدىغا تازىمغا چىققانلىقى؛ ياسىننىڭ ئۆز پەرزەنتىگە قىلغان بۇ ياخشىلىقىنى نېمە بىلەن قايتۇرۇشنى بىلمەيۋاتقانلىقىنى سوزلەپ كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئادىمزات، نېمە ھاجىتىڭىز بولسا تارتىنماي ئېيتىڭ. كەمىنە قۇلىڭىز ھەرقاچان خىزمىتىڭىزگە تەييار.

— رەھمەت، — دەپتۇ ياسىن پادىشاغا ھورمەت بىلەن تازىم قىلىپ، — پېقىرنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. شاھزادىنى قولىڭىزغا ساق - سالامەت تەككۈزدۇم، ئەمدى كوڭلۇم توق.

— رەھمەت سىزگە، — دەپتۇ پادىشامۇ ئۆز نۆۋىتىدە ياسىنغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، — يۈزمىڭ رەھمەت! ئەگەر بولمىسا ھېچقانداق ھاجىتىڭىز، پېقىرنىڭ ماۋۇ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلغايسىز.

— قىنى ئېيتىڭ، ئەي سەلتەنەتلىك شاھ، — دەپتۇ ياسىن يەنە بىر قېتىم پادىشاغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، — پېقىر كەلتۈرگىسى ھەرقانداق تەلىۋىڭىزنى بىجا.

— مەملىكىتىمىزدە قېلىڭ مەڭگۈگە، ئەلنى سورايلى ئىككىمىز بىللە.

— تەشەككۈر سىزگە، ئەي ئۇلۇغ شاھىم؛ يۇرت سورىمىغان ئۇرۇق - ئەۋلادىم، — دەپ تەكەللۇپ بىلەن ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ تەكلىۋىنى رەت قىپتۇ ياسىن، — رۇخسەت قىلسىڭىز، كەتسەم ئېلىمگە؛ يەتسەم مېھرىۋان ئانام ۋەسلىگە.

ياسىننىڭ بۇ سوزلىرى پادىشانى چوڭقۇر ئويغا ساپتۇ. ئويلىنا - ئويلىنا، ئاخىرى غەزنىچىنى تووۋلاپتۇ:

— ئەي غەزنىچى، — دەپتۇ ئۇ، — تېز ئېيت قېنى: غەزنىمىزدە ھەم بىزگە، ھەم ئادىمىزاتقا كېرەكلىك ئەڭ قىممەتلىك نىمە بار؟

— ئەي قۇدرەتلىك شاھىم، — دەپتۇ غەزنىچى، — غەزنىمىزدە باردۇر بىر جۇپ گوھەر: ئۇنىڭ بىرى ئاتىسىزدىن مىراس قالغان خاسىيەتلىك ئالتۇن كەمەر، يەنە بىرى — ئۆزىڭىز كۆيىقاپتىن ئېلىپ چىققان ئەڭگۈشتەر. ئالتۇن كەمەرنى باغلىغان كىشى ئۇمۇر بويى كورمىگەي خەتەر؛ كىمدە بولسا ئەڭگۈشتەر ياردۇر ئۇنىڭغا زەپەر.

— ئەپچىق، ئۇلارنى! — دەپتۇ پادىشا؛ غەزنىچى پەرمانىنى قىلىپتۇ بىجا. پادىشا ئەڭگۈشتەر بىلەن كەمەرنى قولىغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئالتۇن پەتنۇسقا سېلىپ، ھورمەت ۋە ئېھتىرام بىلەن ياسىنغا سۇنۇپتۇ. ياسىن ئىككى يارماق بەدىلىگە بۇنچە قىممەتلىك سوغىلارنى ئېلىشقا خىجالەت بولۇپ، پادىشاغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ھورمەتلىك پادىشا، كوپ خىجالەتمەن،

ئالدىڭىزدا. قىلغان ئىشىم بەكمۇ ئازدۇر - بەكمۇ ئاز، ئەرزىمەيدۇ بۇ ئىسىل سوغىسىڭىزغا.

بۇ چاغدا گەپكە شاھزادە ئارىلىشىپتۇ.

— ئالمىسىڭىز دادام رەنجىيدۇ سىزدىن، مەنمۇ بولىسمەن تاشلىۋەتكەندەك ئىكىزدىن.

ياسىن ئويلىنىپ قاپتۇ. ئويلىنا - ئويلىنا، ئاخىرى مۇنداق دەپتۇ:

— ئۇنداق بولسا قوبۇل قىلاي ئەڭگۈشتەرنى، سىزگە قالسۇن ئاتا مىراس ئالتۇن كەمەر، كەلمەس ئەسلا ئىلىكىڭىزگە خەۋپ - خەتەر.

پادىشا ياسىننىڭ سوزىگە مايىل بولۇپتۇ. ئۇنىڭ ئاجايىپ ئەقىل - پاراسىتىگە قايىل بولۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ياسىن ئەڭگۈشتەرنى قوبۇل قىلىپ ئالىدىغان، ئالتۇن كەمەر پادىشاغا قالىدىغان بولۇپتۇ. بۇ چاغدا، ئوردا ئىچى خوشاللىققا تولۇپتۇ. ئەتىسى سەھەردە، ئاق يىلان پادىشاسى خانىش، شاھزادە، ۋەزىر، ئۇلىمالارنىڭ ھەمرالىقىدا ياسىن ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى بولغان ئىت بىلەن مۈشۈك ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ گۈزەل مەملىكىتى بىلەن خوشلىشىپتۇ.

ئۈچەيلەن ياسىننىڭ ئانىسىنى ئىزلەپ ئۈچ كۈن يول مېڭىپتۇ. ئۈچ كۈن ئىچى ئۇلارغا يا ئادىمىزات ۋە ياكى بىرەر كەپە ئۇچرىماپتۇ. ھەم ئاچلىق، ھەم ھارغىنلىق ئۇلارنى ماغدۇرىدىن كەتكۈزۈپتۇ. بولۇپمۇ ئىتنىڭ پۇتىنى يوتكىگىدەك ھالى قالماپتۇ. ياسىن بىلەن مۈشۈك ئۇنىڭغا تارتىشىپ، بىر كۈنلۈك يولنى ئىككى كۈندە بېسىپتۇ. بۇنىڭدىن بەكمۇ خىجالەت بولغان ئىت مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي مېھرىۋان ھەمرالىرىم، ماڭا قارىماي، يولۇڭلارنى مېڭىۋېرىڭلار؛ بولمىسا، ھەممىمىز بۇ چولدە ئاچلىقتىن ئولۇپ قالىمىز.

— ياق، — دەپتۇ ياسىن، — نىمە بولىساق بولىمىز-كى، ھەرگىز مۇ سىنى تاشلاپ كەتمەيمىز.

— ياق، — دەپتۇ مۇشۇكمۇ، — بىز باشتا ئۆلسەكمۇ، تىرىلسەكمۇ بىللە بولۇشقا قەسەم قىلىشقان. ھايات تۇرۇپ بىر - بىرىمىزنى تاشلىمايمىز.

ئىت تەسىرلىنىپ يىغلاپتۇ ۋە پۈتۈن كۈچىنى ئاياقلىرىغا يىغىپ، سەپەرنى داۋام قىپتۇ. ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن پۈتلىرى زادىلا يوتكىيەلمەس بولۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ياسىن ئۇنى يۈدۈۋالماقچى بولغان ئىكەن، ئۇ زادىلا ئۇنىماپتۇ. ھوكىرەپ يىغلاپ، ئۆزىگە ئۆلۈم تىلەپتۇ. ئۇنىڭ نالىسىگە چىدىماي، ياسىن بىلەن مۇشۇكمۇ يىغلاپتۇ. ياسىن بىر تەرەپتىن يىغلاپ، بىر تەرەپتىن خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ، يىلان پادىشاسى غەزنىچىسىنىڭ "كىمدە بولسا ئەڭگۈشتەر، ياردۇر زەپەر" دىگەن سوزلىرى ئېسىگە كەپتۇ. ياسىن قوينىدىن ئەڭگۈشتەرنى ئېلىپ:

— ئەي ئەڭگۈشتىرىدىم، كورسەت كارامەت، ئاچلىق دەردىدىن بولدۇق بىتاقەت؛ كەلتۈر بىزلەرگە جەننەتتىن نىمەت، دوستىمىز ئىتنى قىلغىن تەن سەھەت، — دىگەن ئىكەن، ئەڭگۈشتەردىن ۋاللىدە ئوت چاقناپ، ئالەم شۇنداق گۈزەل تۇسكە كىرىپتۇكى، جەننەت بىكار قالىسۇن! ئارقىدىن تەخسە - تەخسە مىۋە - چىۋە، پولو، مانتۇ، ئۈگرە، سامسا، چوچۇرە، پەرمۇدە، كاۋاپ، شورپا ... يېغىپ كېتىپتۇ. ئۇچەيلەن بۇ تائاملارغا ئېغىز تېگىپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئىت بىرلا سىلكىنگەن ئىكەن، مويلىرى ئالتۇندەك پارقىراپ، ئادەمنىڭ مەسلىكى كەلگىدەك چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ. كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، ياشلىقى ئەسلىگە قايتىپتۇ. مۇشۇكمۇ بۇ سوغىدىن قۇرۇق قالماپتۇ: ئۇنىڭمۇ جاراھەتلىرى ساقىيىپ، مويلىرى ئالتۇن رەڭ ئاپتۇ. پۇت - قولى كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، غەيرىتى كوزلىرىدىن ئۇرغۇپتۇ. ئۇ

ياسىنغا قاراپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ.

— ئەي مېھرىۋان ئىگەم، — دەپتۇ ئۇ، — كىيىم-كېچەكلىمىز بەكمۇ جۇل-جۇل بولۇپ كېتىپتۇ. يەڭگۈشلىۋېلىش دەرھال يېڭىسىنى. ئەڭگۈشتەر يەنە بىر كۆرسەتسۇن بەكسىسىنى.

— ئەي مېھرىۋان ئىگەم، — دەپتۇ ئىت، — مۈشۈكنىڭ ئېيتقىنى پۈتۈنلەي توغرا. چىرايلىق كىيىنىپ چىقايلى يولغا.

— رەھمەت سىلەرگە، — دەپتۇ ياسىن، — يۈرىكىمگە ئوت كېتىدۇ، ئانام چۈشسە يادىمغا. ئانامنىڭ دىدارىنى كۆرمەي تۇرۇپ، كىيىم يەڭگۈشلەشنى كىم قويۇپتۇ مەن يېتىم بىچارىگە!؟

بۇ گەپلەر ئىت بىلەن مۈشۈكنى بەكمۇ خىجىل قىپتۇ. ئۇلار ئۆز ئىگىسىنىڭ ئاجايىپ سەمىمى، ۋاپادار، ئاقكۆڭۈل، كەمتەرلىكىگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇشۇپ، بۇ ھەقتە قايتا ئېغىز ئاچماپتۇ.

ئۈچەيلەن قوسىقىنى ئوبدان تويغۇزۇپ، يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپ، قاش قارايغاندا، ئۇلارغا يەككە-يېگانە بىر ئۆي ئۇچراپتۇ. ئىشىكنى قاققان ئىكەن، ئۆيدىن چاچلىرى ئاپپاق، يۈزلىرى ياللىپاق، كۆزى جىمىشتاق، بۇرنى پۈچۈق، ئاغزى مايماق، سالپاڭ قۇلاق، بېلى دوڭغاق بىر موماي چىقىپ كەپتۇ. ياسىن ئۇنىڭدىن ئۆيىدە بىر كېچە قونۇدۇرۇشنى ئۆتۈنگەن ئىكەن، موماي دەرھال ماقۇل بوپتۇ ۋە ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپتۇ. ئۆيگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ ئۆيدە بىر پارچە كىگىز ياكى بورا، ئوت ياقىدىغان ئوچاق ياكى مورا يوق ئىكەن. قاراڭغۇلۇقتىن گۆرگە ئوخشايدىكەن. ياسىننىڭ مومايغا ئىچى ئاغرىپ، ئەنگۈشتەرگە:

— ئەي ئەنگۈشتىرىم، — دەپتۇ ئۇ، — ئۆينى راسلا چىرايلىق، بولسۇن يورۇق، ئازادە، دەم ئېلىشقا قولايلىق. موماي ئۈچۈن ھازىرلا، تۇخۇم پوشكىلى، ئەتكەن چاي، بولسۇن

يەنە قەن ـ ناۋات، ھەسەل بىلەن سىردىق ماي، تەييار بولسۇن
بىزگىمۇ كوكۇل تارتقان تاماقلار، راسا يەيلى تويغىدەك، ئەجەپ
ئاچتى قوساقلار.

ياسىننىڭ كېيىن تۇگىشىگە، ئەنگۈشتەردىن "ۋال ـ ۋۇل" قىلىپ كوزنى چاقنىتىدىغان نۇر چىقىپتۇ. كوزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە ئۇيىنىڭ ئىچى زىلچە ـ گىلەم، بىسات ـ كېچەك، خىلمۇ ـ خىل يىمەك ـ ئىچمەككە تولۇپ كېتىپتۇ. ئومرىدە بۇنداق ئىسىل نەرسىلەرنى كورۇپ باقمىغان موماي خوشاللىقىنى باسالماي قاقاقلاپ كۇلۇپ كېتىپتۇ. مېھمانلارنىڭ ئايىغىدا پايپېتەك بولۇپ كېتىپتۇ. توتەيلەن خوشال ـ خورام ئولتۇرۇپ تاماق يەپتۇ. تاماق يەپ ئولتۇرۇپ موماي ياسىندىن قەيەردىن، قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقى ھەم قەيەرگە بارىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. ياسىن بېشىدىن ئوتكەنلەرنى بىرنى قويماي سوزلەپ بېرىپتۇ. بۇ چاغدا، موماي ئۇنىڭغا قاتتىق ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ، كوز يېشى قىپتۇ. ئاندىن: "ئەنگۈشتەرنى قولۇمغا ئېلىپ كورۇپ باقسام" دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ياسىن دەرھال ئۇنىڭ تەلىۋىنى بېجا كەلتۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا ئىت بىلەن مۇشۇك ياسىندىن قاتتىق نارازى بولۇپ، مومايىنىڭ قولىدىكى ئەنگۈشتەرنى تارتىۋالماقچى بوپتۇ. ئەمما، قانداقتۇر بىر كۇچ ئۇلارنى مومايغا يېقىنلاشتۇرماپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن موماي قاقاقلاپ بىر كۇلۇپتۇ ـ دە، ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قولۇمدا بار ئەنگۈشتەر، يوقتۇر ماڭا خەۋپ ـ خەتەر، يېيىشىم ھالۋا ـ شېكەر، ئىچىشىم ھەۋزى ـ كەۋسەر. ئوتسۇن ئومرۇم راھەتتە، ياشاپ باغدا ـ جەننەتتە. كەمبەغەللىك، قېرىلىق كەتسۇن ئەبەت كەلمەسكە.

مومايىنىڭ كېيىن تۇگىشىگە ئەنگۈشتەردىن ۋال ـ ۋۇل قىلغان بىر نۇر چىقىپتۇ ـ دە، كوزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە، موماي

ياپ ـ ياش بىر قىزنىڭ سۈرىتىگە كىرىپتۇ. ئۇ ئەنگۈشتەرنى بىر شىلتىغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز، زۇمرەتتەك سۈزۈك سۈيى بار بىر كۆل پەيدا بولۇپتۇ. ئارقىدىنلا، تۇۋرۇكلىرى ئالتۇن بىلەن كۈمۈش-تىن، نەقىشلىرى گوھەر بىلەن ياقۇتتىن ياسالغان ئاجايىپ كۆركەم، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر راۋاق قاياقتىندۇر ئۇچۇپ كېلىپ، كۆلنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا قونۇپتۇ. راۋاقنىڭ ئەتراپىدا بولسا، ئالەمدىكى ھەممە مېۋىلەر ۋە رەڭگا ـ رەڭ گۈل ـ چې-چەكلەر بىلەن تولغان؛ بۇغا ـ مارال، كىيىك، توشقان چېپىپ يۈرگەن؛ جەننەت قۇشلىرى خەندان ئۇرۇپ سايراپ تۇرغان ئاجايىپ گۈزەل، ئاجايىپ خوش ھاۋالىق بىر باغ پەيدا بولۇپ-تۇ. باغ ئىچىدىن ئاجايىپ كېلىشكەن بىر جۈپ قىز چىقىپ، كۆلدە تۇرغان قېيىققا سەكرەپ چىقىپتۇ. قېيىق ئۇچقاندەك مې-ڭىپ، موماينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. قىزلار قېيىقتىن چۈ-شۈپ مومايغا ئېگىلىپ تازىم قىپتۇ. ئاندىن موماينى ئىككى قو-لىدىن يۆلەپ، قېيىققا چىقىرىپتۇ. بۇ باغدا موماي ياسىنلارغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئامان قويدۇم جېنىڭنى، رەھمەت ئېيت بۇ كۆڭلۈمگە،
دۇئا قىلىش ئۆلگىچە، بەختىم بىلەن ئۆمرۈمگە.

شۇنداق دەپتۇ ـ يۇ، كېمە ئۈزۈپ كېتىپتۇ. ياسىنلارنىڭ ئەتراپىدىكى ئۆي ـ ئىمارەت، باغ ـ ۋارانىلار بوران سوقۇ-ۋەتكەن توزغاقتەك، قاياقلارغىدۇر توزۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئەمدى ئۆيدە ئەمەس، كۆلنىڭ بويىدا تۇرغىدەك. كۆلنىڭ ئوتتۇرىسى-دىكى باغدىن ياڭرىغان نەغمە ـ ناۋانىڭ ئاۋازى ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ تۇرغىدەك. بۇ چاغدا، يامانىغا ياخشىلىق قىلى-غىنىغا قاتتىق پۇشايمان يېگەن ياسىن يىغلاپ تاشلاپتۇ. ئىگىسى-نى بۇ ئەھۋالدا كۆرگەن ئىت بىلەن مۈشۈك ياسىننىڭ ئەترا-

يىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، يېقىملىق گەپلەر بىلەن كۆڭلىنى ياساپتۇ. ياسىنمۇ ھەمراللىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، دەرھال كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپتۇ. ئۇچەيلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ، ياسىنىنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ چاغدا ئىت بىلەن مۈشۈك مۇنداق مەسلىھەت باشلاپتۇ:

— دوستۇم،— دەپتۇ مۈشۈك ئىتقا،— ئىگەم بىزنى دەپ مۇشۇ كۈنلەرگە قالدى. بىزمۇ ئۇنىڭغا بىر ياخشىلىق قىلمايلىمۇ؟

— ماقۇل،— دەپتۇ ئىت،— قانداق قىلىمىز؟

— ئىگەم ئويغانغىچە بىرئاز ياغاچ تېپىپ، ئۇنىڭدىن سال ياسايلى، ئاندىن مەن موماي ئېلىپ قاچقان ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلەي. مەن قايتىپ كەلگىچە، سەن ئىگەمگە ھەمرا بولۇپ بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن.

مۈشۈكنىڭ بۇ مەسلىھەتى ئىتقا ماقۇل كەپتۇ. ئەمما، بۇ يەرلەردە ياغاچ تۇرماق، ئوت-چۆپمۇ تېپىلمايدىكەن، شۇڭا ئىت مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سۇ ئۈزۈشكە ئۇستا، كېمە بولمىسىمۇ، بۇ كولدىن ئۈزۈپ ئۆتەلەيمەن. ئەنگۈشتەرنى مەن تېپىپ كېلەي.

— ياق،— دەپتۇ مۈشۈك،— سەن بەك يوغان، خەق ئاسانلا كۆرۈپ قالىدۇ ھەم ئىگىز جايلارغا يامىشىپ چىقالمايسەن، ئەڭ ياخشىسى بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن مەنلا چىقاي.

تالىشا-تالىشا، ئاخىرى ئىككىيلەن بىللە بارىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىت مۈشۈكنى دۈمبىسىگە مىندۈرۈپ كولگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. نەچچە كېچە-كۈندۈز ئۈزگەندىن كېيىن، موماي تۇرغان باققا يېتىپ كەپتۇ. ئىت باغنىڭ سۆڭگۈچى تۆۋىدە پايلاقچىلىق قىلىپ قاپتۇ. مۈشۈك باغنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ يول ئاپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، يەنە مېڭىپتۇ، بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن، موماي تۇرغان راۋاقنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. قارى-

قۇدەك بولسا، ئاسمانغا تاقاشقىدەك بۇ راۋاقنىڭ توت بۇلۇڭىدا
توتلا تۈۋرۈكى بولۇپ، يا شوتىسى، يا پەلەمپىيى يوق ئىكەن.
مۈشۈك ئويلىنىپمۇ تۇرماستىن تۈۋرۈككە يامىشىپتۇ. يامىشا - يا-
مىشا، ئاخىرى راۋاقنىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا،
راۋاقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەنگەن،
پادىشالارغا ياراشقىدەك بىر كارۋات تۇرغىدەك. كارۋاتقا سېلىن-
غان تاۋار يوتقان، مەخمەل كورپە، پەي ياستۇقلار ئۈستىدە ھە-
لىقى موماي ياتقىدەك. كارۋاتنىڭ ئىككى يېنىدا قوللىرىدا توز
قۇيرۇغىدا ياسالغان يەلپۈگۈچلەرنى تۇتقان بىر جۈپ قىز ھە-
دەپ مومايني يەلپۈۋاتقىدەك. مۈشۈك پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ،
ئۇلارغا يېقىنلاپ كەپتۇ ۋە ئەنگۈشتەرنى ئىزلەپ مومايىنىڭ ئەت-
راپىغا كوز سالپتۇ. بىر چاغدا موماي ئۇيقۇ ئارىلاش بىر ئەس-
نىگەن ئىكەن، ئاغزىدىن ۋال - ۋۇل قىلغان بىر نۇر چىقىپ،
پۈتۈن ئالەمنى يورۇتۇۋېتىپتۇ. مۈشۈك دەرھال راۋاقتىن چۈشۈپ،
كورگەنلىرىنى ئىتقا ئېيتىپتۇ. ئىككىلەن بىر ھازا مەسلىھەتلەش-
كەندىن كېيىن، ئوبدان بىر چارە ئويلاپ تېپىپتۇ - دە، مۈشۈك
دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ. ئۇ يېرىم كۈن ئاۋارە بولۇپ بىر دانە
چاشقان تۇتۇپتۇ. ئاندىن چاشقانغا ئوز مۇددىئاسىنى ئېيتقان ئى-
كەن، چاشقان دەرھال ئۇنىڭ تەلىۋىنى ئورۇنلاشقا قەسەم ئىچىپ-
تۇ ھەم قۇيرۇغىنى سۇغا چىلاپ، ئاندىن قازانىنىڭ كۈيىسىگە
مىلەپ، مۈشۈك بىلەن بىرلىكتە راۋاققا يامىشىپتۇ. قارىغۇدەك
بولسا، موماي خاقىراپ ئۇخلاۋاتقىدەك، ئۇنى يەلپۈۋاتقان قىز-
لارمۇ كوزلىرىنى ئاچالماي، ھەدەپ ئۈگدەۋاتقىدەك. چاشقان
مۈشۈكنىڭ ئىشارىتى بىلەن چاندۇرماستىن كارۋاتقا يامىشىپ،
مومايىنىڭ ياستۇغى ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئاندىن قۇيرۇغىنى ئۇشلاپ،
مومايىنىڭ بۇرنىغا ئاستا تىقىپتۇ. موماي كۈيىنىڭ ئاچچىقىغا چى-
دىماي، كەينى - كەينىدىن بىرنەچچىنى چۈشكۈرگەن ئىكەن،

ئاغزىدىن ئەنگۈشتەر چاچراپ چىقىپ، مۈشۈكنىڭ ئالدىغىلا چۈ-
شۈپتۇ. مۈشۈك ئەنگۈشتەرنى كاپ قىلىپ چىشلەپتۇ-دە، كوزى-
نى يۇمۇپ-ئاچقىچە راۋاقتىن چۈشۈپ، ئىتنىڭ يېنىغا كەپتۇ.
موماي ئېسىنى يىغىپ چاپارمەنلىرىنى مۈشۈكنى تۇتۇشقا بۇيرۇ-
غاندا، ئىت بىلەن مۈشۈك ئالىلقاچان كوا-دىن چىقىپ بولغان
ئىكەن. قارىغۇدەك بولسا، ياسىن تېخىچە ئۇخلاۋاتقىدەك. ئىككىسى-
لەن ئۇنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ياسىنمۇ بىرنەچ-
چىنى ئەسنەپ، ئاستا كوزىنى ئېچىپتۇ. كوزىنى ئېچىپتۇ-يۇ،
مۈشۈكنىڭ ئاغزىدا پارقىراپ نۇر چېچىپ تۇرغان ئەنگۈش-
تەرنى كورۇپ، خوشاللىقىدا سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كې-
تىپتۇ ۋە ئىت بىلەن مۈشۈكتىن قانداق قىلىپ بۇ ئەنگۈشتەرنى
قولغا چۈشۈرگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئىككىسىلەن بولغان ۋەقەنى سوز-
لەپ بېرىپتۇ، ياسىن ئەنگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ غەزەپ بىلەن
بۇيرۇق قىلغان ئىكەن، ھىلىقى قارا نىيەت موماي دەرھال ئۇ-
نىڭ ئالدىدا ھازىر بولۇپتۇ ھەم ئوزىنىڭ گۇناھىدىن ئوتۈشنى
تىلەپتۇ. يامانغا ياخشىلىق قىلىپ، بۇرنىغا سۇ كىرگەن ياسىن
مومايىنىڭ ھىلىسىگە ئالدانماپتۇ. ئۇ ئىت بىلەن مۈشۈككە موماي-
نى قانداق جازا بىلەن جازالاشنى مەسلىھەت قىلغان ئىكەن،
ھەر ئىككىسىلەن ئۇنى دەرھال ئولتۇرۇپ، گوشىنى موماي ئوزى
بىنا قىلغان كولىدىكى بېلىقلارغا يەم قىلىپ بېرىشنى تەلەپ
قىپتۇ. بۇ تەلەپ ياسىنغا ماقۇل كەپتۇ، ياسىن ئىشارەت قىلىپ
بولغىچە ئىت بىلەن مۈشۈك بۇيرۇقنى بېجا كەلتۈرۈپ بولۇپتۇ.
ئاندىن ئۈچەيلەن تاماقتا ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يەپ ئولتۇرۇپ
ياسىن:
— ئەگەر شۇ تاپتا،— دەپتۇ ئۇ،— ئانامۇ قېشىمدا
بولسا، نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى-ھە!
ئىت بىلەن مۈشۈكمۇ ئۇنىڭ دىگەنلىرىنى تەكرارلىشىپتۇ،

ئۇ بىر نىمە دەپ، بۇ بىر نىمە دەپ ئاخىرى ئانىنى ئەنگۈشتەرگە تاپقۇزماقچى بولۇشۇپتۇ. ياسىن ئەنگۈشتەرگە مۇنداق دەپتۇ:

— ئەنگۈشتىرىم - ئەنگۈشتەر، خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر، مېھرىۋانىم ئانامدىن، قالدىم كوپ يىل بىخەۋەر، تېپىپ بەرگىن ئانامنى، ساقايتقىن دىل يارامنى.

ياسىننىڭ سوزى ئاياقلىشىشى بىلەن تەڭ، ئەنگۈشتەردىن ۋال - ۋۇل قىلىپ بىر نۇر چاقناپتۇ - دە، پۈتۈن ئەتراپ نۇر بىلەن يورۇغاندەك يالتىراپ كېتىپتۇ. ئاشۇ نۇرلار ئارىسىدىن بىر يول ئېچىلىپتۇ. ئۈچەيلەن شۇ يول بىلەن ئازغىنە ماڭغان ئىكەن، بىر ئەسكى تاملىقتا ئۆلەر هالەتتە ياتقان ئانىسىنى ئۇچرىتىپتۇ. ئانا - بالا خوشاللىقتىن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپ، ئۇزاققىچە كوز يېشى قىلىشىپتۇ. ئىت بىلەن مۇشۇكمۇ ئوزىنى تۇتالماي قېلىشىپتۇ. توتەيلەن بىر هازا يىغا - زارە قىلىشقاندىن كېيىن، ئانا - بالا بىر بىرىسىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان بېشىدىن ئوتكەن كۈنلەرنى بىر - بىرلەپ سوزلىشىپتۇ. ئانىنىڭ سوزىدىن ماۋۇلار مەلۇم بوپتۇ: ياسىننى ئويىدىن قوغلىۋەتكەن كۈننىڭ ئەتىسى ئانا باينىڭ ئويىگە بېرىپتۇ. بىردەم كىر يۇغاندىن كېيىن، قوساقنىڭ ئاچلىغىدىن ماغدۇرى ئۈزۈلۈپ، هوشىدىن كېتىپتۇ. بۇ هالنى كورگەن باي ئۇنى "ئولگەن ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ، خىزمەتكارلىرىغا ئەپچىقىپ كومۇۋېتىشكە بۇيرۇپتۇ، ئوزى بىرنەچچە چاپارمەننى باشلاپ بېرىپ، نەزىر - چىراقتا ئىشلىتىش نامى بىلەن ئۇنىڭ ئويىنىڭ ئۈستىنى ئېچىپ، ياغاچ - تاشلىرىنى قايتۇرۇپ كەپتۇ. خىزمەتكارلار ئانىنى شەھەر سىرتىغا ئەپچىقىپ، بىر ئازگالغا تاشلاپتۇ - دە، ئۈستىگە ئازراق توپا تاشلىۋېتىپ قايتىپ كېتىشىپتۇ. بىر هازادىن كېيىن، ئانا هوشىغا كېلىپ، شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر ئازگالدا

ياتقىنىدەك. ئۇ، تىرىشىپ - تىرمىشىپ، مىڭ جاپادا ئازگالدىن چىقىپتۇ ۋە چاۋار تېرىۋاتقان بىر خوتۇنغا ئۇچراپتۇ. ئىككىسىلەن بىردەم مۇڭدىشىپ، بىر - بىرىنىڭ ھالىغا يېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىككى تۇل خوتۇن بىر كۈندە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ بىر تىرىلىپ، بىرلىكتە تىرىكچىلىك قىلىپ كەپتۇ. ياسىننى سىغىنىپ، ئانىنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇماپتۇ، سۈرۈشتۈرۈپ دېرىكىنى ئالالماپتۇ...

شۇنداق قىلىپ ئانا - بالا تېپىشىپتۇ. ئۇلار ئەنگۈشتەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن كېيىنكى ئۆمرىنى خوشال - خورام ئۆتكۈزۈپتۇ. ئىت بىلەن مۈشۈكمۇ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، ئۇلارنىڭ بوسۇغىسىنى ساقلاپتۇ.

ئۇيغۇر خەلق چوچەكلىرى (5)

تۈزگۈچىلەر: نۇرمەھەممەت زامان
تۇرغان شاۋدۇن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھەر ئازاتلىق كوچا №306)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168×850 مم 1/32 باسما تاۋىغى: 8·625
1983 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M10098·739
تىراژى: 1 — 60 000
باھاسى: 0·49 يۈەن

维吾尔民间故事选（五）（维吾尔文）
努尔买买提 吐 尔 干编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放路306号）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷二厂印刷
850×1168毫米32开本　8.625 印张
1983年3月第1版　1983年8月第1次印刷
印数：1——60,000

统一书号：M10098·739　定价：0.49元

نومۇرى: M10098·739
باھاسى: 0·49 يۈەن